N°. 21. 1834

GENEESKUNDIGE-

ZUIVERINGSLEER,

OF

DE BESCHRIJVING EN ONTWIKKELING VAN DE OORZAAK DER ZIEKTEN, EN DERZELVER BESTRIJDING DOOR MIDDEL VAN ZUIVERING.

DOOR

Le Roy,

Consulterend Heelmeester te Parijs.

NAAR HET FRANSCH.

TE AMSTERDAM, BIJ
L. VAN BAKKENES.
1834.

M. N. 236
33208/B

Medical sanitation ... or origin of disease

13
~~H.E. 47~~

LOUIS LEROY (PELGAS)
Z

= LA MEDICINE CURATIVE 2600

GENEESKUNDIGE-

ZUIVERINGSLEER,

OF

DE BESCHRIJVING EN ONTWIKKELING VAN DE OORZAAK
DER ZIEKTEN, EN DERZELVER BESTRIJDING DOOR
MIDDEL VAN ZUIVERING.

DOOR

Louis Le Roy,

Consulterend Heelmeester te Parijs.

NAAR HET FRANSCH.

TE AMSTERDAM, BIJ
L. VAN BAKKENES.
1834.

Verwijderd K. B.

Koninklijke Bibliotheek te 's Hage.

Het regt tot het drukken en uitgeven van dit Werk, wordt onder de bescherming der Wet gesteld en zullen de Exemplaren onderteekend zijn met de letters.

WELLCOME HISTORICAL MEDICAL LIBRARY

VOORREDE

VAN DEN

SCHRIJVER.

De Geneeskunde is in dit Werk terug gebragt tot een eenig Grondbegrip of Beginsel, hetwelk door de Natuur zelve schijnt geopenbaard te zijn, doch hetwelk, om in werking te treden, moest erkend en doordacht worden.

De ten jare 1804 te Nantes overleden doctor in de heelkunde, Pelgas, die zich gedurende veertig jaren aan de beoefening der kunst had toegewijd, heeft onwederlegbaar het eerst de Oorzaak der ziekten ontdekt. Hij was het, die de spoedigst en krachtdadigst werkende middelen vond, om de menschelijke kwalen uittedelgen, welke ook derzelver benaming en aard mogen wezen, en om de ziekten te *voorkomen*, hetwelk de eerste zorg moet zijn van elken geneesheer, die aan de kunde zijner roeping eerlijkheid paart. Aan hem is men ook nog de oplossing der gewigtigste en moeijelijkste vraagstukken verschuldigd, betreffende het *doel* en de werkingen der purgatie, die vóór hem onbekend waren.

Deze verzekeringen kunnen op den eersten oogopslag vermetel schijnen; maar het oplettend en met nadenken lezen van het hier volgende Werk, zal eene bepaalde en juiste rigting geven, aan de denkbeelden, die anders in het ledig der onzekerheid omwaren, en elken onzijdigen Mensch overtuigen, dat zij niets anders zijn dan de eenvoudige en opregte uitdrukking der Waarheid.

In mijne betrekking als schoonzoon, had ik gelegenheid van meer nabij de waarheden te leeren kennen, welke hij aan het daglicht heeft gebragt, en ik heb gemeend aan zijne ontdekking alle de ontwikkeling te moeten geven, voor welke zij vatbaar was. Eene geneeswijze oprigtende, op de grondbegrippen door hem aangegeven, heb ik dezelve voor alle lijders willen toegankelijk stellen, door dezelve zoo eenvoudig en duidelijk te beschrijven, dat elk mensch dezelve begrijpen en er de weldaden van, onder zijns gelijken, vermenigvuldigen kan.

De door mij verkregene ervaring is de zekerste waarborg voor al hetgeen dit Werk bevat. Omstreeks een tijdverloop van dertig jaren mijner eigene, in opvolging van die mijns schoonvaders voortgezette praktijk, zoude kunnen bevestigen, wat geene bekrachtiging noodig heeft. De meest onwederlegbare daadzaken, door de algemeene Volksstem verkondigd, spreken dagelijks tot de ongeloovigen en tot hen die zulks niet zijn.

Meêwarig ziet men neêr op zoo vele slagtoffers, die in den bloei des levens worden weggemaaid,

of het overige van hun aanzijn in smarten en ten prooi aan onderscheidene gebreken verkwijnen. Wanneer een lijder is bezweken, doet de indruk die door de omstandigheid bewerkt wordt, het gevoel en meer nog het verstand ontwaken. Alsdan begrijpt men wat er hadde behooren gedaan te worden om zijn leven te behouden en hem zijne gezondheid te hergeven.

Sedert ettelijke jaren heeft mijne geneeswijze onbetwistbaar op de dwaling en op de onbekendheid met de *oorzaak* der ziekten, de meest gewigtige overwinningen behaald. Het snelle vertier der vroegere uitgaven van dit Werk, meestal tot 10 a 12 duizend exemplaren oplage, heeft zulks bewezen. Die ongemeen gunstige aftrek is, dunkt mij, eene groote aanbeveling voor de onderhavige 12de uitgave.

Mijn levensgenoegen kan verstoord worden door hen, die het mij niet vergeven zullen, een magtvol middel, tot behoud van gezondheid en tot genezing van ziekte, aan het grooter Publiek te hebben in handen gegeven, hetwelk hetzelve ontheft van het juk dier lieden, die op de duurzaamheid der menschelijke gebreken en kwalen speculeren. De haat dier lieden kan trachten mijne rust of mijn geluk te beroeren; maar noch zij, noch diegenen welke door hen bedrogen of op dwaalwegen geleid zijn, benemen mij ook het streelend vermaak van eenig goed te hebben gesticht, en, geloof ik, evenmin de hoop om in het vervolg meerder en grooter nut nog voorttebrengen, want hetzelve zal be-

reikt worden naar mate de door mij verkondigde waarheid over dwaling en kwade trouw zal zegevieren.

Ik beveel dit Werk, en met hetzelve mijne Geneeswijze, aan alle verstandige en opregtelijk het welzijn hunner medemenschen behartigende Mannen.

VOORREDE

VAN DEN

VERTALER.

De Geneeskundige Zuiveringsleer, welker beschrijving, ontwikkeling en wijze van Behandeling of Toepassing in de volgende bladen is vervat, berust op het beginsel, dat de *Oorzaak* van alle ziekten, eeniglijk en alleen bestaat in het bederf der vochten van het menschelijk ligchaam; met andere woorden: dat de ongesteldheden, kwalen en gebreken, onder tallooze benamingen als ziekten aangeduid, niets anders zijn dan zoo vele onderscheidene vormen of gesteltenissen, onder welke het *Vochtenbederf* of de *Vochtenscherpte* zich openbaart.

De behandeling der zieken volgens de grondbeginselen dezer Geneeswijze, naar aanwending der *wel* berekende en toebereide braak- en purgeermiddelen, die de uitdrijving der kwade vochten, derzelver vernieuwing of vervanging door gezonde, en diensvolgens de radikale genezing bewerkstelligen, wordt in dit Werk met zulk eene duidelijkheid aangewezen, dat het eenvoudigste verstand dezelve bevroeden en in uitoefening brengen kan.

De menigvuldige voorbeelden van herstelling, door deze behandeling op onderscheidene ziekten verkregen, en gegrond op onwederlegbaar gestaafde bewijzen, zoo wel in Frankrijk als elders, zijn in den eigenlijken zin des woords ontelbaar.

Pelgas genas in zeer weinige maanden, bij eene heerschende besmettelijke koortsziekte, 1500 menschen, terwijl brief-extrakten van geneesheeren en bijzondere personen, de heilzaamste uitkomsten der toepassing dezer Zuiveringsleer nader kunnen bevestigen.

Dan het getal der bestrijders dezer Leer was niet minder aanzienlijk. Ik zal niet spreken van het beruchte proces te Parijs. De publicatie van het Geneeskundig genootschap van Tours. De beoordeeling in het dagblad van Lyon in den Jare 1820; noch over het werk: *le Charlatanisme démasqué.* Als onbevoegd beoordeelaar van al wat de geneeskunde betreft, ga ik dit alles met stilzwijgendheid voorbij; maar zal mij alleen bepalen, op welke wijze ik met des Schrijvers Zuiverings-

leer bekend werd, en wat in toepassing ik zelven er van mogt ondervinden.

In den Jare 1827, bezocht ik één mijner vrienden te Antwerpen, die, gefolterd door eene der kwaadaardigste ziekten op het eiland Banca, zich genoodzaakt had gezien in het vaderland terugtekeeren. In weerwil der pogingen van de kundigste geneesheeren, zoo wel te Antwerpen als te Parijs, ondermijnde de ziekte zoodanig het levensbeginsel, dat men algemeen aan zijne herstelling wanhoopte. Alle middelen te vergeefs uitgeput zijnde, besloot de lijder, op aanbeveling van zijn' oom, het Werk van LE ROY te lezen; en deszelfs voorschriften stiptelijk op te volgen. Meer dan zeven maanden was hij zijn eigen geneesheer; en genoot door eene onbezweken volharding het voorregt, zijne vurigste wenschen door de uitkomst bekroond te zien. Gedurende zijne herstelling was ik eenige dagen bij hem. Met geestdrift sprak hij over de Zuiveringsleer (Médecine curative) van LE ROY, en ik schroom niet te verklaren, dat een herhaald lezen mij met dit Werk ook zoo voorinnam, dat ik besloot er mij een Exemplaar van te bezorgen, om in voorkomende omstandigheden deze geneeswijze toe te passen. In 1832 maakte ik voor mij zelven met den gunstigsten uitslag van deze geneesmiddelen gebruik, en smaakte weinigen tijds daarna het genoegen, van de gezondheids-herstelling van twee mijner vrienden te bevorderen die zich te voren meestal zonder vrucht onder geneeskundige behandeling hadden bevonden.

In overeenstemming en op aanbeveling van deze mijne vrienden, besloot ik dan ook eene Hollandsche Uitgave het licht te doen zien, om zoodoende, in de belangrijkste omstandigheden des levens tot nut te verstrekken.

Hoedanig de beoordeeling der geleerde wereld over dit Werk ook moge zijn, ik zal mij met eenige wederlegging niet inlaten. Ik verzoek alleen verschooning, zoo er in de vertaling niet alle naauwkeurigheid van een geoefend schrijver bestaat, en men er geneeskundige termen in vindt, die juister omschreven konden worden, want daar het als volksgeneeskunde slechts waarde zal hebben, zoo zal men de onkunde en de maatschappelijke betrekkingen des vertalers wel in aanmerking nemen.

Niet onbelangrijk is de Toepassing dezer Zuiveringsleer op den Schrijver zelven en zijne familie, die ik daarom met zijne eigene woorden, in deze voorrede nog zal inlasschen.

Zijn schoonvader, PELGAS, de Stichter dezer Geneeswijze, werd op zijn veertigste levensjaar door eene borstkwaal en door waterzucht aangetast. » Wat was natuurlijker," zegt LE ROY, » dan dat hij op zich zelven de Behandeling toepaste, welke hij anderen had aanbevolen? Dit deed hij, en nimmer afwijkende van de beginselen, op welke hij zijne ontdekking had gegrond, gelukte het hem den ouderdom van twee-en-zeventig jaren te bereiken. Door de zelfde regelen optevolgen, welke hij aan anderen voorschreef, worstelde hij

gedurende vijf jaren met het krachtenverval, aan dien gevorderden leeftijd eigen, waarbij gelet moet worden, dat hem eene gewigtige hulpkracht der Natuur ontbrak, vermits hij, welke pogingen of krachtsinspanningen ook door hem werden aangewend, nimmer in staat was te braken, noch zelfs te spuwen of door het zoogenaamde neussnuiten eenig vocht te ontlasten. Daaruit ontstònd voor hem eene onoverkomelijke hinderpaal om zich de borst te verligten, hetwelk hem belet heeft zijne dagen tot een langer tijdperk optevoeren."

» Aan eene chronische kwaal laborerende," dus verhaalt de Schrijver van zich zelven, » door pijnen gefolterd, door gezwellen en zweren aangetast, en met een spoedig levens-einde bedreigd, was ik gelukkig genoeg met Pelgas kennis te maken. Ik had gedurende vele jaren voor mijne gezondheid gedaan al wat in mijn vermogen was, en ik had daarbij niet op mij zelven alleen vertrouwd. Ik was toen doordrongen van beginselen, die voorzeker niet diegenen zijner Geneeswijze waren. Ik geloofde toen wat het gros der menschen gelooft. Ik dacht zoo als de schrijvers, welker begrippen ik had ingezogen. Eindelijk moest ik wel tot zelfdenken komen, en ondernam mijne geneeskundige behandeling naar de leer van Pelgas, en wel overeenkomstig art. 4, vermits mijne kwaal onbetwistbaar tot de chronische behoorde; doch welhaast volgde ik gestrengelijk art 3, zoo als men nader

zal zien. Plotseling, des morgens bij mijn ontwaken, gevoelde ik mij door eene hevige pijn in den onderbuik aangetast. Ik stond op om eene dosis purgatief intenemen, doch het was mij onmogelijk mij-zelven overeind te houden; mijn ligchaam was gekromd, gebogen, de onderbuik was mij op de dijen verzakt. Ik nam de dosis in, vertrouwende dat zij mij welhaast van mijne pijn zoude verlossen; ijdele hoop; verscheidene uren gingen voorbij, en er volgde geene ontlasting. Ik nam eene tweede dosis in, om, zoo dacht ik, de eerste behulpzaam te zijn, voorts eene derde, eene vierde en zoo vervolgens. Die doses bestonden nu eens in het braak-purgatief, dan weder in het purgatief, ten einde langs den eenen of den anderen weg te ontlasten: mijne pogingen waren slechts vruchteloos Nu stelde ik lavementen in het werk, zelfs van sterk purgatieven aard, en nog altijd verkreeg ik geene ontlasting, terwijl mijne pijn trapsgewijze gevoeliger werd. De ijlhoofdigheid begon mij te bevangen. Pelgas legde mij op de beenen spaansche vliegen aan. Eerst na dat deze pleisters eene groote hoeveelheid vochten*scherpte* (*sérosité*) hadden opgetrokken, die door hare bijtende kracht mijne ingewanden had ingekrompen, volgde, bij het nu weder in den natuurlijken staat terug gebragte gedarmte, de ontlasting, in eene hoeveelheid geëvenredigd aan acht of tien achtervolgens ingenomen doses. Welk eene crisis! Ik ontlastte louter rotstoffen, van derwijze verpeste lucht, dat

men genoodzaakt was alle de vensters open te zetten. Allen die de behandeling niet goedkeurden, waren verpligt de blijkbare daadwerkelijkheid te erkennen. Mijn ligchaam, deszelfs gewone gevoeligheid weder bekomen hebbende, bleef ik overeenkomstig art. 4 de purgatie herhalen tot dat mijn vochtengestel door dezelve was vernieuwd. Zoo had ik binnen het tijdsbestek van nog geene zes maanden nagenoeg honderdvijftig doses ingenomen. In het vervolg van tijd heb ik voortdurend nog een veelvuldig gebruik der purgatie moeten maken, ten einde eene wederinstorting te voorkomen, met welke men, in dergelijke gevallen, ten allen tijde wordt bedreigd."

» Één mijner kinderen," dus vervolgt LE ROY, » mijne dochter, de tegenwoordige echtgenoote van den heer COTTIN, Apotheker te Parijs, werd geboren met verzwering aan een oog, met koliek-snijdingen en in eenen zoo zwakken staat, dat allen wanhoopten aan het in leven blijven van dit kind. Op den ouderdom van zestien jaren door de kinderpokken, gepaard met rotkoorts, aangetast, liet zij weinig hoop op behoud, en in het vervolg bleef zij ten prooi aan eene opstapeling van ziekten en kwalen, die elkander snel opvolgden; of liever het was een voortdurende staat van ziekte, die ongetwijfeld de lijderes zoude hebben doen bezwijken, indien ik niet met vasten moed hare kwalen tot den einde toe hadde bestreden.

» Daags na de geboorte van dit kind begon ik de behandeling, en dezelve werd zoo onafgebroken voortgezet, dat ik vreezen moet niet op mijn woord te zullen geloofd worden; ik verzeker echter, dat tot op den tienjarigen ouderdom, het kind de doses heeft ingenomen of herhaald, in evenredigheid van het vierde gedeelte harer destijds doorloopen levensbaan, dat is te zeggen ongeveer duizend doses zoo braakpurgatief als purgatief. Later is haar toestand iets verbeterd, derwijze dat de purgatie niet meer plaats had dan in evenredigheid van nagenoeg het zesde gedeelte harer jaren; van twaalf tot veertien jaren in die van ongeveer een tiende, en achtervolgens afnemende tot den ouderdom van zeventien jaren, als wanneer de lijderes begonnen is hare gezondheid weder te genieten. Hierbij moet worden aangemerkt, dat eene bijkomende omstandigheid dit groot aantal doses noodzakelijk maakte. Des kinds ligchaamsgestel was als ware het geheel ongevoelig voor de werking der purgatieven. Eene doses die op elk ander individu van gelijke jaren leeftijds, acht of tien ontlastingen zoude hebben teweeg gebragt, veroorzaakte bij deze lijderes er niet meer dan hoogstens twee, en nog in zeer geringe mate. De Natuur weigerde in haar schier alle hulp, een bewijs dat zij zeer hevig door hare kwalen werd aangetast, en zonder eene dus krachtdadige hulp zoude bezweken zijn:"

Meer andere treffende voorbeelden van de heilrijke uitkomsten der Behandeling naar des Schrijvers Zuiveringsleer, zijn in de volgende Bladen hier en daar aangehaald en beschreven, en overigens is door mij, uit het omslagtiger oorspronkelijke werk al datgene opgenomen wat te lezen en te overwegen noodig is, om de gezegde geneeswijze volkomen te begrijpen en met zekeren gang de Behandeling op alle ongesteldheden toetepassen. De eerste vier Hoofdstukken zijn toereikend om des lezers meening en gevoelen te bepalen. Het twintigste of laatste Hoofdstuk, de *bekorte Zamenvatting* of het in werking stellen der Geneeskundige Zuiverings-Leer inhoudende, bakent den weg af, welken de Lijder te volgen heeft, die de Behandeling dezer geneeswijze heeft aanvaard, of op wien dezelve wordt toegepast. Voorts zij hier nog aangemerkt, wat in dit Werk trouwens meermalen wordt aanbevolen, dat niemand deze Behandeling behoort te ondernemen, tenzij hij de hier volgende bladen aandachtig gelezen, herdacht en zich de geneeskundige zuiveringsleer wèl eigen gemaakt hebbe. Des Lijders oordeel moet daarbij op vaste beginselen gegrond, en overigens zijn geest van vooroordeel, twijfel of meeningverschil volkomen vrij zijn, om met vrucht, de ziekte te bestrijden en zijn leven te redden.

Door de uitgave van dit Werk, het nut en de heilrijke uitkomsten dezer geneeswijze te mo-

gen uitbreiden, zal, voor den aan de vertaling van hetzelve te koste gelegden tijd, mijne streelendste belooning uitmaken.

V.

Amsterdam,

1 April

1834.

INHOUD.

A.

AANBEIJEN, 170.— AANDOENINGEN op het zedelijk gestel, 23.— AANMERKINGEN (rakende de beide ontlastingmiddelen) 304.— (tot Besluit) 338.— AANRAKING, als oorzaak van Bederf, 19.— AANSTEKENDE ZIEKTEN, 255.— ABREVIATIE (Bekorte Zamenvatting, of in werking stelling der Geneeskundige Zuiveringsleer), 262.— ADER (Holle), 82.— (Long-), 82.— (Long-slag-), 83 — (Onder-sleutel-), 82.— (Pols-slag-), 83.— ADERLATING (de uitvinder derzelve), 38.— (Hoe zij verligt), 41, 45 — (Voorkomt de vochtenvergadering of zinking niet), 49.— ADERS (Melk-), 82.—AFDALENDE LEEFTIJD (*retour d'âge*), 211.— AFKEER van de ontlastingmiddelen, 125.— AFZETTING van ledematen (Koudvuur, lidafzetting), 252.— ANUS (snijdingen aan den), 100, 122.— ARBEID (zware) in de verlossing of in het kinderbaren, 219.— ASTHMA (Kortademigheid, Engborstigheid, Borstkwaal), 156.— ASTRINGENTEN zamentrekkende middelen, 166.

B.

BAARMOEDER (zakking der), 218 — BADEN, 50.— BARENSARBEID, 220 — BDELOMETER, 42.— BEHANDELING (gewone), 38.— (Orde van) naar de Geneeskundige Zuiveringsleer, 278.— BEKORTE ZAMENVATTING der Geneeskundige Zuiveringsleer (abreviatie), 202.— BENAMINGEN der Ziekten, 34, 136.— BEROERTE, 186.— BESMETTELIJKE ZIEKTEN, 255.— BESCHOUWINGEN (voorafgaande) betreffende de vier artikelen der

Orde van Behandeling, 277.— Bevingen (stuipachtige bewegingen), 191.— Beweging (stuipachtige), 191.— (wormsgewijze en tegenworms-gewijze), 84.— Bezwijmingen, 160.— Blaartrekkende Pleisters op de Huid, 67.— Bloed (het) 7, 31, 40.— (aftapping van het), 38, 48.— vergeleken bij den Wijn, 35.— (kwaad) bestaat niet, 41.— (uitstorting van het) in geval van verwonding, 45.— heeft geene stinkende lucht, zoo als de vochten, en deze alleen, die hebben, 41.— zuigers, 40, 48.— (omloop van het), 83.— (overgang van het maagsap in het), 81.— vloeijing (Bloedstorting), 162, 217.— afgang (ontlasting van met bloeddeelen bezwangerde uitwerpselen), 167.— (volbloedigheid), 180.— Uit bloedrijkheid ontstaat geene beroerte, 186.— zweren, 247.— Borstbuis, 82.— kwalen, 156.— ziekte, gezegd: Longtering, 151.— (verslijmde), 159.— Braakpurgatief, .— Braking (Maagverzuring), 158.— Breuk (Lies-), 178. Buik (opzwelling van den) door wind, 169.— Buikloop (*diarrhea*), 165.— Bulten, verhardingen enz. gezwellen,

C.

CATARACT (verduistering van het oogkristalijn), 193.— Catharrhale Zinkingen (zie Katarrhale Zinkingen), 158.— Crisis (toestanden van) door natuurlijke ontlastingen, 225.—

D.

DAAUWWORM (Hoofdzeer), 234.— Darmen (Ingewanden), 80, 84.— Deelen (vaste), 6 — Diabetes (overvloedige pislozing), 177.— Diarrhea (buikloop), 165.— Dieet (leefregel), 62.— Dierlijke Verrigtingen (Natuurlijke verrigtingen van het menschelijk ligchaam), 79 — Dolheid (krankzinnigh.), 183.— Dood (natuurlijke), 4, 16.— (vervroegde), 13.— Doofheid, 192.— Dorst (Droogte), 122.— Doses (ontlastende), 317.— (der ontlasting-middelen) hoe in te nemen, 311.— Drank (versterkende), 48.— (bij het purgatief), 330.— (voedende), 331.— Draaijing in 't hoofd,

zwijmeling, 184.— DREKSTOFFEN, 7.— DYSURIE (moeijelijke waterlozing), 176.

E.

ELECTRICITEIT, 63.— ENGBORSTIGHEID, 156.— ESQUINANCIE (Keelziekte), 198.— ETTER (dwaalbegrippen deswegens), 42, in de *noot*.— GEZWELLEN, etterende verhardingen enz., 247.

F.

FISTEL, fontenel enz., 72.— FLAAUWTE (Plotselinge), Bezwijming, 160.

G.

GAL (deszelfs kleur), 7, 83.— GALVANISMUS, 63.— GEELZUCHT, 179.— GESTELTENISSEN (ligchaams-) Temperamenten, 75.— GEKWETSTEN, gewonden, 25, 45, 250.— GENEESWIJZE (pijnstillende, verzachtende), 87.— GENEESKUNDIGE ZUIVERINGSLEER, 89 — de ware volksgeneeskunde, 131.—(Bekorte Zamenvatting der), 262.—GENEESMIDDELEN (specifieke), 57.— (uitwendige), 61.— (het beste van alle), 153.— GENEZING (Hinderpalen tegen de), 291.— GERAAKTHEID, 188.— GEWONE BEHANDELING, 38.— GEZIGTSVERLIES (uitwendig onbemerkbaar) *goutte sereine*, 193.— GEZONDHEIDS-TABELLE, 275.— GEZWELLEN (Huidopzwellingen, verzamelingen van kwade stoffen en zweren), 247.— GEZWEL (verhard) *Squirre*, 248.— GIF (Smetstoffen in 't algemeen), *virus en général*, 257.— (Venijn), 261.— GIJL (Maagsap), 7, 81.— GRAVEEL (steen), 171, 173.— GROEIKLIEREN (bij kinderen), 229.

H.

HARDLIJVIGHEID (verstopping in den onderbuik), 168.— HART, 82.— KLOPPING (Ongeregelde of versnelde), 159.— HEESCHHEID (schorheid, verkoudheid), 157.— HEUPJIGT, 204.—

Hitte (vreemde), zie V. ziekte en 10, 61, 120.— Hoest (verkoudhied, heeschheid, schorheid), 157.— (Kink-), 238.— Holle Ader, 82.— Hondshonger (valsche honger), 161.— Hoofd (pijn in 't hoofd, hoofdpijn), 182.— (schele hoofdpijn), 183.— (kwaadzeer op het hoofd), 234.— (kliergezwellen), 229, 249, 257.— (ziekten van het hoofd), 182.— Huid (Vochten ontlastende opening op de), 73.— (Opzwellingen der), 247.— uitslag (vurige), 246.— (vlekken op de), 246.— Huwbaar-wording, 209.— Huwelijk, 75, 209.— Hypochondrie (zwaarmoedigheid), 184.

I.

ISCHURIE (opstopping der pis), 175.— Incontinentia Urinae (onophoudbaarheid der pis), 176.— Inenting, 237.— (koepok), vaccine, 237.— Ingewanden (Darmen), 80, 84.— Inwendige Ziekten, 21.— Uitwendige Ziekten, 23.

J.

JEUKING, 39.— der Maag (valsche honger), 161.— Jigt, 206.— (Heup-), 204.

K.

KANAAL (*torachisch*) (Borstbuis), 82.— Kanalen (ontlastende), 84.— Kanker, 257.— Katharrale Zinkingen, 158.— Keelziekte (kroep), 198, 239.— Kina, 50, 146.— Kinderen (kinderbaren), 220.— (het tandenkrijgen van), 227.— (in het bed waterende), 230.— (zoging van), 222, 229.— Kinderpokken, 235.— Kinkhoest, 238.— Kiste, 189.— Klieren, Groeiklieren (kliergezwel en hoofdzeer), 229, 249, 257.— Klisteer (lavement), 216.— Koepok-inenting, vaccine, 237.— Kolen (haard-), Vergelijking, 121.— Koliek, 164.— Koorts, 144 — verdrijvende middelen, 50, 146.— Kortademigheid, 156.— Koudvuur, 252.— Koude

van eenige ligchaamsdeelen, of van geheel het ligchaam, 61.— KOUDE VOCHTEN, 249.— KRAAMBED, 220.— KRAMPPIJNEN, 205.— KRANKZINNIGHEID, 183.— KROEP (keelziekte) 239.— KWAADZEER op het hoofd, 234.— KWAKZALVERIJ en kwakzalvers, 59.— KWIK (zie: V. ziekte), 50.

L.

LAMHEID (geraaktheid), 188.— LAVEMENT (klisteer), 266.— LEEFTIJD (afdalende), ophouding der maandelijksche zuiveringen, 211.— LEEFREGEL (Dieet), 62.— LEDEWATER (Vloeistoffelijke vochten), 7.— LENDENEN, 83.— LENDENPIJN, 171.— LEVER, 83.— LIGCHAAM (menschelijk), verdeeling van hetzelve, 264.— LIESBREUKEN, 178.— LID-AFZETTING, 252.— LIGCHAAM (Blik op de verrigtingen van het menschelijk), 19.— LIGCHAAMSGESTELTENISSEN (derzelver oorzaak), 74.— LIL (slijm), slijmerige lillige vochten, 7, 115.— LOOP (buikloop) Diarrhea, 165.— (roode) Bloedafgang, 167.— LONGADER, 82.— LONGSLAGADER, 83.— LONGZIEKTE (Longtering), 151.— LUIZEN (Luisziekte), 233.

M.

MAAG, 80.— (Jeukte der), 161.— (beneden-opening derzelve), *Pyloris*, 80 — SAP, Gijl, 7, 81.— VERZURING, 123, 158.— MAANDSTONDEN, Maandelijksche Zuiveringen, 209.— (beschouwd met betrekking tot de purgatie), 223.— (ophouding derzelve), 211.— (onmatige, overvloedige), Bloedvloeijingen, 217.— (uitblijvende), 215.— MAGNETISMUS, 63.— MELAATSCHHEID, 234 — MELK, Moedermelk (gehotte of gekabbelde), 222.— (melkaders), 82.— van dieren, 229.— spijs, 229.— MESMERISMUS, 63.— MIDDELEN (ontlasting-) derzelver meerdere verkieslijkheid proefondervindelijk bewezen, 111.— derzelver werking, 117.— niet verhittende, 120.— (derzelver verdeeling), 264.— (derzelver toe-

passing, 269.— (genees-) het beste der geneesmiddelen, 153.— (koortsverdrijvende), 50, 146.— (slaapverwekkende), 61.— (verkoelende, verfrisschende, pijnstillende, verzachtende), 61.— (uitwendige, blaartrekkende), 67, 203.— MIN (zoogmoeder), met opzigt tot de purgatie, 222, 229.— MINERAALWATEREN, 56.— MONDPIJN, 194.— MOSTAARDPAPPEN, 72.

N.

NATUURLIJKE Ontlastingen, 225.— NEUSBLOEDING, 231.— NIERWEE (Lendenpijn) ware en valsche (*Néphrésie vraie et fausse*), 171, 172.

O.

ONTLASTINGEN (natuurlijke), 225.— ONTLASTINGMIDDELEN, 131.— (derzelver verdeeling), 264.— (toepassing), 269.— (afkeer tegen dezelven), 125.— (volgens deze geneeswijze), 111, 117, 119, 120.— derzelver toebereiding, 308.— (Aanmerkingen rakende de beide), 309.— ONTLEEDKUNDIGE beschouwing, 13.— ONVERDUWING (maagzwakte), 160.— OOGEN (ziekte der), 192.— OORSPRONG der ligchaamsgesteldheden, 74.— OORZAAK (Geene werking zonder), 262.— OORZAAK der Ziekten, 1.— (toevallige Ziekte-oorzaken), 21.— (dwalingen nopens de oorzaak der ziekten), 30 — van het bederf der vochten, 16.— OORPIJN, 192.— OPSLORPENDE middelen, 61.— OPSTOPPING der pis (*Ischurie*), 175.— ORDE van Behandeling (naar de Geneeskundige Zuiveringsleer), 278.— OVER-ZUIVERING (Super-Purgatie), 103.

P.

PAPPEN (verzachtende), 203.— PERSING bij stoelgang, 167.— PIS (*Urin*), 83.— (koude-droppel-) (*Strangurie*), 176.—

moeijelijke pislozing (*Dysurie*), 176.— (onophoudbaarheid der) (*Incontinentia Urinae*), 176.— (opstopping der) (*Ischurie*), 175.— LOZING (overvloedige) (*Diabetes*), 177.— PYLORIS (onderste opening der maag), 80.— PIJNSTILLENDE middelen, 61.— PIJNEN, 199.— PIJNSTILLENDE (verzachtende) middelen, 61.— PLEURIS (zijdewee), 154.— POKKEN (kinder-), 235.— POLYPUS (vleezig uitwas), 196.— POLS-SLAGADER, 83.— PUISTIG aangezigt, 197.— PURGATIEVEN, 111, 113, 117, 119, 120.— merkwaardig uitwerksel derzelven op de oorzaak der pijnen of kwalen, 100, 202.— te bekoelen om aangenamer intenemen, 128.— derzelver werking, 117.— verhitten niet, zoo als men gelooft, 120.— derzelver doses, 317.— PURGATIE (ontoereikende), 110.— (hare tegenstrevers), 94.— (ongunstig vooroordeel tegen de), 114.— (super-), 103.— PURGATIEF (braak-), 365, 301, 327.— PURGEREN (wat daaronder moet verstaan worden), 90.

R.

REDENEN ter onderschraging der Geneeskundige Zuiveringsleer, 94.— RHUMATIEKE pijnen, 199.— ROODE loop, 167.— ROODVONK, 237.— ROOS, 246.

S.

SCHELE hoofdpijn, 183.— SCHERPTE (der vochten) *sérosité*, 11.— SCHEURBUIK (*Scorbut*), 194.— SCHORHEID, heeschheid, verkoudheid, 157.— SCHOUWING (ontleedkundige), 13.— SCHURFT, 244.— Hoofdzeer, Klieren enz., 229, 234, 249, 257.— SÉROSITÉ (vochtenscherpte), 11.— SLAAP (denzelven verwekkende middelen), 61.— SLAGEN, (verwonding door slagen, kneuzingen, vallen enz.), 24, 45.— SLIJM (lillige vochten), 7, 115.— ZIEKTE, 159.— SLUITSPIER (*sphincter*), 80, 83.— SMET- gifstoffen in het algemeen (*virus en général*), 6, 62, 80, 331.— SPAANSCHEVLIEG-PLEISTERS, 67, 102.— SPIJZIGING (voeding, voedsel), 257.— SPIJSVERTERING, 7, 81.— (gestaakte), Onverduwing, maagzwakte, 160.— STEEN

(graveel), 173.— Stoelgang-persing, 167.— Strangurie (koude pis, droppel-pis), 176.— Stuipen (zenuwtoevallen) 141.— Stuipachtige bewegingen (bevingen), 191.— Sublimaat van het Kwik (V. ziekte).— Superpurgatie (overzuivering), 103.— Syphilis, 257.

T.

TABELLE (Gezondheids-), 275.— Tandenkrijgen der Kinderen, 227.— Tandvleesch, 194.— Tering, 181.— Temperamenten, gesteltenissen des ligchaams, 74.— Ton (vergelijking), 291 in de *noot*.— Toepassing der Zuiveringsmiddelen, 269.— Trommelzucht (Opzwelling van den onderbuik met wind), 169— Tronk, (ziekten van den), 139.

U.

UITSLAG (huid-), 246.— Uitstorting van het Bloed in geval van verwonding, 45.— Uitwaseming, 243.— Uitwas (vleezig) *polypus*, 196.— Uitwendige middelen, 67, 203.— Uitwerpselen (wegen ter afzondering der), 83.— Urin (pis), 83.

V.

VACCINE, 237.— Valsche Honger, 161.— Vallen, kneuzen enz. vallen, (verwonding door), 24, 45 — Vallende ziekte, 189.— Vaste deelen (*solides*), 6.— Vat (vergelijking), 291 in de *noot*.— Venyn (gif), 261.— Verdeeling van het menschelijk ligchaam en der ontlastingmiddelen, 264.— Verkoudheid (schorheid, heeschheid), 157.— Verlossing (zware arbeid), 219.— Verrigtingen (Natuurlijke) van het menschelijk ligchaam, 79.— Verstoppingen, 168.— Vertering (spijs-), 6, 80.— Verzachtende middelen, 61.— Verzweringen (Gezwellen), 247, 250.— Verzwerende wonden, 250.— Verzuring in de maag, 123, 158 — Vyt, 249.— Vleezig uitwas (*polypus*), 196.— Vlekken (in het

aangezigt) *visage cuperosé*, 197.— op de huid, 246.— VLOED (Witten) der Vrouwen, 214.— VLOEIJING (Bloed-), (*Hemorrhagie*), 162, 217.— VLOEISTOFFELYKE vochtenmassa, 243.— (hare vernieuwing), 287.— VOCHTEN (daaruit ontstaande vloeistof), 7, 53, 54.— (vloeibare gedeelten der) 41, 137, 152, 153.— -scherpte (*sérosité*), 11.— oorzaak van derzelver bederf, 16.— worden braking verwekkende, 158.— worden stoelgang verwekkende, 165, 167.— verzetten zich tegen de purgatieve middelen, 128.— derzelver kleur, 324—. derzelver massa of inhoud, 104.— derzelver besmettelijkheid, 8, 299.— (brandende), 11, 120.— (koude), 229, 249, 257.— VOEDING (spijziging, voedsel) 6, 62, 80, 331.— VOLBLOEDIGHEID, 180.— VOLKSGENEESKUNDE (Geneeskundige Zuiveringsleer de ware), 131,— VREEMDE hitte, (z. V. ziekte) 10, 61, 120.— VROUWEN (zwangere), 218.— VURIGHEID in het aangezigt (huid-uitslag), 246.

W.

WATER (vloeistoffelijk vocht), Ledewater, 7.— (Mineraal), 56.— (pis), 83.— (in het bed waterende kinderen), 230.— -lozing (moeijelijke)(*Dysurie*), 176.— -vrees, 257, 260.— -zucht, 148.— WARMTE (Vreemde) z. V. ziekte en 10, 61, 120.— WEÊRZIN tegen de ontlastingmiddelen, 125.— WERKING (Zonder oorzaak geene), 262.— WEGEN (eerste en tweede of beneden en bovenwegen), 265.— tot afzondering der uitwerpselen, 83.— WIJN (vergelijking), 341, 291 in de *noot*.— WINDEN (winderigheid) in den onderbuik. Trommelzucht, 169.— WITTEN VLOED der vrouwen, 214.— WONDEN, kwetsuren of gewonden, gekwetsten, 25, 45, 250.— WORMEN, Wormkruid, 139.— WORMSGEWIJZE en tegenwormsgewijze beweging, 84.

Z.

ZAMENVATTING (bekorte) der Gen. Zuivl., 262.— ZEDELIJKE aandoeningen, 23.— ZEER (Hoofd-), 234.— ZIEKEN (hunne zwakte) 108.— (Zorgen voor de) 337.— ZIEKTEN (Borst-), 151.— (Long-) longtering, 151.— (Slaap-), 188.— (Vallende), 189.— (Oor-), 192.— (Oog-), 192.— derzelver innerlijke

oorzaak, 1, 21.— derzelver toevallige of bijkomende oorzaken, 21, 24.— dwalingen nopens derzelver oorzaak, 30.— (Inwendige), 21.— (Uitwendige), 23 — derzelver benamingen, 34, 136.— epidemische, 255, 266.— nieuwlings ontstane, 90, 264.— chronische verouderde, 90, 268.— van den tronk, 139.— van het hoofd, 181.— der uiterste deelen, 199.— der vrouwen, 209.— der kinderen en jonge lieden, 225.— (Huid-), 242.— (Zenuw-), 141, 189, 277.— (Luis-), 233.— der bovenwegen, 254, 258 — der benedenwegen, 252, 259.— (Venus-), aan het einde des Werks.— Zijdewee (pleuris), 154.— Zinking (*fluxion*), 12.— op de borst, 156.— (katarrhale), 158 — Zinneloosheid (krankzinnigheid), 183.— Zoging van kinderen, 222, 238.— Zoogmoeder (Min), 229.— Zorg voor de Zieken, 337.— Zuiveringsleer (geneeskundige), 89 — redenen en practicale daadzaken ter onderschraging derzelve, 94.— (Bekorte Zamenvatting der), 262.— (de ware volksgeneeskunde), 133.— Zuiveringsmiddelen (purgatieven) derzelver toepassing, 269.— Zuivering (over-) Superpurgatie, 103.— Zuiveringen (Maand-), 209.— Zuur (Maag-), 123, 158.— Zwakte, zwakheid der zieken, 108.— Zwaarmoedigheid (Hypochondrie), 184.— Zwangere vrouwen, 218.— Zwaarlijvigheid, 180.— Zweet (gewoon, voortdurend), 242.— -drijvende middelen, 243, 244.— Zweren (bloed-), 247.— (verzweringen), 250.— Zwijm (bezwijming, onmagt), 160.— Zwijmeling, suizeling, draaijing in 't hoofd, (*vertiges*).

ZINSTORENDE DRUKFEILEN.

Bladz. 5. Reg. 9 van boven. *staat: zie*, *lees:* ZIET.

6. Reg. 4 van ond., *staat:* Spijs*verdeeling*, *lees:* Spijs-VERTERING.

9. Reg. 3 van ond., (noot), *staat:* Gezondheids-*staat*, *lees:* Gezondheids-TABELLE.

38. *Reg.* 1 van ond., *staat: Zee*paard, *lees:* RIVIER-paard.

150. Reg. 9 van boven, *staat: voor*, *lees:* OVER.

EERSTE HOOFDDEEL.

OORZAAK DER ZIEKTEN, EN OORZAAK VAN DEN VERVROEGDEN DOOD (*).

Oorzaak der ziekten.

Het beginsel, of de oorspronkelijk werkende grondkracht, van het dierlijk leven is buiten tegensprake een der meest ondoordringbare geheimen van den Schepper.

In zijne onbesefbare goedheid echter heeft Hij, zoo schijnt het, den mensch vergund het beweegbeginsel of de voortgaande werking van het leven te leeren kennen, en hem, als ware het, aan de hand

(*) Door OORZAAK moet men de stoffe verstaan, die nagenoeg onmiddellijk of volstrekt onmiddellijk de pijn of het lijden verwekt door welke de ziekte zich kenmerkt, en die des zieken leven afsnijdt door, vroeg of spade, aan de werking van zijn bestaan een einde te maken.

geleid op den weg langs welken hij tot de kennis geraken kan niet slechts van de *oorzaken* zijner ongesteldheden; maar ook van die van zijnen dood, die er het onvermijdelijk gevolg van zijn kan (*).

Welke aanspraak heeft uit dien hoofde dan niet de Schepper op de dank-erkentenis en de hulde van het wezen, hetwelk Hij zich verwaardigd heeft „naar zijnen Evenbeelde" te scheppen!

De Maker der Natuur heeft aan de levende wezens, welke Hij geschapen heeft, het vermogen gegeven zich voortteplanten. Zoude het vermetel, zoude het euvelmoedig zijn, te zeggen dat uit dit vermogen eene te overgroote volkrijkheid zoude zijn ontstaan, indien Hij aan den levensduur van ieder dier wezens niet hadde perk gesteld?

In zijne goddelijke wijsheid heeft de Schepper den omvang van den inhoud (†) bepaald naar de afmeting van het inhoudende (**). Zelfs heeft Hij de middelen tastbaar blootgelegd door Hem aangewend om die te overgroote volkrijkheid te voorkomen; het valt dus ligt, deze middelen te doen kennen.

Naardien in de vorming van den eersten uit zijne Hand gekomen mensch, de Schepper eene kiem van bederf of bederfelijkheid heeft verspreid, die even als de kiem van 's menschen leven voortplantbaar is, zoo volgt daaruit dat geen geschapen wezen kan

(*) Eenmaal de oorzaak bekend zijnde, kan het gemakkelijk worden haar te verdrijven.

(†) van de geschapene wezens.

(**) van den aardbol.

eeuwig zijn (*). Was zulks des menschen eerste bestemming? Eene Hooge Openbaring verbiedt ons dit te gelooven. Maar, wie zal de tweede bestemming ontkennen? Het kind ontvangt van zijne ouders te gelijk met het levensbeginsel het beginsel van deszelfs einde; tot rijperen leefdtijd gevorderd, plant hij beide beginsels over, op de zelfde wijze als hij die heeft ontvangen.

Niets bestaat uit twee elkander tegenovergestelde geaardheden. Dienvolgens zijn Goed en Kwaad van één gescheiden, zoo als zij in aard verschillen. Het levensbeginsel bevat dus niet in zich de oorzaak van deszelfs eigene vernieling. Dit beginsel en die oorzaak in een zelfde bewerktuigd wezen zamenvattende, heeft God tusschen die beiden een punt van aanraking vastgesteld, opdat eenmaal het eene het andere bereiken, en de werkkracht der vernieling de beweegraderen van het leven afslijten of verbrijzelen zoude: Op die wijze moet vroeger of later ieder wezen ophouden te leven.

Ten einde de mensch met de weldaad der gezondheid dat tijdperk van het leven bereike, hetwelk men den Ouderdom (*) noemt, moet er in zijn natuurgestel een volmaakt en duurzaam evenwigt bestaan; eene gelukkige gesteltenis, voorwaar! en die niet an-

(*) Het bederf eindigt het bestaan van alle wezens, of van al wat leven heeft verkregen; dit is eene onomstootelijke grondwaarheid.

(*) De bepaling van den ouderdom is, onzes inziens, eenigermate willekeurig; wij stellen denzelven als aantevangen met het 70ste jaar,

ders kan zijn dan het uitwerksel van den bestendigen, vast-bepaalden of, om zoo te spreken, *onvervreemdbaren* staat van het ingeboren bederf (*).

Maar dit ingeboren bederf, de natuurlijke kiem der levens-vernieling, is minder of meer onderhevig aan den invloed der bederfwekkende of bijkomende oorzaken, over welke in het volgend Hoofdstuk zal worden gehandeld.

Indien deze kiem, door het uitwerksel van dien zelfden invloed, uitbreiding heeft verkregen, zoo als zij, in dit geval, daaraan is blootgesteld; indien hare voortschrijding wordt versneld; indien de rotgisting er het gevolg van kan zijn, alsdan verklaart zich de ziekte met meerdere of mindere kwaadaardigheid; en ten gevolge harer voortgangen, komt de dood vóór den afloop van het tijdsbestek, hetwelk de mensch, krachtens het in hem gelegde levensbeginsel, zoude hebben kunnen bereiken.

Van daar ontstaat de onderscheiding tusschen den natuurlijken dood en den vervroegden of onnatuurlijken dood. De eerste is het erfdeel van den ouderdom of het gevolg van eenen toereikenden duur van leven, dat is te zeggen: eenen levensduur die aan het zoo even gemelde levensbeginsel beantwoordt; en de tweede vernielt in ieder tijdsbestek der menschelijke loopbaan, het leven door de trapsgewijze toenemende werking der ziekte.

(*) Dat is te zeggen, het bederf zonder aanwas, of zoodanig als de eerste mensch hetzelve ontvangen heeft met het vermogen om het overteplanten.

Alle de geschapene wezens hebben dan in zich een gedeelte dier vernielende werkkracht, daar de dood geen hunner spaart. De mensch, één der schepselen die het langste leven genieten, draagt in zich de grondkracht zijner vernietiging om, en, wel zonder dat hij, ten zij in het geval van ziekte, waaraan hij meer dan de overige schepselen onderworpen is, er de kwaadaardige werking van kenne.

Het is opmerkelijk, en het gros der menschen zie het met verwondering, dat jonge lieden in de volle kracht van het leven, en wier bloeijend gelaat het sterkste gestel aankondigt, dikwerf meer aan de aanvallen van het bederf en der ziekte zijn blootgesteld, dan lieden van stellig bewezene zwakte en met een altijd bleek gelaat en krachteloos voorkomen.

Sommige menschen worden geboren met een grooter deel bederfelijkheid dan anderen. De zoodanigen zijn dikwerf ziek; zelden bereiken zij eenen eenigermate gevorderden leeftijd, tenzij hun ligchaamsgestel of hunne natuurlijke geaardheid zich gedurende hunnen levensloop verbetere.

Sommige anderen worden werkelijk in eenen staat van uitzondering geboren, welken men te regt eene bijzondere bevoorregting mag noemen. Ten hunnen aanzien besteedt de grondkracht der vernietiging honderd en meer jaren tijds om hare werking te voltooijen. Maar op verreweg het grooter getal der menschen werkt zij snel, en met opzigt tot velen hunner heeft zij reeds hare werking voltrokken alvorens zij het daglicht hebben gezien. Hoezeer ook deze oorzaak van het uiteinde der schepselen in haren gang afwissele, veran-

dert dezelve niet van aard: stellig zeker is die oorzaak steeds ééne en de zelfde, of zoodanig als de Schepper gewild heeft, dat zij zijn zoude.

Niemand kan betwisten dat de vleezige, volsappige, zenuwige, kraakbeenige, peezige en beenderige ligchaamsdeelen, welke men de vaste deelen, noemt, ondergeschikt zijn aan de andere vloeibare deelen die door de benaming *vochten* worden onderscheiden, aan welke zij derzelver vorming, zelfstandigheid en deszelfs aanwas zijn verschuldigd (*). De geheele wereld weet, dat deze beide deelen het stoffelijk wezen uitmaken.

Laat ons onder die vochten (of vloeistoffen), die soort derzelven onderscheiden, die bestemd is tot het onderhoud des levens, en die soort welke het werktuig der vernietiging kan worden, als zijnde deze laatste uit deszelfs aard en wezen meest van allen bederfelijk.

De Maker der Natuur, toen hij aan zijne schepselen het leven gaf, onderwierp hen tevens aan de behoefte, om tot onderhoud van hun bestaan voedsel tot zich te nemen.

Zien wij, welk gebruik de Natuur van de voedingmiddelen maakt, en hoe deze zich door de werkzaamheid der spijsverdeeling scheiden.

Het eerste of voorname deel der voedingsmiddelen of spijzen welk eenig levend wezen tot zijn onderhoud nuttigt, of, wat het zelfde is, derzelver geest of edelst

(*) Alles gaat uit van eene vloeistof, als eeniglijk bestaande grondkracht.

uitgetrokken bestanddeel, dient ter vorming van die stoffe welke gijl, of maagsap, wordt genaamd. De gijl, zoo als in het zevende hoofdstuk nader zal worden aangetoond, wordt in den bloedomloop doorgezijgd om de hoeveelheid van bloed te onderhouden, die noodig is tot het onderhoud van alle de vaste deelen des ligchaams, en om de verliezen te herstellen, welke die het leven tot beweegrad dienende vloeistof onophoudelijk ondergaat.

Het tweede deel, van te groven aard om tot gijl te kunnen overgaan, vormt van deszelfs eerste gedeelte de gal, de slijm, de uit de vochten ontstaande vloeistof; en uit deszelfs tweede gedeelte ontstaat eene lijmige, of taaije slijmerige stoffe of de lil. Deze laatste blijft gehecht of klevende aan de binnenwanden van het darmkanaal, anders de maag en ingewanden genoemd, terwijl daarentegen het eerste gedeelte zich in den bloedomloop kan doorzijgen.

Het derde deel, dat tot niets dienstig is, wordt ontlast onder den naam van drekstoffen, of dagelijksche uitwerpselen.

Aan ieder menschelijk ligchaam zijn de vochten niet minder natuurlijk eigen dan het bloed. Niet derhalve, zoo als het gros der menschen gelooft, omdat men vochten heeft, is men ziek, want men verliest de gezondheid niet eerder dan na dat dezelven bedorven zijn, of, met andere woorden, na dat zich in dezelven de gisting der zuurstof of wel de rotgisting geopenbaard hebbe. De vochten bederven eerder dan eenig ander deel des ligchaams, om reden dat in dezelven de kiem des bederfs berust,

welke de Maker der Natuur, ten einde aan het bestaan van elk geschapen wezen perk te stellen, zelf daarin heeft gelegd. Wanneer door het uitwerksel der bedervende oorzaken, van welke reeds gewag is gemaakt, en welke nader zullen worden aangetoond, die kiem van vernieling eenigerlei ontwikkeling of aangroei heeft verkregen, kan daardoor de duur van het menschelijk leven meer of minder aanmerkelijk worden bekort. De ondervinding bevestigt deze waarheid, die volkomen wordt gerugggesteund door de waarnemingen welke men in den staat der ziekte, en tastbarer nog na den dood eens kranken, zelf kan doen (*).

Het bewijs dat de vochten, als boven is gezegd, van alle de deelen het ligtst bederfbaar zijn, is, dat zij in onreinen staat zich afscheiden; ware dit niet het geval, zoo zouden zij niet, hetzij natuurlijk, hetzij daartoe kunstmatig aangezet of uitgelokt, zich door de wegen der uitwerpselen ontlasten. Zijn niet hare bederfbaarheid en haar bederf de oorzaak der aansteking welke men naar mate der voortgangen harer ontaarding altijd bij dezelven vindt? Omdat zulks het geval is, draagt de drekstof in zich de

(*) De besmette of stinkende lucht, het onwederlegbaar teeken der ontaarding van de bederflijke stoffen, wacht niet om zich te ontlasten, tot dat de dood gekomen zij. Altijd gaat zij hem uit, vooreven als schier altijd de bederf-aansteking de onfeilbare voorbode van 's menschen eerlange uiteinde is. Overigens kan men dezelve altijd als de oorzaak des doods beschouwen, vooral indien men het lijk aan eene ontleedkundige nasporing onderwerpt.

mindere of meerdere stinkende lucht, welke men aan dezelve zoo dikwerf waarneemt, en het is ook uit dien zelfden hoofde dat, in het geval van ziekte, de uitwerpselen door de grovere wegen, het zweet en tot zelfs de ligtste uitwasemingstoffen met zich voeren, die met derwijze stinkende dampen zijn bezwangerd, dat zij veelal den zieke zelven, en meer nog de lieden die hem verplegen, hinderlijk zijn. Deze daadzaken die zich aan andere niet minder gewigtige waarheden hechten, kunnen niet worden miskend, tenzij men de gezonde rede verzake, of datgene loochene wat even klaar is als de heldere middagzon (*).

Aannemende dat de vochten zuiver zijn zoo lang het wezen hetwelk dezelven in zijne ingewanden omdraagt, zich in den staat van gezondheid bevindt (†), moet men toch datgene erkennen wat waarheid is, en nimmer vergeten, dat indien de vochten, ofschoon reeds ontaard, nog geene ongesteldheid of pijn doen lijden, zij echter altijd meer of minder in bederf zijn voortgegaan in het zelfde oogenblik dat de pijn word gevoeld, of dat men zich in eene gesteltenis bevindt die niet meer in alles met den evengezegden staat van gezondheid overeenkomt; want on-

---

(*) Op onderscheidene plaatsen van dit werkje zal men het bewijs dezer waarheden vinden.

(†) In het XXsten Hoofdstuk zal men onder den tijtel, *Gezondsheidsstaat* de teekenen opgesomd vinden, aan welke men de gezondheid onderkent. Aan Zieken en Gezonden wordt dit Hoofdstuk tot veelvuldige vraagbaak aanbevolen.

betwistbaar is het, dat de oorzaak ten allen tijde het uitwerksel vooraf gaat; dit is eene waarheid die op de eeuwige wet der Natuur berust.

Wanneer sommige natuurlijke werkzaamheden onderbroken of gestaakt worden; wanneer men van den staat der gezondheid overgaat tot den staat van lijden of eigenlijk gezegde ziekte, geschiedt zulks omdat de bedervende vochten, door de ongeregeldheid aan welke zij onderworpen zijn, geheel of gedeeltelijk haren zachten en weldadigen aard verliezen, die de voorname of eenige oorzaak der gezondheid is, welke men niet kan herwinnen, zonder dat die zelfde aard der vochten volkomen hersteld zij.

De vochten, bedervende of na dat zij bedorven zijn, nemen eene scherpe, bijtende, brandend heete, en zelfs invretende hoedanigheid aan; zij worden derwijze bijtende, dat zij aan de haar bevattende vleezige deelen eene meerder of minder pijnlijke en moeijelijk te verdragen, zelfs soms onverdragelijke gewaarwording doen gevoelen. Dikwerf zijn zij rottende, op andere tijden zijn zij zulks niet, zelden echter zonder in het door haar ontstelde deel hitte of scherpte te doen gevoelen. Maar in geen dezer gevallen zijn zij daarom noch minder verdorven, noch minder vatbaar om in het vervolg den hoogsten graad van kwaadaardigheid (bederf-werking) te bereiken.

In dezen staat van ontaarding en door deze zelfde bijtende werking veroorzaken de vochten alle kwalen, alle pijnen, al het lijden of alle ziekten van welken aard of van welke soort ook. In dezen staat, en ten gevolge van denzelven, weerstaan die

stoffen de werkingen der natuur. Zij kan zich van dezelven niet ontlasten uit hoofde der vasthoudendheid of kleverigheid, welke zij van het bederf hebben verkregen, en de ziekte neemt haar beslist karakter aan.

Zoodanig is, hetgeen wij hier de bron der ziekten noemen.

Nu blijft nog over, de uitvloeiselen dier bron aanteduiden, ten einde de beschrijving van de eeniglijk bestaande oorzaak der ziekten des menschelijken ligchaams te voltooijen.

Deze scherpte, deze brandende of invretende hitte, dat werktuig, met één woord, hetwelk zich in het bederf uit zich zelven vormt om alle kwalen of in het algemeen de ziekten, en zelfs den dood, voorttebrengen, stelt zich zamen uit een gedeelte van de massa der vochten, welke laatste een zelfstandig uitgetrokken deel des geheelen ligchaams uitmaken.

Aan dit uitgetrokken zelfstandig deel zullen wij den naam van SCHERPTE, (*sérosité*) geven. Indien wij niet schreven voor de talrijkste klasse der zieken, voor die welke minder juist de woorden kent; dan zij de dingen en daden wèl beoordeelt, zouden wij aan deze stoffe eene door de klassieke schrijvers goedgestemde benaming geven; maar wij zijn genoodzaakt, binnen den kring der lezers voor wie wij ons werk bestemmen, zoo wel als binnen de enge grenzen onzer vermogens, ons te beperken. Indien de neologen (uitvinders van nieuwe leerstellingen) die scherpte als *werkende oorzaak* van alle, ten onregte tot dus verre aan de bewegende kracht des levens toegeschre-

ven, pijnen of kwalen, beschouwen, alsdan zal aan alles voldaan zijn, en zij zullen daaraan eenen naam naar hunnen *smaak* kunnen geven. Na ontleding van alle gas-stoffen, van alle zuren, enz, die tot het gebied der scheikunde behooren, zullen zij de voorzeide scherpte aan die soort of aan dat geslacht kunnen toewijzen, die hun slechts daartoe in den zin zal komen.

Wij zullen ook nog die scherpte VLOEIJING of ZINKING noemen, omdat de meer gezegde zeer heldere en bij innemendheid fijne of dunne (*) stoffe aan vloeijing of zinking onderhevig is, zoo als zij, over het ligchaamsdeel in hetwelk de pijn gevoelt wordt, metterdaad is uitgevloeid. Zij vloeit, omdat zij, als de gijl, zich in de vaten doorzijgt, omdat zij als het bloed in dezelven bestaat en omloopt.

De *zinking*, tevens met de algemeene massa der vochten, uit welke zij hare gesteltenis, haren aard ontleent en in welke zij haren oorsprong neemt, vormt het aanvulsel tot de *oorzaak*, de *alleen bestaande oorzaak* der ziekte van het menschelijk ligchaam, of, zoo men wil, van alle de kwalen en ongesteldheden, die aan de geneeskunde of genezingskunst onderworpen zijn. Wij zullen aan deze stelling, indien zij zulks noodig heeft, meerder krachts nog bijzetten, wanneer wij over het bloed en den algemeenen omloop der vochten zullen handelen.

(*) Het is als een over het aardrijk hangende daauw, van welke de in het oneindige ondergedeelde deelen onbemerkbaar zijn; zich vervolgens allengskens verzamelende, worden zij, meerder of minder overvloedig en voelbaar naar gelang zij zich vereenigen en vastzetten.

Oorzaak van den vervroegden dood.

Ten gevolge van eenen te langen duur der ziekte, uithoofde van een te lang verblijf der vochten in de holligheden, verpesten, naar de gewone wijze van spreken, de bedorvene, of in rotting zijnde vochten de ingewanden die dezelven bevatten of in zich besluiten; en de *scherpte*, werkende oorzaak der gevoeld wordende pijn en van alle ongesteldheid, zich daaraan toevoegende, brandt, schroeit en krimpt de deelen welke zij aantast; verstoort de dierlijke huishouding, en, met haar, de beweegkracht van het leven. Alsdan bereikt de zieke den eindpaal van den duur zijns bestaans.

Zoodanig is de oorzaak van den vervroegden dood, welken wij de *onnatuurlijke* dood zullen noemen.

Het op de lijken bewerkstelligd ontleedkundig onderzoek bewijst voldingend dat de dood altijd wordt voortgebragt door bederf of door rotting, door zweren, koudvuur, kwetsing der deelen, die den voornaamsten zetel der ziekte hebben uitgemaakt; of door verdrooging, opstopping der vochten, zamendrukking der vaten; vertraging en volslagene ophouding van den bloedomloop.

Hoe die tegenstrijdigheid der groote ontleedkundigen te verklaren, welker werken in onze dagen den meesten beoefenaars der geneeskunde tot leiddraad verstrekken? Zij zeggen dat zij bij het ontleedkundig onderzoek de ingewanden der aan hunne schouwing onderworpen lijken, verstopt, etterend, door koudvuur aangetast,

tot verrotting overgaande, verdroogend, geschroeid, hard en taai omgekruld, en de meeste vaten in dien zelfden staat vinden; en zij beweren tevens dat *de nagenoeg onmiddelijke en volstrekt onmiddelijke oorzaken der ziekten altijd zeer verborgen zullen zijn, dat het nasporen dier oorzaken meer geschikt is om in dwaling te leiden dan om daarvan kennis te doen verkrijgen; en dat men alleenlijk over de vroegere en meer verwijderde oorzaken kan spreken!* . . .

Eilieve, welke andere *oorzaak* dan de door ons zoo even aangeduide, heeft aan de ingewanden het letsel, of de doodelijke verwonding toegebragt, welke men aan dezelven vindt, *en welke die Meesters der kunst er zelven in hebben ontwaard.* Is het van hunne zijde eene kunstgreep om zijdelings te spreken van datgene waarvan zij voorgeven niet te willen gewagen? Dit moet men niet gelooven: de goede trouw, de rondborstigheid kunnen niet verzaakt worden door lieden die eene eervolle roeping bekleeden; ware het anders, zoo zouden zij niet zijn, wat zij zijn moeten. Is het bij gebreke van te hebben doorgedacht? In dat geval kan onze methode hen daarin te gemoet komen, en de klasse der zieken zal zich des te beter daarbij bevinden. Mannen van goede trouw en gezond verstand, neemt de zaak in welmeenende overweging. Onbetwistbaar is het, dat de meeste werkdadige beoefenaars der geneeskunde zich nog te veel aan het oppervlakkige hechten, of, wat het zelfde is, er wordt nimmer over den grond gesproken; te weten: over de innerlijke oorzaak der ziekten; over die *oorzaak* die de ongesteldheid doet

ontstaan of het gevoel van pijn waarover een lijdend wezen zich kan beklagen, en die in dat wezen de ongeregeldheden of verwoestingen te weeg brengt, die den dood kunnen verwekken in eenen ouderdom die nog aan hetzelve het grootste regt op het leven geeft. Het is insgelijks eene waarheid dat de geneeskundige behandeling op deze ontstentenis van grondbeginsel berustende, ontoereikende is, of zelfs het leven aanrandt. Dit kan niet anders zijn: wij hopen zulks te bewijzen.

TWEEDE HOOFDSTUK.

OORZAAK VAN HET BEDERF DER VOCHTEN.

Alle uitwerkselen hebben hunne oorzaken. Niemand kan deze stelling betwisten; niemand kan ontkennen dat men tot het onderzoek van alle waarheden zich naar dit van eeuwigheid bestaande grondbegrip moet rigten. De *oorzaak* van den natuurlijken dood is, zoo als wij in het vorig Hoofddeel gezegd hebben, het uitwerksel der ingeboren kiem van bederfelijkheid, tragelijk zich ontwikkelende of deszelfs werking langzaam uitoefenende; met andere woorden: de natuurlijke dood is het gevolg van eenen toereikenden duur van het leven, naar gelang van deszelfs grondkracht en van den wil des Scheppers. De *oorzaak* van den vervroegden dood en van de ziekten die denzelven voorafgaan, is het uitwerksel van het bijkomende bederf, hetwelk deszelfs werking op de voorzegde bederfelijkheidskiem heeft uitgeoefend.

Het bederf der vochten heeft deszelfs bijkomende

oorzaken, even als de ziekte de hare heeft. Wij zullen het meerderdeel dier bederfoorzaken trachten te verklaren.

Eene der meest gewone en meest algemeene oorzaken van het vochtenbederf is onmisbaar het inademen eener met onreine en bederfwekkende dampen bezwangerde lucht, zoo als die, welke uit stinkende onderaardsche holen of gewelven, uit moddersloten, uit drek-ophoopingen, mestvaalten enz. kan opstijgen, in welke verrotting of ontbinding van dierlijke ligchamen of ligchaamsdeelen heeft plaats gehad.

Men heeft waargenomen, dat na langdurige droogte, na eene lang aanhoudende heete weêrsgesteldheid, de ziekten menigvuldiger zijn. Dit kan niet anders, vermits in die omstandigheden het bederf, of de ongezonde, gewoonlijk door vochtige, waterachtige of besmette plaatsen voortgebragte, uitdampingen door de atmospheer worden uitgepompt of opgeslurpt.

Het te digt nabij meeren, vijvers of andere stilstaande en modderige wateren wonen is te duchten, vermits daardoor het bederf in de vochten kan ontstaan.

De dikke of met eene kwalijk riekende lucht bezwangerde nevelen of misten zijn veelal hoogst nadeelig, zoo als, trouwens, zulks dagelijks door de ondervinding wordt bevestigd.

Men heeft ook waargenomen dat in de landstreken alwaar zich, op zekere tijden, eene buitengewone menigte van rupsen opdeed, vele ziekten ontstonden. De lucht, die de ontwikkeling dezer insecten bevordert, is derhalve blijkbaar zeer onzuiver.

De omstreken van bosschen, landstreken met hout-

gewas rijkelijk overdekt, met kreupelbosch of hooggeboomte bewassen, en de zoomen der rivieren tellen dikwerf meer zieken dan de vlakten, in welke gemeenlijk de lucht gezonder is dan in vochtige of meer bedekte landen.

Eenen zieke te naderen en diens adem in te ademen kan zeer schadelijk voor de gezondheid zijn (*).

Het verblijf in de hospitalen, en het deelnemen aan groote gezelschapsvereenigingen zouden zeer nadeelig zijn, indien niet voor de frischheid en luchtigheid der plaatsen die dezelven bevatten, werd zorg gedragen.

Eene vochtige woonplaats of zulk eene die luchtdoorstraling ontbeert, het zich nederleggen op eenen vochtigen of sompigen grond, kunnen even zoo vele oorzaken van verderf zijn.

Telkens, met één woord: wanneer de vrije of de beslotene lucht met bederfelijke aanstekende onreinheden of *miasmas* is beladen, kan dezelve het bederf, en zelfs het *aanstekende* of *besmettelijke bederf* in de vochten te weeg brengen bij lieden, die van zoodanige lucht eene genoegzame hoeveelheid inademen om er den verderfelijken invloed van te ondergaan.

Evenzeer is het begrijpelijk, dat bedorvene of slechts aangestokene spijzen, niet minder dan het hier voorgaande en volgende, oorzaken kunnen zijn van het bederf der vochten.

(*) Het voorbehoedmiddel wijst zich van zelven aan. Men behoeft alleenlijk den onmiddelijken weg der ademhaling buiten de rigting te brengen welke des zieken ademhaling kan volgen.

De aanraking kan eene bederf-oorzaak zijn met opzigt tot dengenen die er de werking van ondergaat, en geevenredigd naar den staat van ontaarding des ligchaams hetwelk er de werking van mededeelt. In dat geval zweeten de ligchamen, hetzij zij bezield of onbezield zijn, het bederf uit. Het besmette ligchaam deelt hetzelve mede door de huid of door de uitwasemende poriën, en de aansteking geschiedt langs den zelfden weg door de opslurpende poriën. Alle smet stoffen, zoo als die der schurft, wratten, venerische kwalen, watervrees, pest, enz., kunnen door de daad van aanraking worden medegedeeld; en nog wel zoo zeker nog indien de poriën geopend zijn; meer onvermijdelijk nog, indien het in aanraking komende deel eene opene wonde heeft. In dat geval spreidt zich het bederf, of het aanstekende gebrek achtervolgends over de geheele vochtenmassa uit, zoo wel in de holligheden of vaten als in de wegen van den bloedomloop binnendringende, tusschen welke zich met meerdere of mindere snelheid vertakkingen of gemeenschapswegen vormen. (*).

(*) Wij schrijven voor het volk, dat is te zeggen inzonderheid voor zieken, die onkundig kunnen zijn van de hoeveelheid gas die in de zamenstelling der tot inademing geschikte lucht is vervat. Wij meenen dat het hun onverschillig moet zijn, of men de benamingen van azotische, of mephytische lucht, atmospherische stikdampen, of welke andere ook, geven wil aan de bederfelijke deelen welke die lucht in ontbinding kan houden om, door de wegen der ademhaling, der opslurping, door de poriën der huid of door de werking der aanraking, de ziekten te verwekken.

Het is voorzeker van veel minder belang, te weten hoe of langs welken weg de vochten van eenen zieke zijn bedorven geworden, dan naar een waar en wezenlijk grondbegrip de hulp der kunst tegen de ziekte te kunnen aanwenden. Niet minder gewigtig is het, zich te overtuigen dat de gezondheid niet zoude zijn verstoord geworden zonder ontaarding, bederf of rotting der vochten, en dat deze stoffen, bedorven zijnde, allerlei ziektetoevallen en zelfs den dood kunnen veroorzaken, zoo als zulks in het vorige hoofdstuk voldingend is aangetoond.

DERDE HOOFDSTUK.

TOEVALLIGE ZIEKTE-OORZAKEN.

Met opzigt tot de inwendige ziekten.

Volgens de gewone wijze van over de ontsteltenis der gezondheid te redekavelen, verwart men altijd de toevallige of bij-oorzaken der ziekten met de haar daadwerkelijk voortbrengende grondkrachten, dat is te zeggen, met de stoffe die de pijn of die soort van kwalijkbevinding doet gevoelen, door welke het lijden van eenen zieke bijzonder wordt gekenmerkt, en waarvan men nimmer spreekt. Dit is eene gaping in de redekaveling, en eene hoogst schadelijke dwaling. Wat is er optemaken uit deze stilzwijgendheid welke de geneeskundigen met opzigt tot hunne zieken in acht nemen? wat anders dan dat de wezenlijke Oorzaak der ziekten miskend wordt, of niet bekend is?

Als oorzaak der ziekten, duidt men de onderscheidene toevallen, de bijzondere omstandigheden aan, die aan de zieken, hetzij vóór, hetzij gedurende de ziekten, overkomen zijn of waarin zij zich hebben bevonden. In dit opzigt zoude men een groot aantal voorbeelden kunnen aanhalen; maar geen derzelven kan voldoende zijn. Zoo zegt men, dat de plotselinge overgang van hitte tot koude de oorzaak eener ziekte is. Ongetwijfeld kan deze soort, van stoffelijken overgang (*transition*) eene terugdrijving of injaging (*répercussion*) der uitwaseming-stoffe hebben te weeg gebragt; maar die stoffe, bij sommigen ingejaagd of teruggedreven zweet genoemd, en met opzigt tot anderen door eene andere benaming onderscheiden, is de oorzaak der ziekte. Hare toevallige of bij-oorzaak, die, in dit geval, de op de hitte gevolgde koude is, heeft hoogstgenomen alleenlijk het ziekteverschijnsel aangebragt. Hadde niet de zelfde zieke in dat oogenblik zich in eenen staat van meerdere of mindere ontaarding zijner vochtenmassa bevonden, zoude hem voorzeker daaruit niets zijn overkomen. Vraagt men hem zelven, zoo zal hij erkennen zich meermalen insgelijks te hebben blootgesteld zonder dat zijne gezondheid er door geleden hebbe. De oplettende waarnemer merkt in duizenderlei omstandigheden op, dat zieke en niet-zieke lieden oorzaken nasporen, en dat, als of men het zich onderling tot eene wet hadde gesteld de *ware* oorzaak te loochenen of dezelve nimmer te erkennen, een-iegelijk, zich met een guichelbeeld bezig houdende, eene oorzaak onderstelt naar inspraak der dwaling en onkunde, die hem het spoor bijster maken, en eenen geheel verkeerden weg doen inslaan.

Als een gevolg dezer mistasting, wordt er verre weg te veel aan zedelijke aandoeningen toegeschreven, welke ook derzelver drijfveeren mogen geweest zijn, of nog zijn. Wij ontkennen niet dat velen dier aandoeningen, onder anderen die, welke uit bedroefenis, smart, rouw of schrik voortvloeijen, in staat zijn onderscheidenlijk gekenmerkte ziekten of kwalen aantebrengen, vooral indien zij lange voortduren, of niet ter goeder ure zijn gestuit geworden, want men ontwaart zeer dikwijls de treurige gevolgen eener levendige aandoening op het zedelijk gestel, en men weet hoezeer nadeelig dit op het natuurlijk gestel kan werken. Hoe vele lijdende wezens zijn er niet die, hunne kwalen aan geene andere dan aan deze soort van oorzaken toeschrijvende, verre af zijn van te bevroeden dat dezelve slechts toevallige of bij-oorzaken zijn, zoo als zij de stoffe in werking brengen die hen doet lijden en die hun leven kan verkorten! Voor deze klasse van zieken is het derhalve wel nuttig, hun daadwerkelijke bevindingen voor oogen te stellen om hen te dezen beter intelichten. In den loop van dit werk zullen wij onderscheidene dier daadzaken aangeven, en meer opzettelijk wanneer wij over sommige verstandelijke ongesteldheden en over de vallende ziekte zullen handelen.

Met opzigt tot de uitwendige ziekten.

Hoe vele zieken of ongestelden verkeeren niet in het vast geloof dat hunne kwaal geene andere oor-

zaak hebbe dan eeniglijk en alleen de werking of het gevolg der werking van omstandigheden of toevallen die van buiten op hen hunnen invloed hebben uitgeoefend; zoo als een val, welken sommigen hebben gedaan, een slag welken anderen hebben bekomen, eene mindere of meerdere zware kneuzing of kwetsuur die daarvan het uitwerksel is geweest, of wel eene krachts-overspanning of ander toeval door hen te eener of anderer gelegenheid ondervonden of ondergaan.

Hoezeer men nu aan alle de oorzaken het aandeel moet toekennen hetwelk zij bijzonder gehad hebben in de kwalen welke zij hebben kunnen voortbrengen, is het ter verligting of genezing der zieken van veel meer gewigt dan men zich wel verbeeldt, de *oorzaak* te kennen die de uitwerkselen, de krenkingen der eerste oorzaak of der aanleidende toevallen is komen verwekken en verzwaren.

Laat ons onder eenig ondersteld geval van lieden, die eenen val gedaan hebben, of door eenig snijdend, stekend, kneuzend werktuig zijn verwond, aannemen, dat het vierde gedeelte van zoodanig getal personen niet geneest door de hulp die aan allen gelijkelijk van buiten is aangebragt, zoo bevatten onweêrsprekelijk de niet-genezenen in zich zelven de verzwarende oorzaak hunner kwalen, en het zelfde toeval, hetwelk met opzigt tot eerstgemelden eene na-ste oorzaak was, is, ten aanzien dezer laatsten, blootelijk eene toevallige of bij-oorzaak.

Ter ondersteuning dezer stelling, zal ik, in onderscheidene gedeelten van dit werk, praktische daadzaken aanvoeren, die het oordeel van den lezer zul-

len kunnen bepalen. Hier zal ik er eene mededeelen, welke mij persoonlijk betreft. Op zekeren dag, met verhaaste schreden, over de straat gaande, wilde ik iemand voorbij spoeden die met langzamen tred voor mij uitging. Ik weet niet welke stoffe of zelfstandigheid zich op den schuins afgesleten straatsteen bevond op welken ik mijnen voet nederzette, en die denzelven derwijze had glibberig gemaakt, dat ik pijl-snel op mijne linkerzijde viel. Arm en hand, door eene onwillekeurige en toch in dergelijke gevallen natuurlijke beweging uitgestrekt, vingen het gewigt van mijn ligchaam op; mijne vuist, geweldig verdraaid, verwekte mij eene hoogst moeijelijk te verduren pijn die nagenoeg een uur tijds aanhield, waarna ik mij als hersteld beschouwde. Eene kleine wijl daarna ontstond in die zelfde vuist eene zoo felle pijn, dat dezelve, tot in het binnenst van mijn gestel doordringende, mij vreezen deed in zwijm te zullen vallen. Alstoen zoude ook de ligtste beweging mij de hevigste foltering hebben toegebragt. In deze bedroevende omstandigheid zag ik mij gedwongen mijne hand en mijnen voorarm op eene tafel te plaatsen aan welke ik gezeten was, en de strengste onbewegelijkheid in acht te nemen, ten einde tot zelfs de kleinste verroering, en daardoor de toevallen en bezwijming te voorkomen, door welke ik mij had bedreigd gezien.

Het was er mij bijzonder aan gelegen, te onderkennen welke der oorzaken hier werkte, òf de val òf wel eene opgekomene bij-oorzaak. Ik herinnerde mij, een twintigtal jaren vóór mijn toeval, eenen man

behandeld te hebben, die het beroep van voerman uitoefende, en die, met het optillen van een valies, in de lendenen-streek een, uit deszelfs aard merkwaardig, gevoel had ontwaard. Hij zelf beschreef hetzelve als eene verscheuring of van-eenrijting, vergezeld door een gedruisch hetwelk hij zeide in zijne lendenen gehoord te hebben. Terstond werd die man, in dat ligchaams-gedeelte, door eene pijn overvallen, welker hevigheid moeijelijk zoude voortestellen zijn. Tot het punt gebragt van zich met geene mogelijkheid meer te kunnen verroeren, had men vele moeite hem te bedde en in zoodanige stelling te brengen als zijn toestand vorderde; de minste aanraking, de kleinste aan zijn ligchaam toegebragte schok, dwongen hem luidkeels en op het pijnlijkst te schreeuwen. De meening der omstanders en ooggetuigen van het voorval was eenstemmig de zelfde; de zieke, volgens hun en volgens zijn eigen gevoelen, had zoo men het noemde, zich overtild; dat is: hij had, door te zwaar te tillen zich eene ontwrichting doen toekomen, en dit was de oorzaak der pijn welke hij leed. Ik stond gedurende eene wijl met mijn gevoelen alleen; maar juist kwam zekere vriend van het gezin des rijtuighouders bij wien de verwonde man zijn beroep uitoefende, er op toe als om zich aan mijne zijde te scharen. Deze herinnerde mij de goede uitwerkselen van mijne behandeling, waarvan hij vóór ettelijke jaren, in nagenoeg een gelijk geval als dat waarmede wij ons bezig hielden, was getuige geweest. Ik stelde den omstanders en den zieke zelven voor, hoe hij, ontelbare malen sedert hij zijn beroep uitoefende,

zware lasten had gedragen en vertild, zonder dat hem daardoor het minste leed was toegekomen, en dat het voorvermelde valies, van nog geene 50 ℔ gewigts, niet was in staat geweest om, bij eenen sterken forsch gespierden man als hij, eene verplaatsing of verwrikking van eenig vast deel, en veel minder nog de pijn voorttebrengen, welke hij te verduren had; dat deze laatste geene andere oorzaak had dan de slechte gesteltenis, of met andere woorden het bederf zijner vochten. Reeds wist ik uit zijne eigene verklaring, dat hij aan tijdelijke en plaatswisselende, *rhumatiek* genoemde, pijnen onderhevig was. Gelukkig nu een gezond begrip van zijnen toestand vormende, liet de zieke zich bewegen, een zuiverend of ontlastings-middel (*purgatie*) intenemen; hij gebruikte hetzelve zoo als in dergelijke gevallen wordt vereischt, en nog dien zelfden dag gevoelde hij zich verligt, en binnen het tijdsbestek van ongeveer eene week was hij van zijne pijn verlost.

Ik kom op de practische daadzaak terug, die mij persoonlijk betreft. In het voorvermelde geval rededeneerde ik in mij zelven aldus: Indien de pijn, welke ik in dit oogenblik gevoel, het uitwerksel ware van het letsel hetwelk mij de val heeft toegebragt, zoude die pijn niet hebben moeten ophouden zich te doen gevoelen, want alle oorzaak heeft haar uitwerksel, zoo als ieder uitwerksel zijne oorzaak heeft. Doch, integendeel, de door mijnen val ontstane pijn is gedurende eene wijl verdwenen geweest; derhalve moet eene andere oorzaak opgekomen zijn om eene nieuwe

pijn te verwekken. De eerste, dat is te zeggen, de uitwendige oorzaak, heeft ten gevolge van den schok, welken de in mijn gestel vervatte vloeistoffen van eenen slechten aard daardoor hebben kunnen onder gaan, de tweede oorzaak kunnen aanbrengen, en haar noodzaken plaatselijk te blijven stilstaan; of, met andere woorden: de meerder of minder bijtende vloeijing of zinking (*fluxion*), zoo als zij toen was, kunnen dwingen, om zich op een verlet en verzwakt deel te zetelen.

Door de uitkomst der door mij in het werk gestelde behandeling zal men zien, dat de uitwendige of van buiten komende oorzaken, in vele gevallen, welke het van groot gewigt is wèl te onderkennen, niets anders zijn dan toevalige of bij-oorzaken; en dat men zich er op moet toeleggen, de inwendige of innerlijke oorzaak te vernietigen, als zijnde deze het eenige voorwerp der edele en grootsche Genees- en Heel-kunde. Ik nam slechts in drie dagen tijds viermalen eene dozis der purgatie in, die de sterk brandende vochten deden ontlasten, en ik was volkomen hersteld.

Hadde ik mij aan de gewone behandelingen overgegeven, of het in dergelijke gevallen meestal te baat genomen stelsel van plaatselijke middelen gevolgd, zoude ik onmisbaar op het beleedigde deel de zich daarop uitgestort hebbende zinking (*fluxion*) hebben vastgezet. Zonder eene doelmatige behandeling, gegrond op het beginsel dat de werking of het uitwerksel van alle uitwendige oorzaak, die de vooraf-

gaande of verwijderde oorzaak wordt genoemd, bestaat in de na-ste, innerlijke of onmiddelijke oorzaak op haar eigenaardig spoor, namelijk naar de verlette deelen, te geleiden; zonder eene zoodanige behandeling, zeg ik, zoude ik hebben kunnen ongesteld of gebrekkig blijven: een groot aantal voorbeelden verbiedt mij daaraan te twijfelen.

VIERDE HOOFDSTUK.

DWALINGEN OVER DE OORZAKEN DER ZIEKTEN.

Op het voorbeeld der Ouden meent men nog heden dat het bloed de oorzaak der ziekten of van vele ziekten kan zijn. Indien men beter bevroedde dan men het doet, dat de zelfstandigheid der bezielde ligchamen onmiddellijk voortvloeit uit de eerste bevredigde behoefte welke zij ondervinden, zoo zou men tevens weten dat alle dieren eten om bloed te maken. Ten ware men eene gewigtige waarheid wilde loochenen, moet men derhalve erkennen, dat telkens wanneer eenig dierlijk wezen honger gevoelt, de Natuur in hem het voedsel of de spijzen eischt, die de gezegde zelfstandigheid voortbrengen, wijl zij niet meer genoeg er van heeft om zich te kunnen in stand houden. Wanneer men zal erkend hebben, dat het bloed de eenige vloeistof is die deze zelfstandigheid ontvangt, om daarmede alle de deelen te voeden wlke het dierlijk ligchaam zamenstellen, zal men niet langer twijfelen of dat ligchaam ontleent uit die zelfde vloeistof

het leven, want daarom is het, dat hare omloopende beweging het leven onderhoudt, en dat, wanneer die omloop is gestuit, er geen leven meer bestaat.

Het bloed geeft de gezondheid; het brengt de ware volbloeijendheid des ligchaams voort; het maakt den mensch vrolijk; het is zijne lust en kracht. Waar deze daadzaken niet als zoodanig erkend worden, daar beseft men ook niet dat alle die voordeelen aan den overvloed van het bloed zijn te danken, en houdt men hetzelve van overtolligheid of overmaat verdacht; indien hetzelve daarvoor vatbaar ware, zoude de Natuur wegen hebben daargesteld om, indien al niet gestadig, althans van tijd tot tijd, er het overtollige van te ontlasten; en dit heeft de natuur *niet* gedaan. Het bloed is in de vaten of zoo genoemde bloedvaten besloten. Het kan niet uit dezelven gaan, zonder eene opzettelijk daartoe aangebragte opening (*). Eilieve, welk mensch zoude verblind, zoude onredelijk genoeg zijn om te gelooven, dat door vermetel de hand te slaan aan datgene wat het leven meest kostelijks heeft, hij zich boven de Natuur zoude kunnen verheffen.

Men behoeft slechts zijne oogen te openen om overtuigd te zijn, dat de algeheele ontlasting van het bloed op staanden voet den dood geeft; en men zoude de tastbare daadzaak niet willen erkennen, dat

---

(*) De oorzaak dezer opening, eene andere dan die welke de hand des menschen aanbrengt, zal nader worden toegelicht wanneer wij over de neusbloedingen enz. zullen handelen.

de vermindering van de hoeveelheid dezer vloeistof de zwakheid, treurigheid, magerheid van den mensch veroorzaakt, en hem op het uiterste zijns levens brengt! En dit zoude de onbegrijpelijkste zaak zijn, die zich immer zoude hebben voorgedaan?

Wanneer zal men dan eindelijk weten, dat het bloed slechts één uitmaakt met de vaste deelen, met de levensgeesten en met de de vloeistoffen of vochten, welke de Natuur bestemd heeft om de bewegingen der veelvuldige deelen te begunstigen, uit welke de dierlijke huishouding is zamengesteld? Men moet hopen dat de begoocheling eenmaal zal verdwijnen; maar, kan men niet zeggen, dat de dag op welken zulks zal plaatsgrijpen, eerder zich verwijdert dan nadert? Wel is men grootelijks teruggekomen van die afschuwelijke praktijk, volgens welke men zonder eenige bedenking het bloed der zieken spilde. Het tot bezwijming-toe aderlaten heeft welligt meer menschen gedood dan alle de oorlogen en pestziekten te zamen genomen; doch altijd nog schijnt men te gelooven dat het bloed ziekten kan veroorzaken, en men kan zeggen alleenlijk het werktuig of middel te hebben veranderd, wanneer men om het bloed te spillen bloedzuigers aanlegt.

Het bloed is de door de Natuur gezuiverde vloeistof. Ten allen tijde streeft het naar deszelfs zuivering, vermits het de beweegkracht des levens is. Deze omloopende grondstof kan geenszins de oorzaak van eenige pijn of kwaal en nog minder die van den vervroegden dood zijn: doch, om met juistheid te

spreken, met betrekking tot datgene wat ten onregte aan het bloed toegekend wordt, is hetzelve het *voertuig* der stoffen die de ziekten en den dood veroorzaken.

Volgens het onwederlegbaar betoog over de *oorzaak* der ziekten, is het onmogelijk niet te erkennen dat derzelver bron en grondkracht in de maag en ingewanden zijn gelegen, en dat van daar, als uit eenen vuurhaard uit welken de opstijgende rook voortkomt, de vochten en de door dezelven voortgebragte scherpte (*sérosité*) uitgaan om zich door de wegen van den bloedomloop in het bloed doorzijgende uittestorten; is er meer noodig om te bewijzen dat het bloed insgelijks zijnen oorsprong uit die zelfde deelen ontleent? Zoo als wij reeds aanmerkten, streeft het bloed ten allen tijde naar deszelfs zuivering. Het paart zich derhalve aan niets wat onzuiver is. In tegendeel wendt hetzelve onophoudelijk pogingen aan om alle onzuivere stoffen van zich te werpen; en omdat die stoffen aan het bloed hinderlijk, of in hetzelve bezonken zijn, vervalt het dierlijk ligchaam in eenen staat van ongesteldheid of ziekte.

Men kan zeggen, dat het bloed, voor de gezegde afwerping der onreine stoffen, of met andere woorden, voor het uit den weg ruimen van hetgeen deszelfs beweging belemmert, dat gedeelte des ligchaams kiest hetwelk meest geschikt is om die stoffen optenemen, en, overeenkomstig de wetten van den kringloop, bij voorkeur eene holte of holligheid. Van de plaats waar die uit den weg geruimde stoffen worden neêrgelegd, en van den naam welken men aan elk der ligchaamsdeelen heeft gege-

ven, worden ook de namen der onderscheidene ziekten afgeleid. Maar wanneer het bederf genoeg is voortgegaan, en de scherpte der vochten in voldoende mate bijtende of invretende is om plotseling, bij het eerst ontstaan der ongesteldheid of ziekte, den omloop des bloeds te stuiten, sterft de zieke zonder dat men den tijd gehad heeft om aan de ziekte van welke hij het slagtoffer is eenen naam te geven.

Maar van hoeveel meer gewigt is het wel niet, eene spoedige hulp en redding aantebrengen, dan zich het hoofd aftebeuzelen om ijdele benamingen uittevinden! Trouwens het, in dit werk te voldingen, geneeskundig stelsel geeft middelen aan, die niet falen kunnen, ten zij dezelven te spade worden aangewend.

Naar onze gemoedelijke overtuiging moeten wij als eene, niet slechts schadelijke maar zelfs ten uiterste heillooze, misvatting die soort van éénheid, of identiteit, aanduiden, welke sommigen onderstellen met opzigt tot de vochten en het bloed te bestaan. De rede, onderschraagd door de ondervinding, weigert aantenemen dat die stoffen den oorsprong of de voortbrengende grondkracht zouden zijn van die ten alle tijde kwalijk gekende vloeistof. Men zoude liever moeten ondernemen te bewijzen dat de droesem of moer de voortbrengende grondkracht is van den wijn, en dat er tusschen deze beiden identiteit bestaat.

Vroeger hebben wij gezegd, dat men eet om bloed te maken; mogt men spitsvindig hier tegenwerpen, dat men dan ook eet om vochten te maken, zoo zouden wij hem vragen of men den wijn-oogst drijft om het vermaak te hebben uitgeperste druivenschillen en droesem inteza-

melen? Laat ons redekavelen als lieden die zich niet van den weg verwijderen, welken de Natuur voor het gezond verstand heeft afgebakend. De wijnlezers, bij voorbeeld, zullen ten alle tijde beweeren dat de wijn het uitgetrokken edelste deel, (de *quint-essence*) der druiven is.

Men zal hen doen opmerken, dat het bloed de *quint-essence* der spijzen is.

Zij zullen zeggen, dat hetgeen uit het vat gaat na dat men in hetzelve nieuwen wijn heeft gedaan, en terwijl dezelve in gisting is, een uitwerpsel vormt, hetwelk evenmin geschikt is om wijn als om droesem of moer te maken.

Men kan hun daarop aantoonen, dat de drekstoffen of uitwerpselen gevormd worden uit dat gedeelte der spijzen, hetwelk evenmin geschikt is om bloed als om vochten te maken.

Zij zullen verzekeren, dat de droesem of moer zich met den wijn niet paart.

Daarop zal men aanmerken, dat ook evenmin de vochten zich paren met het bloed.

Zij zullen staande houden, dat de wijn den moer afscheidt en uitwerpt om zich te zuiveren, en dat het de moer is, die, zoo lang zij met den wijn is verbonden, de flesschen doet springen en het vat doet barsten.

Men zal hun begrijpelijk maken dat het bloed, met bedorvene vochten of met de daaruit voortkomende scherpte overladen, gestadig pogingen doet om zich van die vreemdaardige stoffe te ontdoen, en dat deze zelfde stoffe alle de in den bloedomloop waargeno-

men wordende ongeregeldheden, alle de pijnen welke de zieke gevoelt, of alle de zich voordoende ziekten te weeg brengt, en zelfs den dood veroorzaakt, die altijd plaats grijpt, hetzij dat de bedorvene vochten aan de ingewanden letsel hebben toegebragt zoo als de bedorvene wijn de fusten beschadigt, hetzij dat de door die bedorvene vochten voortgebragte, de bloedvaten indrukkende, zamendringende of opkrimpende, scherpte (*sérosité*) den omloop des bloeds hebbe gestuit.

De wijnlezers zullen insgelijks erkennen, dat, na dat de wijn geheel-en-al van deszelfs moer is ontheven, er in het fust dat denzelven bevat niets geschiedt, wat met den natuurlijken loop der dingen strijdig is. Zoo zal men met hen instemmen, dat men gezond is zoo lang de vochten derzelver natuurlijke zuiverheid behouden, en, bij gevolgtrekking, zich in de bloedvaten geene andere dan met het bloed gelijkaardige stoffen hebben ingedrongen, of althans zoodanige vloeistoffen die den omloop van het bloed noch hinderen noch vertragen.

Wil men vragen, waarom er vochten zouden moeten zijn, indien niet tot derzelver aanwezen eene noodzakelijke reden bestond; zoo vragen wij, in antwoord, waarom er geen wijn zonder moer wordt gemaakt.

Wij oordeelen dat de moer, tot in zekere mate, nuttig is, en het zelfde nemen wij aan met opzigt tot de vochten, zoo lang deze de natuurlijke zuiverheid niet hebben verloren, van welke wij zoo even gewaagden. Maar, men kan altijd met grond beweeren dat die stoffen, op gelijke wijze als de droesem of moer bij den wijn, als voorwerpen van afscheiding

of ontlasting, even als de wijnmoer, aan bederf onderhevig zijn; en dat zij, in den staat van bederving of verrotting, verre van nuttig te wezen, integendeel op de beweegkrachten des levens eenen verderfelijken invloed uitoefenen.

Men kan insgelijks met eene vaste overtuiging staande houden, dat het bloed, even onverderfelijk als de wijn, alleenlijk dan bedorven is, wanneer het leven wordt uitgedoofd, of na dat het dierlijk bestaan metterdaad heeft opgehouden.

Derhalve moet men zich nimmer van het bloed ontlasten. De vochten, voor zoo verre zij bedorven zijn, of in geval men ziek is, moet men uitdrijven; men moet zijnen wijn bewaren en den droesem wegwerpen.

Wilde een iegelijk tot behoud zijner gezondheid en ter verlenging zijns levens datgene doen wat de wijnlezer doet, zoo zoude het geen twijfel lijden of de geneeskunde ware de nuttigste en weldadigste van alle instellingen, vermits de gezondheid het kostelijkste van alle geluks goederen is.

Maar vooringenomenheid tegen al wat eenvoudige waarheid is, en tegen al wat de Natuur als zoodanig voorschrijft, bestuurt het meerderdeel der menschen. Een kwalijk geplaatste hoogmoed bij sommigen, eene weinig beredeneerde eerbiediging der bestaande vooroordeelen bij anderen, trekken hunne aandacht af en beletten hun dezelve te bepalen op de zaken die het meest geschikt zijn om het menschelijk bestaan te verlengen. En hierin ligt juist de oorzaak der grootste onheilen.

VYFDE HOOFDSTUK.

GEWONE BEHANDELINGEN.

Tot dus verre heeft de geneeskunde alleenlijk op leerstellige begrippen berust, en heeft eene met veel geleerdheid opgemaakte naamlijst de plaats van wijze en oordeelkundige waarnemingen ingenomen. Hebben dan alle die ijdele stelsels, die, elkander met eene waarlijk schrikbarende snelheid opvolgen, ons ten koste zelfs van zoo vele slagtoffers, een haarbreedte tot de waarheid gevoerd? Wij zullen altijd staande houden, dat geen dezer ijdele stelsels het daglicht zoude gezien hebben indien derzelver stichters niet waren afgeweken van de Natuur; die zelve den aard der hulp bepaalt, naargelang der behoefte welke zij gevoelt.

Over het aderlaten.

Vele geneesheeren, het instinct van het zeepaard

eerbiedigende, welk dier de *uitvinder* van het aderlaten is, hebben gemeend hetzelve te moeten navolgen. Zoo verre gaat het vermogen der vooroordeelen, dat vele practiseerende geneeskundigen de bloedaftapping niet kunnen opgeven, niettegenstaande zij van de onheilen die daarvan ontstaan volkomen zijn overtuigd. De dwaling of misvatting van sommigen, de onzekerheid of besluiteloosheid van anderen, benadeelen evenzeer het leven hunner lijders, omdat geen dier practici de *oorzaak* der ziekten heeft onderkend; geen hunner schijnt ook de drijfveer te bevroeden, die den hippopotamus er toe beweegt, zich de huid opterijten tegen het scherpe puntige rietgewas van den Nijl, welke rivier hij bewoont. Dit dier wil zich geen bloed aftappen, zoo als men zulks heeft beweerd, want op het zien uitvloeijen van hetzelve schrikt het integendeel zoodanigerwijze, dat het, ten einde hetzelve te stuiten, zich spoedt om zich in het zand omterollen.

Vele lieden, wanneer zij eene levendige, onverdragelijke jeukte gevoelen, zijn gewoon te gelooven en te zeggen, dat zij kwaad bloed hebben; even als het zeepaard schuren of krabben zij zich dan zoo lang tot zij zich de huid oprijten en hun bloed doen uitvloeijen. Anderen schrijven deze soort van ongesteldheid toe aan den te grooten overvloed dezer vloeistof. Deze gewaagde oordeelvellingen ontspruiten uit de onwetendheid in welke zij nopens de *oorzaak* der ziekten verkeeren. Zij letten niet op de stoffe die zich met het bloed vermengt, en die over het algemeen alle de ziekten en ongemakken verwekt aan welke de

mensch onderhevig is. Neen, nimmer heeft de mensch te veel bloed. Sterven dan de boomen omdat zij te veel sap hebben? De vloeistof die hen doet leven, is die ook de oorzaak van hunnen dood? De dwaling te dezen opzigte beheerscht schier alle gemoederen; en de handelingen die daarvan het gevolg zijn stellen de zwakheid der tot heden verkregene kennis in het helderste licht.

Wat men ook meest voldingende tegen de bloedaftapping moge aanvoeren, zullen er nog gedurende zeer langen tijd lieden worden gevonden, die zich zullen laten misleiden door de bedriegelijke en dienvolgens nadeelige verligting, welke het aderlaten dikwerf geeft op het gevaar af van in vervolg van tijd dezelve bitter te bezuren. Om eene verligting van gedurende vierentwintig uren te verkrijgen, indien er al wezenlijk eenige verligting plaats grijpt, verkort men zijn leven tien jaren, en stelt men zich bloot om in eenen gebrekkigen, sukkelenden toestand het overige zijner dagen te slijten (*).

Onwederlegbaar is het, dat de uitstorting van het bloed uit de bloedvaten gepaard gaat met die van een gedeelte der scherpte in de vochten (*sérosité*), en van die vochtstoffen zelven. Aan de deelswijze ontlas-

(*) Het is daarmede gelegen als met de berekeningen dier lieden die, zich overgevende aan de kans om later van honger te sterven, liever tegenwoordig genieten; of die heden hun gansche vermogen verteeren, liever dan van hetzelve een gedeelte te besparen voor den tijd waarin zij zullen oud zijn, of waarin de Natuur hun niet meer in de zelfde mate zal begunstigen.

ting dezer, de *werkende grondkrachten* der pijn en van alle de ongeregeldheden in den bloedomloop uitmakende, stoffen, is men die soort van oogenblikkelijke verligting verschuldigd welke de bloedaftapping te weeg brengt. Dit vloeibare gedeelte der vochten geeft, naar gelang der meerdere of mindere mate van ontaarding der geheele massa, aan het bloed dat aanzien hetwelk hetzelve na eene aderlating aanbiedt. De bedorvene geaardheid der vochten, hunne zelfstandigheid en kleur brengen het bloed in den toestand waarin men hetzelve aanschouwt. Eene zeer grove dwaling is het, te zeggen, dat het bloed kwaad, bedorven, verhit, brandende, slijmerig, scherp, dik, zwart enz. is. Alle die valsche begrippen behoorden te verdwijnen enkel en alleen op het zien van een bloedaftapsel na dat hetzelve is bekoeld, want in eene kom of schaal in welke hetzelve is uitgestort, ziet men duidelijk alsdan de bloeddeelen en de vochten-deelen van elkander afgescheiden. Heeft men ooit aan het bloed die stinkende lucht waargenomen die het klaarblijkelijk teeken is van het bederf of van de bederfelijkheid welke uitsluitenderwijze eenig en alleen aan de vochten wordt waargenomen? Antwoordt op deze vraag gij allen, zoogenaamde geleerden, zoo prat op uwe wetenschap, en die uwe slagtoffers verblindt terwijl gij zelven uw gezigt hebt verloren door den bedriegelijken schemerschijn eener spistvindige drogrede.

Het bloed derhalve, is het gezondste, minst ontaarde, minst bederfelijke deel. Het kan bezwangerd zijn met bedorvene stoffen, die ook hetzelve kun-

nen bederven; edoch, de middelen der kunst zijn nutteloos en zonder werking wanneer de beweegkracht van het leven bedorven is, want van het oogenblik af aan waarin het bloed tot dien staat is gekomen, is er geene hoop meer om te blijven bestaan (*).

De Bloedzuigers (†).

De bloedzuigers of bloed-egels vervangen het aderlaten, en vele lieden houden dezelven voor minder moorddadig dan het lancet. Volgens het zeggen van

---

(*) Vroeger verkeerde men in het vast geloof dat de etter zich uit het bloed vormde; of, wat het zelfde is, men meende dat het bloed van dezulken die gezwellen, zweeren of wonden hadden, in etter veranderde. Daar men van die dwaling wel deugdelijk is teruggekomen, mag men hopen dat eindelijk eenmaal alle dwalingen insgelijks verdwijnen zullen die nog heden ten dage èn voor de kunst èn voor de lijders evenzeer schadelijk zijn.

(†) De handel in bloedzuigers, die verre is van onvoordeelig te zijn voor hen die denzelven drijven, ziet zich grootendeels gefnuikt door de ontdekking, welke onlangs gedaan is geworden door den uitvinder van zeker werktuig, *bdelometer* genaamd, waarvoor aan dien man ongetwijfeld zal worden octrooi verleend. Door de aanwending eener met scherpe punten voorziene bloedpomp zullen onze zieken of ziekelijke natuurgenooten niet meer op het zien dier leelijke kruipgedierten door afschrik behoeven te worden aangedaan, en in geene onzekerheid meer verkeeren of deze of gene bloed-egel al dan niet venijnig is. De bdelometer zal in alles voorzien. Welk een middel van bezuinigiug voor onze gasthuizen en hospitalen! Hoe vele duizenden guldens zullen daardoor bij de besturen dier gestichten worden bespaard! Maar de bdelometer zal niet minder dan de bloedzuigers menschen dooden.

sommige geneesmeesters zuigen zij het kwade bloed uit. Eene kluchtige onderstelling, voorwaar!... wie toch heeft hun zoodanig geheim ingefluisterd? wie toch heeft hun bewezen, dat die water-insecten eenen zoo verre verdorven smaak hebben, dat dezelven bij voorkeur zich drenken zouden in het door die geneesmeesters ondersteldе kwade bloed, of in het geschifte geronnen of bedorvene bloed indien dit in sommige deelen bestaat? Mag dit niet heten, zotheden uittekramen? En welk mensch van gezond verstand, die slechts eenigermate gewoon is na te denken, zoude niet terstond zoodanige bespottelijke onderstellingen naar derzelver waren prijs beoordeelen? zoude het niet beter zijn, er rondborstig voor uit te komen dat het gebruik der bloedzuigers de verderfelijkste van alle uitvindingen is? Beteekent het dan volstrekt niets, in handen van een-iegelijk een werktuig gesteld te hebben, hetwelk des te meer moordend is naar mate ieder van hetzelve zonder oordeel noch matiging gebruik maakt, zoo als daarvan dagelijks ons de meest heillooze uitwerkselen voor oogen komen (*)?

Niet slechts is, met opzigt tot de bloed-aftapping, de werking der bloedzuigers gelijk aan die der ader.

(*) Voor den denkenden mensch is het metterdaad bedroevend, te zien hoe eene talrijke ongelukkige volksmenigte, door de aanwendiug der bloedzuigers zich zelve moordt, en daarbij het besef heeft van zeer wèl te handelen. En men verwondert zich nog over den kwijnenden toestand en den vervroegden dood bij zoo velen! Wanneer toch zullen waarheid en rede deze en dergelijke misbruiken kunnen verdrijven?

lating, die namelijk, van altijd eene hoogst schadelijke verspilling eens wezenlijken bestanddeels te veroorzaken, maar de duizenderlei voorbeelden, welke men hierbij zoude kunnen aanvoeren, laten geene mogelijkheid van twijfel over ten aanzien van het uiterst verderfelijke hunner aanwending. Wat helaas, het minst van alles wordt in acht genomen, is dat zij uit de meer verwijderde naar de meer nabijleggende deelen de zinking (*fluxion*) optrekken, en dezelve op het zieke of ontstelde deel vastzetten, en dus schier altijd de ongesteldheid ongeneeslijk maken. Hoevele zweeren van allerlei aard zijn niet op den steek of de beet der bloedzuigers gevolgd! Men zal welligt aanmerken dat alsdan het insect venijnig was. Voor een oogenblik deze onderstelling als eene daadzaak aannemende, zoo zijn er derhalve venijnige bloedzuigers; maar, aan welk onderscheidingsteeken, aan welk kenmerk zal men dezelven onderkennen, anders dan aan dat, door welks middel men zich thans tegen die soort van bloedzuigers tracht te vrijwaren? Liever wil men ongerijmde stellingen te baat nemen dan zich overtuigd te verklaren en opregt te erkennen dat de onderscheidene toevallen het natuurlijk uitwerksel zijn van het letsel hetwelk aan het door den bloedzuiger gestoken of gebeten deel is toegebragt. Deze soort van letsel moet worden gelijk gesteld met alle zulke welke door van buiten aankomende werkingen worden veroorzaakt, zoo als slagen, vallen, of eenigerlei kneuzingen, kwetsuren of wonden, omdat, in zulk geval, de vochtenvloeijing zich rigt naar het verlette deel, zoo als wij zulks in het 3e Hoofdstuk,

op het artikel der *uitwendige* ziekten, omstandiger hebben aangetoond.

Er zijn omstandigheden waarin het met bedorvene vochten overladen bloed van eenen mensch, dezelven op een of ander ligchaamsdeel van zich uitstort; even zoo is het gelegen in die gevallen, waarin het bloed ter ontlasting van zoodanige te zeer overvloedige stoffen, van eenen, in het weefsel der vleezige deelen, zich voordoenden uitweg gebruik maakt. Alsdan vormt de Natuur door den haar zich aanbiedenden uitgang eene vliet of beek, even als zij het verlette of verwonde deel tot eene vergaderplaats, of dragt der gezegde stoffen kan hebben gebezigd.

Tot stuiting van zoodanige vliet of beek en ter voorkoming der onheilen welke haar bron in de deelen waar zij gelegen is kan te weeg brengen; als ook om in het andere geval alle ongelukkige gevolgen te voorkomen, moet men de zuiveringsmiddelen (*moyens curatifs*) aanwenden, die door ons in het Hoofdstuk der *gezwellen*, *etterbuilen*, *zweeren* of *vergaderplaatsen van kwade vochten in het menschelijk ligchaam*, zijn aangewezen.

Uitstorting van bloed in geval van verwonding.

Bij gevolgtrekking van het voorgaande, zullen wij doen opmerken, dat wanneer men, ter gelegenheid van vallen, slagen, of van verwondingen van allerlei aard, bloed-aftappingen in het werk stelt, hetzij dan door middel van aderlatingen of door dat van bloedzuigers, men tot zulk eene handelwijze met

reden niet meer geregtigd is dan tot het spillen derzelfde vloeistof ingeval van inwendige kwalen of ziekten; want te dooden om te doen leven, is eene onbestaanbare zaak: derhalve, en als een gevolg dezer waarheid, moet men niet aannemen dat er omstandigheden zijn in welke het mogelijk is het leven te verlengen door er de beweging werkende grondkracht van te verzwakken. Daarin zal altijd tegenstrijdigheid en gevaar zijn gelegen, en vooral in het oogenblik waarin reeds door uitwendige oorzaak het bestaan van den lijder is bedreigd.

Welligt zal men ons tegenwerpen dat het aderlaten lieden tot hunne bewustheid heeft doen terugkomen, die ten gevolge van eenen sterken indruk dier uitwendige oorzaak dezelve hadden verloren, en, dat hetzelve de daardoor ontstane pijnen matigt of stilt. Ter vervanging der bloedaftapping en om betere uitwerkselen te verkrijgen, kan men, voor het eerste geval, de loogzouten of de inzuigende zuurstoffen aanwenden. Een weinig geestrijke drank, inwendig gebruikt, ontheft den bloedomloop van deszelfs gedrukten toestand. De gekweste of in zwijm gevallen mensch, in een warm bed gelegd, ondervindt een herstel van uitwaseming of eene versnelde uitzweeting, die terwijl zij de bloedvaten ontledigt, het herstel van eenen vrijen bloedomloop bevordert. Alle deze, of andere soortgelijke middelen brengen, vereenigd aangewend, het gewenschte uitwerksel voort. In het tweede geval ontheft de zelfde uitwaseming den bloedomloop van deszelfs belemmering, en verligt denzelven door de spanning der vliezige of zenuwachtige deelen te ver-

minderen. Blijft de dagelijksche stoelgang achterlijk, dan is het dienstig denzelven door aanwending van verzachtende klisteren uittelokken. De buikzuivering (*purgation*), zoodanig als wij dezelve in de orde onzer behandeling voorschrijven, kan noodzakelijk zijn om de meerder of minder bedorvene vochten uitte drijven, die, door de werking der uitwendige oorzaak beroerd en uit derzelver plaats verdreven, dikwerf ontsteking, vermeerdering van pijn, of andere meerder of minder zware toevallen te weeg brengen.

Men zal aanvoeren dat het ledig, hetwelk ten gevolge van het door aderlating of door bloedzuigers afgetapte bloed in de bloedvaten is ontstaan, den, bloedafloop bevordert, die door de werking der meer gezegde uitwendige oorzaak onderbroken is. Wij weten wel dat hetgeen de bloedaftapping in zwang heeft gebragt, en haar, tegen alle gezonde redenering aan, doet in zwang blijven, juist dat ledig is geweest en nog is, hetwelk zij voor het oogenblik te weeg kan brengen, en hetwelk de toenadering van te sterk uitgerekte of te zeer gespannen deelen bevordert. Maar het zekerste uitwerksel na de bloed-aftapping is, dat de vochten-vloeijing, of de scherptestof (*sérosité*) welke zich alsdan uit de holligheden uitstort, het ledige der bloedvaten gaat vullen; en ziedaar hoe het bloed van den staat van zuiverheid tot dien van bederf overgaat. Waarlijk, de mensch zoude diep ongelukkig zijn, indien hij geene verligting van pijn of ziekte kon verkrijgen anders dan ten koste van zijn eigen bestaan; geene stilling zijner folte-

ringen mogt ontwaren, anders dan door het vermogen te verliezen van dezelven te gevoelen.

Vele lieden gelooven dat de aderlatingen het geschifte, gestolde of geronnen bloed ontlasten. Men gelieve toch slechts zijne oogen te openen, en men zal zien hoe te dezen aanzien de dwaling het hoogste toppunt heeft bereikt. Onbetwistbaar is het, dat het beste bloed zich door de aderopening uitstort en het kwade, gesteld dat er kwaad bloed ware, in de vaten verblijft. Even onbetwistbaar is het dat de door het aderlaten te weeg gebragte verzwakking, of vertraging van den bloedomloop belet dat de kringsgewijze beweging dat zelfde bloed uitzette, en het langs de wegen der uitwerpselen-ontlasting uitdrijve. Een kopje goeden ouden wijn, gemengd met een weinig water waarin eene kleine dozis kaneel is gekookt, met eene voegzame hoeveelheid suiker, is een drank die de bloedvaten sterkt of derzelver werking bevordert, en onmisbaar ontlasting van de uitwerpselen te weeg brengt, waardoor alsdan het bloed zich zuivert; anders kan hetzelve gedwongen zijn te bezinken (*).

(*) Indien de gewonde koorts heeft, zoo is ongetwijfeld het buikzuiverend middel te verkiezen boven deze zenuwsterkende drank, die alleenlijk kan dienstig zijn na dat het ongeval of het ziekte-verschijnsel heeft opgehouden. Er zijn vele gevallen, behalve die van welke hier gesproken wordt, als daar zijn alle de gevallen van louter inwendige ziekten, in welke deze zelfde drank wordt aanbevolen om de ligchaamskrachten op te beuren uit de verslapping in welke de ziekte of de hevigheid van een of ander gevaarlijk toeval dezelven

Men houdt zich overtuigd, dat het ader-openen en het gebruik der bloedzuigers voorbehoedmiddelen zijn tegen alle verstoppingen, verslijmingen en inwendige vergaderingen van bedorvene vochten, die, indien men zich verlaat op de meening van bijna alle de practiserende geneeskundigen, in het vervolg zonder die voorzorg moeten ontstaan. Het gewoon gezond verstand leert, dat men om eene vochtenverzameling, of dragt, te vóórkomen, alvorens de stoffen behoort uittedrijven die strekken kunnen om zoodanige vergadering te vormen; maar daar nu het aderlaten dit vermogen niet heeft, wijl het integendeel eerder geschikt is om de vorming der gezegde vochten-vereeniging te bevorderen, zoo volgt daaruit noodzakelijk dat het, in dit geval, zoo als in alle overige gevallen eene dwaling is hetzelve aantewenden of door bloedzuigers te vervangen.

De bloedaftapping is onwederlegbaar een door de oudere en nieuwere geneeskunde aangebragte geesel, en niets voorspelt nog het einde van deszelfs teisterende slagen op het ongelukkige menschen-geslacht(*). Vele andere rampslagen zijn er nog buitendien, die schier niet minder zijn te duchten.

---

hebben gebragt; eene kleine dozis met korte tusschenpozingen, zoo als een verstandig mensch die ligtelijk weet te regelen, toegediend, doet dezelve allezins eene heilzame werking.

(*) Hoe vele slagtoffers der bloedaftapping hebben zich niet voor ons gezigt opgedaan, en ons mededoogen opgewekt. De bloedvaten ledig van bloed, en opgevuld met bedorvene stoffen, daarin doorgezijgd naar gelang de geopende aders het levensbeginsel hebben uitgestort, het omkleedsel des ligehaams

De Kwik en de Kina.

De kwik, welke ook de beweegreden tot hare aanwending, en de wijze om er het gebruik van te bepalen, zijn mogen, is altijd eene der grootste vijandinnen van het menschelijk geslacht. Over deze mijnstoffe zal breedvoeriger worden gesproken, wanneer wij over de venerische kwalen zullen handelen.

De kina kan als de oorzaak eener oneindige menigte, meestal onherstelbare, toevallen worden beschouwd. Daarvan zullen vele voorbeelden worden aangehaald, wanneer wij over de aflatende of afgaande koortsen en andere ziekten zullen handelen. Die soort van zenuw- of pees-versterkend geneesmiddel kan alleenlijk ingang vinden bij hen die de oorzaak der verslapping van het spiergestel (*atonie*) niet in de *oorzaak* der ziekte vinden, welke laatste zij nog verre af zijn van te hebben leeren kennen.

Over de Baden in het algemeen.

De baden zijn schier altijd nadeelig. Indien er de schadelijke uitwerkselen wèl van gekend werden, zoude men enkel zich van het wasch- of reinigings-bad bedienen, of, liever, men zoude wel zich wasschen

---

door bedorvene gal en andere niet minder ontaardende uitvloeiselen doortrokken en alleenlijk nog deszelfs oppervlakte loodverwig vertoonende; de lippen blaauw; de oogen dof en kwijnend; de verzwakking volkomen en algemeen; de dood nabij .... Hoe zoude op het zien van zulk een' mensch, hij, die er de oorzaak wèl van kent en zoo belangeloos dezelve aanduidt, zich weerhouden kunnen van zelfs diegenen ontmenschte wreedaars te noemen, die, door hunne onverschilligheid nog dagelijks, als ware het, zich daaraan medepligtig maken?

maar niet zich baden. Het is eene dwaling, te gelooven dat men zonder gevaar het menschelijk ligchaam hetzij in warm- hetzij in koud-water, als ware het tot aftrekken kan leggen; dit zoude het zelfde zijn als te ontkennen dat dus afgetrokken voorwerpen altijd blijkbaar in deugdelijkheid zijn verminderd; of wel zoude zulks gelijk staan met, op het gevaar af van volstrekt tegen de gezonde rede aantedruischen, den mensch onder het geslacht der amphibiën te rangschikken.

Warme Baden.

Onbetwistbaar is het, dat, een oogenblik na men zich in warm water heeft gelegd, de aderen zwellende zijn, en dat die toestand ten haren opzigte zich zeer snel openbaart. De bloedvaten welke men niet ziet, zoo wel als die welke zigtbaar zijn, en de groote zoo wel als de kleinere, allen ondergaan de zelfde wet. Vanwaar die vermeerdering van de uitgebreidheid der bloedvaten, indien zij niet in de eerste plaats wordt te weeg gebragt doordien de warmte van het water dezelven uitzet, en vervolgens die uitzetting uit hoofde van den verwijden omtrek, aan dezelven eene grootere hoeveelheid vloeistof doet inhouden dan die welke te voren in dezelven was vervat (*). De bezwijming die aan vele menschen in

(*) Een hooggeleerde heer, en die aan niets minder dan aan zijne onbekwaamheid in de Geneeskunde gelooft, heeft ons gezegd dat de warmtestof de overmaat der volheid uitmaakt, zoo als dezelve de uitzetting van de uitgebreidheid des bloeds voortbrengt. Wij zullen daarom niet te minder staande houden

het bad overkomt, kan geene andere oorzaak hebben dan de aanwezigheid eener te groote hoeveelheid uit de vochten ontstaande vloeistof, die, van de binnendeelen opkomende, den bloedomloop belemmeren en dreigen denzelven te onderbreken.

Bij den uit het bad komenden mensch ontwaart men, dat de bloedvaten van lieverlede derzelver natuurlijken toestand weder aannemen, en dat de groote zoo wel als de kleine tot derzelver gewonen omvang terug keeren. Het lijdt geen twijfel, dat de afwezendheid der warmte de uitzetting doet ophouden. Eene tegenovergestelde temperatuur verengt de aderen, die alsdan het gedeelte der vloeistof weder uitdrijven, hetwelk in de slag-aderen moet terugkeeren. Edoch, in dit bijzonder geval kan de scherpte (*sérosité*), — die gedurende het uitwerksel der uitzetting zich aan de vloeistoffen heeft gepaard, en die, door middel der meest verwijde vaten, in het weefsel der vleezige deelen, op de zenuwachtige en pezige vliezen tot op het beenvlies en geheel het beengestel heeft kunnen overgaan, — zich niet dan zeer moeijelijk verdunnen.

---

dat die over-volheid uit de massa der vloeibare stoffen ontstaat, die in alle de wegen van den bloedomloop zijn verspreid, en die haar uitwerpen naar gelang, der door de warmte van het bad voortgebragte uitzetting, de doorzijging geschiedt. De zelfde geleerde heeft ons gevraagd, waar de bron der gezegde vochten zich bevond, en door welken weg die vloeistoffen zich in den bloedomloop mengden? Wij zullen hem zeggen dat die bron zich aan die van het bloed verbindt, en dat op gelijke wijze als van eenen haard uit welken het eigenlijk gezegde vuur en deszelfs rook gezamenlijk opstijgen, of als de wijnpers, die het sap der druiven uitdrukt, hetwelk vervol-

De te overvloedige, of buitengewoon bijtende scherpte blijft zich schier altijd op een der gezegde deelen vasthouden. Ook heeft men meermalen opgemerkt, dat de warme baden, welke men tegen de aanvallen der pijn wilde aanwenden, die aanvallen eerder vermeerderd dan verminderd hebben. Hoe vele voorbeelden zoude men niet kunnen aanhalen van zieken die met verlamming, of door eene beroerte getroffen, het bad hebben verlaten! Hoe vele anderen hebben er den eindpaal huns levens gevonden, om dat de over-volheid der uit de vochten ontstane vloeistoffen plotseling den bloed-omloop stuitte, die niet in staat was geweest den weerstand te overwinnen. Inbeeldingen en begoochelingen zijn bedriegelijk, maar de daadzaken bedriegen niet (*).

Over de koude Baden.

Zoo men weet, brengt het koude bad een tegenovergesteld uitwerksel van dat der warme baden te weeg. Het verengt de vaten, of perst dezelven in, tot zulk eene mate dat er op de oppervlakte des lig-

---

gens met de moer of den droesem door één en het zelfde spongat in het vat overgaat, zoo ook die gemeene bron van het bloed en de vochten in de ingewanden berust. In het 7de Hoofdstuk zullen wij verklaren hoe de vochten-vloeistof over alle de deelen des ligchaams wordt verdeeld.

(*) Onze ijveraars voor het stelsel der warme badkuren kunnen geene onwetendheid voorwenden met opzigt tot het menigwerf voorkomen dier te zeer veelvuldige toevallen, welke buitendien bij het publiek evenzeer als bij henzelven bekend zijn. Zullen zij beweeren dat de warmtestof daarvan de eenige reden zij? Gewisselijk ja, daar zij, tegen alle rede aan, tot zelfs de aanwezigheid der vochten in de bloedvaten loochenen.

chaams schier geen enkel adertje meer zigtbaar is. Het koude bad, derhalve, drijft op het oogenblik dat men in hetzelve ligt, de, alsdan in de vaten aanwezige, vochten-vloeistoffen naar derzelver oorspronkelijke bron terug. Indien nu de terugkeering dier vloeistoffen niet geschieden kan, moet immers wel het bloed zijnen omloop staken en de zamenpersing of indringing der vaten den zieke dooden, of althans hem zware toevallen veroorzaken. Aannemende dat er in den bloedomloop geene verstopping plaats grijpe, zoo moet er ergens een weg of kanaal ter uitvloeijing en ook die uitvloeijing zelve bestaan, want in verhouding tot de verenging of omvang-vermindering der grootste zoo wel als der kleinste vaten, is er te grooten overvloed van vochten-vloeistoffen; terwijl ook nog bijzonder in laatstgemelde vaten de scherptestof, bij gebreke van zich te kunnen uitzetten of verdunnen, zich zal vastzetten. Van daar, de toevallen van allerlei aard, welke men van het koude bad te duchten heeft.

Zwavel-baden enz.

Sedert ettelijke jaren is het gebruik van zwavelbaden, stoombaden en thermale of warme bronbaden bij de geneeskunde ingevoerd geworden, en ziet men schier dagelijks de inrigtingen van dien aard zich vermenigvuldigen. Wij moeten het erkennen, wijl het de waarheid is, dat onze praktijk ons geen enkel voorbeeld van, door die kunst- of liever gekunstelde baden verkregen, gunstige uitwerkselen heeft opgeleverd

Hoogst genomen bieden zij het voordeel aan van onder de verzachtende of pijnstillende middelen te mogen worden gerangschikt. Hoe veelvuldige betuigingen van een te spade komend berouw zijn ons niet aanvertrouwd geworden door lijders die een te onbepaald vertrouwen hadden geschonken aan de geneesheeren die hun het gebruik der baden hadden voorgeschreven, en wier raad zij te blindelings hadden opgevolgd!

Besluit over de Baden.

Onder welk opzigt men ook de uitwerkselen der baden in het algemeen beschouwen moge, ontwaart men allerwege niets dan het gevaarlijke van derzelver aanwending. Vergeefschelijk zoude men, eene uitzetting der vaten te weeg brengende, trachten willen, door middel der warme baden, eene uitzweeting der vochten te bewerkstelligen, en door middel der koude baden aan de deelen eene zekere mate van kracht terug te geven; het staat vast dat de baden alleenlijk geschikt zijn om de pijnen of kwalen, welke die ook zijn mogen, dieper te doen wortelen en dezelven ongeneeslijk te maken, vooral wanneer het gebruik der baden gedurende eenigen tijd is voortgezet geworden. En, eilieve, hoe zouden dan toch die baden, die overgietingen, die stoomingen, die berookingen, thans, als ware het, aan de orde van den dag gesteld, middelen ter genezing of wondenheeling kunnen zijn? Drijven zij dan uit de ligchamen de stoffen, die de oorzaken der kwalen en ziek-

ten zijn? Die middelen, even als ontelbare anderen, zijn alleenlijk daarom in praktijk gebragt, door dat men nog steeds onbekend was gebleven met de *oorzaak* der menschelijke ongesteldheden, of wijl men zich het woord scheen gegeven te hebben, om zich van de Natuur te verwijderen. Om eene Geneeskunde te bezitten, moet men zich zoo na mogelijk aan de Natuur houden.

Over de minerale wateren.

Op de minerale wateren wordt altijd nog veel gebouwd. Derzelver aanwending is over het algemeen kostbaar, en kan daarom alleenlijk den rijken zieke voegen; doch dit middel is in allen gevalle slechts verzachtende of pijnstillende, en kan alleenlijk in zoo verre goed doen, als het tot vermaak of gemoedsverstrooijing wordt gebezigd. Gewoonlijk zendt men eerst dan eenen zieke naar de baden, wanneer de schatkamer der artsenijmeng-kundige Geneeskunde genoegzaam is uitgeput geworden. Het is eene soort van krijgslist, welke geen met de *oorzaak* der ziekten bekend geneesheer zal goedkeuren, vermits deze weet, dat indien men, om de gezondheid te herstellen, dadelijk van den aanvang af, de zuiverende middelen hadde gebezigd welke de Natuur den verstandigen mensch aanbiedt, in acht of tien dagen tijds den zieke zoude zijn genezen geworden, aan wien men derhalve, tevens met zijn lijden, eene lange en kostbare reis, en de moeite van, meestal zonder dorst te hebben, eene zoo groote hoeveelheid water te drinken zoude hebben bespaard.

De Specifieke Geneesmiddelen.

De *specifieke* geneesmiddelen, namelijk diegenen die gehouden worden voor eene of andere kwaal bijzonder te zijn geschikt, maken ook nog een rijk fonds uit voor de liefhebbers van het wonderbare, voor de lieden die het ongeluk hebben de *oorzaak* der ziekten niet te willen begrijpen, zelfs na dat die hun door ontelbare daadzaken is bewezen geworden; wel is waar, het meerderdeel der zoodanige geneesmiddelen doet noch kwaad noch goed; derzelver aanwending of gebruik is niet moeijelijk? en zij hinderen of walgen den zieke niet. Meer is er ook niet noodig om hen er niet van afteschrikken; zij vergezellen hen naar het graf, doch voor dit baarblijkelijk gevaar sluiten zij de oogen. Sommigen dier specifieke geneesmiddelen, onder die welke tamelijk duur worden verkocht en welker grondslag dikwerf weinig anders is dan vergift, vinden voorstanders onder de lieden die zich inbeelden veel te weten, alzoo de scheikunde hun heeft onderrigt dat men vrijelijk en onbezorgd vergiftigen kan, ofschoon het veel moeijelijker zij de bedorvene stoffen te ontlasten. Zij stellen als eene grondwaarheid vast, dat het eene vergift het andere doodt; en ziedaar de ingewanden van den armen zieke in eene scheikundige werkplaats veranderd. Evenzeer als wij beweegredenen hebben om het nut der scheikunde te erkennen wanneer dezelve op de kunsten en handwerken wordt toegepast, evenzeer zullen wij het loochenen, dat dezelve de geneeskunde tot dien trap van volmaakt-

heid zoude kunnen opvoeren, die in dezelve zoo zeer wenschelijk is.

Vele makers of uitvinders van specifieke geneesmiddelen zijn veelal kwakzalvers of bedriegers genoemd geworden. Maar ook, hoe menigwerf is niet hun die benaming te beurt gevallen vanwege lieden die dezelve meer verdienden als zij zelven! Hoe zeer ook velen aan de voorzeide geneesmiddelen waarde hechten, zijn er ook vele anderen, die het er voor houden dat dezelven nimmer eene zoodanige vermaardheid zouden hebben verkregen, indien niet tot derzelver verkoop bijzondere octrooijen en privilegiën waren uitgereikt geworden, hetwelk aan dezelven, schijnbaar, eene veel grooter deugdelijkheid verschafte.

Uit beginsel gewoon zijnde de *oorzaak* van alle uitwerkselen te onderzoeken, hebben wij bevonden dat de kwakzalvers uit niets anders zijn ontstaan dan uit het onvoldoende der Geneeskunde. Zoo kan men ook dagelijks opmerken, dat zekere lieden eerder iemand tot kwakzalver hebben gemaakt, dan zij eenige genezing hebben bewerkstelligd; in hun oog verdient men die benaming wanneer men eenen weg baant, die hun onbekend is, en welken zij zelfs niet willen kennen. Al wie de grenspalen der kunst verder uitzet, is, meenen zij, een nieuwigheids prediker (neoloog), op wien alle anathema's toepasselijk zijn. Zij overladen hem dan met de hatelijkste schimpnamen, waartoe juist geen groot vernuft wordt vereischt, terwijl men daarentegen om genezingen te bewerkstelligen, eene toereikende dozis gezond verstand moet hebben om eene wezenlijke grondwaarheid te erken-

nen, en bekwaamheid genoeg om dezelve in daadwerkelijke beoefening te brengen. Maar, wanneer duizenden zieken hunne genezing luide verkondigen. waar is dan de kwakzalver? wie zijn metterdaad de kwakzalvers? Het zijn die mannen, die geprivilegeerden, wier tijtels geschreven staan op den sluijer der dwaling, en die hunne namen in groote letteren lezen laten aan een ieder die dien sluijer heeft opgeligt. Waarom de *oorzaak* dier ziekten te blijven miskennen zoo wel als de middelen die tot hare verdrijving bestaan? Wilde men door de tastbare daadwerkelijkheid zich laten overtuigen, zoo zouden er noch kwakzalverij, noch kwakzalvers, noch bedrogenen, noch zoo vele slagtoffers zijn, omdat het onmogelijk zijn zoude een verlicht publiek te bedriegen.

De zucht om geneesmiddelen te ontdekken heeft sints lang de gemoederen beheerscht en is nog verre-af van afgenomen te zijn (*). Aannemende,

(*) Er is een tijd geweest, dat men het plantenrijk en zelfs het delfstoffelijk rijk onvoldoende achtte om in genoegzamen omvang, naar eisch der behoeften, geneesmiddelen opteleveren, De nieuwsgierigheid rigtte zich op de dieren en zelfs op hunne uitwerpselen; alles werd scheikunig opgelost en tot deze of gene genezing dienstbaar gemaakt. Bijv. schapenkeutels tegen de geelzucht; paardevijgen tegen de pleuris en het kolijk; varkensdrek, inwendig gebruikt, tegen de neusbloedingen; de paardenvliegen (strontvliegen) tegen de jigt en den steen; de egel, afgekookt tegen de onwillekeurige waterlozing; menschendrek tegen keelgezwellen, koorts en jigt; luizen, ten getale van vijf of zes doorgeslikt, tegen de koorts en de weêrhoudene waterlozing; wolvendrek tegen

dat er geneesmiddelen kunnen bestaan, afzonderlijk ter genezing van elke bijzondere ziekte of kwaal geschikt, moet men ook onderstellen, dat de ziekten, met opzigt tot de oorzaak van elke derzelven, onderling van elkander verschillende zijn. Het is als of men zeide, dat de ziekten zoo vele verscheurende dieren zijn, die trachten alle diegenen te verslinden die weigeren haar te voeden, en dat niemand dat onheil zal ontgaan, dan door haar juist die soort van voedsel te geven, die van haren bijzonderen smaak zijn. Deze verlegenheid wordt grooter nog, indien men, volgens de van de ziekten nieuwlings, naar derzelver aard en soort, opgemaakte staten of klassificatiën, er duizenderlei ontwaart welker smaak onderling zeer van elkander verschillende moeten zijn. Op de menschelijke ziekten heeft men de stelsels der Jussieus op de plantenkunde die der Linnaeussen toegepast. Op het zien dier werkingen der verbeelding wordt men door eene soort van verbazing getroffen. De gemeene man neemt dit alles voor geleerdheid of wetenschap aan, terwijl het daarvan naauwelijks de

---

het kolijk; de weegluizen tegen de koorts, tegen de weerhoudene waterlozing, tegen het te lang achterblijven der nageboorte; koedrek tegen het kolijk, de pleuris, het graveel, de huidvlekken in het aangezigt; kortom, duizend dergelijke zotheden meer zijn achtervolgens als kostelijke ontdekkingen gegeven en aangenomen geworden! zoo fiks is bij sommige lieden het verstand, en zoo krachtig hun oordeel, dat zij meenen, door het uitkramen van dergelijke droomerijen, nuttige voorschriften voor de menschheid te hebben bekend gemaakt.

oppervlakte aanraakt. Laat ons de zaak bij haren naam noemen: het is de bron eener eindelooze menigte van dwalingen.

De opslorpende, verzachtende, pijnstillende middelen.

Het gebruik van ververschingen over het algemeen, en van zoodanige middelen als welke geschikt zijn om verkoeling aantebrengen, berust op het oogmerk om overgroote en brandende hitte te bestrijden. Wanneer men echter de *oorzaak* dier hitte heeft onderkend, zoodanig als dezelve in het eerste Hoofdstuk is aangeduid en toegelicht, overtuigt men zich van de begoocheling en redekavelt men geheel anders. Men kan de ongegrondheid van dit stelsel onmogelijk in twijfel trekken, wanneer het bewezen is dat die gewaande middelen onmisbaar de natuurlijke warmte vernietigen, en met opzigt tot de vreemde warmte geene de minste werking doen, zoo als ik zulks in het vervolg voldingend zal bewijzen. Wie zoude beweeren kunnen dat de natuurlijke warmte eenige andere oorzaak hebbe dan den vrijen omloop des bloeds, en dat, van een tegenovergesteld uitwerksel niet de oorzaak der koude van eenige deelen des ligchaams of van geheel het ligchaam ontspruite?

De opslorpende middelen verminderen welligt het bijtende der bedorvene vochten. De pijnstillende of verzachtende middelen matigen soms derzelver vurigheid en hitsige zieding. De slaapwekkende of verdoovende middelen, die evenmin de *oorzaak* der kwaal

of pijn wegnemen, zijn alleenlijk reeds daarom gevaarlijk wijl zij het gevoel verstompen, en alleenlijk de pijnen stillen door den lijder gevoelloos te maken. Die stelsels mogen dienen om den zieke voor een oogenblik verligting aantebrengen, maar zij stichten eenen vulkaan, welks uitbarsting des te heviger zal zijn naar mate dezelve langer zal zijn weêrhouden geweest. Deze handelwijze is dus alleenlijk geschikt om den lijder, dikwerf gedurende jaren tijds vóór zijnen dood, in eenen kwijnenden staat te houden; want daar zij het natuurgestel niet kan ontheffen van de massa der onzuivere stoffen die hetzelve afmatten, verschaft zij niets dan ijdele, en volstrekt geene ter genezing toebrengende, zoogenaamde verzachtingen(*).

De Leefregel.

Het is niet verstandig geredeneerd, dat men het natuurgestel zoude moeten doen kwijnen door de zieken op een te streng dieet te stellen, hun voedsel ontzeggende, wanneer de natuur hen hetzelve doet verlangen. Men behoorde er op te letten, dat, bij gebrek van spijzen in de maag, de melk-aders, over welke in ons zevende Hoofdstuk nader zal gehandeld worden, in plaats van het maagsap of de gijl, meer of minder bedorven vochten doorzijgen, die de vaten

(*) Van deze soort van middelen kan alleenlijk het gebruik gedoogd worden in het geval dat de lijders niet meer voor de zuiverings-geneeswijze vatbaar zijn.

opvullen en het bloed overladen. Ziedaar eene der voornaamste toevallige of bijkomende oorzaken der verbleekte gelaatskleur, slijmerige watergezwellen, vermagering, teeringziekten en van alle de overige verschijnselen van krachtverval die het werkend beginsel des levens vernietigen en de lijders ten grave storten.

Electriciteit, Mesmerismus, Galvanismus.

Het gebied der Geneeskunde is ten allen tijde op gelijke wijze als dat der Astrologie uitgewerkt geworden. De menschelijke geest schiet zich tot eene onafzienbare hoogte uit, telkens wanneer dezelve van geen bepaald punt is uitgegaan, of wanneer er zoodanig punt niet aanwezig was. Dus moet het altijd zijn, zoo lang men niet aan het grondbegrip gehecht blijft, en de afwijking van hetzelve zal bij voortduring gedrochtelijke stelsels en allerlei wetenschappelijke wonderdingen baren, die van alle nut zijn ontbloot.

Naauwelijks was nog de electriciteit ontdekt, of zij vond, onder hare bewonderaars, een groot aantal geleerden, die ondernamen haar op de behandeling der menschelijke kwalen en gebreken toetepassen. De faam verhief hare bazuin, en verkondigde *verbazende* verschijnselen. De electrike schok of ontroering des ligchaams bragt vrij zonderlinge uitwerkselen te weeg op dooven, lammen en andere gebrekkigen. Velen der zoodanige lijders hebben zich er door verligt gevonden. Zelfs heeft men gezegd, dat eenigen hunner er door zijn genezen geworden. Daarop trad de

beruchte Mesmer te voorschijn, die de electriciteit in magnetismus veranderde. Deze geleerde natuurkenner met groote bekwaamheden begaafd, en met eenen aangeboren scherpzinnigen geest, was van niets onkundig, uitgezonderd van de grondkrachten des menschelijken levens, van de levengevende, dierlijke en natuurlijke verrigtingen, en van de oorzaak der ziekten, die hem voorzeker bijster vreemd was. Hij geloofde wonderwerken, of althans verbazende dingen, te kunnen volbrengen, en vooral dat hij de zieken genezen zoude zonder geneeskundige te zijn, en zelfs zonder geneesmiddelen te bezigen, hetwelk ongetwijfeld nog meer bevreemdend zoude geweest zijn. Het menschelijk gemoed kennende, ging hij zijne volgelingen niet zoeken onder het gros des volks; hij wist zich daartoe geleerden, half-geleerden (en dezen wel het meest), lieden van aanzien te kiezen, gewoon van groote dingen te spreken, maar dikwerf niet dan zeer kleine of hoogstens middelmatige dingen te doen. Onder anderen behaagde het zekeren beroemden schrijver, zijne bekwaamheid er aan te koste te leggen om den grooten Newton en Descartes uit hunne graven op te roepen en, tot aanvulling van een driemanschap, den vermaarden Mesmer hen ter zijde te plaatsen, voorts verzekerende dat de, door middel van het Magnetismus bewerkstelligde, genezingen onafscheidelijk zijn van de zwaarte-drukking der lucht en van de berekeningen der sterrekunde. Voorwaar, een zoodanig lofredenaar heeft zich jegens den Magnetiseur zoo wel als jegens de liefhebbers van het vreemde en wonderbare, regt verdienstelijk gemaakt.

Een der grootste volgelingen van Mesmer was de Graaf P . . . , van wien geschreven staat dat hij, door de werkingen van het Magnetismus, 60 genezingen bewerkstelligde, allen door als echt bekrachtigde getuigschriften behoorlijk gestaafd. Jammer slechts dat zij in weerwil van derzelver *waarmerking* de echtheid der bevindingen niet bewijzen. Zij zijn onderteekend of afgegeven juist in dien tijd der magnetische behandeling, terwijl toch de voorzigtigheid eischt dat er eenen voegzamen tusschentijd verleend worde om te kunnen zekerheid hebben van den oorsprong, den voortgang en de bestendiging der genezing, van welke men niet stellig kan overtuigd zijn dan na verloop van, minst genomen, een jaar tijds. De genezingen door het Magnetismus zijn geenszins van zoodanig baarblijkelijken aard, dat met opzigt, tot dezelven, deze onvermijdelijke voorzorg kan worden onnoodig geacht.

Volgens de eenstemmige verklaring der schrijvers die over het Magnetismus hun gevoelen hebben ontwikkeld, beperken zich alle de zoo wonderbaar schijnende genezingen van hetzelve, blootelijk tot de uitwerkselen der electriciteit, die bij herhaling wordt aangewend tot de vochten die de ziekte veroorzaken, geheel zijn opgelost. Dewijl dit zoo is, vervallen vele zieken, na den elektrieken schok te hebben ondergaan, of in den zoogenoemden magnetischen slaap of in stuiptrekkende bewegingen, of wel ondervinden zij allerlei zoodanige andere uitwerkselen, door de Magnetiseurs met den naam van crisis bestempeld, ofschoon daarbij geene ontlasting van stoffen plaats grijpt of daarvan het gevolg is. Men kan het door hen waarge-

nomen verschijnsel op die wijze niet verklaren, vermits in zoodanig geval crisis en ontlasting woorden van de zelfde beteekenis zijn. De voorzegde uitwerkselen bepalen zich derhalve tot de ontbinding en oplossing van dat gedeelte der vochten-vloeistof hetwelk zich in het verlette ligchaamsdeel heeft vergaderd of daarin is bezonken, en hetwelk de electrieke schokken of ontroeringen in den algemeenen weg van den bloed-omloop hebben terug geleid. Daaruit kunnen verligtingen ontstaan, even als de kwaal er door kan verslimmerd worden naar gelang der rigting welke de *zinking* ten laatste aanneemt, want deze moet noodzakelijk zich ergens plaatsen. Edoch, ontwijfelbaar kunnen op die wijze de lijders niet hersteld worden, aangezien de ziekten, alleenlijk veroorzaakt wordende door bedorvene stoffen, niet kunnen genezen worden tenzij het natuurgestel volkomen van die bedorvene stoffen worde ontheven.

Wilde men slechts de *oorzaak* der ziekten en de middelen tot derzelver genezing onderkennen, zoo zoude men tot zoodanige kinderachtigheden geenen toevlugt nemen, en zoude men evenmin eenige waarde hechten aan de ontdekkingen van Galvani, die zich inbeeldde de dooden te kunnen opwekken.

Wordt het niet tijd, dat eindelijk de mensch dien staat van onzekerheid en onkunde verlate, in welken hij gedwongen is te belijden dat in alle zijne kunde en wetenschap hij het minst zich-zelven kent! En wanneer zal men niet meer erkennen dat de verstandigste en schranderste menschen, op het stuk

van Geneeskunde, juist diegenen zijn die het minst gezond oordeel aan den dag leggen, en die het meest de tastbaarste waarheden van zich stooten?

Uitwendige geneesmiddelen, blaartrekkende pleisters &ca. op de Huid.

Zoo lang men de zieken niet anders dan door uitwendige middelen zal behandelen, of alleenlijk van buiten de genezing zal willen aanbrengen, zal men geen blijk geven van het inwendige wèl te kennen, en zal men nimmermeer eenen zieke genezen. Hoe zoude men eenen aan verouderde of ingewortelde kwalen lijdenden mensch zijne gezondheid terug geven of hem het leven redden kunnen door op de lijdende of verlette ligchaamsdeelen alle die ingrediënten aan te leggen, uit welke gewoonlijk de uitwendige middelen worden te zamengesteld?

De eenvoudigste mensch is voldoende bekend met de uitkomst van zoodanige handelwijze, om te beseffen dat men zich niet zoude kunnen voeden en onderhouden door alleenlijk de spijzen zich uitwendig tegen het ligchaam aanteleggen: de uitkomsten staan gelijk, en derhalve is de vergelijking juist.

Onder die uitwendige middelen is er een, hetwelk dikwerf nuttig is, maar welks misbruik nadeelen te weeg brengt die verre weg het nut overschrijden, wijl men aan dit middel veel meer eigenschappen toekent dan hetzelve metterdaad bezit; het is de Spaansche-vlieg-pleister.

De eigenschap of het uitwerksel dezer pleister

bestaat in het tot zich trekken der zinking (*fluxion*), die met het bloed in de vaten omloopt, van welke zich een gedeelte ergens plaatselijk heeft verzameld of neergezet en die de pijn of kwaal te weeg brengt, zoo als zij ook, met meerdere of mindere snelkracht eenig orgaan kan verwoesten. De deugd dezer pleister is derhalve dat zij aan de scherpte (*sérosité*) eene andere rigting geeft, dezelve verplaatst, of haar belet dáár te verblijven waar het bloed haar heeft neêrgelaten; of wel dat zij de scherpte, wanneer deze zich ergens heeft vastgezet, naar eene andere plaats overbrengt. Maar dit uitwendig middel, hetwelk niets anders verrigt dan de zinking (*fluxion*) van plaats te doen veranderen, kan door deszelfs aantrekkende kracht, of door middel van deszelfs vocht-optrekkende blaren, de scherpte (*sérosité*) in haar geheel niet doen ontlasten, en nog minder de stoffen uitdrijven die in de holligheden zijn vervat van waar die scherpte hare bron ontleent. Uit dezen hoofde is het, dat wij de spaanschevlieg-pleisters niet anders beschouwen dan als een hulp- of bij-middel tot de algemeene behandeling onzer geneeswijze, en dat deze moet worden voortgezet even als of men van het voorzegde uitwendige middel geen gebruik hadde gemaakt, en op de manier die in het XXste Hoofdstuk nader is voorgeschreven.

Het zoude eene misvatting zijn, de spaanschevliegpleister aanteleggen op de plaats zelve, waar de pijn zich doet gevoelen, of te zeer omstreeks die plaats; want, vermits dit uitwendig middel de zinking tot zich trekt, zoude men zoo doende blijkbaar zoodanige

plaats met dezelve nog te meer overladen, instede van die plaats te ontlasten van een gedeelte der zich in dezelve uitgestort hebbende vochten-scherpte. Men bedriegt zich derhalve, wanneer men, ter gelegenheid eener pijn in de borst, met het oogmerk om de vochten-scherpte optetrekken, de spaansche-vlieg-pleister aanlegt midden tusschen de beide schouders; of op de wervelbeenderen van den ruggegraat, of op het borstbeen, al naar gelang de pijn zich omstreeks het een of ander dezer deelen zoude doen gevoelen. Men behoorde te weten dat er door middel der huid die geheel het ligchaam omvat geen punt van gemeenschap te vinden is met de deelen die in het binnenste der inwendige holligheden zijn vervat. Even zoo moet het gelegen zijn met de toevallen aan de oogen, ooren en andere deelen van het hoofd; hoogst genomen moeten daarbij de spaanschevlieg-pleisters op de armen worden aangelegd, en geenszins in den nek of achter de ooren, zoo als gemeenlijk geschiedt.

In geval van zware, zich over het gansch gevoel des ligchaams uitstrekkende, ongesteldheden of ziekten, zijn, ter aanlegging der gezegde pleister, de beenen en soms de dijen de meest geschikte plaatsen.

De hevigheid der plaatselijke pijnen, de gevaren aan welke het verlette deel is blootgesteld, of de crisis die den zieke bedreigt, moeten ten regel verstrekken om te weten of men de spaanschevlieg-pleister op de beide of slechts op een' der armen; op de beide of slechts op een der beenen zal aanleggen, en zoo insgelijks met opzigt tot alle de overige dee-

len des ligchaams. Men is altijd vrij om ook vervolgens de tweede pleister aanteleggen. Zelden komt het geval voor dat men èn op een' der armen èn op een der beenen te gelijk de pleisteraanlegging moet bewerkstelligen; doch er kan in allen gevalle, ook wanneer men zulks doet, geenerlei nadeel uit ontstaan. Hoe langer de pleisters aangelegd blijven, hoe meer zij van de zinking (*fluxion*) optrekken; om die reden moet men ze niet afnemen dan wanneer de zieke ze niet meer verdragen kan, dat is wanneer de dus opgetrokkene vochten-scherpte (*sérosité*) hem door hare bijtende of invretende werking of door hare brandende hitte de felste pijnen doet lijden. Door die invreting kan men over de kwaadaardigheid dier stoffe oordeelen, en bijgevolg, tevens met de noodzakelijkheid om er den zieke van te ontheffen, ook de gevaren onderkennen aan welke zijn bestaan is blootgesteeld geweest tot op het oogenblik waarin dit zoo schadelijk gedeelte der vochten uit de grondkrachtige, leven- en beweging-gevende deelen heeft kunnen worden opgetrokken.

Niet slechts zoude het onverstandig zijn de pleisters aftenemen alvorens zij hare werking hadden gedaan, maar in vele gevallen zoude zulks ook de zieken benadeelen. Men heeft eenen zieke de pleisters gedurende tien dagen aangelegd zien houden zonder er iets van te gevoelen; eerst na dien tijd begonnen zij te trekken, en, de zinking (*fluxion*) verplaatst hebbende, die allen stoelgang belettede, deden zij eene crisis ontstaan, die dezen lijder uit eenen dubbel wanhopigen staat in welken hij verkeerd had, weder

tot hernieuwde krachten bragt. In geval van een zoodanig lang achterwege blijven van de werking der pleister, kan het nuttig zijn, ter hulpe dier op de beenen aangelegde pleisters, nog andere op de dijen aanteleggen.

Soms gebeurt het, dat de aangelegde pleisters het gehoopt of verwacht uitwerksel niet aanbrengen. Zulks kan beschouwd worden als een ondubbelzinnig bewijs van het aanwezig zijn eener groote uitgestrektheid van inwendig bederf. Indien alsdan, in verloop van zestien uren tijds, de pleisters geene werking hebben gedaan, is de zieke in zeer groot gevaar.

De pleisters afgenomen zijnde, kan men ze, na het in de blaren bevatte water te hebben doen uitloopen, voor ettelijke uren tijds nogmaals aanleggen, met oogmerk ze nog meer te doen trekken. Wanneer men ze eindelijk voor goed afneemt, heelt men de wonde door aanlegging der daartoe gebruikelijke geneespleisters. Door eene voortgezette behandeling onzer geneeswijze, als eene spoedige herstelling aanbrengende, wordt de gewone langwijligheid dier blaarverbanden merkelijk bekort.

Indien het noodig is, gedurende eenig lang verwijl eene spaanschevlieg-pleister op eenen arm te doen dragen uithoofde van hardnekkige gebreken, hetzij aan de oogen, hetzij aan andere gedeelten van het hoofd, en welke door de purgatie nog niet hebben kunnen verdreven worden, moet men zorg dragen dat zoodanige pleister den arm niet verlette, hetzij door denzelven zijne volheid of zelfstandigheid te benemen, hetzij omdat de zinking (*fluxion*) welke zij naar dit ligchaamsdeel optrekt, denzelven opdroogt.

Zoodra men dit uitwerksel ontwaart, moet men de gezegde pleister afnemen, en op den anderen arm er eene dergelijke aanleggen.

Meer dan eens heeft men opgemerkt, dat de bijtende hoedanigheid der spaanschevliegpleister overgaat op den hals der blaas, zoodanigerwijze dat daardoor de waterlozing wordt verhinderd. In dat geval is men genoodzaakt de pleister aftenemen, om ze weder aanteleggen wanneer de lijder zijn water heeft ontlast. Ontelbare keeren hebben wij gelegenheid gehad optemerken dat de spaanschevlieg-pleisters die zelfde bijtende hoedanigheid algemeen aan de vloeistoffen mededeelen, en dat een langer gebruik van dit uitwendig middel aan de zieken zeer groote nadeelen zouden berokkenen; in dat geval moet men de pleisters afnemen. Nimmer moet men ze anders dan om dringende redenen, aanleggen, vermits dit middel, hetwelk metterdaad niet genezende is, meerdere of mindere pijn verwekt, en om dat hetzelve op het verlette deel het koudvuur kan aanbrengen. (†)

Men bezigt onderscheidene andere uitwendige middelen, zoo als fistels, fontenels, mostaardpappen, laat-koppen enz. met oogmerk om eene afleiding te bewerken; maar het is altijd of men den boom die

(*) Dit toeval kan den zieke overkomen wiens vochten van zeer bedorven aard zijn, en aan wien men te vroegtijdig dat is te zeggen, alvorens eene genoegzame hoeveelheid der in hun ligchaam vervatte rotstoffen uitgedreven te hebben, de spaanschevlieg-pleisters zoude hebben aangelegd. Bij het ontstaan van gezegd toeval moet de purgatie werkzaam worden voortgezet, ten einde met spoed den zieke van de koudvuurstoffen te ontlasten.

diepe wortelen heeft, bij de takken trekt; men zal den boom niet omver halen, indien men denzelven niet regtstreeks, en met kracht aangrijpt. Die middelen kunnen eeniglijk voegen aan de pijnstillende of verzachtende geneeskundige behandeling, waarover nader zal worden gesproken.

De lieden die, ter zake van eenigerhande verouderde kwalen of gebreken, eenige vochten-ontlastende opening op de huid onderhouden, zoo als de spaanschevlieg-pleisters, fistels, fontenels enz, zullen daarbij in den aanvang eene sterker dan gewone uitdrijving of uitbreking van stoffen gewaar worden. Het zal daarmede op gelijke wijze toegaan als met eene zweer, welker ettering sterker zal worden naar mate de vochten meer in beweging worden gebragt. In vervolg van tijd, en naar gelang de uitdrijving minder wordt, matigt men de werking van het uittrekkend middel, tot men van lieverlede hetzelve geheel en al wegneemt. Alsdan is het voor den zieke eene onvermijdelijke noodzakelijkheid aan de purgatie gevolg te geven volgens de door ons art. 4 van Hoofdstuk XX voorgeschrevene behandeling, en onafgebroken dezelve tot op zijne volkomene genezing voort te zetten. Met opzigt echter tot hoog bejaarde of sints geruimen tijd ziekelijke en gebrekkige personen, of dezulken voor wie geene volkomene genezing meer mogelijk is, zal het voorzigtig zijn hen één der uittrekkende middelen te laten behouden.

ZESDE HOOFDSTUK.

OVER DE TEMPERAMENTEN, OF GESTELTENISSEN, GEAARDHEDEN DES LIGCHAAMS

Oorsprong der ligchaamsgesteltenissen of temperamenten.

Volgens den wil des Scheppers brengt de moeder op het uit hare vloeibare deelen of sappen gevormde kind de oorzaak van haar niet-eeuwig bestaan en hare ligchamelijke geaardheid over. Is de moeder ziek, hetzij dat de onzuiverheid der vochten van haren man de hare heeft bedorven, hetzij zoodanig vochtenbederf bij haar van elders is ontstaan, zoo kan haar kind een middelmatig gezond ligchaamsgestel ontvangen, of wel ook de ziekte met hare voor de droevigste ontwikkeling vatbare oorzaak zelve over-

nemen. Hierin ligt de bron der kwalen en gebreken die aan het bestaan van zoo vele personen zijn verknocht. Het is ook de oorsprong der gesteltenissen des ligchaams, welke men temperamenten noemt, en de oorzaak der gesteltenisveranderingen aan welke zij gedurende den loop van hun bestaan onderhevig zijn.

Op deze gronden kan men den mannen en vrouwen niet te zeer aanbevelen om, alvorens echtelijk zich te paren, zich wederzijds van hunne gezondheid te verzekeren, en dit is het, helaas, waarop doorgaans de minste acht wordt geslagen. Gedurende hunne gansche echtverbindtenis moeten zij zich door de zelfde beweegreden laten geleiden. Wanneer een der echtelingen ziek is, of, erger nog, wanneer beide niet in het genot der gezondheid zijn, moet de door het huwelijk bevolene omhelzing geen plaats grijpen. Zij die in dat geval dien huwelijkspligt volvoeren handelen gedachteloos, en geven zich over aan een louter dierlijk gevoel; zij hebben òf hun verstand verloren òf zij verzaken hetzelve om zich door de drift der redelooze dieren te laten bemeesteren, zonder de uiterst verderfelijke gevolgen in overweging te nemen, welke daaruit voor hunne te verwekkene kinderen en, door de in Hoofdstuk II aangegevene redenen, dikwerf voor hun zelven kunnen ontstaan.

Onderscheiding der temperamenten.

De onderscheiding der temperamenten in gal-achtige bloedrijke of met welke benamingen ook verder aan-

geduid, zoo als zulks door vele schrijvers is geschied, heeft aanleiding gegeven tot eene dwaling in welke zeer vele praktische beoefenaars der geneeskunde vervallen zijn. Zij hebben beweerd dat de bloedrijke mensch bijzonder is blootgesteld aan te veel bloed te hebben. Alle de levende wezens, voorzeker, hebben eene gesteldheid die hun bijzonder eigen is. Een mensch kan meer bloed hebben dan dat hetwelk gelijk staat in uitgebreidheid van vorm (volumen) of in gewigt met zich zelven. Een ander mensch kan meer gal, slijm, met één woord meer vochten hebben dan zijns gelijken. Maar het is ook eene waarheid, dat diegene, wien men bloedrijk noemt, volstrekt geen meer bloed heeft dan hem noodig is tot het onderhoud zijner ligchaamsgesteltenis; dat het vast staat dat al wie een verlies van deze vloeistof ondergaat, in zijne gezondheid eene ontsteltenis of verzwakking, zoo wel als in den duur zijns levens eene vermindering heeft te lijden. Deze daadzaak te ontkennen, zoude het zelfde zijn als te beweeren dat de Natuur onzeker of wankelende was in haren gang, en het zelfde als te loochenen dat zij wijzer is dan de mensch.

Zoo als over het algemeen geloofd wordt dat de levendigste gelaatsverwen de schoonste en beste zijn, en dat zij de gezondheid kenmerken, evenzoo heeft men zich geregtigd geacht eene overtollige hoeveelheid bloeds toetekennen aan personen wier op zich zelven reeds zeer rood gelaat onderhevig is aan nog hooger rood te worden onder eene of andere krachtsinspanning des ligchaams of aandoening des gemoeds.

In dit gevoelen wordt men versterkt, wanneer, buitendien, zoodanige persoon door eenige hindernis in den omloop der vloeibare stoffen, verstopping, hoofdpijn, verdoovingen, neusbloedingen, wordt aangedaan, of bijv. wanneer eene vrouw bloedvloeijingen of ongeregelde maandzuiveringen heeft. Om met de Natuur te blijven hand aan hand gaan, behoorde men te erkennen dat indien het bloed, in de bloedvaten van zoodanige personen, niet vermengd was met vreemdaardige stoffen, hetzelve geenerlei hindernis in den omloop zoude ondergaan. Men moet insgelijks erkennen dat de oorzaak dezer hindernis en der verdere ongesteldheden in eene waterachtige stoffe ligt, of, om het ding bij zijnen naam te noemen, dat die oorzaak geene andere is dan water, gelijk aan dat, hetwelk men met rooden wijn vermengt zonder dat daarom deszelfs kleur of zelfstandigheid te zeer merkbaar er door veranderd wordt. Dat water is onder alle vloeibare deelen der vochten het meest vloeijende. Het is de vochtenscherpte die hare werking doet wanneer er brandende hitte, bloedstorting, bloedafvloeijing, verstoppingen, pijnen, opzettingen en andere ongesteldheden van welken aard ook, ontstaan.

Die soort van temperamenten zijn, bij lange na, niet zoo gunstig als men zich wel zoude willen verbeelden. Geven zoodanige personen zich aan den stroom van het vooroordeel over, zoo bewilligen zij in een groot bloedverlies te ondergaan, wijl zij geacht worden te veel bloed te hebben; en ten gevolge dier misvatting worden zij welhaast overvuld van kwade vochten, kort-ademig, waterzuchtig, door be-

roerte of vallende ziekte getroffen enz. enz. Hadden zij integendeel het gezonde begrip om zich boven het vooroordeel te verheffen, hetwelk, veel eigenaardiger, eene verderfelijke dwaling kan genoemd worden, zoo zouden zij het beweegorgaan van hun leven behouden, zij zouden hetzelve zuiveren en hun leven verlengen door zich te vrijwaren tegen de ongesteldheden, die hun in eenen min gevorderden ouderdom hetzelve ontrukken.

De minst, met opzigt tot de gezondheid, begunstigde mensch is diegene in wien de vochten overheerschende zijn, of die, tevens met die gesteltenis der vochten een of ander gebrek ontvangen heeft waarmede zijne ouders, of de vrouw die hem gezoogd heeft, minder of meer zijn behebt geweest; of die niet volkomen is gezuiverd geweest van eene ziekte welke hij heeft doorgestaan Alsdan bevindt men bij hem eene kiem van bederfelijkheid te bestaan, die door hare vatbaarheid om den indruk der bederfoorzaken te ontvangen, geschikt is voor noodlottige ontwikkelingen. Dienvolgens is de zoodanige mensch meer dan anderen blootgesteld aan veelvuldige ziekten of aan eenen vroegtijdigen dood.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

BLIK OP DE VERRIGTINGEN VAN HET MENSCHELIJK LIGCHAAM.

De kennis van de verrigtingen des menschelijken ligchaams kan niet anders dan een voordeelig licht werpen op de *oorzaak* der ziekten, en zij is van onberekenbaar nut tot beter verstand van al wat met betrekking tot derzelver geneeskundige behandeling in dit werkje zal gezegd worden. De gezegde verrigtingen zijn verdeeld geworden in levengevende, dierlijke en natuurlijke. De bloedomloop, die der levensgeesten of de werking der hersenen en de ademhaling, zijn onder de eerstgemelde verdeeling gebragt. De bewegingen van het ligchaam en de werkzaamheid der zinnen behooren tot de tweede soort. De spijsverteering, voeding, sapdoorzijging, aanwas, voortteling en uitwerpselen behooren tot de derde klasse.

Wij zullen hier handelen over de natuurlijke verrigtingen, edoch slechts kortelijk en voor zoo verre zij tot ons onderwerp betrekking hebben.

Natuurlijke verrigtingen.

Men weet het, en wij hebben het boven aangemerkt, dat de Schepper alle wezens onderworpen heeft aan de noodzakelijkheid om tot onderhoud van hun bestaan voedsel tot zich te nemen, bij gebreke hiervan zouden zij van honger, van ledigheid of gebrek aan levenssappen (*inanition*) vergaan.

De mond en de tanden doen den dienst der kaauwing of van het vermalen der spijzen. De tong, slokdarm, luchtpijp, (de weg van den mond naar de maag vormende), bewerkstelligen de neerslokking (het slikken). Door het keelgat ontvangt de maag de spijzen om er de verteering van te bewerkstelligen. Door haar toebereid om tot voeding te verstrekken, dalen zij door hare beneden-opening (*Pyloris*) in de ingewanden af.

De ingewanden, ten getale van tien, ook darmen genoemd, vangen aan onmiddellijk bij en als in verlenging dier beneden-opening. De drie eersten zijn de kleine darmen; de eerste derzelven, het digst aan de pijloris gelegen, heeft de naam duodenum; de tweede, jejunum; de derde, ileum. De eerste der groote darmen heet cœcum; de tweede, colon; de derde, rectum; aan deze laatste hecht zich een vleesch-spier, of muskel, sphincter (sluitspier) genoemd, en dienende om den anus te sluiten en te openen, ten einde de dagelijksche uitwerpselen optehouden en, door deszelfs uitzetting of verwijding, te laten afgaan. De ingewanden, in den abdomen of onderbuik vervat, kronkelen zich in tallooze krommingen

kreuken in zich zelven rond, en worden door vleeschbandjes, velletjes en vliesjes te zamen gehouden.

Ook is de naam van darmkanaal aan de ingewanden gegeven. Vele schrijvers hebben zelfs onder die benaming het geheel zamenstel der gedarmten verstaan, hetwelk zich uitstrekt van den mond tot aan den anus; maar welke verdeelingen en benamingen men ook voor die deelen verkieze aantenemen, derzelver werking blijft de zelfde, en van deze zullen wij straks nader handelen.

Hier willen wij het darmkanaal vergeleken hebben met de rivier die over de haar omliggende landstreken door middel der kanalen welke de natuur of ook zelfs de kunst gegraven heeft haren overvloed ontlast, en daardoor die streken vruchtbaar-makend besproeit en drenkt. Zoo ook bedeelt het, van voedende grondstoffen voorziene, darmkanaal de geheele dierlijke huishouding met herstel van krachten en met vervanging van hetgeen verloren ging; met één woord: het darmkanaal is een oplettend en wakend proviantmeester, die, op zoodanige wijze als wij zullen verklaren, het leven uitdeelt aan alle de deelen des ligchaams, welke, zonder zijne voorzorgen, van uitputting en gebrek zouden vergaan.

Overgang van het maagsap in het bloed.

De melk-aders zijn kleine vaten, of holle draden, die aan de binnenste vliezen der eerste darmen derzelver oorsprong nemen. Onophoudelijk zuigen zij de vloeistof in, welke in dit gedeelte van het darmkanaal is vervat, maar

meer bijzonder en overeënkomstig de taak haar door de Natuur gegeven, pompen zij de olie of het sap der spijzen op, trapsgewijze naar gelang derzelver verteering voortschrijdt. Deze kleine vaten, die aan derzelver oorsprong in groot getal aanwezig zijn, verzamelen zich soms en achtervolgend tot één enkel kanaal, borstbuis genaamd. Dit kanaal stort in de linker onder-sleutel-ader het maagsap of de gijl uit, welke de melkaders uit de sappen der spijzen hebben geperst. Door de geaderde vaten erlangt derhalve het bloed de herstelling van deszelfs verliezen; het bezigt dezelven voorts tot instandhouding der verrigtingen over het algemeen, en voorts, door middel der zoo vele voedende bedeelingen als welke onder den naam van afscheidingen (*sécrétions*) bekend zijn, tot onderhoud der werking en onderlinge overeenstemming (*harmonie*) van alle de deelen uit welke het menschelijk ligchaam is te zamen gesteld.

Omloop van het Bloed.

De geaderde vaten, in groote menigte bestaande, zoo als zij ook onder tallooze benamingen zijn onderscheiden, vormen, na zich verscheidene malen te hebben vereenigd, eindelijk de twee voorname aders, bekend onder de namen van holle ader en longader; deze beide aders storten het bloed uit in de holligheden van het hart. Deze holle vleeschspier, die het voorname werktuig van den bloedomloop is, drijft door hare zamentrekking en door de medehulp van hare beide holten, het bloed

in de twee ader-stammen, aan welke de benaming van groote pols-ader of slag-ader (*artère-aorte*) en van long-slagader is gegeven. Die voorname aderstammen voeren door de tallooze ader-vertakkingen het bloed in alle de deelen des ligchaams aan, tot aan de aders aan welke zij onmiddelijk zijn verbonden, en deze laatstgemelde aders of vaten voeren hetzelve naar het hart terug, zoo lang des menschen leven duurt.

Wegen ter afzondering der uitwerpselen. (voies excrétoires.)

In de wegen van den bloedomloop bevinden zich vochten die met het bloed omloopen, vermits verscheidene ingewanden daargesteld zijn om die beide soorten van vloeistoffen van elkander te scheiden. De voedende zelfstandigheden ondergaan dienvolgens eene andermalige zuivering, en zie hier hoe deze plaats grijpt.

De lendenen bewerkstelligen de afscheiding der vochten-vloeistof, die door de buizen of peezen, het water naar de blaas leiden, en daaruit, door middel der uitzetting harer sphincter of sluitspier, in het kanaal der uretra, of pees waardoor het water uit de blaas loopt, en van waar de gezegde vloeistof, onder den naam van urin, zich voorts uit het ligchaam ontlast.

De lever scheidt, door de werking welke zij uitoefent, de gal van het bloed. De cholidosische

en andere, de uitwerpselen afzonderende, buizen, van welke is erkend geworden dat zij uit de wegen van den bloedomloop voortkomen en derzelver openingen in het darmkanaal hebben, voeren in hetzelve een gedeelte der gal en der vochten, welke het bloed afscheidt als van eenen met deszelfs natuur strijdigen aard zijnde, waarmede het zich niet kan vereenigen.

Het is klaarblijkelijk dat het darmkanaal in deszelfs benedengedeelte, of in de darmen, onderworpen is aan eene wormsgewijze, of van boven naar beneden plaats grijpende beweging. Ten gevolge dezer beweging ontlasten zich de drekstoffen en overige uitwerpselen, die door de boven omschrevene kanalen die dezelven afzonderen, worden aangebragt; hetzij die ontlastingen naar den natuurlijken loop, dan wel door eenig buikzuiverend (purgatief) middel worden teweeggebragt.

Ook merkt men op, dat het gedeelte van het darmkanaal, hetwelk de maag wordt genoemd, insgelijks aan de wormsgewijze beweging is onderworpen; doch zij is ook vatbaar voor eene tegenovergestelde beweging, zoo als zulks waargenomen wordt bij natuurlijke of middellijk te weeg gebragte braking. Evenwel kan deze zamentrekking der maag niet gezegd worden regtstreeks tegen de wormsgewijze beweging inteloopen: want die terugwerkende beweging behoort alleenlijk tot eenen ziektetoestand, die niet zonder gevaar is, vermits in dat geval de zieke tot zelfs de drekstoffen uitbraakt.

Er is nog eene andere braking, die uit eene in den py-

loris plaats grijpende verstopping ontstaat, en die voorzeker niet minder gevaarlijk is dan de voorvermelde, vermits, wanneer die verstopping volkomen is, er geene gemeenschap tusschen de maag en de ingewanden bestaat.

Als een gevolg van het nopens het darmkanaal hiervoren gezegde, kan hetzelve nog met opzigt tot deszelfs vorm, inrigting en werking vergeleken worden bij eenen grooten stroom in welken zich eene menigte meren, vlieten, beeken en slooten uitstorten. Dikwerf heeft men gelegenheid optemerken, dat wanneer de stroom tot een ongemeen hoog peil is gestegen, de vlakten worden onder water gezet door welke alsdan de rivieren enz., die aan derzelver uitwatering beletsel ontmoeten, haren loop volbrengen. Het gezond verstand, hetwelk door geene stelsels wordt beheerscht, erkent dat hetgeen in het menschelijk ligchaam, in het darmkanaal, in de slag-aderlijke kanalen en in derzelver vertakkingen plaats grijpt, het eenvoudige en natuurlijke beeld daarstelt van den stroom en de kleinere rivieren en wateren die zich in denzelven uitstorten. De wetten der omloopende beweging zijn de zelfden voor de geheele Natuur.

Is het niet in zekeren zin tastbaar, dat de overvolheid van het darmkanaal uitvloeit in de bloedvaten, en daarin alle de hindernissen te weeg brengt, welke zij, ten gevolge van de verstoppingen der boven beschrevene wegen, die de uitwerpselen afzonderen, ondergaan? Is het minder klaarblijkelijk, dat, indien de hulpmiddelen der kunst regtstreeks op het gezeg-

de kanaal worden aangewend onder eene behandeling die in overeenstemming is met, en ingerigt wordt naar den staat der overvolheid van vochten in welken hetzelve zich bevindt, alsdan de wegen van den bloedomloop zich ontlasten zullen van de stoffen, die de gezondheid benadeelen? Wie kan loochenen dat wanneer de wateren van den grooten stroom zich uitstorten, te gelijker tijd alle de daarmede verbondene kleinere rivieren zich ontlasten?

ACHTSTE HOOFDSTUK.

DE VERZACHTENDE EN DE ZUIVERENDE GENEESKUNDIGE BEHANDELINGEN ONDERLING VERGELEKEN.

Verzachtende Behandeling.

De verzachtende geneeswijze, of liever de geneeskundige behandeling die ter verzachting van de kwalen der lijders, wordt aangewend, kan niet berusten op de zelfde middelen, die in het vijfde hoofdstuk door ons als gevaarlijk zijn aangeduid. Zij kan alleenlijk gegrond zijn op het algemeene stelsel der verweekende, opslorpende of stillende middelen; van welker verscheidene behandelingen, wij in het gezegde hoofdstuk hebben gewag gemaakt; op eene met opzigt tot het stoffelijke als tot het zedelijke, zoo veel mogelijk naar des zieken gesteldheid ingerigte levenswijze.

Zij is van toepassing, voorzeker, op alle personen wier ongeneeslijkheid is erkend, hetzij uithoofde hunner te hoog geklommen jaren, of der veroudering hunner kwaal; hetzij wegens de gebreken hunner vochtengesteltenis, of hunner ligchamelijke geschapenheid; hetzij eindelijk omdat de in hun inwendig gestel, door welke oorzaak dan ook, ontstane toevallen, van zoodanigen aard zijn, dat zij zich tegen de zuiverende, eigenlijk gezegde *genezende* behandeling aankanten.

De mensch is niet in alle de tijdperken zijns levens geneesbaar; ware hij dit, hij zoude nimmer sterven. Intusschen bestaat er geene reden om te ontkennen dat zeer vele zieken, die sints langen tijd aan hunne ongesteldheid lijdende zijn, door de gezegde behandeling, zouden zijn hersteld geworden, indien dezelve, van den beginne hunner ziekten af aan, op hen ware aangewend geworden, instede van de schadelijke of ongenoegzame handelwijze welke wij hebben aangeduid. Even min is zulks eene reden om thans te beweren, dat het einde van den levensduur dier zieken nabij zij. Ofschoon de vochten van éénen zieke door bederf zijn aangedaan, zoo zijn zij daarom niet altijd ontstoken of rottende. De ontaarding dier stoffen gaat niet in alle menschen met de zelfde snelheid voort. Men ziet sommigen na eene ziekte van slechts weinige dagen ten grave dalen, en andere jaren lang aan hunnen kwijnenden staat weêrstand bieden. Op grond dezer daadzaken en dezer beschouwingen zal dus de kunst zich altijd verdeelen in eene verzachtende of stillende geneeskundige behandeling,

van welke wij zoo even hebben gewag gemaakt, en in eene zuiverende of eigenlijk genezende behandeling, tot welke wij ons bijzonder bepalen, en die het doel uitmaakt der in dit werkje te ontwikkelen

GENEESKUNDIGE ZUIVERINGSLEER.

Zoude dan de Maker der Natuur den mensch, het meesterstuk zijner schepping, zonder hoop en zonder troost gelaten hebben te midden der ongesteldheden die zijn bestaan onophoudelijk aanranden? Zoude er dan geen middel zijn om dat bestaan te verlengen en hetzelve verder op te voeren tot dat eindperk, hetwelk meer nabij de grenzen is gelegen welke Hij voor den duur van 's menschen leven heeft afgebakend. Indien men, door de tastbaarheid der bestaande bewijzen, erkent, dat de ziekte, of de ongesteldheden van het menschelijk ligchaam volstrekt geene innerlijke of werkende oorzaak hebben, anders dan die eenige, welke door ons in het eerste hoofdstuk is beschreven, alsdan zal men ook erkennen dat de kunst om ziekten te genezen moet terug geleid worden naar het grondbegrip der natuur; en diensvolgens bepaalt zich deze kunst tot de eenige handelwijze welke zij aangeeft.

De zuiverende geneeskunde kan (eenmaal de *oorzaak* der ziekten erkend en door onweerlegbare daadzaken bewezen zijnde) geen ander MIDDEL hebben dan de ZUIVERINGEN (*purgatien*), onder beding dat dezelven in hunne aanwending geleid of bestuurd zullen worden, zoo en naar mate als zulks door de

Natuur zal worden gevorderd; en overeenkomstig de voorschriften die daartoe in het XX hoofdstuk van dit werkje worden opgegeven.

Zuiveren, buikzuiveren of zoo als het in de wandeling heet PURGEREN, wil, in de volle uitgestrektheid van deszelfs beteekenis, zeggen: *ontbinden*, *verdeelen*, *verdunnen*, *uitzetten*, *uitdrijven*, *reinigen*, of *schoon maken*, *zuiveren*, *de hinderende stoffen voor het oog zigtbaar doen uitgaan.*

Maar het ligchaam van eenen zieke te doen PURGEREN tot op deszelfs volkomene, *radicale*, genezing, — hetzij dan in het geval eener zware, gevaarlijke ziekte, hetzij in dat eener min ernstige of slechts ligte ongesteldheid, — hetzij in het geval eener sints lange ingewortelde of verouderde, hetzij in dat eener kortlings eerst opgekomene kwaal, — is voor vele menschen eene praktijk, even nieuw en vreemd, als het beginsel of grondbegrip waarop die behandelingwijze berust hun weinig bekend is.

Die wijze van behandeling, echter, is van alle praktijken de nuttigste. Zij is onvermijdelijk noodzakelijk om in alle gevallen van nieuwlings ontstane ziekten eene even schielijke als zekere genezing aantebrengen, en om dienvolgens de kwalen en ongesteldheden van allerlei aard te voorkomen of te vermijden, die later, uit hoofde van derzelver langen duur in den rang der chronische ziekten worden gesteld. De in dit werkje vervatte zuiveringsleer, die deze geneeskundige behandeling onderschraagt en in alle hare bijzonderheden regelt, biedt zoo wel aan de Natuur eene regtstreeksche hulp

in de vervulling harer behoeften, als dat zij verwerpt de bloedaftapping, den voedselonthoudenden leefregel of zoogenaamde diëet-voorschriften, de baden enz., als zoo vele gevaarlijke behandelingen, die de instandhouding van het menschelijk leven grootelijks benadeelen. Overigens verleent zij eene menigte hulpmiddelen ter genezing der chronische, zoo gezegde *ongeneeslijke* kwalen, door welke zoo vele menschen zijn aangetast, en van welke de dood het onfeilbaar gevolg of uitwerksel is, indien niet die hulpmiddelen tegen dezelven worden aangewend.

Zonder deze geneeskundige behandeling is de kunst ontoereikende, wijl deze, zoo als zulks dagelijks wordt waargenomen, aan de Natuur de zorg overlaat om zich zelve te genezen.

Er zijn zeer weinige gevallen in welke niet, volgens deze geneeswijze, de nieuwlings zich geopenbaard hebbende ziekten binnen het tijdsbestek van acht of tien dagen verdreven worden. En hoe vele slagtoffers zijn er daarentegen niet, die in minder dan vijf dagen tijds sterven, en welke de zuiverings-geneeswijze zoude hebben kunnen redden?

Ook zoude men aan geene in haren aard ongeneeslijke ziekte gelooven, indien ten deze de waarheid werd erkend, want er is geene ziekte die met ongeneeslijkheid ontstaat; voorzeker zullen er altijd dergelijken zijn, als die, welke zich bereids hebben voorgedaan, en over welke de zuiveringsgeneeswijze volkomen heeft gezegevierd.

Er zijn derhalve geene oorzaken der veroudering of van het ongeneeslijke der ziekte, anders dan het

verzuim des lijders om ter goeder ure hulp in te roepen, (1) of het onvoldoende der hulpmiddelen welke hij te baat heeft genomen (2).

Hoe vele verregaande voor de gezondheid en het leven der zieken nadeelige misslagen begaat men niet dagelijks, door de geneeskundige behandelingen met ijdele verzachtingsmiddelen aantevangen! wie heeft niet meermalen gelegenheid gehad de wijdloopige beraadslagingen optemerken, die dikwerf gehouden worden, alvorens men, naar die deswegens gewoonlijk gevolgde voorschriften, weet, welke naam aan de ziekte behoort te worden gegeven! wie is niet getuige geweest, of heeft niet hooren spreken van de jammerzaligste redetwisten over den naam die aan de ziekte moet worden toegekend? Wie heeft geene ongelukkige lijders ten grave zien dalen, als slagtoffers van den in dergelijke consulten verloren tijd.

Die onheilen kunnen nimmer plaats grijpen onder de door ons voorgeschrevene behandeling, vermits zij

---

(1) Hoe vele, wegens hun behoud zorgelooze of ten deze onkundige lieden, vindt men niet, wier ligchaamsgestel reeds de onuitdelgbare oorzaak des doods in zich vervat, wanneer zij de hulp der kunst inroepen!

(2) Hoe vele zieken zijn er niet, in welke de oorzaak des doods gedurende de gewone behandeling ontstaat bij gebreke van genoegzaam krachtdadige of toereikende middelen ter uitdrijving der oorzaak van de haar voorafgaande ziekte te hebben aangewend? welke eene rijke stoffe tot nadenken voor verstandigen die ons werk lezen zullen, en onze bedoelingen juist zullen weten te beoordeelen!

de middelen bekend maken en aangeven om de *oorzaak* der ziekte aan te grijpen zoodra dezelve zich laat gevoelen, en door ziekte wordt hier iedere soort van ongesteldheid, zoo als ook alle onderbreking of staking, deels of geheel, der natuurlijke verrigtingen verstaan, welker gang vrij en ongehinderd behoort te zijn, zoo als wij zulks in onze GEZONDHEIDS-TABELLE nader zullen aantoonen.

NEGENDE HOOFDSTUK.

REDENEN EN PRACTICALE DAADZAKEN TER ONDERSCHRAGING DER GENEESKUNDIGE ZUIVERINGSLEER.

Vóór en sedert Hippocrates zijn de geneeskundigen, die in de onderscheidene eeuwen geleefd hebben, onderling van verschillende gevoelens geweest. Het purgeren heeft vele voorstanders geteld, maar het getal van deszelfs tegenstrevers heeft dat der eerstgenoemden verre weg overtroffen. (1) De antagonisten der zuiverings-geneeswijze die onder de nieuwere geneeskundigen, dat is te zeggen die der negentiende eeuw,

(1) Aangezien het getal der geneesheeren aanmerkelijk is toegenomen, heeft men wel de geneeskunde moeten inwikkelen en verwarren, haar alles moeten ontnemen wat eenvoudig, stellig, natuurlijk was, en de stelsels moeten vervelvuldigen op dat er voor allen bezigheid mogt worden gevonden.

zich voordoen, zouden wel alle banbliksems en verwenschingen willen uitschieten tegen den vermetele die voor het purgeren, en wel het des noods versneld en herhaald purgeren, zich durven verklaren.

Maar handelen diegenen ter goeder trouw, die zich beijveren, om van het purgeren een schrikwekkend tafereel optehangen? Velen hunner hebben het tegendeel bewezen uit beweegredenen welke niet aan hen alleen zijn bekend gebleven, maar die geredelijk aan meer dan één waarnemer zijn in het oog gesprongen. Anderen, en dezer getal is waarschijnlijk het grootste, volgen, in hunne dwaling, blindelings de gewone behandeling, zonder anderen gids dan den ouden slender hunner vaderen; zij zullen daarvan liever de slaven blijven, dan eene nieuwe ontdekking aannemen. In stede van de natuur te bestuderen, zullen zij ijdele stelsels voor de eeuwigheid bestendigen, en welke er de uitwerkselen ook van mogen zijn, zullen dezelven in het vervolg zoo als tot dus verre altijd door het gebruik, door de aangenomene vooroordeelen, en door de algemeene verblinding worden gebillijkt.

Wij zouden ons zelven als in de oogen der menschelijkheid strafwaardig moeten beschouwen, indien wij niet alle onze middelen aanwendden, niet alle onze pogingen in het werk stelden, om al dat licht te verspreiden, hetwelk het besef der waarheid ons geeft, en waarin wij door de talrijke goede uitkomsten onzer geneeswijze, onder eene lang onafgebrokene voortgezette behandeling zijn bevestigd geworden! Wij zeggen

meer: wij zouden deel nemen in het nadeel hetwelk gewrocht wordt, en ons geweten zoude het ons verwijten.

De purgatie, het purgeren, of, eigenlijk gezegd, onze zuiverings-geneeswijze zal ongetwijfeld veel te worstelen hebben om het vooroordeel te overreden. De dwaling oefent eene zoo sterke magt op de gemoederen uit, dat er vele lijders gevonden worden, die, niet slechts met onverschilligheid maar met genoegen, zich het bloed uit de vaten zien stroomen, zoo zeer zijn zij overtuigd dat dit verlies voor hen heilzaam is. Er zijn er zelfs, die vreezen niet *genoeg* bloed te verliezen (1). Zoodanige lieden zijn verre verwijderd van de noodige voorzorgen te nemen tegen de voortgangen van het vochtenbederf, hetwelk hun bestaan zal vernietigen, wijl zij niet weten hoe deszelfs verwoestingen te bestrijden. Zelfs vermoeden zij niet eens de aanwezigheid van dat bederf, en alzoo zij in eene diepe onkunde met opzigt tot de *oorzaak* der ziekten verkeeren, meenen zij dat bij voorkeur het bloed moet worden ontlast, die levenwerkende vloeistof welke zij niet verminderen kunnen, zonder hunne dagen te besnoeijen, en zonder in meerdere of mindere mate hunne gezondheid te krenken. Vanwaar ontstaat

(1) Zoo als hij, die met zijnen wondheeler eene overeenkomst sloot, en daarin bedong den bepaalden prijs niet te betalen, ten zij deze hem eene regt-goede lating zoude doen, hetwelk beteekenen moest dat het bloed lang en in ruime mate zoude uitvloeijen.

eene zoo uitsporige verblinding? Zij hebben geene de minste kennis, en schijnen die nimmer te zullen hebben van de ophooping der bedorvene stoffen, die in de ingewanden van afgestorvene menschen zijn vervat, noch dienvolgens van de zieken zelven, vermits het altijd gebruikelijk is den inhoud (hunne in blijkbare rotting liggende vochten), te zamen met het inhoudende (het lijk), in het graf te brengen, hetwelk niets openbaart! . . . Intusschen is de aansteking dikwerf zoo hevig dat de lieden die het lijk vergezellen daardoor grootelijks worden gekweld, hoe zeer dan ook de voorzorgen in dergelijke gevallen aanbevolen niet zijn veronachtzaamd geworden.

Hoe zoude men ter zake eener dergelijke dwaling niet moeten zeggen, dat de Dood beducht is dat de *oorzaak* der ziekten tot het ontzielen der zieken ontoereikend is, en hun het denkbeeld influistert om te dien einde eenen helper te zoeken? Hoe ongelukkig zijn niet degenen die in zulk een dwaalbegrip verkeeren! Hoe ontaard zoude het zijn, hen niet intelichten wegens eene zaak van zoodanig aanbelang, als het behoud hunner levensdagen!

Zestig purgatien in twee maanden tijds ingenomen.

Nog eenen geruimen tijd zal de waarheid de dwaling niet overwinnen. Geene middelen zijn er onbeproefd gebleven het zij door onvoorzigtigheid of kwaadwilligheid, ten einde de waarheid te vernie-

nietigen, indien het mogelijk ware dat zij konde vernietigd worden; die stompe verstanden die beweren dat het purgeren het ligchaam afslijt, zijn wel zeer te beklagen, daar zij gelooven dat het bederf hetzelve bewaart. De onervarenheid meent eenen wèl berekenden en krachtdadigen uitval te hebben gedaan tegen de waarheid, die haar beschaamt en hindert wanneer zij den zieke of lijder toeroept, dat veel te purgeren het zelfde is als den *ketel afteslijten* door denzelven dikwijls en overmatig *te schuren*. De voorstanders dezer stelling gelooven ongetwijfeld dat de roest de voorwerpen bewaart welke door denzelven zijn aangetast. Zij behoorden echter te weten, vermits een greintje gezond verstand toereikende is, het te erkennen, dat om de voortgangen van den roest en deszelfs verderfelijke uitwerkselen te voorkomen, de zelfde gedachte is als zich te vrijwaren tegen het bederf, hetwelk de zieken doodt door het nadeel, dat hetzelve aan de vaten toebrengt, bij gebrek van dezelven gezuiverd te hebben, even als de roest zekere metalen vernielt, wanneer men, bij het eerst zigtbaar worden, dezelven er niet van heeft ontdaan.

Indien men aan die kibbelaars een goed aantal herstelde zieken vertoonde, die zonder eenige tusschenpozing gedurende twintig of dertig dagen zijn gepurgeerd geworden; indien men er een voor hen bragt, die zich gedurende veertig dagen zonder ophouden heeft gezuiverd, en die, na door deze menigte purgatien omstreeks vierhonderd ontlastingen of stoelgangen te hebben te weeg gebragt, zonder eenen enkelen worm te hebben ontdekt, er vervolgens verscheidene van buitengewone zwaarte heeft ontlast, en

voortgegaan is met er dergelijke door middel der volgende purgatiën te ontlasten; zoo zouden de betweters tot wie deze daadzaken hier worden gerigt, nog durven staande houden, dat een zieke met twee of drie purgatiën genoeg ontlasting verkrijgt, en dat er geen geval bestaat waarin men tot op de genezing met het purgeren moet voortgaan? Zullen de bestrijders van het grondbegrip waarop onze zuiverende geneeswijze berust, zeggen dat de voorschreven persoon sterker ingewanden dan het overige menschdom had ontvangen; of dat deze gevallen tot die soort van verschijnselen behooren, die eene uitzondering op de gewone regelen der Natuur maken?

Maar wat zoude het dan zijn, indien men hen bragt in tegenwoordigheid van eenen anderen lijder, wiens ziekte gezegd werd ongeneeslijk te zijn, en bij wien de vallende ziekte het minst onrustbarend verschijnsel was? Die man is gedurende zestig achtereenvolgende dagen gepurgeerd geworden, zonder eenen enkelen dag overteslaan. Hij zette deze behandeling zeer ijverig voort, omdat hij gevoelde dat hoe meer hij de purgatie bezigde, hoe minder kwalijk of hoe beter hij zich bevond. Om tot zijne gansche genezing te geraken heeft hij ongeveer twee malen zoo lang nog gepurgeerd; doch alstoen geschiedde zulks bij minder of meer van elkander verwijderde tusschenpozingen, overeenkomstig de deswegens in art 4 der orde van behandeling onzer geneeswijze opgegevene voorschriften (*).

(*) **Welnu! De geschuurde ketel is geenzins afgesleten ge**

Meer verbazende nog dan het voorafgaande

Wat zouden zij zeggen, die vijanden eener genees-wijze welke zij bestrijden zonder dezelve te willen kennen? wat zullen zij zeggen van dit andere genees-geval, hetwelk wij hier zullen verhalen,

Een man die door buikloop was aangetast, en met de gewone middelen was behandeld geworden, had een der hevigste en hardnekkigste kolijken behouden. Hij nam zijne toevlugt tot onze geneeswijze, die hem voorgeschreven werd krachtens art 2 der orde van behandeling. Telkens wanneer eene dozis der purgatie, die het kolijk merkelijk had gematigd, hare uitwerking had volbragt, vernieuwde zich de pijn met verdubbelde hevigheid. Daarop werd terstond de behandeling volgens No. 3 bevolen. De zieke ontlastte derwijze brandende stoffen dat hij de stoelgangen met schrik en vrees te gemoet zag, zoo hevig en zelfs tot afschaving der huid was er de anus door aangetast. Zoodra de purgatie hare werking volbragt, liet het kolijk niet na zich te doen gevoelen. De lijder, die, terwijl de dozis in het sterkste harer werking was, slechts weinig en dikwerf volstrekt geene pijn ontwaarde, vraagde er de reden van. Men antwoordde hem nagenoeg in deze bewoordingen: zoodanig zijn de bewerkingen

---

worden. Sedert dit geval onzer praktijk, is het voorbeeld van dien zieke door verscheidene anderen nagevolgd, die de zelfde gunstige uitkomst als hij heeft verkregen. Het getal der zulken neemt dagelijks toe.

der purgatiën op de *oorzaak* der pijnen in het algemeen, even als op die van het kolijk in het bijzonder; vermits zij de eigenschap hebben, de vochten*scherpte* uittedrijven, als de eenige oorzaak van alle pijn of ziekte, zoo verplaatst elke dozis dus deze soort van vochten door dezelven tot zich te trekken. Is deze dozis ontoereikende om dezelven te ontlasten, zoo moet eene grootere hoeveelheid der purgatie worden aangewend en dikwijls herhaald. Het is zeer natuurlijk dat de vochten naar derzelver plaats terugkeeren, zoodra de purgatiën geene werking meer doen, om ze daarvan verwijderd te houden; als dan is het niets bevreemdens, dat de pijn op nieuw en heviger dan te voren zich openbaart, doordien de *zinking* in beweging wordt gebragt.

De zieke, zoo als men zien zal, deed zijn voordeel met deze toelichting. Hij was een man van natuurlijk gezond verstand, van een juist oordeel, vastberaden en moedig Van toen af aan had hij geenen maatstaf tot het innemen der purgatiën, anders dan de hevigheid van zijn kolijk; want als dit zoo hevig terugkeerde dat hij hetzelve niet geduldig kon doorstaan, nam hij eene dozis der purgatie in; en welhaast dronk hij dezelve uit flesschen, op het geval af, nu eens meerder dan eens minder. Telkens wanneer het kolijk hem eenige verpozing verleende, maakte hij zich die ten nutte om een bouillon te gebruiken. Liet het kolijk daarvan de verduwing niet toe, zoo keerde, zonder dezelve aftewachten, de zieke naar zijne purgatie-flesch terug. De stoffen bleven nog altijd brandende en bijtende, en het kolijk

duurde altijd voort, niettegenstaande de ontlastingen zeer menigvuldig waren. Zijn toestand was verontrustende.

De spaanschevlieg-pleisters werden op zijne beide beenen aangelegd om eene afleiding der *zinking* te bewerken, welke men nog met opzigt tot de ingewanden vreesde, ofschoon eene zeer groote hoeveelheid der vochten-scherpte was uitgedreven geworden. Die pleisters trokken niet spoedig, ofschoon zij zeer sterk aangezet en van genoegzame grootte waren, om geheel het achterdeel van ieder been, te rekenen van den knieboog tot aan den voet (1) te omvatten. Ten laatste, trokken zij eene aanmerkelijke hoeveelheid bijtend water op. Gedurende hunne aanlegging werd de purgatie met aandrang voortgezet, doch van het oogenblik af aan, dat het kolijk afliet, werd dezelve op ééne dozis in de vierentwintig uren beperkt, en de pleisters, als voortaan doelloos, werden afgenomen.

Zal men gelooven dat deze behandeling acht dagen en nachten met onafgebrokene purgatiën heeft voortgeduurd? zal men ook gelooven, dat, zoodra het kolijk verdreven was, de blaarwonden aan de beenen zich heelden, de eetlust zich openbaarde en volhield, alle de natuurlijke verrigtingen tevens met de ligchaamskrachten, als door betoovering, zich herstelden; en dat de ongelukkige, hovenier van beroep, na slechts

(*) Dien omvang aan den pleister te geven, is dikwerf noodzakelijk om van denzelven al het nut te trekken, hetwelk er van te verwachten is.

drie dagen in beterenden staat te hebben verkeerd, zijnen arbeid als te voren volvoerde? --- Hadde hij het oor geleend aan de taal dier lieden, die zoo wèl weten te zeggen: *gij wilt dan uw zelven vermoorden* ? zoude hij ten grave zijn gedaald.

Een ander lijder, vrij loszinnig van aard zoo als blijken zal, aan wien eene vrij langdurige behandeling was voorgeschreven wegens rhumatieke kwalen, door welke hij sints ettelijke jaren werd gefolterd, nam in achtenveertig uren tijds eene flesch der purgatie in, welke alleenlijk, volgens een duidelijk en stellig voorschrift, bij twaalfde gedeelten in vijftien of achttien dageu moest zijn gebruikt geworden. Hij herhaalde het innemen in zeer korte tusschenpozingen, ofschoon de stoelgangen plaats grepen; gedurende twee dagen en twee nachten had hij overvloedige ontlastingen. Welnu! het heeft geen ander gevolg gehad dan eene groote afneming der krachten, die echter reeds des anderen daags zich herstelden, en de lijder was genezen.

Over-zuivering (super-purgatie).

De over-zuivering of super-purgatie, verworpen door zeer vele practici en door de zieken aan wie zij hunne denkbeelden mededeelen, heeft eene vrees doen ontstaan, die niet slechts ijdel, maar ook schadelijk is. Men kan niet te veel purgeren wanneer men ongesteld is; de ziekte die niet door eene groote menigte reeds ingenomene purgatiën vernietigd wordt, zwicht voor het dubbel of vierdubbel van derzelver

aantal, zoo als zulks door de ondervinding is bevestigd. De eenige overdrijving die er te dezen zoude kunnen bestaan, zoude zijn, dat men aan de zieken werkelijk te ruim afgepaste toedeelingen der purgatie deed innemen; dat is te zeggen: zoodanige als welke meerdere en zwaardere ontlastingen zouden te weeg brengen, dan de zieken in het tijdsgewricht van vierentwintig uren er zouden kunnen verdragen. Deze overdrijving kan voorgekomen worden door stiptelijk de in dit werk aangegevene voorschriften te volgen. Voor het overige, indien al de afgebakende lijn uit het oog werd verloren, zouden de lijders daardoor slechts voor het oogenblik, uithoofde van den schok der vochtenmassa, vermoeid worden; te meer zoude dit het geval zijn wanneer hunne vochten zeer bedorven waren, of zeer veel scherpte hadden. Maar in beide gevallen zijn de, voor genezing vatbare zieken spoedig hersteld.

Groote uitgebreidheid der vochten-massa.

Er is aan de juistheid eener physiologische (*) berekening niet te twijfelen, volgens welke nagenoeg het vier vijfde gedeelte van het menschelijk ligchaam uit vochten of vloeibare stoffe bestaat. Tot voor-

(*) *Physiologie* is dat gedeelte der geneeskunde, hetwelk de menschelijke natuur in haar geheel, en de werking van elk ligchaamsdeel in het bijzonder, leert kennen.

VERT.

beeld een' mensch nemende die honderd-vijfentwintig ponden weegt, moet men hem honderd ponden vocht toekennen. Op dit gewigt neemt men vijfentwintig ponden aan, zoo in bloed als in van hetzelve uitgaande sappen, die dienen tot de zelfstandigheid, de werking en de overeenstemming der verschillende onderdeeltjes en der onderscheidene werktuigen waaruit een mensch bestaat. Die vijfentwintig ponden van de honderd afgerekend zijnde, blijven er vijf en-zeventig ponden vochten over. Het andere vijfde gedeelte omvat de vaste deelen, namelijk de beenderen, kraakbeenderen, vliezen, het vleesch en de huid.

Het gros der menschen zal het bestaan eener zoo groote hoeveelheid vochten, als ook de geringheid van de massa der vaste deelen, met verbazing vernemen. Dit komt om dat men er geene acht op geeft, dat die zoo overgroot schijnende massa niets anders is dan een zamenstel van aan elkander verbondene buizen of pijpen die eene vloeistof bevatten. Dit is zóó waar, dat, wanneer men zich ook met de fijnste punt van de naald in eenig gedeelte van het vleesch prikt, er genoeg bloed uit voortkomt om er, des noods in letterschrift, het bewijs van opteleveren. Dat men dus, naar de hoeveelheid vochten in het zamenstel des menschelijken ligchaams, oordeele over het ontoereikende der purgatiën van het nieuwere genees-stelsel, vooral dan wanneer de gansche massa dier stoffen door bederf is aangetast!

Waarom zoude men vreezen de purgatie te herhalen tot zoo lang de zieke genezen ware, daar toch deze handelwijze gegrond is op de behoeften

der Natuur in betrekking tot de overgroote massa der vochten, of naar aanleiding der *oorzaak* van de ziekten; en vermits proefnemingen, duizend malen herhaald, tastbaar bewezen hebben dat de genezingen, zelfs de wanhopigste, er het uitwerksel van zijn geweest? Het zij ons vergund hier eene vergelijking te maken: laat ons in één blad der schaal de voordeelen der purgatie leggen, en in het andere de ware, of voor waar gehouden wordende, voordeelen der bloedaftapping plaatsen. Heeft men niet meermalen het aderlaten tot twintig malen achtervolgende herhaald? In tallooze gevallen, in eene hevig pijnlijke, scherpe of ontstekings-ziekte, zoo als bijv. de eigenlijke pleuris, deinst men niet terug van tot vier of vijf of meerder digt op elkander volgende keeren de bloedaftapping te herhalen; hoe zouden deze niet altijd den dood ten gevolge moeten hebben, vermits, in de onderstelling dat het bloed niet de eenige bewegende grondkracht des levens ware, deszelfs hoeveelheid in vergelijking met die der vochten, verre af is van onuitputbaar te zijn, en niet dan langzaam zich weder aanvult, zelfs met de beste eetlust, welke men echter, ziek zijnde, niet heeft. Waarom dan zoude men niet liever in alle die gevallen gebruik maken van vier of vijf, snel op elkander toegediende, purgatiën, zoo als bij art. 3 onzer orde van behandeling wordt aangeraden, daar het vast staat, dat vele zieken, die door het aderlaten bezwijken, onfeilbaar zouden genezen zijn door dit middel, als zijnde hetzelve de beschermer van het leven, de zekere borg voor de spoedige gezondheidsherstelling der zieken,

zoo als zulks door ontelbare voorbeelden wordt gestaafd. Ten einde dit verschil van handelwijze juist te beoordeelen behoort men alle vooringenomenheid, alle partij-geest ter zijde te stellen, en de waarheid te erkennen.

Niet door sierlijke redenen, gegrond op diepzinnige nitpluizingen kan men zich als arts doen gelden. De geneeskunde, de kunde die *genezing aanbrengt*, eischt een gezond verstand in dengenen die zich aan deze roeping wijdt. Die kunde wil met de Natuur steeds hand aan hand gaan. De Natuur openbaart een onveranderlijk grondbegrip; alwie er van afwijkt wordt haar vijand, en de gevolgen dier afwijking zullen ten allen tijde heilloos zijn.

De stelsels vernietigen zich onderling, even als zij elkander opvolgen, vermits derzelver bouwstoffen nergens elders kunnen genomen worden dan in het gebied der gissingen en mijmeringen. De eenvoudige mensch, gelijk aan de Natuur, neemt die nieuwigheden niet aan; hij verwerpt die soorten van modes welke de geneeskunde dagelijks volgt. Hij heeft geleerd, dat noch het weidsch vertoon der hoogdravende gezwollene redenen, noch het praalgebouw der leerstelsels, instaat is de ziekte of den dood te bezweren. De denkende mensch vergaapt zich niet aan het verguldsel der kroonkandelaar; hij weet dat een mat licht, even als een licht hetwelk verblindt, dengenen die zonder wantrouwen is, in eenen afgrond kan doen neêrstorten; hij houdt zich op zijne hoede tegen de verleiding.

Zwakte der zieken.

Het is maar al te gewoon, geneeskundige practici te vinden, die de zieken te zwak oordeelen, om de purgatie te kunnen doorstaan; kan men, echter zonder hen te beleedigen, niet zeggen dat een gezond oordeel gemakkelijk deze dwaling zoude verdrijven. Is niet de oorzaak der ziekte de zelfde als die der zwakte? Kan men loochenen dat de dood het gevolg en het uitwerksel van de verzwakking der zieken is, even als zij de uitkomst is der onderscheidene krenkingen, door de zelfde *oorzaak*, aan de onderscheidene deelen des menschelijken ligchaams toegebragt? Hoe kan men aannemen dat de rotting of rot-gisting die alle ligchamen kan vernielen, de zieken kan verzwakken wanneer zij uit hunne ingewanden is verdreven; terwijl die verdrijving het eenige middel is om hunne krachten en hun leven aan de werking der voorzegde rot-gisting te onttrekken.

De zwakte, welke een zieke, in den aanvang der volgens onze zuiveringsleer bestuurde geneesbehandeling, kan ondervinden, is een uitwerksel van het begonnen ledig, hetwelk voorloopig de verzwakking der vliezen en vaten, door de zamentrekking van derzelver omkleedsels, bevordert, tot dat die deelen door middel der stoelgangen genoeg ontlast zijn om derzelver natuurlijke gesteldheid weder te aanvaarden. Bij deze oorzaak van verzwakking voegt zich de werking der meerder of minder brandende hitte van de alsdan volstrekt verzwakkende massa der vochten; welke hitte nog aangestookt wordt door de be-

roering of in-beweging-zetting, welke de vochten-scherpte (*sérosité*) vanwege de purgatie ondervindt, tot dat deze haar met zich voortgerukt hebbe. De spoedige ontlasting der bedorvene vochten draagt merkelijk bij ter herstelling der krachten, vermits zij dezelven van de werking der haar vernielende stoffe ontheft.

Het is gemakkelijk te zien, dat hetgeen in den aanvang der purgatie plaats grijpt, weinig verschilt van hetgeen aan eenen waterzuchtige in het oogenblik der water-aftapping gebeurt. De verzwakking der deelen, sedert eenigen tijd aan uitrekking en van-elkander-verwijdering gewoon, doet den lijder zeer zwak schijnen, en verpligt dikwijls de uitvloeijing van het water te *schorsen*, ten einde de organieke deelen eenige sterkte te laten hernemen. Even zoo is het in den gang der in dit werk aangewezene behandeling; er zijn bepaalde tijdpunten dat de ontlastingen of het gebruik der ontlastingmiddelen moet gestaakt worden. Maar even als de uitvloeijing van het water uit het ligchaam van den waterzuchtige, die de kunstbewerking der wateraftapping heeft ondergaan, niet de oorzaak is der verzwakking die zich in zijn natuurlijk gestel doet gevoelen, zoo ook kan de ontlasting der bedorvene of rottende stoffen niet de oorzaak zijn der zwakte welke hij in het oogenblik der purgatie gevoelt. Er bestaat ten opzigte van dezen laatsten, niets dan eene voorbijgaande zwakte en geenszins eene werkelijke verzwakking, vermits er bij hem geene zelfstandigheid verloren gaat. En zouden de tegenstrevers dezer meening wel be-

weren durven dat zij door de bloedzuigers, het aderlaten, de voedsel-onthouding (diëet), de verkoelingen, de baden en alle zoo vele verzwakkende middelen als in zwang zijn, hunne zieken niet zwakker maken?

Ontoereikende Purgatie.

Het lijdt geen twijfel, dat, wanneer men zich vergenoegt met aan eenen lijder eenige weinige doses van het purgeer-middel toetedienen, terwijl het noodig is hem dezelven in ruimere mate of bij veelvuldiger herhalingen te doen innemen, men het doel hetwelk men zich voorstelt, namelijk de genezing, niet bereiken zal. Indien, bij voorb., die hoeveelheid slechts om de twee of drie dagen wordt herhaald, terwijl het noodig is eens zoo veel in de vierentwintig uren toe te dienen, zal men de hevigheid der pijnen vermeerderen door de *oorzaak* der ziekte aantescherpen; men zal haar kunnen verzwaren en daardoor nog doodelijker maken.

Vele lijders meenen genoeg gedaan te hebben, wanneer zij, naar hun oordeel of naar dat der hen omringende personen, een zeker getal der afgepaste hoeveelheid hebben ingenomen. Zij schroomen de overmaat. De vrees belet hen te redeneren. Zij vertragen den gang der behandeling, juist op het tijdstip dat men haar de krachtdadigste werking behoorde te geven, ten einde de natuurlijke verrigtingen in derzelver vrije werkzaamheid te herstellen, de levenswerking

te beschermen en den dreigenden dood afteweren. Door eene valsche redekaveling, of door het uitwerksel van heilloze raadgevingen, kan een zieke, die de *oorzaak* der ziekten miskent, of uit het oog verliest dat zij in de Natuur bestaat, de moordenaar van zich zelven worden.

De meerdere verkieslijkheid der ontlastings-middelen proefondervindelijk bewezen.

Niet met dat waschwater in de wandeling braakmiddel genaamd, noch met vettige dikke en troebele purgeerdranken, kan men de dierlijke huishouding verlossen van de bedorvene stoffen die zich in de ingewanden onthouden, en minder nog van de bijtende of invretende scherpte (*sérosité*), die alle de pijnen en ongemakken doet ondervinden, en die alle de op de ziekten volgende ongesteldheden en wanorden voortbrengt. Voor de benedenwegen moet men de harst- of gom-achtige purgeermiddelen bezigen die van eenen uitbijtenden, water-afdrijvenden aard zijn; en voor de bovenwegen moet men het braakmiddel, als ware het, door een purgerend voertuig te gemoet komen, ten einde alle de afdrijvende stoffen langs zoodanigen weg zich ontlasten kunnen, als voor het ligchamelijk gestel des lijders meest voegzaam is, en die de geweldige inspanningen en schokken kan doen vermijden, welke het gebruik der gewone braakmiddelen dagelijks doet ontwaren. Dit is geene nieuwe ontdekking in de geneeskunde. De voorzegde middelen zijn van ouds reeds bekend. Zij worden thans slechts

veronachtzaamd of liever zij zijn in vergetelheid geraakt, alleenlijk doordien men de *oorzaak* der ziekten niet erkent, en men, tegen alle rede aan, zich nu eenmaal vastelijk heeft voorgenomen haar te willen miskennen; kortom: vermits men de heilrijke handelwijze onzer vaderen ten eenemaal heeft opgegeven.

De oude practici, die meer dan thans de noodzakelijkheid der buikzuiveringen inzagen, hebben over de purgatiën veel gearbeid. Aan hen zijn wij de aanduidingen der onderscheidene soorten van geneesmiddelen verschuldigd, aan welke de meest krachtdadige werking wordt toegeschreven. Er was een tijd, waarin zij zich toelegden op de kennis der bijzondere vochtensoorten, ten einde aan elke derzelven juist dat purgeermiddel tegen te stellen, hetwelk zij daartoe meest eigenaardig geschikt keurden.

Dienvolgens noemden zij *melanagoog*, de purgatie welke zij tegen de melancholie bezigden;

Phlegmagoog noemden zij de purgatie, die bestemd was om de slijm te zuiveren;

De purgatie der gal heette *cholagoog*;

Door *hydragoog* verstonden zij de purgatie, die geschikt was om het water aftedrijven.

Eindelijk, om langs korter' weg tot het doel te geraken, namen zij een *panchimagoog* aan; dat is te zeggen: zij vervaardigden een purgeermiddel tegen alle de vochten-soorten gelijkelijk werkende. Ten laatste zagen zij de over-volheid in de gansche massa der vochten algemeen vervat, zoo als zulks metter-

daad verstandiger was te vermoeden en zelfs te onderstellen. Zij gevoelden derhalve de noodzakelijkheid om tegen alle de vochtensoorten die de overvolheid gezamenlijk daarstelden, gelijkelijk te werken; hunne geneeswijze was op dit punt verreweg te verkiezen boven die der nieuwere practici, die, in hunne verregaande en verderfelijke verblinding, de overvolheid aan het bloed willen hebben toegekend.

Intusschen kan men van de eerstgenoemden niet zeggen dat zij de ware *oorzaak* der ziekten hebben gekend; doch, wat hiervan ook wezen moge, zeker is het, dat zij aan hunne lijders de grootste en gewigtigste diensten hebben bewezen; in hunnen tijd leefde men lang, de gezondheid was als het ware de schatkamer van het algemeen; de wèlgeschapene kinderen groeiden op tot sterke en forsch-gespierde menschen. De naamlijst der ziekten was niet zoo lang en breed en met schitterende namen bezet als in onze dagen, maar men leende meer het oor aan de stem der waarheid en der rede.

Indien bij de Ouden de purgeermiddelen in sommige gevallen ontoereikend ter genezing zijn geweest, ontstond zulks alleenlijk daaruit, dat zij het bestaan dier vochten*scherpte* (*sérosité*) niet erkenden, van welke wij in ons eerste hoofdstuk den oorsprong hebben aangetoond, en dat zij dienvolgens hunne *panchimagoog* niet rigten konden tegen eene *oorzaak* die hen onbekend was, en minder nog dezelve konden doen dienen ter uitdrijving der door ons boven omschrevene *zinking*: werd deze met der daad ontlast, zoo moest zulks veeleer aan het toeval worden toegeschreven. Van toen af aan heeft men zich toegelegd allengskens

de veelvuldige verscheidene stelsels op te bouwen, tot men eindelijk de waarheid geheel-en-al heeft verduisterd; of liever, zich in eenen doolhof heeft verward, uit welken het onmogelijk was den regten weg terug te vinden.

Ongunstig vooroordeel tegen de purgatiën.

De geneesheeren die, zoo wel in ouderen als nieuweren tijd, hunne zieken met purgerende middelen behandelden, hebben schier allen, genezingen bewerkstelligd die aan het wonder grensden. Maar de vijanden van het purgeren zagen dat wonderbare met leede oogen aan, en verhieven daartegen een luid gemor. Zij velden er het ongunstigste oordeel over, en wierpen de hatelijkste benamingen op, tegen den arts die meer dan zes dosis der purgatie deed toedienen, van hoe langen duur ook de ziekte wezen mogt (*). Wat moeten zij dan van ons wel niet zeggen? . . . De bloote gedachte van het purgeren jaagt hen eene rilling op het lijf; zij razen, schreeuwen, dreigen; het zijn de schepelingen van COLUMBUS, die aan het bestaan eener nieuwe wereld niet willen gelooven. Intusschen zien zij zich welhaast tot zwijgen gedwongen, want wat zouden ijdele uitroepingen

(*) Nog vóór omstreeks twintig jaren, zoude men bij sommigen dit getal der dosis hebben zien goedkeuren, doch nu is de banvloek algemeen; thans zweert men slechts bij bloedzuigers, altijd bloedzuigers, en wederom bloedzuigers, al liep ook de zieke over van bedorven vocht!

vermogen tegen ontelbare wel deugdelijk bevestigde genezingen, en tegen de verklaringen van zoo vele menschen, die luide ten aanhoore der gansche wereld verkondigen: ik was ziek, zeer ziek, op twee vingeren breedte van het graf, en thans geniet ik de volkomenste gezondheid, dank hebbe de ontdekking van de *oorzaak* der ziekten; dank hebben de tegen haar gerigte zuiveringsmiddelen!

Ééne der oorzaken van het ontoereikende der purgeermiddelen bij ouden en nieuweren, was ook dat deze artsenij-bereidsels meestal in vaste zelfstandigheden werden toegediend; als daar waren de slikbrokken, pillen, poeijers enz. Zoodanige toebereiding blijft verre achterlijk bij het vloeibare ingietsel, hetwelk door ons wordt voorgeschreven, want, met betrekking tot de zekerheid en den spoed der genezing, is het als drank bereide purgeermiddel op zich zelven reeds ten allen tijde van meedere kracht bevonden. Men kan evenwel in sommige gevallen het gebruik van slikbrokken en pillen voorschrijven; doch zonder er te veel op te rekenen; het is gewoonlijk beter daarvan beurtelings of gezamenlijk met de vloeibare purgatiën gebruik te maken, dan dezelven alleen te bezigen. Er zijn menschen die met eene goede uitwerking, zelfs achtervolgende, van de in vaste zelfstandigheden toebereide middelen kunnen gebruik maken, en anderen aan wie dezelven volstrekt niet dienstig zijn.

Over de slijmerige, lillige vochten.

Een geneesheer van onzen tijd heeft de ouden wil-

len navolgen door een bijzonder purgerend middel tegen de slijm voorteschrijven. Hij heeft een werk in het licht gegeven, waarin hij zijn stelsel ontvouwt; maar zijne handelwijze is zonder grond of doel, vermits het voor de ligchamelijke bewerktuiging van den mensch, even natuurlijk is slijm als vochten of bloed te hebben. Ieder ligchaam, hetzij in den gezonden of in den zieken staat, is slijmerig en met vochten vervuld. De vochten, wij hebben dit reeds aangetoond, zijn door derzelver aanzijn geenszins de oorzaak der ziekten; om door dezelven ongesteld te zijn, moeten zij meerder of minder bedorven zijn. In het eerste hoofdstuk hebben wij betoogd, hoe en waarom zij aan bederf zijn onderworpen. Wij hebben aangetoond dat die stoffen, om den mensch ziek te maken of zijnen dood te verhaasten, meerder of minder ontaard of rottende moeten zijn. Van deze voorwaarde wordt in die verhandeling over de slijm, evenmin gerept als in de werken der geneesheeren, die met de purgerende middelen hunne praktijk hebben uitgeoefend. Men vindt er geene de minste verklaring met opzigt tot de vorming dier lijmerigheid of taaiheid der vochten. Even min wordt er in aangetoond, van waar de overvolheid ontstaat, welker ontlasting men wil bewerken.

De slijm of de lijmige, lillige, bestanddeelen worden door de natuurlijke warmte des ligchaams voortgebragt, welke warmte een gedeelte der spijzen tot slijm verkookt, en welker graad de gezondheid bepaalt. De overvolheid van slijm kan alleenlijk plaats grijpen in eenen zieken mensch, of in zulk eenen

wiens vochten bedorven zijn, en die daardoor eene vreemde warmte, dat is te zeggen de door ons beschrevene vochten*scherpte (sérosité)* hebben voortgebragt. Die tegennatuurlijke warmte, kan eene grootere hoeveelheid der spijzen tot slijm verkooken dan de natuurlijke warmte, en ook eene grootere hoeveelheid slijmerige vochten in het darmkanaal doen ontstaan (*).

Wat zoude nu, daar de overvolheid der slijmstoffen het uitwerksel is van derzelver bederf even als van de ontaarding der overige vochten, het gewaande purgerend middel dat tegen de slijm voorgeschreven is kunnen baten? De panchimagoog der ouden is voorzeker boven hetzelve te verkiezen, vermits die nagenoeg op de geheele massa der vochten kon werken.

Over de wijze waarop de purgerende middelen derzelver werking verrigten.

Weinigen zijn er, die zich weten te verklaren of eenig begrip hebben, van de wijze op welke de purgerende middelen over het algemeen de ontlasting der vochten bewerkstelligen. Er is gezegd, dat zij door ontstentenis van vertering of verduwing werkten, en dat die niet-verduwing eene ontlasting, om het even welke, aanbragt. Deze stelling is niet vol te houden. Om in staat te zijn, zich een juist begrip te vormen van

---

(*) Omdat de tegennatuurlijke warmte hare werking op de slijm en in den bloed-omloop uitoefent, vindt men het bloed slijmerig, en voert somwijlen de urin een gedeelte dier slijmerige aanzetsels met zich.

de wijze op welke de purgerende middelen derzelver werking volbrengen, moet men zelf er eenen geruimen tijd van hebben gebruik gemaakt, of getuige zijn geweest van de talrijke genezingen, welke zij op ziekten van allerlei aard en soort hebben bewerkstelligd. De uit het plantenrijk getrokkene purgeermiddelen, zoo als die welke door ons worden aangegeven, kunnen vergeleken worden met de voortbrengselen uit het zelfde rijk, die den mensch tot voeding verstrekken, met dit verschil dat zij niet tot onderhoud kunnen dienen, vermits zij geene voedende deelen in zich bevatten, en dat zij ontlasten, dewijl zoodanig hunne eigenschap is. Doch overigens ondergaan zij eene verduwing, terwijl zij van uit de maag in de ingewanden overgaan. Zij verdeelen zich over de geheele dierlijke huishouding, deelswijze door de melkaders zich doorzijgende, zoo als zulks de olie of het sap der spijzen doet. Zij versterken het darmkanaal, zij versnellen deszelfs wormsgewijze beweging; waardoor zij de bedorvene stoffen ontlasten; zij zetten aan den bloedomloop eene oorsprongs-werking bij, die er de ontlastingen van te weeg brengt door de kanalen geulen of riolen, van welke wij in ons zesde hoofdstuk hebben melding gedaan. Zij oefenen hunnen invloed op de massa der vloeistoffen uit, en derzelver ontlasting door de urin-wegen uitlokkende, werken zij op de expectoratie welke zij beschermen, op de uitwaseming welke zij bevorderen, en op alle de ontlastende klieren en vaten, welke zij zich dienstbaar maken; met één woord: de purgeermiddelen oefenen hunne werking uit op alle de ter uitwerping dienende werktuigen der dierlijke huishouding, en

door de uitkomst dezer werking ontlast en zuivert zij zich zelve.

Indien er lieden gevonden werden, die de uitwerking der purgeermiddelen betwisteden, of derzelver doorzijging in de wegen van den bloedomloop niet erkenden, zoude het dan niet mogelijk zijn hen te overtuigen door het verhaal van het volgende voorval? Zeker horologiemaker te Etampes was in eenen zoodanigen ziekte-toestand gebragt, dat men aan zijn leven moest wanhoopen, en ook de dood er het einde van was. Hij kende zijnen staat volkomen, en wilde eene laatste poging doen; het was eene daad van menschelijkheid hem te ondersteunen, en zich met hem te verzekeren of de Natuur nog eenige hulpbronnen konde opleveren. Zij was daarvan geheel ontbloot, vermits de zieke niet meer die gevoeligheid bezat, waardoor de purgatiën kunnen werken, en hij achtervolgende eene zeer groote menigte dosis van het purgerend middel in den loop van eenen dag tot zich nam, zonder eene enkele ontlasting te ondergaan. Maar wat gebeurde er? De zieke wasemde over zijn gansche ligchaam de hoeveelheid van het ingenomen purgatief geheel of althans er het grootste gedeelte van uit; zijne huid werd door hetzelve overdekt, en zijn hemd nat doortrokken als bij een buitengewoon sterk zweeten. Het purgerend middel werd in al deszelfs bestanddeelen daarin duidelijk waargenomen.

Het is eene onbetwistbare waarheid, dat het menschelijk ligchaam niet van de in hetzelve vervatte be-

dorvene stoffen kan ontheven worden, zonder eene volgreeks van kort op elkander herhaalde toedieningen van het purgatief, zoo als zulks in de vier artikelen onzer voorgeschrevene behandeling is verklaard. Eene niet minder stellige daadzaak is het, dat het menschelijk ligchaam niet kan onderhouden of gevoed worden zonder eene volgreeks van spijziging, afgemeten naar verhouding der behoeften. Zoo als nu alle de deelen van het ligchaam door de voortbrengselen der spijziging worden gevoed, zoo ook kunnen zij door het wèl begrepen en genoegzaam herhaald gebruik van het purgatief gereinigd en gezuiverd worden,

De purgerende middelen verkeerdelijk als verhittende beschouwd.

Indien de zieken het oor leenen aan de stem der onkunde of der onervarenheid, zullen zij menigwerf moeten hooren dat de purgerende middelen, verhitten, branden, verschroeijen, doorvreten enz.... De meeste lijders ondergaan werkelijk eene gewaarwording, die deze onderstelling schijnt teruggesteunen; doch dit dwaalbegrip wordt teregt gewezen door het behoorlijk herhaald gebruik der purgatiën. De buitengewoon felle hitte welke de zieke in zijn binnenste voelt is in geen geval iets anders dan het voortbrengsel der sterk inbijtende vochten-*scherpte*, (*sérosité*) die door de werking der purgatieven in beweging is gebragt; doch indien de waterafdrijvende purgatiën herhaald worden zoo als zulks in ieder geval ter ontlasting der ziekte-*oorzaak* wordt gevorderd, verdun-

nen zij de *zinking*, bevrijden zij de Natuur van de brandende hitte, van de verdrooging, van den onleschbaren dorst, van de ontsteking, van de teering, en van alle de toevallen door welke een zieke kan getroffen worden.

De purgatie kan niet altijd worden aangewend zonder in het onderlijf eenige oogenblikkelijke koliek-pijnen of andere aandoeningen te doen gevoelen. Velen schrijven zulks verkeerdelijk aan de purgeermiddelen toe. Het valt niet moeijelijk dit hun vooroordeel te verdrijven. De heete of brandende vochten-*scherpte* is eene in de massa der vochten uit-een verspreide vloeistof; de purgatiën brengen dezelve van de onderling verwijderde deelen, over welke zij verspreid is, naar het darmkanaal terug; dat is te zeggen: van den omtrek naar het middenpunt des ligchaams, alwaar zij haar verzamelen om haar door de gewone wegen uittewerpen. Aldus doet deze *zinking*, door alle hare gedeelten zamengevat, en welker werking derhalve vermeerderd is, noodzakelijk naar gelang der hoeveelheid dier invretende vochtenstof, eenige meerdere of mindere pijnen gevoelen (*). Trouwens wat onwederlegbaar de scherpte of inbijtende werking dier stoffe aantoont, is de pijnlijke aandoening die wanneer zij, zoo als veelal gebeurt, overvloedig wordt uitgeworpen, zich aan den anus gevoelen doet. Die pijn is soms zoo fel, als of in het fondement kookend wa-

(*) Kolen, afzonderlijk op zich zelven brandende; vormen, wanneer zij worden bij-een gerakeld, onmiddelijk een vlammend vuur. Deze vergelijking is juist.

ter werd uitgespoten. Het is niet moeijelijk te gelooven, dat hetgeen brandende is, op het oogenblik dat hetzelve uitgaat, ook terwijl het binnen is, of vóór deszelfs uitgang, brandt. Wanneer dit uitwerksel zich openbaart, kan men vaststellen dat de bij den aanvang der behandeling gevoelde pijnen welhaast verminderen, en, door de geheele ontlasting der haar te weeg brengende oorzaak, eindigen zullen (*).

Talrijke waarnemingen bewijzen dat die heete of brandende stoffe, die zich in de ingewanden en overal elders kan verzamelen, zich ook in de vliezen der eerste wegen vastzetten, en dezelven zoodanigerwijze verhitten kan, dat zij eenen brandenden dorst veroorzaken. Maar, zelfs de minste dorstigheid doet zich niet meer ontwaren na dat de voorzegde *zinking* is ontlast geworden, dat is te zeggen: na dat de purgatie, zoo als in dit geval werkelijk wordt vereischt, in genoegzame herhalingen is toegediend geworden. Het is derhalve eene en de zelfde oorzaak, die den onleschbaren dorst, de snijdingen aan den anus, de pijnen, de onderscheidene in elken ziekte-toestand meerder of minder verontrustende, eigenaardige verschijnselen, en eindelijk den dood voortbrengt, wanneer niet datgene, hetwelk er de oorzaak van is, wordt ontlast.

Het zij ons vergund een geval onzer praktijk te

(*) Indien de vochten-*scherpte* zich buiten de holligheden verspreid houdt, of indien zij alleenlijk de overige gedeelten des ligchaams aandoet, zal zij allerlei ongesteldheden veroorzaken, als koorts, kramp-pijnen, en in het algemeen, alles wat eenen zieke kan treffen.

vermelden, hetwelk geschikt is om nog eenige lichtstralen te verspreiden, over hetgeen wij ter verklaring der uitwerkselen, zoo wel als van het doel der purgatiën hebben aangevoerd. Een jongman was in ééne zijner wangen door eene zinking aangetast, die hem den mond naar het ééne oor had scheef getrokken; daaruit was voor hem eene groote moeijelijkheid in het spreken ontstaan, tevens met de ongemakken die daarvan het gevolg moesten zijn. Deze persoon gevoelde geene de minste pijn in dit ligchaamsdeel, en er was noch gezwel noch ontsteking mede gepaard. Hij had zich zedert zes maanden onder geneeskundige behandeling gesteld, toen hij ons door verscheidene zijner vrienden werd aanbevolen. Onder onze geneeswijze, en telkens wanneer hij eene dosis der purgatie had ingenomen, ontwaarde hij een uitwerksel, hetwelk hij zeide naar dat eener doordringend inbijtende stoffe te gelijken. Men had moeite hem te overtuigen, dat het geneesmiddel daarvan slechts eene toevallige of bijkomende oorzaak was; men moest bovendien hem overreden om met hetzelve voorttegaan. Dit deed hij, en wel gedurende een vrij ruim tijdsbestek, tot eindelijk zijn mond weder op hare plaats was terug gebragt.

Hoe heeft het kunnen geschieden, dat vier vroegere dosis van het purgatief, hetwelk deze gelukkige herstelling heeft aangebragt, niet zijn gevolgd geworden, door de zelfde inbijtende maagbranding, welke de lijder te voren had ontwaard? Er bestond dus in zijne maag eene zeer wrange, bijtende of ongemeen heete stoffe, welker werking door

die van het tegen dezelve aangewende purgatief heeft kunnen vermeerderd worden. Het was eene evenzeer bijtende *scherpte*, (*sérosité*) die zich in de zelfstandigheid der mond-spieren bevond, en die, dezelve opkrimpende, den mond had verplaatst. Ontegenzeggelijk was er gemeenschap tusschen deze beide zetelplaatsen der ongesteldheid, even als er overeenstemming (*analogie*) in de haar voortbrengende stoffe bestond. De spieren van den mond hebben van dezelve niet kunnen worden ontlast, zoo lang ook niet de vliezen der maag daarvan waren ontheven, en zoo wederkeerig.

Hoe vele lieden zijn er niet, wier maag eene wrange scherpte, dat is te zeggen meerder of minder bijtende of schadelijke stoffen bevatte, en die, bij gebreke van behoorlijke onderrigting, zich het gebruik van melk of room moesten ontzeggen, vermits de in hunne maag beslotene zuurstof hen dat zuivel geheel geronnen deed uitbraken; hoe vele anderen zijn er ook, aan wie de wijn en alle sterke dranken moesten verboden worden, omdat zij die ontaarde stoffe aanhitsten, van welke het gezond verstand de ontlasting voorschrijft, ten einde alle de droevige toevallen te voorkomen, die in weerwil der Magnesia en van alle de opslorpende middelen welke men gemeenlijk aanwendt, van de niet-ontlasting het gevolg kunnen zijn. Hoe velen zijn door de purgerende middelen er van genezen geworden! Hoe wenschelijk is het dus niet, dat deze waarheden eene tegenovergestelde meening verdrijven, alleenlijk aangenomen door dezulken die door rede en ervaring niet zijn ingelicht.

Weêrzin en afkeer tegen de ontlastende middelen.

Wanneer eene geneeskundige behandeling van langen duur is, wanneer dezelve eene veelvuldige herhaling der dosis van het purgatief noodzakelijk maakt, vindt men maar al te dikwerf lijders die tegen hetzelve eenen grooten weêrzin ondervinden; ofschoon zij aanvankelijk hetzelve niet onaangenaam, en soms zelfs van goeden smaak hadden bevonden. Het komt hier minder op het onderzoeken der oorzaak van dien afkeer aan, dan wel op het erkennen van datgene, hetwelk door de ondervinding is bewezen en nog dagelijks door haar wordt voldongen; dat, namelijk, die weêrzin afneemt naar mate de massa der bedorvene vochten wordt verminderd. Hoe vele lijders zouden tot getuigen kunnen worden opgeroepen, dat de herhaalde purgatie te dezen aanzien, op hen eene gunstige verandering heeft te weeg gebragt, welke zij verre af waren van te verwachten. Een zieke, die de gansche magt zijner rede heeft noodig gehad, om den afkeer te overwinnen, vindt in het eind niet den geringsten weêrzin meer in zich, omdat hij een groot gedeelte zijner walgingverwekkende vochten heeft ontlast. Dikwerf werkt ook de afkeer ten gevolge der herinnering aan den weêrzin, welken men vroeger heeft ondervonden. Van daar de eigenlijke antipathie, het zedelijke werkt op het stoffelijke en omgekeerd. Overigens kan ook wel de afkeer nog eene vermoedelijke oorzaak hebben, in een gebrek van overeenstemming tusschen de ontlasting-middelen en de vochten; doch hoe groot ook de weêrzin moge

zijn, moet men niet uit het oog verliezen, dat de purgerende middelen door geene andere kunnen worden vervangen. Er is maar eene handelwijze ter genezing. De lijder, die bij gebrek van moed en zedelijke krachtvastheid, van het purgatief zoude af zien, zoude in zijne ingewanden bedorvene stoffen laten stilstaan, die hem ten grave zouden storten. Hij zoude daardoor zijnen pligt van zelfbehoud verzaken, en, als ware het, uitdrukkelijk van het leven afstand doen. In deze omstandigheid, zoo als in vele anderen, moet het gezond verstand den lijder besturen: hij behoeft slechts te *willen*, en het bezwaar is meer dan half verwonnen.

Aan hunnen vasten wil hebben zoo vele, ongeneeslijk verklaarde of door verouderde, ingewortelde kwalen lijdende zieken, hunne genezing te danken gehad, en zijn die nog dagelijks daaraan verschuldigd; door hunnen onwankelbaren moed te dezen aanzien, hebben zeer vele menschen van eene hagchelijke gezondheidsgesteltenis, zich dezelve althans dragelijk gemaakt, en verlengden zij hun leven door somwijlen zich te purgeren, met tusschenpozingen welke zij op grond hunner van onze geneeswijze verkregene kennis zelven bepaalden. Men moet in het dagelijksche leven altijd naast aan den ongunstigen toestand, in welken men zich bevindt, den nog ergeren toestand weten te plaatsen, in welken men zich zoude kunnen bevinden, dat is het eenige middel om minder ongelukkig te zijn. Dat dan hij, die eenen afkeer gevoelt van purgerende middelen intenemen, of van daarmede zoo lang voort-

tegaan als noodig is, zich de moeite geve over zijn geval na te denken, Zal hij de gewone geneesmiddelen smakelijker vinden dan de purgatieven? zijn niet de gebruikelijke, in dosis toegediend wordende, drankjes moeijelijker intenemen, dan eenige lepels-vol van het purgeermiddel. Is het niet veel minder lastig ééne dosis van dit middel in het tijdsbestek van 24 uren intenemen, dan met talrijke herhalingen in den loop van den dag, de onderscheidene drankjes, kruiden, aftreksels enz. in te zwelgen? Is het niet minder verdrietig, eens in het etmaal zich geweld aantedoen, om twee of drie lepels-vol van het purgatief (welke hoeveelheid gewoonlijk altijd toereikende is) intenemen, dan ieder oogenblik gekweld te worden, om met zijne walging te moeten worstelen?

Waarom niet, zoodra men zijne gezondheid voelt verzwakken, of daarin eenige gevoelige ontstentenis ontwaart, terstond met behulp der purgatie het beginsel der kwaal bestreden? Door zeer schielijk de zich meldende ontaarding der vochten, met ettelijke, in juiste tijdafmetingen ingenomen, purgatiën aftedrijven, heeft men niet te vreezen zich later in eenen toestand te bevinden, die eene meedere herhaling der dosis zoude noodzakelijk maken, en de afkeer zal ophouden een vijand te meer te zijn, welken men zal te bestrijden hebben.

Onze praktijk heeft ons geleerd, dat den meergemelden afkeer vermindert, indien het, gedurende den loop der behandeling vereischt wordt, dat men verscheidene keeren door het gebruik van het braak-

purgatief de maag moet ontledigen. Zij heeft ons ook doen opmerken dat zeer vele lieden, die eenen grooten weerzin gevoelden, om terstond des morgens bij hun ontwaken de geneesmiddelen intenemen, volstrekt geenen of zeer weinig afkeer ontwaarden, om zich dezelven in den loop van den dag of des avonds te laten toedienen, zoo als zulks in het XX Hoofdstuk op het artikel *over het innemen der Geneesmiddelen* nader zal worden aangevoerd. Men bevindt er zich ook zeer wèl bij, herhaalde keeren zich den mond met water uittespoelen, en voor velen is het nog verkieslijker bevonden zulks met rum, brandewijn of eenig ander geestrijk vocht te doen, zorg dragende om, even als het water, ook deze mondspoeling weder uit te spuwen zonder er iets van inteslikken; het sap van een of ander ooft, een klontje broodsuiker in den mond smeltende, en over het algemeen het sap van alles wat in dit geval denkbaar is, kunnen met goed gevolg worden aangewend. Het van de geneeskracht bevrijde en met die soort van gorgel-middelen doortrokken speeksel, ingeslikt wordende, wischt het sporen uit welke het purgatief op deszelfs doortogt heeft kunnen achterlaten. Bij eene zeer heete weêrsgesteldheid is het raadzaam, het purgeermiddel alvorens er de dosis van intenemen, op eene koele plaats of in ijs neêr te zetten, om hetzelve frisch te houden.

Strijd der vochten tegen de Purgeermiddelen.

De uitwerkselen der purgeer-middelen zijn over

het algemeen even onbekend als de *oorzaak* der ziekten. Vele menschen maken met opzigt tot de toevallen, die gedurende den loop der behandeling zich kunnen voordoen, dáár zwarigheden, waar er geene zijn. De geringste zaak is dikwerf eene nieuwigheid en zelfs een voorwerp van verbazing voor de groote menigte. Om die ijdele bekommeringen te stillen, is het voldoende van alle vooroordeel ontheven te zijn; of, wat het zelfde is, men moet als aan een plegtanker zich aan de oorzaak der ziekten vastklampen, en alle zijne gedachten en pogingen rigten naar de buikontlasting, welke in elken ziektestaat ten allen koste moet worden bewerkstelligd, ten zij men zich wilde blootstellen om onder de ziekte te bezwijken. Een waar beginsel kan niet misleiden. De purgatie verwekt geene der toevallen of ongemakken, welke den lijder gedurende den loop der behandeling overkomen. Onwederlegbaar is in zoodanig geval de bron der ziekten, en hare uitvloeiselen of de vochten*scherpte* (*sérosité*) in werking; dezen moet men, zoo lang de zieken eene gegronde hoop op derzelver genezing laten blijken, blijven bestrijden tot dat de tegenkanting eindelijk door de kracht der geneeskundige behandeling is overwonnen.

De vochten-*scherpte* (*sérosité*) werpt soms tegen de genezing van vele ziekten hinderpalen op. De *zinking* kan, met opzigt tot sommige lijders, zich op het darmkanaal neêrzetten in zoo groote hoeveelheid en met zoodanige scherpte, dat zij hetzelve derwijze verhardt, dat dienvolgens alle ontlasting wordt belet, hoe zeer ook uitgelokt wordende door het dig-

ter op elkander herhaald toedienen van sterkere dosis der purgatie. Deze werking der vochtenscherpte meenen wij te mogen vergelijken met die, welke het vuur op een digt tegen hetzelve gehouden blad pergament uitoefent, hetwelk men alsdan zich verharden, inkrimpen, omkrullen, deszelfs zachtheid en rekbaarheid verliezen ziet. De praktijk heeft geleerd dat, wanneer in zoodanig geval van ongevoeligheid der ingewanden, de lijder buitengewoon hevige pijnen verduurt, eene vergrooting van de hoeveelheid der purgatie-dosis, en eene innerlijke versterking van het purgatief zelven, als ook, indien des lijders toestand hem in gevaar brengt, de onafgebrokene voortzetting der behandeling, vereischt wordt; is er daarentegen geen gevaar aanwezig, zoo kan men voor eene wijl de behandeling staken, in afwachting of niet binnen ettelijke dagen de Natuur zelve de ontlasting weder meer begunstige. Wijkt de tegenstand van zelven, of zwicht dezelve voor de herhaling der sterker aangezette dosis van het purgatief, derwijze dat de *scherpte* die de ingewanden en de kanalen van den bloedomloop heeft verhard, zich ontlast of ook maar zich verplaatst, alsdan herstelt zich de gevoeligheid, en men kan alsdan verpligt zijn het getal der dosis en zelfs derzelver sterkte te verminderen. Men heeft zieken gezien die, niettegenstaande zij eene zeer groote dosis van het sterkst-werkend purgatief innamen, geene voldoende ontlasting konden verkrijgen, en wederom anderen die, met eene zeer kleine dosis van het zachtste purgatief, overvloedige ontlasting bekwamen, en even zoodra hunne vroegere gevoelig-

heid herwonnen. Dit kan geenszins bevreemdend worden geacht, want, even als er lieden zijn die tien, of twaalf, of meer flesschen wijn op éénen dag drinken zonder dronken te worden, en anderen die na het drinken eener enkele flesch het gebruik hunner rede verliezen, even ziet men ook niet zelden eene zoo groote verscheidenheid in gevoeligheid, dat een sterk en forsch gespierd man gepurgeerd wordt met eene dosis die aan een kind voegt, en dat op dit laatstgemelde, of op menschen van een zwak ligchaams-gestel, ook de sterkste dosis slechts weinige werking doet. Zoodanige gestellen zijn echter geenzins de gelukkigsten.

Er is eene tweeleedige oorzaak der weinige gevoeligheid of ongevoeligheid voor de werking der ontlastingmiddelen. De eene heeft betrkking tot het gestel des lijders en verandert niet; dit is die van welke wij zoo even gewaagden. De andere is het uitwerksel van den bedorven staat der vochten. In beide gevallen wordt niets minder dan eene beproefde ervaring van het purgatief vereischt, om den eersten indruk bij vele personen te overwinnen, die hen doet gelooven dat sedert de lijder zich gepurgeerd heeft, en de verdere werking van het purgatief achterwege gebleven is, geene purgatie meer noodig is; dewijl de zieke, zoo als verkeerdelijk wordt vooronderstelt, geene kwade vochten meer te ontlasten zoude hebben. Eene dergelijke meening bewijst slechts dat de *oorzaak* der ziekten weinig bekend is: dat het zamenstel des menschelijken ligchaams even weinig wordt gekend, en dat evenmin de deugd als de uitwerking van het door ons voorgesteld purgatief wordt op prijs gesteld.

Niet minder is het een volstrekt dwaalbegrip dat de dosis van het purgatief, alleenlijk door derzelver meerdere of mindere grootte, naar de leeftijds-jaren en de krachten der lijders moet worden afgepast; terwijl het, daarentegen door proefondervindelijke bewijzen tot eene onomstotelijke daadwerkelijkheid is bestendigd, dat de gezegde dosis, met opzigt tot derzelver werking, ten alle tijde moet geregeld worden, naar de innerlijke gevoeligheid van elk ligchaamsgestel, ten einde de door onze geneeswijze vereischte buikontlastingen te weeg te brengen, en om aan het grootst getal der zieken, die voor de werking van zwakkere dosis ongevoelig zijn, hunne genezing te verschaffen.

TIENDE HOOFDSTUK.

DE GENEESKUNDIGE ZUIVERINGSLEER IS DE WARE VOLKS-GENEESKUNDE.

Er is eene klasse van menschen, die wanneer zij de waarheid hebben erkend van het beginsel waarop de in dit werk ontwikkelde zuiveringsleer berust, volkomen in staat zijn zich zelven tot geneesheer te dienen. Met vastheid dit beginsel aankleevende, beseffen zij hoe er slechts ééne manier en één middel is om langdurige ziekten te voorkomen, en om, wanneer zij bestaan, dezelven te vernietigen. Deze volksklasse is de talrijkste en de nuttigste in iederen staat, Edoch er is eene andere klasse van lieden, die waarschijnlijk onze behandeling geheel-en-al zullen verwerpen, en aan welke, volgens aangenomene etiquette en levenstoon, geneesheeren noodig zijn die hen van de moeite ontheffen, over den staat

hunner ziekte, of over het behoud van hun leven, natedenken!

Niets is gemakkelijker dan door schoon en hoog klinkende woorden de, zoogenaamde, Groote Wereld te verblinden: de vooroordeelen der opvoeding en van dien levenstand doen het overige. Hoe zoude het dus geketende verstand te overtuigen zijn, dat men, met behulp eener zoo eenvoudige behandeling als zelfs de onnozelste landman volkomen begrijpen kan, zijn eigen Geneesheer kan wezen? Het is een boven alles schadelijk vooroordeel, hetwelk den mensch al datgene doet verdenken, wat in deszelfs aard gemakkelijk is, en moeijelijkheden doet begeeren, die niet anders dan tot groot nadeel der zieken kunnen worden opgeworpen.

Zoude men niet kunnen zeggen, dat, over het algemeen genomen, de geneesheeren te zeer achterhoudend zijn, wanneer het er op aankomt, hunne zieken over de *oorzaak* der ziekten, of over hetgeen hunnen lijdenden toestand te weeg brengt, te onderhouden? Daar lieftaligheid en de verfijningen der beschaving, den vertroosteren der lijdende menschheid moeten op de lippen zweven, zouden dezen meenen, zich eene zeer ongevallige houding te geven, indien zij tot een personaadje van rang wilden zeggen, dat zijn ligchaam eene hoeveelheid bedorvene stoffe inhield, die wil men genezing aanbrengen, noodwendig moet worden ontlast, en dat bij gebreke van die ontlasting de dood onvermijdelijk is. Zulk eene taal zoude het oor der groote-lieden kwetsen, en deze omstandigheid is welligt niet eene der minste hinderpalen tegen de zegepraal der waarheid.

Zoo als het maar al te gewoon is, lieden te ontmoeten die altijd het schoone boven het goede, het aangename boven het nuttige verkiezen, even zoo staat het te duchten, dat men nog lange aan de verzachtende of pijnstillende, boven de radikaal genezende middelen de voorkeur zal geven. Dienvolgens zal men liever naar de vormen van de levenswijze der Groote-Wereld willen sterven, dan zich het leven te verlengen door het gebruik van eenvoudige natuurlijke middelen, welker onfeilbare werking ter genezing door duizenderlei daadzaken is gestaafd. Boven het eenige genezende middel hetwelk bestaat en bestaan kan, verkiest men eene behandeling die met groot vertoon van geleerdheid en diepe overdenkingen, zoo met betrekking tot de aangeradene spijzen of ligchaamsbewegingen, aan den lijder wordt voorgeschreven. Het is veel edeler te paard en in eene kales te rijden, in afwachting dat het der Natuur behage zich zelve te genezen, dan te huis zijne kamer te houden om de rottende stoffe van zich uittedrijven, die gedurende eenen langen tijd den mensch in eenen kwijnenden toestand houdt, en een zoo groot aantal lijders ten grave zendt. Dus doende bezwijken vroegtijdig talloze slagtoffers, of slepen hun leven voort onder kwalen en pijnen, welke men gemakkelijk hadde kunnen vernietigen. Men vergenoegt zich met dezelven te verzachten, of men keert en wendt zich rondom duizenderlei punten, zonder de eenige en ware oorzaak der ziekte te ontwaren of slechts te vermoeden; deze vervolgt haren loop, schrijdt voorwaarts, de lijder bezwijkt— Denkt hier over na, gij allen die dit leest!

ELFDE HOOFDSTUK.

ZIEKTE-BENAMINGEN.

Het was nuttig aan elke der onderscheidene *wijzen*, op welke de ZIEKTE de gezondheid en het leven der menschen aantast, eenen bijzonderen naam te geven; doch men heeft verondersteld, dat er verscheidene ziekten konden bestaan, die in derzelver innerlijke oorzaak onderling verschillen, en aan dezelven heeft men namen gegeven, die bij het gros der menschen, nopens dit gewigtig punt eene verwarring van begrippen te weeg brengen. Op die wijze heeft zich het veld der gissingen, tot eenen onmetelijk grooten omvang uitgestrekt, en hebben op hetzelve, de denkbeelden der nieuwsgierige menigte zonder gids en zonder rustpunt, kunnen omdwalen.

Gestadig spreekt men van den zetel of de zitplaats

der kwaal, maar niemand verklaart den aard van het *voorwerp* of van de *stoffe* die zich tot eene zinking vastzet. Heeft men de *oorzaak* der ziekte begrepen, dan weet men ook dat de bedorvene vochten eene scherpte (*sérosité*) voortbrengen, die zich met het bloed vermengt, zoo als zulks in ons eerste Hoofdeel is verklaard geworden.

Het is eene erkende daadzaak, dat het bloed alle de deelen des ligchaams doorloopt; dus moet men ook erkennen, dat geen dezer deelen er tegen gevrijwaard is, vroeger of later de zetelplaats eener ziekte of kwaal te worden, omdat het bloed, overal waar het deszelfs omloop volbrengt, dat vloeibare gedeelte der vochten kan neêrlaten, hetwelk zich niet met hetzelve vereenigen kan (Hoofdeel 2). Maar wat heeft het met de genezing van den zieke gemeens, of zijne kwaal zich in het eerste of tweede lid zijner vingers heeft gevestigd. Zal hij eerder genezen zijn van eene ziekte in het hoofd, dan van pijnen in zijne overige ligchaams-deelen, van rhumetiek of jigt, of welke der duizend- en ééne ijdele benaming men aan zijne ziekte geven wille? Zal hij eerder genezen zijn van de koorts, wanneer men haar anderendaagsche dan wanneer men haar derdendaagsche noemt? Neen voorzeker, alle de ziekte-onderſcheidingen, welke bij de geneeskundigen zijn aangenomen, dienen geenszins om de herstelling der zieken te bevorderen.

Maar voor des lijders genezing, zoo wel als voor de verlenging des levens, is het van groot gewigt, de *stoffe* te kennen, die zich in het ligchaam gezeteld heeft, tevens met de oorzaak die haar heeft voort-

gebragt, en de kwaadaardigheid die haar vergezelt; als ook, zonder uitzondering of voorbehoud, de onfeilbare middelen te erkennen, om de lijders er van te bevrijden, zonder aan het werkend levensbeginsel te schaden; de middelen namelijk, die door ons worden aangeduid.

Het staat vast, zoo als in ons eerste Hoofddeel zulks voldingend is aangetoond, dat het gezonde gedeelte, of de *werkende oorzaak des levens*, en het verderf voortplantende gedeelte, of *de oorzaak des doods*, ten alle tijden tegen elkander over staan. Zij raken elkander zoo zeer, dat zij dikwijls zigtbaar tegen elkander strijden, en dat de overwinning van het laatste, offchoon minder of meerder tegengehouden, door de werkende oorzaak des levens, er niet te minder om is verzekerd, vermits geen geschapen wezen eeuwig is.

Maar het natuur-gevoel legt den mensch de verpligting op; zijn aanwezen te verdedigen, waar de dood te vroegtijdig hem zoude kunnen treffen. Dit is de wil der Natuur, en haar Maker schijnt er behagen in gevonden te hebben, de middelen ter bereiking van dit oogmerk te verveelvuldigen. De mensch heeft alleenlijk eenen verklaarden vasten wil noodig. In de onderscheidene natuur-voortbrengselen, welke hij met zijnen voet vertreedt, zal hij alles vinden wat noodig is, om aan zijne neiging ter verlenging zijner-levensdagen te voldoen. Maar tot eerste voorwaarde moet hij gebruik van zijne rede weten te maken, en alvorens een geneesmiddel te zoeken, moet hij de *oorzaak* zijner ziekte kennen.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

ZIEKTEN VAN DEN TRONK.

Wormen.

De wormen ontstaan in de massa der in de maag en in de ingewanden vervatte vochten, vermits die stoffen, door de ontaarding, eenen lijmigen aard hebben verkregen, die geschikt is voor de vorming van het gezegde gedierte. Wat men ook van deszelfs wording en vorming moge verstaan, die stoffen zijn altijd de oorzaak van het ontstaan der wormen, en der ziekten die dezelven vergezellen. Derhalve is het niet dit gedierte die de ziekte doet gevoelen zoo als men zulks gemeenlijk gelooft. Men geeft aan de wormen onderscheidene benamingen. Zij bestaan onder verschillende vormen of gedaanten. Somwijlen zaamverbonden, worden zij als in een gewarreld kluwen ontlast; meer echter zijn zij afzon-

derlijk verdeeld, en komen één voor één uit; wanneer zij in het darmkanaal opstijgen, kunnen zij uit den mond en zelfs door den neus uitkomen. De lijders, bij wie zulks het geval is, zijn het meest door de kwaal aangetast, want hetzelve is een bewijs, dat het Natuur-gestel hevig met bederf en ongedierte is overladen. Beide ziekte-toestanden gepaard gaande, kan daarvan een plotselinge dood of eene kortstondige ziekte die onvermijdelijk door den dood gevolgd wordt, het gevolg zijn.

Het zoude eene onvolkomene behandeling zijn, de wormen door het enkel gebruik van het wormkruid, of blootelijk door de wormen storende artsenijen te willen doen ontlasten. Deze handelwijze is zelfs gevaarlijk; want de massa verbrekende in welke zij zijn vervat, en waarin zij hunne vorming hebben uitgewerkt, kunnen de wormen zich in de kronkelingen van het gedarmte verſpreiden, er de bekleedselen van doorbreken, en daardoor de noodlottigste toevallen te weeg brengen.

Veel scherpzinnigheid wordt er waarlijk niet toe vereischt, om de *oorzaak* van het ontstaan der wormen juist te bevroeden. Ieder-een weet het, dat in gezond, goed vleesch geene wormen worden gevormd, en aan niemand is het onbekend dat zij in bedorven vleesch zich verwekken. Men moet derhalve erkennen, dat in het ligchaam van eenen mensch, wiens vochten onbedorven zijn, geene wormen kunnen ontstaan, en dat zij alleenlijk zich voortbrengen in de bedorvene vochten, waar ook dezen derzelver zetelplaats mogen hebben. Wil men dan ook erkennen, dat de ontaarde vochten, die altijd de wormen ver-

gezellen, de gezondheid verzwakken, en aan den groei of aan de ontwikkeling van elk mensch hinderlijk zijn: zoo zal men zich haasten, om de purgatie naar de geevenredigde behoefte aantewenden, dewijl men hierdoor aan de kinderen de meest gewigtige diensten doet; hetzij men de ontwikkeling der ligchaamskrachten hierbij hoofdzakelijk in aanmerking neemt, hetzij men voornamelijk letten wille op het behoud der levensdagen van elken zieke, die door deze soort van kwaal is aangetast.

Het Eerste artikel der Orde van Behandeling is op deze gevallen toepasselijk; behoudens, des noods, zich overeenkomſtig het 4de artikel te gedragen, aangezien deze soort van kwaal schier altijd het gevolg of uitwerksel is van een chronisch vochtenbederf.

Het braak-purgatief is aangewezen tegen de overvolheid der maag, en vooral indien langs dien weg door den lijder wormen zijn ontlast geworden. Het purgatief drijft niet slechts de wormen uit; maar ook zelfs de stoffen, die tot derzelver formatie hebben gediend, even als die welke tot derzelver onderhoud dienen. Overigens de massa der vochten vernieuwende, heeft het de eigenschap, al datgene uittedrijven, wat het weder-onstaan van wormen zoude kunnen te weeg brengen of bevorderen. Meermalen heeft hetzelve den lintworm in eens volkomen geheel doen ontlasten, zoo als door duizend algemeen bekende daadzaken is gestaafd.

Stuipen, Zenuwtoevallen enz.

Indien de *oorzaak* der ziekten erkend werd, zoude

men allerlei soort van lieden niet hooren zeggen, dat de stuipen, waaraan vooral de kinderen onderhevig zijn, uit de wormen ontstaan. Het gedeelte des ligchaams, waar dit gedierte zich kan onthouden, is voorzeker te verre verwijderd van den oorsprong der zenuwen, dan dat het deze ongesteldheden zoude kunnen te weeg brengen. Het ontleedkundig onderzoek heeft dit ten allen tijde bewezen, en hoogst zelden heeft men in de lijken van aan stuipen gestorven zieken wormen gevonden. Zeer jonge kinderen, volwassenen, zelf hoog-bejaarde lieden zijn aan stuipen of andere zenuwtoevallen onderhevig. Even als alles anders, maken zij eene ziekte-soort uit. De *zinking* (*fluxion*), die uit de bedorvene vochten voortkomt, hetzij deze stoffen al dan niet wormen voortgebragt hebben, is, uithoofde van haren aard en van de plaats waar zij zich neêrzet, de eenige en werkelijke oorzaak der ſtuipen. Wat ook derzelver benamingen zijn, van welken aard zij ook zijn mogen, zij hebben altijd plaats, wanneer het bloed de *zinking* (*fluxion*) in de hersenen heeft neergelaten, en dat die *zinking* zich uitstrekt over de zenuwen, welke zij door hare felle scherpte in eenen staat van zamentrekking of inkrimping brengt. Heeft deze scherpte den hoogsten trap harer bijtende of invretende werking bereikt, dan kan zij den loop der levensgeesten stuiten, en zeer snel of zelfs plotseling den dood veroorzaken, zoo als het den lieden gebeurd is, die in deze ongesteldheid het leven hebben verloren.

Wat verraadt eene grootere armoede, dan die ver-

zekeringen door welke men den zieken wil doen gelooven, dat de ongesteldheden en pijnen welke zij te verduren hebben, door hunne zenuwen worden te weeg gebragt! Is zulks niet het zelfde als te ontkennen, dat de zenuwen vaste deelen, en als zoodanig aan de werkingen der vochten onderworpen zijn? Is hunne bestemming verschillende van die der overige vleezige deelen? zal men zeggen dat een arm of een been, wanneer die deelen door pijnen worden aangetast, de oorzaken van het te verduren lijden zijn? Waarom niet? daar men wel ook dagelijks hoort zeggen dat de tanden of kiezen pijn veroorzaken, en dat men dezelven moet uittrekken. Gaat deze aan de zenuwen toegekende hoedanigheid, dus ook op alle overige deelen voort, zoo zal het moeijelijk te voorzien zijn, welk eenen sleep van onheilen zij in haar gevolg zal voeren.

De purgatie maakt geene uitzondering, zij bevrijdt de zenuwen, even als alle de overige deelen des ligchaams, indien zij slechts niet te spade wordt aangewend. De toepassing van art. 2 der orde van behandeling kan toereikende zijn, indien de ongesteldheid nog van sedert korten tijd is: maar is zij reeds verouderd, zoo is het volstrekt noodzakelijk zich overeenkomstig het 4de artikel te gedragen. Het is meer zeker en van snellere werking, de behandeling te beginnen, door eene dosis van het braak-purgatief des morgens, en eene dosis van het purgatief tien of twaalf uren later, vermits deze ziekte veelal zich paart aan het bij art. 3 voorziene geval.

Deze uitlegging kan voldoende zijn, om de gene-

zing te leeren bewerken van alle zenuw-ziekten of eigenlijk gezegde zenuw-toevallen ; dezen zullen zwichten voor de herhaalde purgatiën, indien niet de ziekten te zeer ingeworteld of te zeer verouderd zijn ; anders, of in het geval van ongeneesbaarheid, zoude men slechts de zenuw-aandoening sterker aanprikkelen. In dit geval, behoort de kwaal tot het gebied der verzachtende geneeskunde. Maar indien de lijder nog hulpkrachten bezit en hoop op herstel geeft, moet hij zich van de kwaal ontdoen, door zich te gedragen naar het 4de artikel der orde van behandeling.

Ontstaat er in den loop der behandeling eene zeer hevige aandoening der zenuwen, zoo dat men aarzelt dezelve voorttezetten, alsdan kan men de purgatien gedurende ettelijke dagen staken, om ze vervolgens weder optevatten, wijl men daarna gemeenlijk in de *zinking* (*fluxion*), en over het algemeen in de vochten, meerdere geschiktheid ter ontlasting vindt. Alleenlijk door aan de stillende of verzachtende middelen van allerlei aard te veel vertrouwen geschonken, en de ontlasting der zelfstandige oorzaak der kwalen veronachtzaamd te hebben, zijn dezelve ongeneeslijk geworden.

Koortsen

De koorts, hetzij dezelve als eenige of voorname ziekte bestaat, zoo als de afgaande of aflatende koorts; hetzij dezelve eenige andere ziekte vergezelle, of met eenige andere ziekte verbonden zij, bestaat altijd in de ongeregelde beweging van bloed; eene ongeregeld-

heid voortgebragt door de scherpte der vochten (*sérosité*), die, terwijl zij de klapvliesjes der aderlijke bloedvaten verhardt en de wanden derzelven zamentrekt, den loop der vloeistoffen vertraagt tot er opstopping ontstaat, en alzoo de koude, het beven en de overige ongesteldheden veroorzaakt. Het ligt in den aard van het bloed, al datgene tegen te streven wat deszelfs omloop wil belemmeren, omdat het bloed van dien omloop de eenige grondkracht uitmaakt: dit is zoo waar, dat het bloed, na in deszelfs voortgang te zijn vertraagd, met geweldige kracht zich in versnelden loop voortstort. Deszelfs omloop geschiedt alsdan met eene snelheid en kracht die geëvenredigd zijn aan den eersten indruk (*impulsion*), welke de met het bloed vermengde vochtenscherpte (*sérosité*) aan deszelfs omloop geeft naar gelang der bijtende kracht of brandhitte dezer scherpte-*zinking*, welke hitte overigens nog vermeerderd wordt door de wrijving der oneindig kleine luchtkogeltjes (waaruit volgens het gevoelen van eenige Natuurkundigen alle vochten bestaan), of der ondeeltjes die de massa der vloeistoffen zamenstellen. Zoodanigerwijze veroorzaakt de zinking eene buitengewone hitte door het gansche ligchaam, eenen brandenden dorst, hoofdpijnen, pijnen in de lendenen, in den rug, en in alle de deelen des ligchaams.

Hoe kwaadaardiger de *zinking* (*fluxion*) is, des te sterker, langduriger en menigvuldiger zijn de toevallen.

Indien het bloed de vochten-scherpte (*sérosité*) naar de hersenen brengt of dezelve daarin verzamelt, kan zij waanzinnigheid of ijlhoofdigheid en heete of ontsteking koortsen veroorzaken; zijn de vochten in

rotting, zoo ontstaat er rotkoorts. Men noemt haar scharlakenkoorts indien er op de huid zich bruine of roodachtige vlekken vertoonen. Die beide gevallen duiden altijd een groot gevaar aan. De koorts, welker aanvallen bij tusschenpozing aflaten, wordt *Febris intermittens* of afgaande koorts genoemd; wanneer de koorts enkel om de twee dagen wederkomt, is het eene anderendaagsche koorts; alleenlijk om de drie dagen komende, heet zij derdendaagsche koorts, enz.

De koortsverdrijvende middelen, de kina vooral, welke men tot eene specifieke artsenij heeft gemaakt, die, niettegenstaande derzelve kwade uitwerkselen maar al te dikwijls zijn opgemerkt, nog vele voorstanders vindt, kunnen de bedorvene vochten ontbinden, en, zoo men wil, aan derzelver omloop eene vrije beweging geven en zelfs de organen versterken. Deze ontbinding, soms gevolgd door oplossing, doet menigmaal de koorts verdwijnen. Maar het bloed, hetwelk door die stoffen, door de *zinking* en zelfs door de artsénij, als een vreemdaardig en bij gevolg schadelijk ligchaam, overladen blijft, verzamelt dezelven en legt ze in eene of andere holligheid neder. Ziedaar de meest algemeene oorzaak der borstziekten, der opstopping in de vaten, der watervrees, en van alle de kwijnende ongesteldheden die de zieken, na een langdurig en pijnlijk lijden, ten grave voeren. Dit gebeurt te menigwerf dan dat men daarvan de oorzaak, welke wij doen kennen, zoude kunnen betwisten.

Alle afgaande koortsen, terstond na den eersten of tweeden aanval behandeld, kan, indien te voren de

lijder eene goede gezondheid genoot, verdreven worden door volgens het eerste artikel van de orde van behandeling, of, indien reeds de lijder verscheidene aanvallen heeft doorgestaan, door volgens het tweede artikel te purgeren. Een lijder die vóór het ontstaan der koorts reeds in zijne gezondheid was gekrenkt, moet behandeld worden overeenkomstig art. 4, zoo als ook geschieden moet met opzigt tot zoodanige koortslijders, als sedert veertig en meer dagen reeds door de koorts zijn aangevallen geworden.

Het braak-purgatief is meest altijd noodig en dikwerf onmisbaar; met dit middel moet men meestal beginnen; en na hetzelve door ettelijke doses van het purgatief te hebben doen volgen, herhaalt men hetzelve indien er in de eerste wegen nog eenige belemmering, of in eenige der boven-deelen pijn aanwezig is; anders wordt de genezing alleenlijk door eene voegzame herhaling van het purgatief voltooid.

Algemeen gesproken is het onverschillig of het braakpurgatief in den aanvang der kwaal of gedurende dezelve worde aangewend. Wat het purgatief betreft, heeft de ondervinding doen zien dat het, in de afgaande koorts, beter is hetzelve eenige uren vóór of eenige uren na de aanvallen toetedienen. Door deze voorzorg voorkomt men, dat de uitwerksels der dosis met het hevigst der kwaal zamentreffen, en men vrijwaart zich van een onaangenaam gevoel te meer.

Maar indien de koorts zonder tusschenpozingen voortgaat, kan men niet anders dan de dosis ge- gedurende dezelve toedienen. Wilde men hier den afloop der koorts afwachten, zoo zoude de lijder

veeleer door den dood kunnen getroffen worden, dan eene gelukkige verandering te ondergaan.

Telkens wanneer de koorts, van welken aard ook, van haren aanvang af aan zich kwaadaardig betoont, of teekenen geeft van plaatselijk heerschende of wel zelfs besmettelijk te zijn, moet terstond de behandeling overeenkomstig art. 3 worden aangewend.

Het braak-purgatief, in beurtelingsche afwisseling aangewend met het purgatief, is in die gevallen nuttig tot dat het hersengestel bevrijd is. Vervolgens wordt tot op de geheele genezing het purgatief alleen gebezigd, overeenkomstig datgene der artikelen van de orde der behandeling, hetwelk ter toepassing is aangeduid.

Werd de door ons aangeduide geneeswijze in het werk gesteld tegen de eigenlijk gezegde koorts of tegen de koorts in het algemeen, hoe vele kwalen en rampen, hoe vele vervroegde sterfgevallen zoude men minder te betreuren hebben; men zoude dezelven gemakkelijk te boven komen, want er is geene ziekte onder onze behandeling gemakkelijker te verdrijven dan de koorts, indien zij nog slechts kortlings is ontstaan, of wanneer zij nog den tijd niet heeft gehad om zich intewortelen.

Waterzucht.

Eene ziekte die schier even zoo vele slagtoffers telt als er menschen door haar worden aangetast, is de waterzucht, van welken aard, van welk geslacht of onder welke benaming en op welk ligchaams-

deel gevestigd, zij ook bestaan moge. Dikwijls kondigt zij zich aan door eene bij tusschenpozingen of wel onafgebroken zich openbarende zwelling der voeten of andere deelen des ligchaams. Deze ziekte, welker karakter in eene uitzetting en ophooping van water of lijmpha in het watervaatstelsel bestaat, is, in welk ligchaams-deel die uitzetting ook moge plaats hebben, soms het overblijfsel eener vroegere ziekte, die volgens de gewone manier is *genezen* geworden zonder dat hare *oorzaak* is uitgedreven. Zoodanig zijn de koortsen, wanneer de daaraan eigene ziektetoestand door eenig koortsverdrijvend middel is verdwenen; schurft of andere huidziekten indien deze slechts oppervlakkig zijn uitgewischt; eene met korst bedekte wond of zweer, indien niet hare bron is opgestopt; met één woord: alle overige ziekten welker vochten-stoffelijke oorzaak niet is uitgedreven geworden; het bloedverlies, vooral indien het overvloedig of dikwijls is herhaald geweest, hetzij hetzelve door aderlating, bloedzuigers of bij toeval, hetzij door aanbeijen, overvloedige of dikwijls herhaalde neusbloedingen, bij vrouwen door onmatige maandelijksche zuiveringen, is te weeg gebragt: alle die handelwijzen, alle die toevallen zijn even zoo vele bijkomende oorzaken der waterzucht, omdat de vermindering van het volumen bloeds de plaatselijke werking der vaten vermindert, zoo als het ledig, hetwelk door die vermindering ontstaat, de inzijging der vochten-vloeistof begunstigt, die er de plaats van komt vervullen om vervolgens deze ziekte te veroorzaken.

De middelen, welke men gemeenlijk aanwendt, zijn: de openende, afzettende, zweetverwekkende dranken,

toegediend met oogmerk om den lijder meer dan gewoon te doen pis ontlasten (hij drinkt er twee flesschen van en ontlast in pis eene halve pint); en wanneer hij er lang genoeg en in toereikende hoeveelheid van gedronken heeft om er buitengewoon dik en gezet van te worden, wendt men op hem de aftapping aan. Deze bewerking trekt hem veel water uit het ligchaam; des anderen daags is hetzelve wederom even vol, en de aftapping wordt herhaald. Men ontwaart voor het algemeen, maar al te zeer het resultaat dezer droevige gesteltenis.

Deze ziekte zoude schier altijd voorkomen worden en oneindig zeldzamer zijn, indien de zuiverende genezingsmiddelen werden aangewend tegen de ziekten op welke gemeenlijk de waterzucht volgt. Deze zoude dikwerf vernietigd worden, indien men, liever dan het ligchaam des lijders optevullen met alle de dranken die er toch niet weder uitgaan, de purgatieven bezigde, die overvloediglijk er het overstelpende water, als ook de gansche massa der bedorvene vochten uit ontlasten.

Er zijn nog vele geneesbare zieken onder alle de zoodanige personen, als welke gedurende eenen geruimen tijd hun vertrouwen hebben gesteld op de nietige middelen welke wij verwerpen; de gunstige uitslag hangt af van hunnen ouderdom, als ook van den meerderen of minderen voortgang der ziekte, en van de kracht der lijderen om haar te wederstaan. De, in dat geval te volgen, orde van purgatie, is die van art 4. Indien de waterzucht in de borst of in eenig gedeelte der eerste wegen zich zetelt, moet veelal

het braak-purgatief beurtelings het purgatief vervangen. Indien er niets anders dan eene oogenblikkelijke overvolheid der maag plaats grijpt, wordt alleenlijk het braak-purgatief van tijd tot tijd vereischt. Indien de waterzucht zich in den onderbuik, de voeten, de beenen, de dijen of andere beneden-deelen zetelt, is de enkele purgatie toereikende; doch zij moet zoo veel mogelijk in sterke doses gegeven worden, ten einde eene groote menigte overvloedige ontlastingen te bewerken, zoo als die ziektetoestand zulks vereischt, indien men er de *oorzaak* van wil vernietigen, en den zieke genezen.

Borstziekte, gezegd: Longteering.

Borstziekten of borstkwalen zijn alle de aandoeningen, die zich in den omvang van de borst (*thorax*) doen gevoelen. Meerendeels zijn zij derwijze gevaarlijk, dat men ze als doodelijk beschouwt. Derzelver meest gewone verschijnselen zijn aan de volgende teekenen te onderkennen. Volheid der eerste wegen, benaauwing, schorheid, neiging tot braken, brakingen, brandende hitte door geheel het ligchaam, onleschbare dorst, hoest, bloedspuwing, het spuwen van etter; hoofdpijn, pijn tusschen de schouders, langs de ruggegraat, op het borstbeen, zijdewee, pijn in de lendenen-streek, dikwijls herhaalde rilling of huivering van koude, meerder of minder hevige, bij vervolg langzaam ondermijnende, koorts, verstopping of hardlijvigheid, loslijvigheid of buikloop, enz. enz. In die aandoeningen is de zieke,

te bedde liggende, menigwerf gedwongen hoofd en borst hooger dan gewoonlijk op het kussen te houden. De behoefte om in deze stelling te blijven, duidt aan, dat de borst zich vult. Indien er uitstorting of overloop van vochten in ééne der zijden van de borstholte plaats grijpt, kan de zieke niet liggen op de zijde die aan de uitstorting tegenovergesteld is, uit hoofde der zwaarte met welke de uitgestorte stoffe pijnlijk drukt op het middelvlies, (*mediastinum*) hetwelk de holte der borst en de long in de lengte van-een scheidt. Geschiedt de uitstorting in beide de zijden van den *thorax*, alsdan kan de lijder op geene derzelven rusten; maar moet op den rug blijven liggen, en hoofd en borst hoog opgerigt houden.

Die ziekten moeten veelvuldig zijn, en zij zijn zulks metterdaad; de gewone wijze van dezelven te behandelen is echter geenszins geschikt er de genezing van te bewerken. Men zuivert het ligchaam niet van de *oorzaak* der ziekten. Het door het bloed in deszelfs omloop opgenomen vloeibaar gedeelte der bedorvene vochten-stoffe, welke het genoodzaakt is plaatselijk neêr te laten, ten einde deszelfs beweging te behouden, tevens met de lijmige of lillige stoffe, die hersmolten of herkookt (*recuite*), tegen de binnenzijden der ingewanden vastkleven, als ook met die, welke in het gedarmte bedervend stilstaan, maken het zamenstel uit der *oorzaak* van alle de verschijnselen, zoo als ook van alle de toevallen, die ten gevolge van borstziekten worden waargenomen. De ingeholde vorm der borst geeft ook nog aanleiding tot opge-

melde vochten-uitstorting. Dit is zeer natuurlijk. Ziet men niet ook ieder stroomend water de vreemdaardige stoffen, als zand, steen, vuilnis, welke hetzelve met zich voert, in de holten en hoeken van deszelfs bedding of kom nederlaten?

Het bloed zich van de overtolligheid der vochtenvloeistof ontlastende, door dezelve in de borstholte uit te storten (behoudens de overige kleinere bezettingen die zich eerder op het eene ingewand of vlies dan op het andere kunnen hechten), zoo moet zulks aan de ziekte haren naam geven. Doch te weten welke de naam zijn moet, is van minder belang dan de lijders te redden, omdat men dit doen kan zonder zich aan die onderscheidene ziektebenamingen te bekreunen, en zonder de bijzondere aangedane punten te kennen.

Er is gezegd geworden, dat dwaling en vooroordeel de grootste vijanden der zieken zijn. Ontelbare zoogenaamde huismiddeltjes, poeijertjes, stroopjes enz. enz., geiten-melk, ezelinnen-melk, pleisters, brandmiddelen, fontanellen en setons zijn daarbij niet vergeten, Maar welk mensch van gezond verstand ziet niet in, dat alle deze middelen noodzakelijk onvermogend zijn ter uitdrijving der kwade stoffen, welke het bloed in de holte der borst neêrgelegd en verzameld heeft, en dat zij niet anders dan in de klasse der verzachtende of pijnstillende middelen kunnen worden gerangschikt. Zij kunnen geene andere werking doen, dan de zieken, welligt minder pijnlijk, ten grave te voeren. Het eenige denkbaar goede middel bestaat in de voorkeur te geven, boven

alle de voorvermelde palliatieven, aan de zuiverings-geneesmiddelen, welke door ons worden aangeduid.

De nieuwlings ontstane borstkwalen behooren onder het 2de artikel der orde van behandeling, behoudens aanwending van het 4de indien zulks wordt gevorderd, en wanneer zij verouderd, of het gevolg eener voorafgegane ziekte zijn, welker *oorzaak* derhalve niet is uitgedreven, behooren zij onder artikel 4. Nieuw of verouderd, behooren zij allen tot het geval der ziekten van de eerste wegen, van welke in hoofdstuk XX wordt gehandeld.

Pleuris.

Eene andere borstziekte of ziekte der eerste wegen is de Pleuris. Men onderscheidt dezelve in ware en valsche. In ware, wanneer het ribbenvlies is ontstoken, wanneer hoest en heete koortsen er zich bij openbaren. In valsche, wanneer de ontsteking alleenlijk aanwezig is in de tusschen-ribbige- en borstspieren, en wanneer bij dezelve de ziekteverschijnselen van verre weg minder bedenkelijken aard zijn, dan bij de eerstgemelde.

De gewone behandeling dezer beide ziekten bestaat in herhaalde aderlatingen of aanleggen van bloedzuigers; voorts pappen, spaansche vliegen enz. in de zijde of op de borst, alles meer geschikt om de *oorzaak* der pijn zich bepaaldelijk ergens te doen vestigen dan om dezelve te verdrijven; indien deze middelen de pijn verplaatsen, nemen zij daarom hare bron niet weg, dit is onbetwistbaar. Men dient den zieke

eene menigte van verzachtende of afzettende (pisdrijvende) dranken toe; wendt zweetdrijvende borstzuiverende middelen aan; en overleeft de lijder den aanval die de bloed-uitvloeijing op zijn leven heeft gedaan, zoo is het slechts om gedurende langen tijd of geheel zijn overig aanzijn in eenen kwijnenden toestand te verkeeren.

Nooit zal men eene zoo algemeen en dikwijls voorkomende, als onheilbarende en gevaarvolle ziekte met goed gevolg te keer gaan, zoo lang men zich niet zal overtuigd hebben van het beginsel, dat deze ziekte veroorzaakt wordt door de brandende hitte der vochten*scherpte* (*sérosité*). Het ware te wenschen, dat men konde bevroeden, hoe een gedeelte der *zinking*, (*fluxion*) die zich in de vaten heeft verspreid, de oorzaak is van de met toevallen gepaarde symptomatische koorts, die deze ziekte vergezelt, en dat een ander gedeelte dezer zelfde zinking op het ribbenvlies, de pijn of het zijdewee doet gevoelen, waaraan men den naam van *steek in de zijde* geeft. Zoo lang men niet zal willen inzien, dat de vochten*scherpte* (*sérosité*) het ribbenvlies wegbijt, dat zij deszelfs aankleving met de long bewerkstelligt, en dat zij de afbreking even als de verscheuring der bloedvaten in dit ligchaamsdeel te weeg brengt, waaruit alsdan de bloedspuwingen en bloedbrakingen ontstaan, zal men nimmer de oorzaak der verzwering, die van het koud-vuur, noch de kwetsing of rotting der ingewanden verklaren, veel minder voorkomen of stuiten. Daar deze verschijnselen den dood der lijders onfeilbaar moeten aanbrengen, moet men noodzakelijk de

uitdrijving der bedorvene stoffen bewerken, die de eenige oorzaak dezer ziekte zijn.

Bezetting, Zinking (op de Borst).

Indien bij de verschijnselen der valsche pleuris nog komen eene groote benaauwing, eene zeer moeijelijke ademhaling, hoesten met of zonder koorts, kan men aan dien toestand den naam van bezetting op de borst geven. Tusschen deze ziekte en de eerstgenoemde is geen onderscheid, anders dan dat het bloed op eene verschillende plaats de zinking heeft vergaderd. De zelfde behandeling en de zelfde middelen als tegen de valsche pleuris, zijn dus hier aantewenden. Derhalve bepaalt art 2 de geneeswijze in dit geval; edoch, uit vreeze van ongenoegzaamheid moet aan den lijder op den eersten dag eene dubbele dosis worden toegediend. Men vangt aan met het braak-purgatief, behoudens hetzelve, des vereischt wordende, te herhalen; voorts wordt het purgatief tot op de genezing voortgezet.

Engborstigheid, Kortademigheid, borstkwaal, (asthma).

De moeijelijke ademhaling, hetzij onafgebroken of tijdelijk tusschenpozend, is het kenmerk van engborstigheid. Deze ziekte wordt veroorzaakt door dien de uit het bloed bezonken vochtenscherpte zich in de longen heeft vastgezet; zij verhardt hare pijpen, ver-engt dezelven en maakt ze ongeschikt om

de tot ademhaling benoodigde lucht in en uit te pompen.

Verkouding, Heeschheid, Schorheid, Hoest.

Deze ongesteldheden worden veroorzaakt door eene ophooping van minder of meer scherpe stoffen, in de eerste wegen. De plotselinge overgang van hitte tot koude, of eene sints lange verduurde koude, kunnen de toevallige of bijkomende oorzaak derzelven zijn, of haar het karakter geven, hetwelk men aan dezelven opmerkt. Vele personen zijn onderhevig aan veelvuldige verkouding, hetzij op de borst of in het hoofd, en deze hunne meerdere vatbaarheid daarvoor ontstaat altijd uit overvolheid van vochtenstoffe. De scherpte dier stoffe, zich op de openingen der longpijpen plaatsende, verwekt hoest; op de longpijp veroorzaakt zij schor- of heeschheid. Dikwerf brengt deze ongesteldheid belemmering of verlies der spraak aan, omdat de *zinking* (*fluxion*) zich neêrlaat op de terugloopende zenuwen die de spraak-organen uitmaken en aan dezelven het geluid en de trilling benemen, welke zij, niet ongesteld zijnde, in staat zijn, voortebrengen.

Volgens hetgeen door waarneming en ervaring wordt geleerd. kan er geen twijfel bestaan of het, ten alle tijde nuttig zij, ter uitdelging dier onderscheidene ongesteldheden, het (spraakverlies niet uitgezonderd,) door beurtelings gebruik van het braak- purgatief en purgatief, de kwade stoffen uit te drijven, zoo als zulks in de vier artikelen der Orde van behandeling

wordt voorgeschreven. Deze handelwijze is verre weg te verkiezen boven de gewone middelen, die enkel ter verzachting der scherpte dier vochten dienen, en de gezegde ongesteldheden te vaak, helaas, in de borstkwalen doen ontaarden die des lijders weg ten grave bekorten. De ervaring toont ons daarvan talloze voorbeelden, en dus behoorde deze waarschuwing niet te worden veronachtzaamd.

Katarrhale zinkingen.

De borst is een der ligchaamsdeelen die het meest aan deze ongesteldheid onderhevig is. De verschijnselen zijn benaauwing of beklemming der borst en hoest. In het eerste geval moet artikel 3, in het tweede art. 2, en in beide gevallen het braak-purgatief en het purgatief beurtelings worden aangewend tot de benaauwing en hoest verdreven of aanmerkelijk verminderd zijn. De genezing wordt in laatstgemeld geval door middel van het purgatief alleen voltooid.

Braking, Maagverzuring.

De vochten zijn, door derzelver ontaarding, geschikt om allerlei soorte van gesteltenis aantenemen. Zij zijn emetiek of braking-wekkende, wanneer zij herhaaldelijk doen braken. Dikwerf stelt men tegen deze gewaarwording zoogenaamde anti-emetieke middelen in het werk; doch onderstellende dat zij dezelve doen ophouden, blijft daarom niettemin het ligchaamsgestel door schadelijke stoffen aangetast, en de lij-

der vervalt welhaast in eene soort van onpasselijkheid en foltering. De ontaarde stoffen, namelijk, nemen dikwerf in de maag eene verzuring aan, die wanneer zij niet wordt verdreven, de bron van alle onheil kan worden, wanneer zij door de melk-aders zich door de gansche dierlijke bewerktuiging verspreidt. Daarom moeten door aanwending van het braakmiddel en het stoelgangpurgatief, beurtelings tot op verligting der kwaal toegediend, in het voorschreven geval zuiveringen worden bewerkstelligd, en vervolgens met het purgatief alleen, tot op de volkomene genezing, overeenkomstig dat artikel der Orde van behandeling, hetwelk aan eene nieuwlings opgekomene of reeds verouderde ziektetoestand voegt namelijk art. 2, in het eerst art. 4 in het tweede geval.

Slijmziekte of verslijmde borst.

Deze ongesteldheid bestaat in eene overvolheid van kwade vochten-stoffen, die zich bijzonder openbaart bij de ontwaking uit de nachtrust door eene minder of meer aanmerkelijke expectoratie. Zeldzaam is het, dat deze kwaal geene ernstige of zelfs noodlottige gevolgen hebbe; men zal die ongetwijfeld vermijden door de gezegde overvolheid van ontaarde vochtenstoffe uit te drijven, overeenkomstig dat artikel der Orde van behandeling, hetwelk op den nog eerst onlangschen of reeds verouderden staat der kwaal is toetepassen.

Hartklopping. (ongeregelde of versnelde)

De hartklopping, als ongesteldheid, is eene bui-

tengewone en onregelmatige beweging van het hart of van de voorname wegen van den bloedomloop. Zij is verwant met de zenuwachtige kwalen, en moet als zoodanig worden beschouwd ten zij het hart zelf verlet of door kwetsing eener slagader opgezet of gezwollen is. De vochten-*scherpte* (*sérosité*), in de holligheden van het hart zich uitstortende, stoort deszelfs regelmatige en natuurlijke werking. Op de zelfde wijze als alle zenuwkwalen, met welke zij, wanneer zij niet te zeer verouderd of ingeworteld is, in niets verschilt, namelijk door eene volgens artikel 4 (indien artikel 2 is ontoereikend bevonden) lang genoeg voortgezette aanwending van het purgatief, wordt de hartklopping verdreven.

Flaauwten, *Bezwijmingen.*

Deze toevallen duiden altijd eene althans zeer teedere gesteltenis, en meestal eene verouderde kwaal aan, verbonden met minder of meerder kenmerkende teekenen eener andere ziekte, welker *oorzaak* van die der voorgemelde niet kan verschillen. Door volgens art. 4 te purgeren zal de *zinking* (*fluxion*) worden uitgedreven, die het bloed in deszelfs beweging hindert, en door de drukking welke zij op den bloedomloop uitoefent, de lijders buiten kennis doet vallen.

Onverduwing, *gestaakte spijsvertering*, *maagzwakte.*

De door deze ongesteldheid aangedane lijders

zijn in het geval van ernstig op het herstel hunner gezondheid te moeten bedacht zijn; welke ook de oorzaak der onverduwing zijn moge, onbetwistbaar is het, dat dezelve eene onverteerbare en schadelijke stoffe aanduidt, welker uitdrijving noodwendig moet worden bewerkstelligd, zonder bate te zoeken in allerlei ontlatende, verzachtende dranken, die meestal zonder eenig gewenscht gevolg worden aangewend. Men moet beginnen met eene halve dosis van het braak-purgatief, en voorts de purgatien volgens art. 2 en des noods volgens art. 4 der Orde van Behandeling voortzetten, tot dat dit, metterdaad meest gewigtige, gedeelte der natuur-verrigtingen in deszelfs geregelde werking zal zijn hersteld.

Jeukte der maag, valsche honger, hondshonger.

Deze ongesteldheden kunnen elkander weêrkeerig voorafgaan of volgen. De vochten*scherpte* (*sérosité*) door *zinking* (*fluxion*) op de maag werkende, zoo wel als de bedorven stoffen welke dit ingewand zelven kan bevatten, doet in hetzelve eene soort van jeuking of prikkeling ontstaan, die aanvankelijk voor eene natuurlijke behoefte aan voedsel wordt genomen; doch welk denkbeeld echter geen stand kan houden, wanneer dat zelfde gevoel van jeuking of prikkeling kort na het houden van eenen goeden maaltijd zich vernieuwt, en dus blijkt een valsche honger (hondshonger) te zijn. Door de stoffe uittedrijven, die dit gedeelte der natuurverrigtingen verstoort, en welke storenis tot de klasse der chronische of verouderde kwalen

behoort, zal men hetzelve onmisbaar herstellen. De gewenschte uitslag zal afhangen van het juist in tijds aangrijpen der *oorzaak* dezer ongesteldheid, of met andere woorden, dat dezelve niet te veel zal ingeworteld zijn, op het tijdstip dat men het door ons voorgeschreven middel, volgens art. 2 of des noods volgens art. 4 der Orde van Behandeling, begint aan te wenden.

Bloedvloeijing of Bloedstorting.

Deze vreesselijke ongesteldheid grijpt nimmer plaats dan ten gevolge van het springen of barsten van een der bloedvaten of der vliezen van verscheidene bloedvaten te gelijker tijd. Die toestand wordt te weeg gebragt door de vochten*scherpte* (*sérosité*) die in het bloed omloopt, en niets minder dan bijtend of invretend is. Het is klaarblijkelijk dat om deze kwaal te stuiten en den lijder het leven te redden, de vochten*scherpte* (*sérosité*), die de bloedvloeijing of bloedstorting te weeg brengt, uit den bloedomloop moet worden weggenomen tevens met de stoffen die de vochten*scherpte* hebben veroorzaakt. Vermits meesttijds het geval gevaarlijk is, behoort men geene halve maatregelen te nemen. Hetzij de bloedstorting door den neus, den mond of langs eenigen anderen weg zich openbare, altijd is des lijders leven in gevaar, vooral wanneer het bloedverlies aanmerkelijk is.

De zamentrekkende middelen zijn niet heilzamer dan eenige andere welke gewoonlijk worden aangewend; zij kunnen het bloed niet stuiten dan door de

vaten te verengen en, dienvolgens, er de *zinking* (*fluxion*) in optesluiten. Wanneer de Natuur niet verlost is van het gewigt hetwelk haar hindert, kan men dan zich vleijen eenen zieke aan de ongesteldheden, die hem later zullen overweldigen, te hebben onttrokken?

Laat ons het gebruik der ontoereikende middelen aannemen, in zoo verre zij zich aan de zuiveringsgeneeswijze kunnen paren, maar laat ons te gelijker tijd de inwendige *oorzaak* der ziekte aantasten, en laat de zuiverings-ontlastingen bewerkstelligd worden overeenkomstig art. 3 van onze geneeswijze. Indien het bloedverlies plaats heeft gegrepen langs de bovenste wegen, moet men beurtelings afwisselende, wanneer niets er zich tegen verzet, de beide zuiverings-ontlastingmiddelen bezigen; anders wordt alleenlijk het purgatief aangewend. Naar gelang het gevaar afneemt, keert de lijder tot de klasse van art. 4 terug, Het braak-purgatief, nu niet meer noodig zijnde, wordt, indien hetzelve is aangewend geworden, thans achterwege gelaten, en dus alleenlijk het purgatief gebezigd. Wanneer de bloedstorting aan het fondement of aan de teeldeelen der vrouwen zich openbaart, is het braakpurgatief van geene toepassing anders dan in het geval van overvolheid der maag; het purgatief alleen wordt alsdan aangewend en herhaald. Het moet in beide gevallen in groote of sterke doses worden toegediend om overvloedige en talrijke ontlastingen te bewerkstelligen, ten einde zoo spoedig mogelijk uit het omloopende bloed de vochtenscherpte (*sérosité*) te trekken, die de oorzaak der ongesteldheid is.

Eene spaansche-vlieg-pleister aan één been of aan beide beenen, is, als het ware, ten allen tijde noodig, want in zoodanige ongesteldheid is het onwederlegbaar, dat men de middelen bezige die eene vermeerdering van zekerheid geven, vermits zonder derzelver aanwending sommige zieken hun leven er bij kunnen inschieten.

Koliek.

Het koliek is eene pijn, die aan het darmkanaal wordt gevoeld; deze ziekte wordt in verschillende gevallen of toestanden onderscheiden, die allen eene en de zelfde oorzaak hebben; maar op onderscheidene wijze de ingewanden aandoen. De pijnen strekken zich tot de maag uit.

Men laat deze ziekte inwortelen, en maakt haar welligt ongeneeslijk, wanneer men zich bepaalt tot het gebruik van geestrijke dranken, tot het aanwenden van drooge wrijvingen op den tronk, van warme linnen kompressen op den buik, van teriaak op de maag. Het zelfde kan men zeggen van het gortwater, van het warm water met geroosterd brood, van de baden, aderlatingen, klysteren, en van alle de verzachtende of pijnstillende middelen in het algemeen. De kolieken kunnen niet verdreven worden, anders dan door de stoffen te ontlasten die dezelven te weeg brengen. Indien de pijn zich in de maag doet gevoelen, moet het braak-purgatief beurtelings met het purgatief worden aangewend tot dat dezelve zich verplaatst hebbe. Indien het een werkelijke koliek is, open-

baart zich de pijn alleenlijk in de ingewanden; het purgatief verdrijft dezelve, en het braakpurgatief dient in zoodanig geval alleenlijk om de maag van overvolheid te bevrijden, indien deze aanwezig is. Bij een voortdurende, een verouderde of chronische koliek, moet artikel 4 der Orde van Behandeling worden gevolgd. Wanneer deze ziekte hevig is, zoo als zulks maar al te dikwerf gebeurt, moeten de zuiverings-ontlastingen overeenkomstig art. 3 worden bestuurd. Wordt de gezegde kwaal in haar begin aangetast, kan zij volgens art. 1 worden verdreven.

Diarrhea, *Buikloop*.

Indien deze beide ongesteldheden, of slechts ééne derzelven, veroorzaakt waren door het gebruik van sommige spijzen, die strijdig zijn met de natuur of met de gewoonte van den persoon, zoude men zonder twijfel van dezelven, indien mogelijk, moeten afzien, of ten minste dezelven verbeteren. Het is zeldzaam dat deze zelfde oorzaak niet verbonden is met, of verzwaard wordt door de vochtenstoffelijke oorzaak; even zoo is het zeldzaam, dat in beide de gevallen niet ettelijke purgatiën worden vereischt, om het beginsel van ontaarding uittedrijven, hetwelk in de ingewanden is ontstaan.

De diarrhea wordt veroorzaakt door de ontaarde stoffen die de worms-gewijze of kringvormige beweging van het darmkanaal bespoedigen, en meer of minder talrijke buitengewone ontlastingen te weeg brengen. De buikloop onderscheidt zich van de

Diarrhea, doordien in de eerste dezer ongesteldheden de spijzen ontlast worden zonder, als ware het, eenige verandering te hebben ondergaan. Er is geen twijfel of het darmkanaal en de maag zijn in dit geval inwendig bezet met slijmige, lillige stoffen, die in staat zijn alle werkingen der spijsvertering of koking der maag te stuiten; het is insgelijks buiten twijfel dat de dagelijksche spijzen tot niets meer dienen kunnen, dan om dien staat van desorganisatie en ziekte te onderhouden, die niet nalaten zoude noodlottig te worden, indien men zich niet haastte eene zoodanige verzameling van vochten uittedrijven.

Het gebruik van zamentrekkende middelen hecht zich aan een dwaalbegrip; het kan niet anders dan de *oorzaak* van allen buikloop nog meer te zamen trekken, en tot de droevigste uitkomsten geleiden. Zij, die de *oorzaak* der ziekten niet erkennen, gelooven ligtelijk dat het noodeloos of gevaarlijk is de purgatie in te nemen, wanneer, zoo als zij spreken, de zieke reeds te veel ontlasting heeft. Niettemin is het waar, dat, hoe meer men in dit geval purgeert, men des te meer de ontlastingen van den buikloop vermindert.

De zuivering moet in dit geval bestuurd worden overeenkomstig art. 2 der Orde van Behandeling, door middel van ettelijke doses van het braakpurgatief, indien daarvan de noodzakelijkheid blijkbaar wordt, en die alsdan moeten worden gevolgd door even zoo vele doses van het purgatief, die noodig zijn om de natuurlijke verrigtingen en de gezondheid te herstellen.

Roodeloop.

Deze ziekte is kenbaar aan vochtenstoffelijke ontlastingen, vergezeld van koortsen en buiksnijdingen of krimpingen in het gedarmte, bloedkleurige of met bloed bezwangerde uitwerpselen, somtijds ontlastingen van louter bloed. De vochten*scherpte* (*sérosité*) zet het darmkanaal tot ontlastingen aan, en door hare inbijtende of invretende kracht breekt of verscheurt zij eenigen der bloedvaten.

De uitdrijving dier scherpte-stoffe wordt aangewezen volgens het 3 artikel der Orde van Behandeling; zij moet worden voortgezet tot dat het gevaar is geweken. In die ongesteldheid is schier altijd het gebruik van het braakpurgatief noodzakelijk, zoo als er, trouwens, welligt geen enkel geval bestaat, waarin men hetzelve geheel-en-al kan ontberen.

Persing, of drang tot stoelgang.

Deze kwaal wordt te weeg gebragt door de bijtende vochten*scherpte*, verzameld aan het uit-einde van het darmkanaal, of *rectum*, hetwelk dit ligchaamsdeel in schier onafgebrokene beweging brengt, en op die wijze gedurige neiging tot stoelgang-ontlasting verwekt, gepaard met pijn, en zonder dat er, om zoo te spreken, eenige ontlasting volgt. Deze aandoening kan gedurende de behandeling van alle soort van ziekte ontstaan, even als zij eene primitieve en haar bijzonder eigene oorzaak kan hebben. Het genoegzaam herhaald purgatief verlost van deze

kwaal, die, wanneer zij veronachtzaamd werd, welhaast een ernstiger aanzien zoude verkrijgen.

Hardlijvigheid, verstopping in den onderbuik.

De hardlijvigheid is de schorsing van een gewigtig gedeelte der natuurlijke verrigtingen van het ligchaam, die derzelver werking moeten volbrengen zoo als wij zulks in de GEZONDHEIDS-TABELLE zullen opgeven, en bij gebreke waarvan de mensch ziek is of in eenen aan ziekte grenzenden toestand verkeert.

Men behoorde niet uittestellen de *oorzaak* van dezen toestand uittedrijven, noch denzelven zich te laten vastzetten, want daarvan zijn de verderfelijkste gevolgen te duchten.

Die oorzaak bestaat in de hitte der vochten, of in het zich verzamelen der *zinking* op het bovengedeelte van het darmkanaal; zij verhardt hetzelve, en maakt hetzelve ongevoelig voor de uitdrijving der dagelijksche uitwerpselen. Die zelfde hitte heeft nog een ander uitwerksel, daarin bestaande dat zij de drekstoffen opdroogt en tot eene harde substantie omkookt. Dit uitwerksel wordt alsdan eene tweede oorzaak, die zich met de eerste verbindt en de opgemelde ongesteldheid te weeg brengt, zoodanigerwijze dat de teruggehoudene uitwerpselen door derzelver bederfelijkheid eenen zoo hoogen graad van bederf aannemen, dat daaruit de meest heillooze gevolgen kunnen ontstaan. Door de waarnemingen der beoefenende geneeskunde heeft men zich overtuigd, dat de helft der chronische ziekten, bij de vrouwen, vooral bij de jonge meisjes, uit hardlij-

vigheid voortkomen; aan haar zijn zij de hooge bijna paarse gelaatskleur, de veelvuldige hoofdpijnen, maagpijnen, den witten vloed enz. enz. verschuldigd. Hoe heilloos is dan niet het vooroordeel, hetwelk doet denken dat de hardlijvigheid een teeken is, van gezondheid en kracht. Met de hardlijvigheid slaapt men op den krater van eenen vulkaan, welks schier onvermijdelijke uitbarsting altijd is te duchten.

De purgatie, herhaald volgens art. 2, als de hardlijvigheid nog jong is; en volgens art. 4, indien zij reeds is verouderd, herstelt dit gewigtige gedeelte der natuurlijke verrigtingen.

Trommelzucht, Opzwelling van den buik met Wind.

De overvolheid der vochten-stoffen is de *oorzaak*, die den vrijen loop der ingeademde lucht onderdrukt; zij belet dezelve zich te verdunnen, en door de beweging der uitademing in gelijke hoeveelheid uittegaan, als dezelve door die der in-ademing is ingekomen. De winderigheid of winden kunnen alsdan niet ophouden zich te vernieuwen, zoo lang men niet genoegzaam de vochten zal hebben ontlast. Die handelwijze is ongetwijfeld verkieslijk boven het gebruik der windbrekende middelen, vermits de overvolheid der vochtenstoffen niet bestaan kan, zonder dat er in die stoffen meerder of minder bederf aanwezig is, en om dat men zich tegen derzelver latere uitwerkselen vrijwaart, door dezelven uittedrijven, alvorens zij kwaadaardiger zijn geworden. Overigens bestaat de winden-toestand zelden alleen; er zijn altijd eenige andere ongesteldheden

mede gepaard, die aan het purgatief eene dubbele strekking geven. De noodzakelijkheid der purgatie wordt genoegzaam aangeduid wanneer de winden eenen reuk met zich voeren, die geenen twijfel overlaat aan het bestaan eener kiem of stookplaats van bederf in de ingewanden.

De trommelzucht (*tympanite*) bestaat in eene winderige zwelling of opzetting van den onderbuik, te weeg gebragt door eene ophooping van lucht in de onderscheidene deelen van den tronk; deze onpasselijkheid zal even als de winden-toestand voor herhaalde purgatiën wijken; artikel 2 voor de nieuwe gevallen; art. 4, wanneer de ongesteldheid reeds is verouderd.

Aanbeijen.

De aanbei is eene bloedader-zwelling of bloedaderuitzetting, gelijkvormig aan die welke aan de beenen van sommige lieden worden waargenomen. Zij wordt voortgebragt door eene hoeveelheid ledewater, hetwelk, na eene opblazing of opzwelling te hebben veroorzaakt, vervolgens de verdunning of uitzetting der geaderde vaten te weeg brengt. Diegene welke omstreeks den anus zich voordoen, worden aanbeijen (*hemorrhoïdes*) genoemd, om het even of de opzwelling in- dan uitwendig, of zij vloeijende dan niet-vloeijende zij. De vochtenscherpte (*sérosité*), die zich gezet heeft om de hemorrhoïdische opzwelling voorttebrengen, is dikwerf van ongewoon bijtenden aard; wanneer zij zulks genoegzaam is om de vaten te doen openspringen, vloeit daaruit bloed, hetwelk alles behalve zuiver is; want

het is met die zelfde *zinking* (*fluxion*) en soms met etterstoffen bezwangerd.

Gemeenlijk worden tegen de aanbeijen alleenlijk eenige plaatselijke middelen tot verzachting of pijnstilling aangewend, die ter genezing te eenenmale ontoereikend zijn. En toch is deze kwaal even als zoo vele anderen geneesbaar. Het is van zeer veel gewigt dezelve volkomen te genezen, omdat de vochten*scherpte* (*sérosité*), den zetel der aanbeijen verlatende, zich overal elders door geheel het ligchaam verplaatsen en nieuwe ongesteldheid of zware toevallen kan doen ontstaan. Ja, zelfs kan zij den lijder in levensgevaar brengen en, zonder de vereischte hulp, den dood geven, wanneer zij, plotseling haren zetel verlatende, zich op eenige klapvliesjes der bloedvaten vastzet, en den bloed-omloop stuit.

Tegen de nieuwelings ontstane aanbeijen moet de purgatie overeenkomstig art. 2; tegen de reeds verouderden volgens art. 4, worden aangewend.

Nierwee, Lendenpijn, Graveel (*Néphrésie vraie.*)

Het nierwee, of de ontsteking der lendenen, verdient de grootste oplettendheid. Hij, die de *oorzaak* dier kwaal, zoo wel als de middelen tot derzelver verdrijving kent, zal voorzeker hare noodlottige gevolgen weten te voorkomen. In geval zij van eenigen duur blijft, kan zij datgene verwekken, wat de *calcula* of steenvorming wordt genoemd.

Het nierwee wordt, even als alle overige pijnen, gevormd door de vochten*scherpte* (*sérosité*), welke

het bloed heeft neêrgelaten op de zenuwachtige vliezen met welke dat ligchaamsgedeelte, hetwelk het bekken wordt genoemd, inwendig is bekleed; ook noemt men deze kwaal wel nieren- of lendenen-*koliek*. Dezelve periodiek of tijdelijk-afwisselend kan zijn alvorens de vochten*scherpte* (*sérosité*), die het organiek beginsel derzelve is, zich bepaaldelijk op gezegd ligchaamsgedeelte hebbe vastgezet, en de pijnen welke zij verwekt zijn hevig en fel, telkens wanneer die vastzetting of *zinking* (*fluxion*) eene groote mate van kwaadaardigheid bezit, of naar gelang zij meer of minder inbijtende is.

Door van alle aderlatingen, bloedzuigers, pleisters pappen en andere plaatselijke middelen aftezien, en de purgatie aantewenden volgens art, 2 der Orde van Behandeling, en, des noods, overeenkomstig art. 3, zoude men deze ongesteldheid vernietigen, even als iedere andere welker oorzaak inwendig is, en die ter voegzamer tijd wordt aangegrepen. Het braak-purgatief is alleenlijk noodig tegen de overvolheid der maag. Het purgatief moet tot op de volkomene genezing voortgezet, en, ingeval de kwaal reeds verouderd of ingeworteld is, overeenkomstig art. 4 aangewend worden.

Valsch nierwee, (*Néphrésie fausse*).

Deze ongesteldheid bestaat veelal in eene rhumatieke of door verkouding verwekte pijn, die veroorzaakt wordt door de in de spieren der lendenen of ook soms in het bekken verzamelde *zinking* (*fluxion*);

maar die vochten*scherpte* (*sérosité*) heeft geenszins de kwaadaardigheid, welke in het ware nierwee wordt waargenomen. Gewoonlijk beteekent men de onderhavige kwaal met de eenvoudige benaming van lendenpijn. Terstond bij den aanvang kan zij verdreven worden door de toepassing van het 1e artikel der Orde van Behandeling, behoudens ook de purgatie volgens art. 2 aantewenden. In geval deze ongesteldheid reeds verouderd is, gedrage men zich overeenkomstig art. 4. Het braakpurgatief is hier niet doelmatig, anders dan in het geval van overvulling der maag, en, algemeen genomen, is het purgatief tegen deze soort van ongesteldheid toereikende.

De Steen, het Graveel.

In gebreke blijvende de oorzaak van het valsche nierwee uit te drijven, stelt men er zich aan bloot, dat hetzelve den aard van het ware nierwee aanneme, van hetwelk, insgelijks verzuimd zijnde de oorzaak te vernietigen, de steenvorming het gevolg kan worden. De vochten*scherpte*, (*sérosité*), in den hoogeren graad van brandhitte, doet hare werking in de vorming van het graveel of den steen. En, nademaal de stoffen, door welke de zoodanig heete vochten*scherpte* (*sérosité*) wordt voortgebragt, bij sommige menschen zich zamenstellen uit deelen die voor steenachtige, of graveel-achtige verhardingen vatbaar zijn, bewerkt ook de vochten-scherpte, wanneer die stoffen over den omvang der lendenen zijn verzameld, de kooking van een ziltig deel der slijm hetwelk zich aldaar bevindt,

en verandert dezelve vooreerst in eene half-etterige stoffe. Een gedeelte der graveelkorrels, of gruissteentjes, blijft soms in de lendenen huisvesten, maar meestal dalen zij door de pisbuizen tot in de blaas af. Aldaar vereenigen zij zich en vormen eenen eigenlijk gezegden steen, die met den tijd een meerder of minder groot volumen kan aannemen. Soms vormen zich steenen van onderscheidene grootte, of, indien er slechts één aanwezig is, kan deze gepaard gaan met naar stukjes zout of kandijsuiker gelijkende zandkorrels. De steen drijft op de pis, en plaatst zich tegen de sluitspier der blaas aan; zoodat wanneer deze ter ontlasting der pis zich in werking stelt, de aanwezigheid van het vreemde ligchaam aan den mond der blaas die werking hindert, en de pijnen te weeg brengt, welke de lijder te verduren heeft.

De kunstbewerking van den steen uittesnijden, is voldoende om den steen uit de blaas te nemen; doch het gebeurt maar al te dikwerf, dat na verloop van één of twee jaren zich eenen anderen steen heeft gevormd, en alsdan wordt eene andermalige kunstbewerking noodzakelijk, en dit was ook te verwachten, vermits de steenvormende stoffen niet tevens waren uitgedreven.

Alvorens de steenuitsnijding te bewerkstelligen behoort men den lijder volgens art. 4 te hebben doen purgeren, tot zoo lang hij zich derwijze in welstand bevindt, dat hij zoude kunnen zeggen zich, behalve zijn ongemak, volkomen gezond te gevoelen.

Wanneer de in de kunstbewerking toegebragte snede niet in genezing voortgaat, zoo als bij een gezond

mensch eene versche bekomene eenvoudige wonde doen moet, behoort de purgatie, insgelijks volgens art, 4 te worden hervat. Na mate de snede digttrekt of zich likteekent, moet de lijder van tijd tot tijd ettelijke purgatien herhalen, ten einde zich tegen alle verdere toevallen van steenvorming geheel te vrijwaren.

Opstopping der Pis (Ischurie).

De opstopping of terughouding der pis, wordt veroorzaakt door de *zinking (fluxion)* op den hals en de sluitspier der blaas; de vochten*scherpte (sérosité)* doet dezelve derwijze zich opkrimpen, dat die deelen zich niet meer kunnen uitzetten om aan de pis den doortogt te laten.

De gewone geneeskunde wendt hier allerlei proppen, opvulsels of *bougiën* aan om het kanaal der urethra, of pees door welke het water uit de blaas loopt, en den mond dezer laatstgemelde te verwijden. Met het zelfde oogmerk bezigt men het holle tent-ijzer, ten einde de verzamelde pis aftetappen, die alsdan eene verderfelijke stoffe wordt, welker langduriger verblijf de grootste gevaren kan naar zich slepen. Deze middelen mogen zelfs niet-eens onder de palliatieven of pijnstillende worden gerangschikt; zij doen den hals en de sluitspier der blaas een geweld aan, hetwelk eene volslagene vernietiging van veerkracht in die deelen aanbrengt, waardoor de kwaal ongeneeslijk wordt, of wel waar van de kunstopening aan den bilnaad *(périnée)* een noodzakelijk gevolg moet zijn, die schier altijd de noodlottigste toevallen naar zich sleept.

Tegen deze kwaal, die zich kenmerkt door een volslagen terugblijven der pis, moet de purgatie volgens art. 3 der Orde van Behandeling worden aangewend. Ten einde de purgatie te helpen, kan soms het op de beenen aanleggen van spaanschevlieg-pleisters nuttig zijn. De pis-ontlasting weder in gang gebragt zijnde, vervolgt men de behandeling overeenkomstig art. 4, tot op de volkomene genezing.

Onophoudbaarheid der pis (*Incontinentia urinae*).

Het onwillekeurig afloopen der pis kan niet plaats grijpen zonder de aanwezigheid der *zinking* (*fluxion*) op den hals en de sluitspier der blaas, die, deze deelen zoo in- als uitwendig opkrimpende, dezelven gestadig open houdt en derzelver sluiting belet. Deze ongesteldheid kan verdreven worden door de aanwending der purgatieven, overeenkomstig dat artikel der Orde van Behandeling, hetwelk naar gelang harer nieuwheid of reeds verouderden staat op haren toestand toe te passen is. Dit ongemak kan een gevolg zijn der laatstvorige beschrevene kwaal, en door den staat van werkeloosheid en verlamming der organicke deelen der pis-wegen, ongeneeslijk worden.

Koude pis of droppel-pis (*Strangurie*), *moeijelijke waterlozing* (*Dysurie*).

Deze beide ongesteldheden verwarren zich met elkander, en derzelver *oorzaak* is nagenoeg op de zelfde wijze in derzelver zetelplaats werkzaam. In de *stran-*

gurie is de neiging tot pis-ontlasting voortdurend, en wordt de pis met pijn droppel voor droppel geloosd; in de *dysurie* vloeit de pis moeijelijk uit, maar vermits de blaas gescheurd is, houdt de neiging tot waterlozing gedurende eenen vrij geruimen tijd op. Dit is overgenoeg om het bestaan der vochten*scherpte* (*sérosité*) te erkennen, als in eenen hoogen graad van haren inbijtenden aard op den hals en de sluitspier der blaas verzameld, en van daar zich over het kanaal der urethra uitstortende. Wie overigens, zal ontkennen dat reeds op zich zelve de pis een beginsel van scherpte in zich bevat, hetwelk meer of minder met zilte of salpeterachtige deelen bezwangerd, en van zoodanigen aard is, dat hetzelve de onderhoorige ongesteldheid noodzakelijk moet verergeren.

De gezegde toevallen zijn het uitwerksel van verouderd bederf der vochten, en deze bedorven stoffen moeten door het purgatief, volgens art. 4 der Orde van Behandeling, worden uitgedreven. Het braakpurgatief wordt daarbij zelden vereischt.

Overvloedige Pislozing (*Diabetes*).

In de, met den naam Diabetes bestempelde, ongesteldheid ontlast de lijder, langs de piswegen, eene veel grooter hoeveelheid vloeistoffen dan hij gewoonlijk tot zich neemt. Die pis is zeer verwijderd van den natuurlijken staat; zij vertoont onderscheidene veranderingen en allerlei ontaardingen van hare gewone gesteltenis. De Diabetes is, in sommige gevallen,

eene heilzame crisis; maar, in vele andere omstandigheden en schier altijd, is die ontlasting met opzigt tot de piswegen, wat de diarrhea en buikloop zijn ten aanzien van het darmkanaal: bijgevolg is deze ongesteldheid een voortbrengsel van vochtenbederf.

De purgatie volgens art. 4 der Orde van Behandeling, kan de personen die aan deze kwaal lijden, in hunne gezondheid herstellen.

Liesbreuk.

Het valt gemakkelijk reden te geven van de oorzaak der verplaatsing van de in de holligheden vervatte deelen, en even weinig moeite kost het, de oorzaak der liesbreuken duidelijk te verklaren.

De liesbreuk is het gevolg eener loslating of uitzetting der vliezen, die de zaamgehouden ingewanden omvatten, of ook van het scheuren der ligamenten waarbij dezelven aan-een hangen; het inhoudende deel, dus losgelaten of uitgezet, laat het ingehouden deel uitzakken.

Wanneer het bloed overladen is van bedorven vochten, worden de vaste deelen (het vleesch, de huid, de vliezen, ligamenten, enz.), met één woord de inhoudende deelen, nog slechts gevoed door eene stoffe die loslaat, uitzet en verzwakt. Het evenwigt tusschen die deelen en diegenen, welke worden in- of opgehouden is vernield; de in- of ophoudende kracht is dan te min voor haren over-last, en de liesbreuk ontstaat. Indien in deze omstandigheden de lijder zich eenige buitengewone ligchaams-beweging gegeven,

of de werking van eenige uitwendige oorzaak ondergaan heeft, schrijft men daaraan de *oorzaak* der liesbreuk toe, niet bedenkende dat die zelfde lijder menigwerf andere verre-weg sterker ligchaams-bewegingen heeft gehad, of merkelijk zwaarder werkingen van buiten heeft ondervonden, zonder dat hem eenig ongemak is overkomen; en zelfs niet acht gevende daarop, dat die werking van buiten, ware niet de vochtenstoffelijke oorzaak reeds voorbereid geweest of te gelijker tijd daarmede in werking gekomen, geen het minste gevolg zoude hebben gehad.

Terstond bij het ontstaan der breuk, hetzij dezelve reeds dadelijk volkomen of nog slechts in aanvang is, moet dezelve volgens de gebruikelijke wijze worden ingehouden. Het herhaalde purgatief kan er de indrijving van bevorderen en de ontstane uitzetting doen verdwijnen. Is de lijder, met opzigt tot zijne vochten of zijne gezondheid, in eenen staat van verouderd bederf, zal hij bezwaarlijk te genezen zijn. Wanneer de breuk wèl is ingedreven en behoorlijk ingehouden, wendt men de behandeling volgens art. 4 aan, voor zoo veel mogelijk, met het purgatief alleen; of indien het braak-purgatief onvermijdelijk noodwendig is, moet hetzelve in geringe dosis worden toegediend, ten einde niet anders dan eene zachte werking te doen.

Geelzucht.

Deze ziekte wordt krachtdadiglijk te keer gegaan door de uitdrijving der gal, die de holligheden vult

en den bloedomloop overstelpt. De behandeling moet geregeld worden naar artikel 2, en des noods naar artikel 4. Het braakpurgatief is daarbij doorgaands noodzakelijk.

Zwaarlijvigheid.

Deze toestand wordt gemeenlijk verward met wat inderdaad niets dan eene volheid van kwade vochten uitmaakt. De zwaarlijvigheid is eene natuurlijke zaak en geene ongesteldheid, de vochtenstoffelijke volheid, daarentegen, is een wezenlijk ongemak; de cacochymie of overloop van kwade vochten in het bloed, kan daarvan het onmiddelijk gevolg zijn. Tegen deze beide ongesteldheden moet het purgatief worden aangewend, in zoodanige mate als ter verdrijving derzelven zal worden vereischt; art. 4 der Orde van Behandeling moet daarbij worden gevolgd, en zoo dikwerf herhaald als het natuurgestel des lijders zulks zal veroorloven.

De volbloedigheid wordt schier altijd aan eenen overvloed van bloed toegeschreven; dit is eene dwaling in welke men, even als in zoo vele anderen van gelijken aard vervallen is; doordien men niet het aanzijn der vochten*scherpte* (*sérosité*) heeft erkend, die in de bloedvaten overvloeit. Men dient te begrijpen, dat het uitdrijven dier *scherpte* het eenige middel is om den gezegden ziektetoestand te verhelpen. Die uidrijving moet geschieden met het purgatief, volgens art. 4 der Orde van Behandeling.

Tering.

Dezen naam geeft men veelvuldig aan eenen staat van vermagering die altijd het uitwerksel is eener veroudering van vochtenbederf, waartoe zich hebben kunnen voegen de nadeelige gevolgen van eenen ongeordenden leefregel, van bloedverlies door aderlating enz., van de baden enz., zoo als dezen door ons zijn in den ban gedaan; voorts van het gebruik der met kwik bereide artsenijen, der kina enz. enz. — De bedorven vochten ondermijnen den lijder, doen hem uitteren of uitdroogen, en verwekken hem de pijnen en ongemakken, welke hij in dezen toestand ondervindt. Indien er geene reden bestaat om eenig inwendig letsel te duchten, en de lijder niet verre in jaren is gevorderd, mag men hoop voeden dat zijnen toestand eene gunstige verandering zal ondergaan.

Hij moet, volgens art. 4, purgeren, en goede spijzen nuttigen, die hem versterken kunnen. In zoodanigen toestand heeft men menigwerf de lijders tot eene volkomene gezondheid zien terug keeren.

DERTIENDE HOOFDSTUK.

HOOFDZIEKTEN, OF ZIEKTEN VAN HET HOOFD.

Het hoofd is de zetelplaats der hersenen en van vele andere organen, ter uitoefening der onderscheidene natuurwerkingen en dierlijke verrigtingen; het is insgelijks het vereenigingspunt van alle zedelijke of verstandelijke aandoeningen. Het hoofd heeft insgelijks deszelfs natuurlijke ziekten, zoo in- als uitwendig. De *oorzaak* van deszelfs ongesteldheden, dat is te zeggen de *zinking* (*fluxion*), wordt aan hetzelve aangebragt door de hals-slagaders, zoo als dezen aan hetzelve insgelijks hare substantie mededeelen.

Hoofdpijn.

De vochten*scherpte* in den schedel doorgedrongen en aldaar vastgezet of opgehouden zijnde, doet die zeer felle pijn ontstaan, aan welke men gemeenlijk

den naam van hoofdpijn geeft; dikwerf gaat deze pijn gepaard met koorts en soms met eene algemeene matheid van geheel het ligchaamsgestel. De Orde der Behandeling dezer kwaal moet geregeld worden naar art. 3, indien de hevigheid der pijn zulks vereischt; en anders naar art. 2. Het braakpurgatief en het purgatief zijn in den aanvang der behandeling beurtelings noodwendig; omstreeks den afloop derzelve kan het purgatief alleen voldoende zijn.

Scheele Hoofdpijn.

Dus wordt de Hoofdpijn genoemd, wanneer de *zinking* (*fluxion*) alleenlijk zich in ééne der zijden van het hoofd heeft neêrgelaten of gezet. Deze pijn is veelal tijdelijk terugkeerende, doch in vele ziekten is zij chronisch. Zij onderscheidt zich van de overige dus genoemde rhumathieke pijnen alleenlijk door haren naam, of door het ligchaamsdeel in hetwelk zij zich plaatst. Is zij nieuwelings ontstaan, zal de behandeling volgens art. 2 haar verdrijven; is zij chronisch, zoo moet naar art. 4 worden te werk gegaan; en in het eene zoo wel als in het andere geval zijn het braakpurgatief en het purgatief beurtelings noodig, althans bij den aanvang der behandeling, die, als doorgaands, met het purgatief alleen wordt voltooid.

Krankzinnigheid, Zinneloosheid.

De krankzinnigheid is eene ongeregelde beweging

der levensgeesten, zoo als de koorts eene ongeregelde werking van het bloed is. De *oorzaak* der krankzinnigheid verschilt niet van de *oorzaak* der overige ziekten; zij spruit op gelijke wijze voort uit de vochtstoffen die in de holligheden zijn besloten. De *scherpte* (*sérosité*), die van deze stoffen uitgaat, is in deze ziekte buitengewoon bijtende; zij mengt zich onder de levensgeesten, zoo als zij zich met het bloed heeft gemengd, wanneer zij de koorts te weeg brengt. Zij verstoort of verwart den geregelden gang der levensgeesten, even als zij, om de koorts te doen ontstaan, de natuurlijke beweging des bloeds belemmert. Even als de koorts, heeft ook de krankzinnigheid hare vlagen, tusschenpozingen, aanhoudende voortduring, tijdperken; en is ook in eenen minderen of meerderen graad aanwezig naar gelang der vochten*scherpte* (*sérosité*) die haar te weeg brengt.

Er zijn nog vele andere toestanden, die met den staat van krankzinnigheid zijn verwant, en soms dezelve volgen; als daar zijn de zwijmeling, draaijing in het hoofd; zwaarmoedigheid, inbeeldingen; het ijlen, de dolle driftigheid of razernij; de alles overdrijvende zucht tot, of najaging van, eenige bepaalde zaak; en, in het algemeen, alle zotte invallen, kuren of dwaze hebbelijkheden, behooren tot deze rangschikking gebragt te worden. Alle deze gesteldheden hebben de zelfde oorzaak als de krankzinnigheid of volslagene zinneloosheid; maar die oorzaak, anders dan in die ziekte bepaald zijnde, zijn deze gesteldheden ook anders gekenmerkt. Wanneer men de zinneloosheid, in een anders welgesteld mensch, ter-

stond bij derzelver eerste verschijning behandelt, wordt zij, als iedere ziekte, verdreven door de ontlasting harer stoffelijke oorzaak, welke ontlasting bewerkstelligd wordt door aanwending van het purgatief en braakpurgatief, in den aanvang der behandeling en tot op de vermeerdering van den ziekte-toestand beurtelings afwisselende. Over het algemeen is het veiliger zich te gedragen overeenkomstig art. 3 dan volgens art. 2, vooral in de eigenlijk gezegde zinneloosheid; vervolgens rigt men de behandeling in volgens art. 4, vermits deze ongesteldheden altijd het uitwerksel van eene minder of meer verouderde ontaarding der vochten zijn. De spaansche-vlieg-pleisters kunnen niet anders dan in dit geval eene goede werking doen, om in de *zinking (fluxion)*, die zich in de hersenen heeft gevestigd, eene afleiding aantebrengen.

De middelen van welke men gemeenlijk gebruik maakt, zijn: de aderlatingen, bloedzuigers, wateroverstortingen, baden, trekpleisters, wrijfmiddelen; alles dingen, die, zoo als men zulks maar al te dikwijls ontwaart, òf gevaarlijk òf althans ongenoegzaam zijn. Het aftappen van bloed en het langdurig gebruik der baden zijn niet, voor die soort van lijders, de minste onheilen. Zij bewerken de ongeneesbaarheid der ziekte, of althans maken zij haar, met opzigt tot de lijders op welke men in het vervolg onze Orde van Behandeling zoude willen toepassen, zeer moeijelijk om uittedelgen, vermits door het aanwenden dier middelen onherstelbaar op de organen der levensgeesten, op de hersenen en derzelver vliezen of ve-

zelen, de vochten*scherpte* (*sérosité*) wordt vastgezet, die maar al te dikwijls aan dezelven voor altijd hunne behoorlijke werking beneemt. Indien al in sommige gevallen de aderlating, de toevallen der krankzinnigheid scheen te verminderen, geschiedde zulks alleenlijk omdat met het bloed, zich tevens een gedeelte der vochten*scherpte* (*sérosité*) ontlastte; maar die bewerking, terwijl zij de beweegoorzaak des levens verwoest, is overigens volstrekt onvoldoende om de bron der *zinking* (*fluxion*) die de organen ontstelt uitteputten of optedroogen.

Beroerte.

Het kenmerk der beroerte is, dat zij den lijder het gebruik der zintuigen en de vrijwillige werkingen des ligchaams beneemt. Men is gewoon deze kwaal in waterachtige en bloedrijke te verdeelen. Eerstgemelde erkent men uit de vochten te ontstaan; de tweede, zegt men, wordt door het bloed veroorzaakt. Doch, zoo als wij reeds vroeger, zoo wij meenen voldingend, hebben aangetoond, is het eene grove dwaling, te gelooven dat het bloed, zelf soms zijne beweging zoude stremmen.

Men kan in deze dwaling onmogelijk volharden, tenzij men, tegen alle rede en verstand, uitwerkselen aanneme zonder oorzaken die dezelven te weeg brengen.

Beide soorten van ziekte kunnen verdreven worden door de ontlasting van derzelver *oorzaak*, na-

melijk door beurtelingsche aanwending van het braakpurgatief en het purgatief, wanneer de eerste soort, of de waterachtige beroerte voorhanden is, en door middel van het enkele purgatief in het geval van bloedrijke, of roode beroerte. In beide gevallen moet, terstond bij de eerste verschijnselen, de Behandeling zeer ijverig volgens art. 3 worden aangewend, tegelijker tijd purgatieve lavementen aanbrengende; vervolgens wordt de behandeling overeenkomstig art. 4 voortgezet, vermits deze kwalen altijd het gevolg zijn van een reeds verouderd vochtenbederf.

In de roode beroerte moet met het purgatief worden aangevangen, omdat gewoonlijk de maag der lijders alsdan van spijzen is overkropt; en voor diegenen is het altijd noodzakelijk dezelve langs de benedenwegen te ontledigen, alvorens hen de schokkende werking van het braakpurgatief te doen ondergaan, behoudens echter, !ater, het braakpurgatief aantewenden wanneer daartoe de noodzakelijkheid wordt aangewezen. Evenwel zijn er gevallen, waarin dat ontlasting-middel derwijze noodzakelijk wordt, dat men niet anders handelen kan dan met opzigt tot de witte beroerte, omdat de maag zoodanig is overladen dat, indien men niet door middel van het braakpurgatief haren inhoud verminderde, het purgatief niet in de beneden- of tweede wegen zoude overgaan, en door de eerste wegen zoude worden uitgeworpen. De spaanschevlieg-pleisters, aangelegd op het oogenblik van den aanval, knnnen eene goede werking doen; doch men moet daarbij de purgatie niet staken

of verzuimen alvorens de zieke zich buiten gevaar bevindt.

Slaapziekte.

Deze kwaal overstelpt den lijder derwijze, dat men hem acht van het leven beroofd te zijn. Die toestand kan alleenlijk toegeschreven worden aan de massa der bedorven vochten, en aan derzelver *scherpte* (*sérosité*), die, door de vaten intekrimpen, de levensgeesten opslorpt. Indien de Natuur nog kracht genoeg heeft, en het bloed de stoffe, die deszelfs omloop belemmert, kan uitdrijven, keert de lijder, zelfs zonder geneeskundige hulp, tot het leven terug. Maar indien de Natuur weldadig wordt ondersteund door ontlastingen, die geschikt zijn om den bloedomloop van deszelfs belemmering te ontheffen, zal het leven van den zieke krachtdadiglijk worden ondersteund.

Het braakpurgatief en het purgatief zijn beurtelings noodzakelijk, overeenkomstig het 3de artikel der Orde van Behandeling, behoudens de toepassing van art. 4, wanneer in des lijders toestand verligting is aangebragt. De spaanschevlieg-pleisters moeten niet versmaad; en niet een der middelen, die, om het even langs welke wegen, ontlasting kunnen aanbrengen, of althans geschikt zijn om eene nuttige afleiding te veroorzaken, mogen verzuimd worden.

Geraaktheid.

De geraaktheid kenmerkt zich door het verlies der

beweging, en somtijds door die van het gevoel. Zij kan algemeen of plaatselijk zijn. De geraaktheid volgt soms op de beroerte, en in dat geval wordt zij geacht moeijelijker te genezen te zijn. Deze ziekte is altijd het uitwerksel van een chronisch vochtenbederf. De reeds verre gevorderde leeftijd is een minder of meerder onoverkomelijke hinderpaal tegen des lijders genezing. In ieder geval moet men, ten einde, indien al niet de genezing, althans daarop de hoop te verkrijgen, de ontlasting met verhaasting doordrijven, door de behandeling volgens art. 3 aantevangen, en vervolgens overeenkomstig art. 4 dezelve voortzetten. Het braakpurgatief is daarbij noodzakelijk, en wordt nog meer noodwendig, indien de kwaal een der bovengedeelten des ligchaams heeft getroffen.

Vallende ziekte.

De vochten*scherpte* (*sérosité*), zich in de hersenen op het harde breinvlies plaatsende, kan epileptische toevallen veroorzaken, of datgene te weeg brengen wat men gemeenlijk vallende ziekte noemt. In dit geval ontspruit de *zinking* uit de zwarte gal, of althans uit zeer bedorvene stoffen. Het bloed zendt die door de halsslagaders tot in de hersenen op, deze verzamelt die stoffen druppel voor druppel in een vliezig zakje, *kiste* genoemd, hetwelk zich boven het harde hersenvlies heeft gevormd. Wanneer dit zakje, of *kiste*, hetwelk slechts een zeker gedeelte der vochtenscherpte kan bevatten, gevuld is, wordt hetzelve door de beweging der slag-aders en de wer-

king van het ongetwijfeld door de bijtende stoffe geprikkelde zenuwachtige vlies, gedwongen zich te ledigen, en deze *zinking* (*fluxion*) stort zich dienvolgens op de *meninges*, langs het verlengde merg en over de zenuwen uit, welke zij door hare scherpte zamentrekt. Die *scherpte* (*sérosité*) verstoort, in den staat van verheffing der kwaal, of gedurende de toevallen, de geregelde werking der levensgeesten, doet den zieke zijne bewustheid verliezen, en hem ter aarde neêrstorten; de zenuwen, die er sterk door zijn aangedaan, geven aan de spieren eene zoo hevige werking, dat de lijder zijne oogen verdraait en met de geweldigste kracht zijne leden schudt; uit zijnen mond komt eene schuimende stoffe; zijne tanden sluiten zich zoo sterk, dat dikwerf de stuiptrekkende bewegingen der kakebeenderen de tong kwetsen. De *zinking* vloeit uit de hersenen, soms hoorbaar, tot in de maag neder; schier altijd schijnt de lijder met groote teugen te zwelgen, als of hij overvloedig water dronk. Door haar volumen drukt of weegt de zinking zwaar op de maag en op de voornaamste slagaderen, welke zij zamentrekt of verengt, zoo als zij de beweging der vloeistoffen vertraagt; van dáár, dat de lijder in dat oogenblik in slaap valt. Ontwaakt, herinnert hij zich niet wat hem overkomen is; hij is verdoofd; zijne levensgeesten zijn niet bezadigd; hij weet niet wat hij zegt of wat hij doet: althans worden, in meerderen of minderen graad van hevigheid, deze verschijnselen, behoudens wijziging in aard en in veelvuldigheid van herhaling, algemeen bij de onderscheidene lijders waargenomen.

Deze ziekte moet worden te keer gegaan volgens art. 4 der Orde van Behandeling, zelfs dan, wanneer zij in haren aanvang, of in haar eerste toeval mogt zijn, vermits zij niet anders zijn kan dan het gevolg van verouderd vochtbederf. Het braakpurgatief, waarmede de behandeling is aangevangen, moet ten minste éénmaal tegen vier of vijf doses van het purgatief herhaald, en in vele gevallen zelfs beurtelings met het purgatief genomen worden. Deze ziekte, die als eene der hardnekkigsten en meest vasthoudenden te beschouwen is, kan niet geacht worden verdreven te zijn, wanneer hare toevallen niet meer op den gewonen tijd zich voordoen of zelfs wanneer zij zich in eene aanmerkelijke wijl tijds niet hebben vertoond. De lijder moet nog eenen zeer geruimen tijd op zijne hoede zijn, en niet schromen de purgatieven bij herhaling aantewenden, ook zelfs wanneer hij sints lange zich reeds volkomen genezen waant.

Stuipachtige bewegingen. Bevingen.

De *zinking* (*fluxion*), op de zenuwen of zenuwachtige vliezen uitgestort, veroorzaakt bevingen, hetzij tijdelijk afwisselende of onafgebroken voortdurende, hetzij over geheel het ligchaam of in sommige deelen van hetzelve, het hoofd niet uitgezonderd. Deze aandoeningen, het gevolg zijnde van een verouderd bederf der vochten, kan het ophouden of nalaten derzelven alleenlijk worden verkregen door de ontlasting dier stoffen, bewerkt door de behande-

ling volgens art. 4. Wat van de zenuwziekten, als ook van de vallende ziekte is gezegd, kan ook onwedersprekelijk op deze soort van ongesteldheid worden toegepast.

Oorpijn.

De vochten*scherpte* (*sérosité*), zich binnen in het oor vast zettende, of over de onderscheidene organen van het gehoor zich verdeelende, kan in het oor ruischende tikkingen of suizingen te weeg brengen, en zelfs doofheid veroorzaken. Soms vormt zich in het oor eene bezetting der kwade stoffen, en ontstaat daardoor eene verzwering.

Die onderscheidene aandoeningen en de doofheid, indien zij niet door verlamming der gehoorzenuw volslagen is daargesteld, kunnen verdreven worden door het beurtelings gebruik der beide purgatieven, in den aanvang der behandeling beurtelings aangewend volgens art. 2, indien de kwaal eerst kortelings is ontstaan; volgens art. 4 indien dezelve is verouderd of ingeworteld; volgens art. 3 indien met dezelve hevige of snijdende pijnen gepaard gaan.

Oogziekten.

De *zinking* (*fluxion*), indien zij op het gezigtsorgaan zich verzamelt, is oorzaak der onderscheidene oogziekten, als daar zijn: de ontsteking en digtkleving der oogleden, derzelver omkronkeling, de traanoogen, de drooge en vochtige oogkwalen, de vlek-

kwalen, de vlekken die het horenvlies verduisteren, de cataract, of verduistering van het kristallijn; de *goutte sereine* of het verlies des gezigts zonder eenig merkbaar gebrek der oogen; met één woord: alle de ongesteldheden en toevallen, die aan de oogen kunnen toekomen, als ook diegenen, welke vervolgens geleiden kunnen tot eene geheele of gedeeltelijke berooving van het gezigt.

De aderlatingen of het aanleggen van bloedzuigers, gewoonlijk in deze gevallen aangewend, zijn daarbij niet heilzamer dan in alle andere gevallen, en strekken ook niet dat de kwade stoffen zich op het aangetaste deel minder vast zetten.

Wat aangaat de trekpleisters, of andere plaatselijke uitwendige middelen, en de kunstbewerkingen die gemeenlijk bij oogziekten worden aangewend, deze kunnen volstrekt geene gewenschte uitwerking hebben, zonder de hulp der middelen, door welke men alleenlijk in staat is de stoffelijke oorzaak der ongesteldheden of pijnen uittedrijven.

Alle de toevallen of ongemakken, die dreigen den lijder van zijn gezigt te berooven, vorderen, uit hoofde van derzelver hevigheid of van den teederen aard der aangetaste deelen, ontlastingen volgens art. 3 der Orde van Behandeling. Men kan zich niet te veel beijveren om, door deze behandeling, het gezigt te redden. Twee doses braakpurgatief, tegen éene dosis purgatief zijn in dit geval algemeen aangewezen. Deze orde van behandeling mag niet gestaakt of onderbroken worden, wil men niet den lijder blootstellen aan het verlammen der gezigtszenuw en aan het gevaar van

welhaast zijne kwaal ongeneesbaar te doen zijn. In de andere gevallen, waarbij namelijk niet onmiddellijk het verlies des gezigts wordt bedreigd, volgt men die artikelen der Orde van Behandeling, welke op dezelven kunnen toepasselijk zijn. Worden, zoo als gewoonlijk, de spaanschevliegpleisters aangewend, zoo moet men daarom den gang der purgatie niet vertragen; ook moet men, zoo veel mogelijk, het braakpurgatief niet verzuimen, hetwelk altijd in de behandeling dezer kwalen doelmatig is.

Mondpijn.

De vochten*scherpte (sérosité)* in den mond verspreid, kan door hare hitte of door haren bijtenden aard, het tandvleesch aandoen, hetzelve tot verzwering brengen, de tanden doen los staan, en de verschijnselen van den scheurbuik te weeg brengen; aan de *scherpte (sérosité)* is ook de opzwelling der tong, het ongemak hetwelk men gemeenlijk noemt „den huig hebben," en de onderscheidene opzettingen, dikte of verhardingen, welke men bij deze ongesteldheden waarneemt, toeteschrijven. Alle die verschijnselen worden verdreven door eene toereikende herhaling der aanwending van het purgatief, in nieuwe gevallen volgens art. 2 der Orde van Behandeling; en wanneer de ongesteldheid reeds verouderd of uit een chronisch vochten-bederf ontsproten is, volgens art. 4. De aanwending van het braakpurgatief is daarbij algemeen aanbevolen.

Tandpijn.

De oorzaak der Tandpijn is geene andere dan die

van alle overige pijnlijke kwalen, en schier altijd is de tandpijn de voorbode eener meer bedenkelijke ziekte. Door de scherpe vochten uittedrijven die de tandpijn te weeg brengen, zal men ook andere toevallen voorkomen, met al hetgeen zij noodlottigs kunnen hebben; vermits die zelfde kwade vochten, hetzij verplaatst, hetzij verdeeld wordende, zich over het geheele ligchaam kunnen uitbreiden.

In zekeren zin is het onmogelijk, tandpijn te hebben, vermits de tanden bijna niet gevoelig zijn; daarom is het, dat wanneer zich de *zinking* (*fluxion*) in derzelver spongieuse deelen heeft verzameld, zij dezelven uitholt, en stuksgewijze rottende doet afvallen, dikwerf zelfs zonder eenige pijn te doen gevoelen.

Indien de *zinking* (*fluxion*) zich in de wang uitstort, zwelt deze op; de pijn is alsdan minder, en somwijlen gevoelt men er in het geheel geene, omdat die *zinking* zich naar elders heeft verplaatst.

Er worden onderscheidene plaatselijke middelen aangewend, die de pijn lenigen, indien zij de zinking van plaats doen veranderen of wel haar geheel oplossen. Alleenlijk de door bederf werkelijk aangestoken tanden moeten uitgetrokken worden. In het geval van tandpijn eene goede en gave tand of kies uittetrekken, is even dwaas als zich een' arm of een been te laten afzetten, omdat zoodanig lichaamsdeel door pijn is aangedaan. Ieder mensch heeft tanden noodig om de spijzen te vermalen, en men weet ook dat een mond zonder tanden moeijelijk in het spreken de woordklanken doet uiten; overigens maken de tanden het sieraad van

den mond uit. Het uittrekken der tanden stopt de bron der *zinking* niet; het bloed blijft dezelve neêrlaten op de plaats waar de uitgetrokkene tand heeft gestaan, of wel op de naast- aan staande tand. Dikwerf ook verspreidt zich de zlnking over geheel het kakebeen, derwijze dat het onmogelijk is te onderscheiden, welke van alle de tanden het meest door pijn is aangedaan. Er zijn lieden, die, zorgvuldig gebruik makende van het door ons voorgeschreven purgatief, gedurende eenen geruimen tijd holle tanden of kiezen behouden, zonder dat derzelver uitholling werkelijk vermeerdert, en zoodanig, dat zij hun schier den zelfden dienst bewijzen als of zij nog gaaf en goed waren.

De hevigheid der tandpijn moet bepalen volgens welk artikel der Orde van Behandeling de scherpe vochten moeten worden ontlast. Ook hier geldt weder de onderscheiding van nieuwlings opgekomene of reeds verouderde pijn. Voor eerstgemelde is art. 2, voor de chronische art: 4 aangewezen. Art. 3 wordt toegepast wanneer, door de behandeling volgens de andere artikelen, de verligting der pijn niet spoedig genoeg wordt aangebragt. Het braak-purgatief is noodzakelijk, en men herhaalt hetzelve veelvuldiger, indien de genezing tragelijk volgt.

Polypus of vleezig uitwas.

De polypus is een vleezig uitwas dat zich aan onderscheidene gedeelten van het ligchaam kan openbaren, maar meestal uit den neus groeit; naar gelang van den graad der vochtenscherpte is deze kwaal in haren

aard onderscheiden. De afzetting van den polypus door heelkundige kunstbewerking is het gewone tegenmiddel; maar dit middel is ontoereikende, indien niet de bron der vochtenstoffe, die de kwaal heeft voortgebragt wordt gestopt, want eenen anderen polypus zal de plaats van den afgezette vervangen, of wel de door de kunstbewerking te weeg gebragte wonde zal niet geheeld worden.

Het purgatief moet volgens art. 4 worden aangewend; dat is te zeggen, gedurende ettelijke weken vóór de kunstbewerking, die, in allen gevalle, niet moet volvoerd worden dan wanneer de lijder, wat de dierlijke verrigtingen betreft, zich in welstand bevindt. Na het volbrengen der operatie moet de lijder het purgatief andermaal volgens het zelfde artikel aanwenden, tot zoo lang de wond der kunstbewerking geheeld en de gezondheid volkomen hersteld zijn. Het braakpurgatief moet somwijlen worden aangewend, dat is te zeggen, voor zoo veel zulks gevorderd wordt door de kenteekenen, die gemeenlijk er het gebruik van bepalen.

Puistig aangezigt.

De vochten*scherpte* (*sérosité*), in de vaten van het aangezigt zich uitstortende, omdat het bloed in deszelfs beweging is belemmerd, is de oorzaak der roode gelaatskleur, vergezeld met puisten, uitspruitsels, enz. welke men bij sommige lieden waarneemt. Het braakpurgatief is soms hierbij noodig; het purgatief moet volgens art. 4 worden aangewend, vermits deze

kwaal altijd het gevolg eener chronische ontaarding der vochten is.

Keelziekte (*Esquinancie*).

De *zinking* (*fluxion*) in de keel verzameld, kan, door hare brandende hitte, de opening van den slokdarm (*Pharynx*), het bovengedeelte der luchtpijp of keel (*Larynx*), de sluitspier die het keelgat zamentrekt (*oesophagus*), de longpijp of lucht-ader (*aspera arterica*), en alle de nabij gelegene deelen aantasten. Deze kwaal, door de gewone geneeskunde behandeld, kan, naar gelang der meerdere of mindere ontaarding der vochten, koudvuur doen ontstaan.

Indien deze ziekte den tijd gehad heeft om een ernstig karakter aantenemen, moet zij behandeld worden overeenkomstig art. 3 der Orde van Behandeling, tot dat zij haar bedenkelijk of zorgelijk aanzigt verloren hebbe. Vervolgens behandelt men haar overeenkomstig art. 2, wanneer de kwaal nog goedaardig is, of wanneer zij dit karakter weder aangenomen heeft. In ieder geval moet met het braakpurgatief worden aangevangen, en hetzelve moet herhaald worden voor zoo veel noodig is, om de keel over het algemeen vrij te maken; vervolgens wordt het purgatief alleen aangewend naar mate den oorspronkelijken zetel der kwaal zal zijn ontledigd.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

ZIEKTEN (GEZEGD) VAN DE UITERSTE DEELEN.

Rhumatieke Pijnen.

Een lijdende toestand, die zich dikwerf doet gevoelen zonder koorts, verlies van eetlust, of ontsteltenis in de natuurlijke verrigtingen, wordt gewoonlijk onder den algemeenen naam van pijnen aangeduid. Die aandoeningen komen zeer veelvuldig voor, en worden allerwege waargenomen. Er zijn luchtstreken en landen, waar zij meer dan elders zich voordoen; doch nergens verschillen zij in derzelver grondwerkende of innerlijke oorzaak. De pijnen worden naar derzelver aard onderscheiden, zij zijn of tijdelijk afwisselende of voortdurende, in eenig ligchaamsdeel vastgezet of van plaats verschietende, en worden aangeduid onder de benamingen, welke men is overeengekomen aan dezelven te geven.

De aard der verschietende pijnen wordt gekenmerkt door derzelver veelvuldige verplaatsing van het een naar het ander ligchaamsdeel; dat is te zeggen, wanneer de vochten*scherpte* (*sérosité*), zich nog nergens bepaaldelijk verzameld hebbende, om zoo te spreken slechts langs de onderscheidene ligchaamsdeelen henen strijkt. Nu eens blijft zij stilstaan in een der beenen, in eene dije, in een' der armen, in den hals (*torticolis*) en achtervolgens in alle de vleezige deelen des ligchaams. Aan deze soort van pijnen heeft men den naam van rhumatieke pijnen gegeven.

Zoodra de stoffe, die de pijnen in het algemeen doet gevoelen, zich gevormd heeft, zijn zij schier altijd verschietende en tijdelijk afwisselende, en zelden vangen zij aan met het karakter van plaatselijke vastzetting; eerst na verloop van eenigen tijd worden zij onafgebroken voortdurende en op eenig vast ligchaamsdeel bepaald. Indien men terstond bij den aanvang der pijnen er de *oorzaak* van uitdreef, zoude men voor het vervolg groote onheilen voorkomen; daartoe behoeft men in dat eerste tijdperk slechts de Behandeling overeenkomstig art. 2 interigten, en zelfs is veelal art. 1 toereikende. In geval de pijnen zeer hevig zijn, zal men eerder verligt en spoediger hersteld zijn, wanneer men het purgatief volgens art. 3 aanwendt. Indien de pijnen chronisch zijn, brengt men de ontlastingen volgens art. 4 te weeg. Is de pijn in eenen arm, in eene hand, in de vingers of in andere deelen in den omtrek der eerste wegen, alsdan kan het braakpurgatief daarbij noodzakelijk zijn;

dikwerf zelfs is het onvermijdelijk dat hetzelve, beurtelings met het purgatief, terstond bij den aanvang der behandeling worde aangewend.

Eene lange praktijk heeft geleerd, dat alle pijn die dikwerf van plaats verandert, zonder gevaar is, in welk deel des ligchaams dezelve ook moge worden ondervonden. Zij verschiet, omdat de stoffe die haar veroorzaakt van de eene plaats naar eene andere overgaat. Zij is zonder gevaar omdat zij den tijd niet heeft het ligchaamsdeel, waarover zij als ware het slechts voorbijgaat, te beschadigen. Die pijn is schier altijd gemakkelijk te overwinnen, vermits de haar te weeg brengende stoffe, in beweging zijnde, gemakkelijk is uitredrijven. Maar de pijn, die niet meer zich verplaatst, kan gevaarlijk zijn; zij is zulks meer bijzonder wanneer het aangedane deel van teederen aard is, omdat alsdan het verblijf der vochten*scherpte* (*sérosité*) zoodanig ligchaamsdeel kan kwetsen en vernielen. Die pijn kan ook zeer moeijelijk te verdrijven zijn, omdat de door het bloed verzamelde of neêrgelatene *zinking* (*fluxion*) veel meer moeite heeft om in den bloed-omloop terug te keeren, dan vóór zij zich had vastgezet. In den tusschentijd, waarin de werking der pijn ophoudt, keert de vochten*scherpte*(*sérosité*),die de eenige oorzaak der pijn is, in de wegen van den bloedomloop terug, en vermengt zich met de massa der vloeistoffen, tot zij op nieuw stil staat, en zich op eenig ander deel vastzet. Ziedaar de oorzaak, die nu en dan de afwezendheid van alle tijdelijk afwisselende pijn te weeg brengt; maar de grondwerkende oorzaak bestaat

daarom niet minder in den lijder, die door zoodanige pijn wordt aangedaan.

De zelfde praktijk heeft ons ook doen opmerken, dat, indien, gedurende de aanwending, der purgatieven, de pijn ophoudt of minder gevoelig wordt, zulk geschiedt omdat de *oorzaak* derzelve geheel of gedeeltelijk ontlast of althans verplaatst is geworden. Wanneer de ontlasting-middelen, gedurende derzelver werking, de pijnen doen verminderen, verplaatsen zij derzelver *oorzaak* en trekken zij deze tot zich. Dit is een verzekerd teeken van eerlange genezing, want de gezegde *oorzaak* is alsdan in eenen goeden gang van ontlasting. Wanneer na het ophouden der werking eener ontlastingverwekkende dosis, de pijnen terugkeeren, is zulks een teeken dat de *zinking* (*fluxion*), niet meer door die dosis beluisterd, zich als naar gewoonte weder op het aangetaste deel vestigt. Deze waarneming gebiedt uitdrukkelijk, de purgatie te herhalen in zoodanige mate als tot de volkomene uitdrijving van de *oorzaak* der pijn kan worden vereischt. Deze waarneming is metterdaad ook toepasselijk op iedere soort van ziekte tegen welke onze Orde van Behandeling wordt aangewend. Het is duidelijk te beseffen, dat, indien een tegenovergesteld uitwerksel zich voordoet, dat is, wanneer gedurende of onmiddellijk na de werking der doses van het purgatief, de pijn heviger, de ziekte erger is, zij alsdan derzelver *oorzaak* hebben aangegrepen, hetwelk niets vreemds is, vermits zij dezelve moeten uitdrijven; doch alsdan moet men, zoo lang mogelijk, in de aanwending van het purgatief volharden alvorens

dezelve te schorsen, en terstond na het nemen van ettelijke rustdagen, de behandeling hervatten, ten einde de meergezegde *oorzaak* der pijn te bereiken en uittedrijven.

Onmogelijk is het te miskennen, dat alle ziekten eigenlijk gezegd, pijnen zijn van den zelfden aard, als die waarvan wij thans spreken, en welker stoffelijke oorzaak steeds de zelfde is, tenzij men dezelven aan de uiterste deelen des ligchaams of in deszelfs holligheden ondervindt. Want wat lijden of een lijdende toestand is, is niets anders dan pijn, en iedere ziekte veroorzaakt lijden, of eenen lijdenden toestand. De bron van alle pijn of van het lijden, van welken aard ook, is niet dáár, waar de pijn wordt gevoeld; datgene hetwelk pijn of ongemak doet lijden is altijd een uitvloeisel dier bron; dit een en ander is in het eerste Hoofdstuk van dit werk aangetoond, en op grond dezer waarheden behoorde men te kunnen zeggen: *de bewerktuigde bezielde wezens sterven door een beginsel dat in hen woont, en geen zoodanig wezen is ongesteld of ziek door eene oorzaak van buiten*, vermits de *oorzaak* der ziekten volstrekt inwendig is. Dierhalve is het nutteloos eene kwaal enkel en alleen uitwendig te behandelen.

In allen gevalle moet worden zorg gedragen, dat geen uitwendig of plaatselijk van buiten aangewend middel in zoo verre nadeelig werke, dat hetzelve de vochten derwijze uitspreide dat zij in het vervolg niet meer kunnen worden uitgedreven. De verzachtende pappen enz. zijn schier altijd gevaarlijk, wanneer men het, door bezetting van kwade vochten of anderzins aangetaste

deel niet tot zwering of ettering wil brengen, vermits zij, dikwerf te veel ontbindende, de uitstorting der stoffe kunnen verwekken, en de versterving van dat deel kunnen veroorzaken. De kompressen, gedoopt in eene door den aard of het karakter der vochtenbe. zetting aangewezene vloeistof, zijn aan de zelfde ongelegenheden niet onderhevig. Het is onbetwistbaar, dat de purgatieven de eenige middelen zijn, die tegen de van binnen veroorzaakte ongesteldheden en tegen de pijnen in het algemeen bestaan.

Heupjicht.

De Heupjicht is eene vaste pijn. Zij is schier altijd voorafgegaan geweest door de tijdelijke of plaatselijk verschietende pijnen, van welke zoo even is gesproken. Zij wordt veroorzaakt door de *zinking* (*fluxion*), die in de vaten omliep zonder zich ergens vasttezetten, en welke door het bloed eindelijk is neêrgelaten in de spier van een der beneden-uiterste-deelen. Die pijn zetelt dikwerf van de heup tot aan het uiteinde van den voet, in welke streek zij schier altijd eene moeijelijk te verdurene smart te weeg brengt; de naam welke zij voert is ontleend van de plaats, waar zij zich vestigt. Het aderlaten, de bloedzuigers, de gewone of geestrijke baden, wrijfmiddelen, pleisters, pappen enz. kunnen slechts deze kwaal ongeneeslijk maken.

De heupjicht, indien zij zeer hevig is, eischt de purgatie volgens art. 3 der Orde van Behandeling; anders bestrijdt men dezelve volgens art. 2. Is zij

chronisch, of volgt zij onmiddellijk op voorafgegane pijnen, zoo handelt men volgens art. 4. Het braakpurgatief is alleenlijk aangewezen, wanneer er overlading der maag bestaat.

Kramp-pijnen.

Op de spieren of over de spier-adervliezen uitgestort zijnde, brengt de vochten*scherpte* (*sérosité*) die deelen in zamentrekking of krimping; zij verwekt er die rukking of heen- en weêr-trekking, die de kramppijnen kenmerkt, welker foltering dikwerf ondragelijk is. Dezen zijn in geenendeele gevaarlijk, zoo lang zij zich niet anders dan aan de uiterste deelen doen gevoelen; maar zij kunnen bedenkelijke toevallen te weeg brengen, door op de voornaamste wegen van den bloedomloop te werken, want alsdan kunnen zij het bloed doen stilstaan. Zeldzaam is het, dat de kramp niet spoedig door eenig toeval van pijn wordt gevolgd. De kramp is eene voorbijgaande aandoening van korten duur; men kan dus, terwijl zij in werking is geene geneeskundige behandeling tegen haar ten uitvoer brengen; er is alsdan om haar te doen ophouden geen ander middel aantewenden, dan zich te bewegen, of eene of andere ligchaams-oefening aantenemen.

Lieden, die aan kramppijnen onderhevig zijn, zullen wèl doen met ruimschoots te purgeren volgens het 4de artikel der Orde van Behandeling: het moet hen niet bevreemden, indien zij gedurende de behandeling toevallen der kramp ondergaan. Het braakpurgatief is daarbij zelden noodzakelijk.

Jicht.

De jicht wordt voor ongeneeslijk gehouden. Zij is dit geenszins met opzigt tot allen die door haar worden aangetast, en zij zoude veel minder te vreezen zijn, indien men de *oorzaak*, zoodanig als die bestaat, er wèl van konde bevroeden, en indien men om haar te verdrijven de middelen erkende, van welke de ondervinding talrijke gelukkige uitkomsten heeft gestaafd. De vochten*scherpte*, die in dit geval zeer bijtend en zeer heet is, gaat in den bloedomloop over, alwaar zij eene hoeveelheid slijm aantreft, welke zij tot eene meer gedegene stoffe of tot eene pap bekookt. Het bloed brengt die stoffe tot in de bovenste of benedenste uiterste deelen, en legt dezelve in de zamenvoegingen der beenen neder. De *zinking* (*fluxion*) herkookt die soort van pap, en verandert die eindelijk in eene soort van bevochtigde pleisterkalk, die in het vervolg dient om de jichtknobbels te vormen; de *zinking* (*fluxion*) is het alleen, die de pijn en de ontsteking veroorzaakt. Die pijn begint veelal met zeer kortstondige vlagen, die slechts op merkelijk verwijderde tijdperken terugkeeren, dikwerf eerst na verloop van een jaar of achttien maanden, of zelfs van verscheidene jaren; alsdan is zij periodiek. Wanneer de ziekte zich inwortelt, of de stoffen in bederf, en dienvolgens in kwaadaardigheid toenemen, worden de aanvallen der kwaal menigvuldiger, langduriger, pijnlijker; en bij vervolg van tijd worden de lijders stram, met jichtknobbels overladen en door pijnen gefolterd, die gemeenlijk niet dan te gelijk met het leven eindigen.

Het is waarschijnlijk, dat er altijd jichtige lieden zullen zijn, en ook dat men de jicht zal ongeneesbaar achten, zoo lang de kunst van genezen slechts op gissingen, zonder vasten grondslag, in het duister zal rondtasten, en men zich bepalen zal tot uitwendige middelen, die in dit geval, even als in zoo vele anderen, ontoereikend zijn. Het is reeds veel gewonnen, zegt men, indien die middelen verligting of leniging der pijnen aanbrengen. Voorzeker, ja. Maar indien men de oogen openen, of zich van den dwang der vooroordeelen en der dwaling bevrijden wilde, zoude onvermijdelijk het getal der jichtige personen veel geringer zijn, want alsdan zoude men geleerd hebben, die pijnen in het algemeen te verdrijven, wanneer zij nog slechts rhumatiek, tijdelijk afwisselende, plaatselijk verschietende en ligt zijn, vermits die zelfde pijnen, van welke de *oorzaak* is verklaard geworden, schier altijd eindigen met het karakter der jicht aantenemen.

De *oorzaak* der jicht wordt uitgedreven, en de aan die kwaal lijdende personen worden genezen door het gebruik van het purgatief, terstond bij de eerste verschijning der kwaal daarmede aanvangende volgens art. 2 der Orde van Behandeling, of volgens art. 3 indien de hevigheid der pijn zulks vereischt. Is de ontaarding der vochten reeds verouderd, of zwicht dezelve niet voor deze aanwending van het purgatief, zoo moet de lijder het 4de artikel dier zelfde Orde van Behandeling volgen. Door het dikwijls herhaald aanwenden der purgatie, in de tusschenpozing van den eenen aanval op den anderen, kan men den terugkeer

der aanvallen voorkomen, vooral bij personen van middelbaren ouderdom; en indien al de aanvallen zich vernieuwen, zal derzelver duur verkort, derzelver hevigheid gematigd zijn, en zulks te zekerder nog, indien de lijders niet geschroomd hebben zoo dikwerf de purgatie te herhalen, of dezelven zoo digt op elkander te laten volgen, als zulks moet geschieden.

VYFTIENDE HOOFDSTUK.

ZIEKTEN VAN HET VROUWELYK GESLACHT.

Huwbaar-wording.

Wanneer de jonge meisjes omstreeks den tijd harer huwbaar-wording ziek zijn, gebeurt het zelden dat zulks niet wordt toegeschreven aan het uitblijven der eerste maandelijksche zuivering. Zij, die deze meening koesteren, hebben niet erkend, dat juist het omgekeerde geval plaats heeft, en dat, vermits die meisjes ziek zijn, de Natuur in haar, met opzigt tot het zich voordoen der maandstonden, hare werking niet geregeld kan volvoeren. Intusschen leert de dagelijksche ondervinding, dat de meisjes, die zich omstreeks den tijd harer huwbaar-wording in goeden gezondheidsstaat bevinden, de maandelijksche zuivering erlangen, zonder deswegens eenige ongesteldheid of eenig ongemak te ondergaan, zelfs zonder de natuurverandering,

in het oogenblik dat zij plaats grijpt, gewaar te worden. Die misvatting ontstaat even als zoo menige andere, doordien men zoo weinig de *oorzaak* der ziekten bevroedt. Men neemt zijnen toevlugt tot hetgeen men de emmagoguen noemt, uit welke onderscheidene dranken worden zamengesteld, die verre af zijn van de kracht te bezitten, welke men aan dezelven toeschrijft. Alleen door die jonge meisjes te ontlasten van de massa der gal en andere vochtenstoffe, die de geelzucht of de bleekte, en alle andere door haar ondervonden kwalen veroorzaken, kan men den bloedomloop bevorderen en tot deszelfs natuurlijke werking terugvoeren. Dus handelende, zoude men die jeugdige lijderessen onfeilbaar vrijwaren tegen de toevallen door welke zij worden bedreigd; doch men behartigt zulks zoo weinig, dat velen derzelven in eenen kwijnenden toestand vervallen, en de prooi worden van eenen dood, welken met alle regt te vroegtijdig mag worden genoemd.

Het is van des te meer gewigt het jonge meisje in haren vroegeren leeftijd te genezen, vermits, wanneer zij ongesteld, of hare gezondheid, zwak blijft, hare maandstonden moeite kunnen hebben zich, op den tijd van den huwbaren ouderdom, te openbaren, en daaruit bedroevende toevallen en zelfs de dood kunnen ontstaan. Die grootmoeder-vertellingjes zijn wel zeer schadelijk, volgens welke de verschijning der maandelijksche zuiveringen het jonge meisje moet genezen, en dat men dezelven in volkomene veiligheid moet afwachten, zonder eenige andere hulp dan die der Natuur. Wel zeer verstandeloos zijn diegenen, die be-

weren, dat, indien die jonge dochter, ofschoon huwbaar geworden zijnde, ziek blijft, zij alsdan door de uitwerkselen van het huwelijk zal hersteld worden, en dat men haar dus hoe eerder hoe beter moet uithuwen. Men moet wel zeer onkundig zijn, om te beweren dat, indien de huwbaar-wording en het huwelijk onvoldoende geweest zijn om eene jonge dochter uit ziekte te herstellen, zij als vrouw herstellen zal na of door middel van te zijn moeder geworden. Hoe vele ongerijmdheden verdrijven dus de waarheid! Hoe vele slagtoffers hoopen zij op-een!

Is een meisje ziek omstreeks den tijd dat bij haar de geregelde maandzuiveringen moeten ontstaan, zoo zal zij géwisselijk niet huwbaar worden voor en aleer zij van hare ziekte is hersteld. In dat geval moet de uitdrijving der kwade vochten, die zich tegen die herstelling verzetten, bewerkstelligd worden volgens art. 4 der Orde van Behandeling, tot dat het meisje in eenen staat van gezondheid is gebragt, zoo als die in de GEZONDHEIDS-TABELLE ten haren aanzien is aangewezen. Alsdan zal de maandelijksche zuivering kunnen plaats grijpen, op een oogenblik zelfs dat men er het minste aan denkt, en dezelve zal geregeld voortgaan zoo lang de vrouw zich zal wèl bevinden, of tot zoo lang er door eene of andere natuurlijke oorzaak in de maandstonden eene stremming of belemmering wordt teweeg gebragt.

Ophouding der maandstonden en der vruchtbaarheid, (retour d'age.) Afdalende Leeftijd.

Aan het ophouden der maandelijksche zuiveringen,

of aan hetgeen men den afdalenden leeftijd noemt (*retour d'age*), wordt gemeenlijk de oorzaak der ziekten toegeschreven, welke de vrouwen van haar 40ste tot haar 50ste levensjaar of omstreeks dat tijdperk vroeger of later, ondergaan; dit is eene dwaling welke verdient wederlegd te worden. Het is genoeg bekend, dat de voortbrengingskracht in vele menschen omstreeks het gezegde tijdperk ophoudt, en dit geldt evenzeer voor beiderlei geslacht. Wat natuurlijk is, verwekt geene ziekte; van dit beginsel behooren wij nimmer aftewijken. De natuurveranderingen, die in de vrouw ontstaan, hebben voorzeker geene hoegenaamde betrekking met de *oorzaak* der ziekten, noch met die van den dood, vermits deze zoo wel als gene altijd veroorzaakt wordt door het vochtenbederf, en vermits het ophouden der maandstonden eene natuurlijke omstandigheid is.

De natuur moet hierbij onder drie verschillende trappen worden beschouwd. Op den eersten trap of gedurende den wasdom van het jonge meisje, wordt de vereischte vloeistof tot dien toestand bereid. Op den tweeden trap, zoo lang de jonge dochter of vrouw in dien toestand verblijft, stort de natuur geregeld tijdelijk (*periodiek*) het overtollige dier vloeistof uit, met welke zij de vrouw heeft toegerust om waarschijnlijk het werk der wedervoortbrenging te volvoeren. En op den derden trap houdt de gezegde periodieke uitstorting op. De ondervinding leert dat eene vrouw die zich, tijdens het ophouden der maandelijksche zuiveringen, in eenen gezonden toestand bevindt, door of ten gevolge van die ophouding gee-

ne ziekte of ongesteldheid ondergaat. Trouwens, men behoort te erkennen, waarin de wezenlijke *oorzaak* gelegen is van alle de toevallen of kwalen, die omstreeks het meergezegde tijdsbestek worden waargenomen, en tevens behoort men de bijkomende of toevallige oorzaken duidelijk te verklaren, om, niet meer de *oorzaak* met haar uitwerksel verwarrende, in de zoodanige omstandigheden maatregelen van krachtdadiger aard aantewenden, dan waartoe gemeenlijk de toevlugt wordt genomen. Naar gelang van den staat van gezondheid of ziekte der vrouw, stort zich de maandelijksche zuiverende vloeistof, òf zuiver òf met de scherpte der kwade vochten beladen, uit. Eene vrouw, die ziekelijk is geweest, die voortdurend onafgebroken of tijdelijk afwisselende aan ongesteldheid of pijnen heeft geleden, vóór den tijd dat hare maandelijksche zuiveringen hebben opgehouden, is ongetwijfeld blootgesteld om zieker te worden van het oogenblik af aan, dat zij hare maandelijksche zuiveringen niet meer ondergaat. En waarom? Omdat de maandelijksche zuiveringen voor die vrouw eene tijdelijk afwisselende purgatie zijn; haar bloed ontlast zich met elke maandzuivering van een gedeelte der vochtenscherpte die met hetzelve omloopt. Die bloedvloeijing ophoudende, is het met opzigt tot dit gedeelte der vochtenstoffe gelegen, als met eene beek welker loop is gestuit, zonder dat daarom die beek in hare bron meer is opgedroogd, dan die der vochten zulks is bij deze vrouw. Vermits alsdan haar ligchamelijk gestel, de vochten in deszelfs holligheden besluitende, geene natuurlijke purgatie meer heeft, moet zij de natuur door

uitgelokte ontlastingen te hulp komen. Zij moet alsdan het purgatief aanwenden, in zoodaniger voege als zulks in de Orde van Behandeling is gezegd, tot dat zij eene volkomene gezondheid heeft terug gekregen, en de kwade vochten, die den maandelijkschen vloed vergezelden en tevens met denzelven zich ontlasteden, den algemeenen weg der uitwerpselen hernomen hebben, als de eenige die voor dezelven overblijft.

Indien het verstand der vrouwen zoo verre vorderen konde, dat hetzelve haar de heilzame uitwerkselen deed inzien van eene purgatie, die wèl is toegepast op de omstandigheden, in welke zij zich gedurende hare jeugd bevinden, tegen hoe vele ongemakken en kwalen zouden zij zich niet daardoor voor de toekomst vrijwaren. Niets is gewoner, dan jonge meisjes zich eene soort van spel te zien maken van de baden, van de aderlatingen en van de bloedzuigers, in stede van die rottende massa uittedrijven, die haar op alle wijzen doet lijden door met elken volgenden dag aantegroeijen. Zij stellen zich onmisbaar bloot aan alle toevallen en met name aan den zoo gewonen en zoo algemeenen *witten vloed;* doch die beter zoude genoemd worden geele, groene of gemengdgekleurde vloed, zoo als men denzelven bevindt te zijn. Van daar, dat verlies harer natuurlijke gelaatskleur, welke door geene bedenkbare kunstmiddelen kan hersteld worden; van daar, dat verouderd uiterlijk voorkomen lang vóór den tijd des ouderdoms. Indien de vrouwen tegen alle deze toevallen te gelegener tijd purgeerden, zouden zij hare gezondheid onderhouden en niets voor de toekomst te vreezen hebben, van hetgeen men den afdalenden leef-

tijd (*retour d'age*) noemt. Zij zouden de vloeijingen, de branderige hitte, de ontstekingen, de kliergezwellen, de daaruit ontstaande verzweringen, de tering vóórkomen, en zich behoeden tegen den dood, die maar al te dikwerf haar treft in eenen leeftijd in welken zij het meeste regt op het leven hebben! Voor het overige is de gezonde vrouw, hoe weinig ook begunstigd ten aanzien der schoonheid, altijd uit de natuur bekoorlijk, en is dienvolgens aan haar in alle opzigten den voorkeur te geven boven eene vrouw, die gewoonlijk zich ongesteld of in eenen lijdenden toestand bevindt.

Uitblijvende maandstonden.

Het uitblijven der maandstonden, hetwelk geenszins moet verward worden met het ophouden derzelven, of met den dalenden leeftijd (*retour d'age*), wordt aan onderscheidene oorzaken toegeschreven. Het heeft er echter slechts ééne, die zelfstandig en alleen werkende is; het is de zelfde als die van alle andere ziekten; en tot het herstel der geregelde zuiveringen moet de zelfde handelwijze worden gevolgd, als welke ter verdrijving der overige ongesteldheden wordt in acht genomen. Gewoonlijk wil men hierbij alleenlijk moreele oorzaken zien, aandoeningen, driften, in één woord: verdrietelijkheden of tegenheden welke de vrouw, op het tijdstip harer zuivering kan hebben ondervonden, en die er den geregelden loop van hebben kunnen stuiten. De vrouw, wil zij zich herstellen, moet alle deze tegenheden ter zijde stellen, even als ook de toe-

vallige of bijkomende oorzaken, die niet volstrekt te minachten zijn, en aan welke de vrouwen zich zoo veel mogelijk moeten onttrekken; doch waaraan geen meer invloed moet worden toegekend dan zij werkelijk hebben. Men moet derhalve slechts letten op de minder of meerder bedorvene vochten en op de *zinking* (*fluxion*) die er uit voortvloeit. Deze dubbele oorzaak is de grootste, welligt de eenige hinderpaal tegen de natuurlijke purgatie der vrouwen, zoo als zij ook alle de toevallen te weeg brengt, die van de stremming dier zuivering schier altijd het onvermijdelijk gevolg zijn.

De stremming of stuiting der maandstonden wordt veroorzaakt door de overvolheid van vochtstoffen en door de *zinking* (*fluxion*), die de kanalen der afscheiding of uitwerping van den zuiveringsvloed digtstoppen of er de organen van belemmeren, hetwelk in de lijderes den ziekte-toestand te weeg brengt. Alsdan kan zij door hoofdpijn, pijnen in de onderscheidene gedeelten des ligchaams, koorts, walgingen, verlies van eetlust, slapeloosheid of gemis van nachtrust enz. worden aangedaan.

De purgatie, zoo als zulks bij art. 2 der Orde van Behandeling wordt aangetoond, herstelt de uitvloeijing der maandzuiveringen; is er hevige pijn, verlet aan een of ander orgaan, of eenige reden tot bezorgdheid aanwezig, moet art. 3 worden gevolgd; is reeds de kwaal verouderd of chronisch, alsdan moet de behandeling overeenkomstig art. 4 geschieden, zoo lang zulks ter herstelling eener besliste gezondheid wordt vereischt, want in deze gevallen, even als bij het jonge

meisje, keeren de maandstonden niet dan met het volkomen herstel der gezondheid terug, en, onder de gezegde behandeling, geschiedt zulks menigwerf op een oogenblik wanneer de lijderes zulks het minst vermoedt.

Onmatige maandzuiveringen, Bloedvloeijingen.

De vrouw die eene buitengewoon groote hoeveelheid of eenen onnatuurlijk langen duur der maandvloeden ondervindt, is voorzeker met opzigt tot hare gezondheid in eenen toestand, die voorziening en herstel vereischt. Deze ongesteldheid hecht zich schier altijd aan eene oorzaak van vroegere ziekte. Het is eene soort van bloedstorting, die te weeg wordt gebragt door eene massa water of vloeibare vochtenstoffe welke met het bloed omloopt. Derhalve moet de purgatie worden voortgezet tot zoo lang de bron dier vloeijing is opgedroogd. De onregelmatigheid der maandvloeden ontspruit uit de zelfde oorzaak en eischt de zelfde behandeling.

Is deze toestand chronisch, zoo moet art. 4 der Orde van Behandeling worden gevolgd; is dezelve daarentegen nieuwlings eerst ontstaan, zoo kan de behandeling overeenkomstig art. 2 toereikende zijn. Van het braakpurgatief moet gebruik gemaakt worden naar gelang zich daartoe de behoefte openbaart. In het geval van uitvloeijing, vooral wanneer deze in groote hoeveelheid plaats grijpt, moet de vrouw zich beschouwen als door bloedstorting (*hemorrhagia*) te zijn

aangedaan, en zich gedragen naar hetgeen nopens die ziekte door ons is aangewezen.

Zwangere vrouwen.

Nimmer behoorde men aan de zwangerschap de *oorzaak* der ziekten of der lijdende toestand toeteschrijven, welke de vrouwen ondergaan, vermits, zoo als wij reeds hebben aangemerkt, datgene wat natuurlijk is, geene oorzaak van ziekte kan zijn. Eene zwangere vrouw verliest hare gezondheid uit geene andere *oorzaak*, dan die eenen man of eene niet in staat van zwangerschap verkeerende vrouw ziek maakt. Het bederf maakt geene uitzonderingen; en eerst na dat hetzelve de vochten der zwangere vrouw heeft aangetast, bevindt deze zich in eenen lijdenden toestand.

De zwangere vrouw kan ziek zijn, even als de gene, welke zich in het tijdperk van het ophouden der maandelijksche zuiveringen bevindt: ten gevolge der staking harer natuurlijke purgatie; wat van deze gezegd is, kan onwedersprekelijk op gene worden toegepast.

De zwangere vrouwen handelen wijsselijk, zoo voor zich zelven als voor hare vrucht, wanneer zij zich nimmer doen aderlaten of bloedzuigers aanleggen. Zoo als wij in Hoofdstuk IV hebben betoogd, is nimmer het bloed overtollig. De maandstonden zijn wel een overvloedig bloed; maar die eigenschap van overvloed houdt op, zoodra de vrouw zwanger is. Alsdan wordt er geen bloed meer uitgestort, vermits hetzelve tot vorming en ontwikkeling wordt gebezigd.

De vrouwen zullen derhalve ten allen tijde voor het best harer belangen, en ook in het wezenlijk belang der maatschappij handelen, door, ontheven van een heilloos vooroordeel, de purgatie (en ook zelfs het braak-purgatief) aantewenden, voor zoo veel zal noodig zijn om zich weder in welstand te herstellen. Door de werking van dit middel, hetwelk de ingewanden reinigt en het bloed zuivert, zouden zij niet slechts tegen miskraam maar zich ook tegen tallooze andere meer of minder noodlottige toevallen vrijwaren; zij zouden sterke en gezonde kinderen ter wereld brengen, omdat deze uit zuivere en welgestelde grond-bestanddeelen zouden zijn gevormd. Vermits men zich geen juist denkbeeld van de *oorzaak* der kwalen vormt, en omdat men in dit geval, en in alle andere aangelegenheden, de weldaden der purgatie miskent, ziet men zoo vele kinderen geboren worden, die, als ware het, enkel gevormd zijn uit de massa der vochten hunner moeders, en die meerendeels sterven zoo dra zij de oogen voor het licht openen; omdat zij, geboren wordende, ziek zijn, zoo als zij dit waren alvorens geboren te zijn.

Zware arbeid in de verlossing.

De zware verlossings-arbeid de zelfde *oorzaak* hebbende als de ziekten in het algemeen, zoo moet men in dit geval, even als in ieder ander, de hulp der purgatieven inroepen, ten einde schadelijke toevallen te voorkomen vooral indien de weeën te lang aanhouden, en de vrouw wordt geacht in levensgevaar te zijn.

Kende men het nut van dit middel, zoo zouden er weinige of geene zware barensnooden zijn; en er zouden weinige vruchten strijdig met de natuur zich voordoen, indien men gedurende de zwangerschap, telkens wanneer zulks vereischt werd, de purgatie hadde aangewend. Door dit middel zoude men zelfs het leven van vele moeders en kleine wezens redden, die, in deze omstandigheden, zoo dikwerf aan de grootste gevaren zijn blootgesteld.

Het is eene wel zeer noodlottige dwaling, eene vrouw in barens-arbeid door aderlating, of anderszins van bloed te ontlasten; wanende hare verlossing te bevorderen, zoo beneemt men tot dezelve haar de noodige krachten. Telkens wanneer eene vrouw niet voorspoedig baart, ondersteld dat het kind kome, zoo als het zich vertoont (*), ontstaat zulks doordien zoodanige vrouw in eenen staat van ziekte verkeert. Om alsdan de verlossing der moeder te bevorderen, en haar gelukkig het kind levende ter wereld te doen brengen, behoorde men, wel verre van haar van bloed te ontlasten, door de purgatie haar te zuiveren van de stoffen, die overvolheid, verstopping, zwelling voortbrengen, als ook van de bijtende of invretende vochtenscherpte (*sérosité*) die de voor uitzetting vatbare vliezen inkrimpt of verhardt. Bezwaarlijk geloof kunnende slaan aan gebrekkige vorming der deelen,

(*) In het tegenovergesteld geval, wanneer namelijk de vrucht niet kan verlost worden in de stelling waarin dezelve zich voordoet, moeten de gewone kunstmiddelen worden aangewend.

aan verenging van het bekken enz., welke gewoonlijk worden aangevoerd, stellen wij tegen dit begrip niets anders over, dan de overtuiging welke wij hebben dat de Natuur in alles voorzien heeft. Het tegenovergesteld gevoelen schijnt geenen anderen grondslag te hebben, dan het gebrek aan bekendheid met de *oorzaak* der ziekten, en met de in zoo vele opzigten miskende hulpwerkingen der purgatie.

Wanneer er aan het vermogen der natuurlijke krachten mogt worden gewanhoopt, moet de purgatie geschieden volgens art. 3 der Orde van Behandeling. Men moet de behandeling met het toedienen eener dosis van het braakpurgatief beginnen, indien overigens niets zich tegen de aanwending van dit middel verzet, daar men in een tegenovergesteld geval het purgatief zoude toedienen. Indien in den tijd van zeven of acht uren of zelfs vroeger, de vrouw niet verlost wordt, en zij altijd dus in gevaar blijft, moet eene dosis van het purgatief worden aangewend, en indien niet, ten gevolge der werking dezer dosis, de verlossing plaats grijpt, moet na verloop van tien uren, of zelfs eerder, eene derde dosis worden gegeven. Hierbij wordt ondersteld dat alle deze doses behoorlijk derzelver werking hebben gedaan, met opzigt tot het getal der door onze Geneeswijze bepaalde stoelgangen, vermits men anders, uithoofde van derzelver gebrekkige werking, de doses korter op elkander behoort te herhalen. Er is geen voorbeeld, dat eene verlossing na drie dosis-herhalingen is achterwege gebleven; indien echter zoodanig geval zich voordeed, zoude het purgatief, volgens het zelfde art. 3 moeten worden herhaald.

De verlossing volbragt zijnde, en de vrouw naar hare omstandigheid zich wèl bevindende, dient men haar ter versterking voedsel toe; indien zij in tegendeel hevige schier ondragelijke pijnen lijdt, of haar leven in gevaar is, behoort de purgatie-herhaling niet vertraagd te worden. Verkeerdelijk dus, meent men dat aan eene pas gebaard hebbende vrouw geene purgatie mag worden toegediend. Blijft de vrouw, na hare verlossing ziek, zoo is zulks gewisselijk omdat haar ligchaamsgestel niet genoeg is gepurgeerd geworden. Liever dan haar leven te verkwijnen, en zich op de kraamzuiveringen te verlaten, die ongenoegzaam kunnen zijn, is het verkieslijker tot op hare genezing de purgatie voort te zetten.

(Zoogenaamd gehotte of gekabbelde) moedermelk.

Ter verdrijving van alle de ongesteldheden of gebreken, die aan de moedermelk worden toegeschreven, is de zelfde handelwijze aanwendbaar als tegen diegenen, welke men niet daaraan toeschrijft, of van welke men de vochtenstoffelijke oorzaak erkent, en welke men behandelen moet even als alle de ongemakken en vochten-bezettingen, van welke in het 18de Hoofdstuk van dit werk wordt melding gemaakt.

De Purgatie met opzigt tot minnen of zoogmoeders.

Wanneer eene Min, wegens eene of andere ligte ongesteldheid, het purgatief aanwendt, is het doelmatig dat zij gedurende de werking van het purgatief

haar zoogkind voor het minst eenmaal aan beide borsten beurtelings laat zuigen. Zonder deze voorzorg zoude hare melk kunnen verdwijnen. Wanneer het kind en deszelfs Minne ongesteld zijn, moet zij hetzelve, gedurende de werking van het purgatief, verscheidene malen aan de borst leggen. Ook het kind zal daardoor purgeren, en van deszelfs ongesteldheid genezen worden. Indien eene Min gevaarlijk ziek wordt, raden wij het laten zuigen te staken, zoo wel voor de gezondheid en het leven van haar als het kind. Wanneer eene Min hare borsten opdroogt, doet zij wèl van ten minste eenmaal te purgeren, ter zelfder tijd dat zij de gebruikelijke pappen op hare borst aanlegt. Dit is het middel om alle verstopping of verharding te voorkomen. Overigens moet zij, naar gelang van den staat harer gezondheid, het purgatief voortzetten.

De purgatie met opzigt tot de maandstonden.

Moet bij gevaarlijke ziekte eener in hare maandstonden verkeerende vrouw, wanneer zij door een of ander groot gevaar wordt bedreigd, de aanwending van het purgatief worden uitgesteld tot op het einde harer stonden, die eene week en langer kunnen voortduren? En kan niet, in zulk een tijdverloop, de ziekte onherstelbare verwoestingen hebben te weeg gebragt? Vermits de purgatie de stonden weder tot derzelver geregelde uitvloeijing herstelt, zoo als wij zulks vroeger, over het uitblijven er van handelende, reeds hebben aangemerkt, zoo is zij in dit geval dus niet nadeelig; en, gesteld dat eene dosis van het purgatief de schor-

sing der maandelijksche zuiveringen ten gevolge hadde, zoo zouden, uit de door ons opgegevene oorzaken, de volgende doses dezelven weder doen terugkeeren. Maar wanneer eene chronische ziekte of eene ligte ongesteldheid moet behandeld worden, zoo schikt men zich, indien er geene haast is, naar de tijdperken der maandstonden, zoodanigerwijze dat men gedurende derzelver uitvloeijing de purgatie staakt. Deze uitzondering is daarop gegrond, dat wij de maandstonden als eene natuurlijke purgatie, en derzelver tegenwoordigheid als eenen staat van ongemak beschouwen, die door de purgatie zoude vermeerderd worden, zonder dat in dit geval er eenig wezenlijk voordeel voor de lijderes uit zoude ontstaan.

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

ZIEKTEN VAN KINDEREN EN JONGE LIEDEN.

Natuurlijke ontlastingen.

De duurzaamheid van het leven veler menschen is het gevolg van die heilzame ontlastingen, welke de Natuur in die ligchamen of voorwerpen te weegbrengt, die metterdaad kunnen gezegd worden door haar bevoorregt te zijn, want men ontmoet daarvan vele voorbeelden in die gedeelten der wereld waar de geneeskunde onbekend is, en bij ons onder die klassen welke te zorgeloos voortleven om aan eenen geneesheer te denken. De buikloopen, de onderscheidene soorten van uitslag, hetzij op de harige huid van het hoofd, hetzij door de huidporiën, of door alle andere ter uitdrijving open staande wegen, zijn toestanden van crisis waaraan meer bijzonder de prille jeugd is onder-

worpen. Zij beschermen ongetwijfeld het leven, telkens wanneer derzelver afloop gelukkig is, vermits door middel derzelven vele, om zoo te spreken aan het toeval overgelatene kinderen en zelfs volwassene personen hunne kwalen overleven.

In vele schepselen is de Natuur ongetwijfeld haren eersten geneesheer; maar indien zij dikwerf door middel harer ongevergde ontlastingen zich zelve genoegzaam is, bezwijkt zij meermalen nog bij gebrek van toereikendheid derzelven. Nimmer verwerpt zij derhalve de hulp, die geschikt is om haar te geleiden tot zuivering der levengevende vloeistof, wijl zulks het doelwit is waarnaar zij bestendig zich rigt. Indien men niet de zorg der genezing geheel alleen aan haar overliet, indien de in haren gang meer zekere kunst om de bedorven stoffen te ontlasten haar onderschraagde, zoo zouden van velen thans bezwijkende lijders het leven gered, en anderen van hunne tegenwoordige kwalen ontheven worden; en eindelijk zoude men alle die chronische ziekten of ongemakken van allerlei aard in den wortel uitroeijen, welker genezing of herstelling zoo moeijelijk is, wanneer men aan dezelven den tijd gelaten eeft zich diep verouderd integriften.

Overeenkomstig het beginsel of de *oorzaak* der inwendige ziekten, kan de purgatie toegediend worden van op den eersten levensdag des pas geboren kinds tot op de verst gevorderde grenspalen van het menschelijk bestaan. Indien men in acht neemt, dat in die twee verschillende en elkander tegenovergestelde tijdperken, de mensch evenzeer eet en drinkt, zoo erkent men gemakkelijk, dat om het gezegde middel ter

genezing op alle individuën toetepassen, alleenlijk vereischt wordt de purgatieve doses aftemeten naar evenredigheid van het onderscheidene levens-tijdperk der lijderen, even als zulks met de gewone voedingmiddelen geschiedt (*).

De kwalen en pijnen welke de kinderen in de jongste levensjaren te lijden hebben, bestaan voornamelijk in koliekpijnen of snijdingen in den buik; men zal de gezondheid en het leven dier kleine schepsels verzekeren, door hen de stoffen te doen ontlasten die hun ingewand verknagen, daartoe het 1ste artikel der Orde van Behandeling opvolgende. Meestal verlaat men zich op pijnstillende middelen, slaapdranken enz.; maar of men ook de invretende werking der kwade stoffen al tegenwerke, het individu blijft er des niet te min mede bezwangerd, en het staat te duchten, dat dezelve vroeger of later eene zware ziekte te weeg brenge. Dit gevaar voorkomt men door de aanwending van het purgatief, dat is te zeggen door de ontlasting der kwade stoffen, die dienvolgens verkieslijk is boven het stelsel der opslorpende of plaatselijk trekkende middelen enz.

Het Tandenkrijgen.

Nog altijd gelooft men dat het tandenkrijgen de kinderen ziek maakt, en men oordeelt dus op grond

(*) Dit hebben wij gedaan, in de verkorting Hoofdstuk XX, waar gehandeld wordt over de doses voor zeer jonge en voor de jongste kinderen.

der ontsteking en der pijn, die in hunnen mond ontstaan. Dit is eene dwaling die behoort bestreden te worden, even als die volgens welke gemeend wordt dat de tanden pijn verwekken. Indien de vochten dier kinderen noch bedorven, noch invretend waren, zouden hunne tanden voortkomen zonder daarvan eenig ongemak te ondergaan, en zelfs zoude men hun tanden-krijgen niet-eens opmerken. De werking der tandenvorming trekt de vochten-*scherpte* (*sérosité*) met hare bijtende en brandende kracht in den mond en op het tandvleesch. De tanden zelven zijn nimmer de oorzaak der kwalen en ongemakken, welke men in ieder tijdperk des levens kan ondervinden, omdat, hetzij hier nog herhaald, datgene wat natuurlijk is, nimmer ziekte of lijden veroorzaakt.

Door datgene wat tegennatuurlijk is, uittedrijven, namelijk het bederf hetwelk alle inwendige pijnen en folteringen doet ondervinden, en die meer dan de helft der zoogkinderen en een groot aantal volwassenen vroegtijdig doet sterven, zal men vergelijkenderwijze tegenover de uitwerkselen van een verschillend stelsel van Behandeling, het gelukkig onderscheid hiervan ontwaren.

Slechte of ziekelijke zoging.

Er is eene dwaling, zoo algemeen verspreid, dat men ondanks zich zelven geneigd zoude zijn dezelve als eene waarheid aantenemen. Dagelijks hoort men zeggen, dat de melk eener zwangere vrouw, alleen

daarom vermits zij bevrucht is, het kind hetwelk zij zoogt ziek maakt. Naar welk slechts ook eenigzins waarschijnlijk voorbeeld, heeft men (voor de eerste maal) eene zoo weinig gegronde stelling kunnen wagen, dat de bevruchting de melk verandert in zulk eene mate, dat zij dezelve bederft en schadelijk maakt (*). Dit is andermaal eene misvatting met opzigt tot de oorzaak der werking, met welke men zich bezig houdt. Wat wij gezegd hebben met opzigt tot de vrouw van de ziekte-toestand, in het tijdperk van het ophouden harer maandelijksche zuiveringen, of wanneer zij bevrucht is, kan over dit vooroordeel eenig licht verspreiden, en het tot deszelfs wezenlijke waarde terug voeren, want het is de zelfde oorzaak die op de eene en de andere dezer beide vrouwen werkt.

Zoogenaamde groei-klieren.

In het algemeen schijnt men nog overtuigd te zijn, dat het ontstaan van klieren, knobbels of dikten in de ledematen noodzakelijk is voor den groei of wasdom der kinderen, of dat deze daarvan het gevolg is, en op grond van dit valsch begrip noemen vele lieden

(*) De gang der Natuur is gestadig en eenvormig. Indien de bevruchting het zog eener zwanger geworden Minne bedierf, zoude men het zelfde moeten zeggen van het tamme vee, welks melk in een groot gedeelte onzer spijzen wordt gebezigd en waarvan wij het gebruik eerst dan staken, wanneer het dier geen melk meer geeft.

zulks groei-klieren of *de groei.* Dit is eene groote dwaling, welke van belang is te regt te wijzen. De klieren of knobbels kunnen niet ontstaan dan door de aanwezigheid der vochten*scherpte* (*sérosité*); vermits het bloed daarmede overladen is, legt het dezelve neder in de deelen, die door derzelver holle vorming geschikt zijn, om de kwade stoffen in *zinking* te verzamelen.

Die zelfde stoffen, zich verplaatsende, kunnen eene andere kwaal doen ontstaan, zoo als zulks menigwerf bij vervolg van tijd wordt waargenomen. Vaders en moeders, overtuigt u dikwijls of de klieren in den hals uwer kinderen verhard zijn. In dat geval zoude men de purgatie zoo menigwerf moeten herhalen als het noodig is; dat is te zeggen overeenkomstig art. 4 der Orde van Behandeling, ten einde dien overvloed van vochten, met hetgeen zij kwaadaardigs hebben, uittedrijven. Door dit middel kan men voorzeker zich tegen derzelver droevige gevolgen vrijwaren, zoo als de klieren, harde vochten enz.; alle kwalen welker heilloze uitwerkselen algemeen bekend zijn.

Kinderen die in het bed wateren.

Wanneer kinderen in het bed hun water lozen, in eenen ouderdom die verre genoeg is gevorderd, om ons regt te geven van hen de grootste zindelijkheid te eischen, gelooft men algemeen, dat zij zulks doen uit achteloosheid of luiheid. Dit is echter zeer dikwijls geenszins het geval, maar ontstaat daarentegen

uit waterzucht aan de kinderen eigen. In de ruimte van den abdomen is bij hen water uitgestort. Wanneer zij in eene liggende houding zijn, en dit water tot boven de voornaamste slag-aders klimt, vertraagt het derzelver werking; dit brengt die kinderen in eenen diepen slaap, die naar eenen staat van volslagene verdoving gelijkt. De lendenen, de pisbuizen, de hals der blaas hebben daardoor derzelver natuurlijke veerkracht verloren, en het kind wordt gevoelloos voor de uitdrijving der vloeistoffelijke uitwerpselen. Zelden ziet men, dat kinderen die door het toenemen in jaren of door de eigenaardige hulp der natuur, dit ongemak te boven komen, daaruit niet eene kiem behouden, die in staat is om hen bij vervolg allerlei kwalen en ziekten te doen ondergaan. Om het opgemelde ongemak radikaal te genezen, behoeft men alleenlijk de kinderen te doen purgeren volgens art. 4 der Orde van Behandeling, tot dat men wel deugdelijk van hunne herstelling is verzekerd.

Neusbloeding.

Er wordt op de neusbloeding weinig acht gegeven. Het is eene aan kinderen en volwassenen eigene kwaal, en die ernstiger gevolgen heeft dan men vermoedt. Men spreekt van dit ongemak slechts oppervlakkig, om te zeggen dat men verhit is, of om te beweren dat het een uitwerksel is van de drift der jeugd, van de levendigheid van het bloed, van de overvloedige lig chaamskracht, van zich te hebben overwerkt enz. enz. Indien in het algemeen gesproken, de verrigtingen

van het menschelijk ligchaam en de *oorzaak* der ziekten beter gekend werden, of indien de ervaring beter werd aangenomen, zoude men anders denken, en men zoude handelen zoo als deze toestand het vereischt. De neusbloeding verschilt van de bloedstorting alleenlijk door den aard der oorzaak die dezelve teweegbrengt. Het kan gebeuren, dat bij vervolg van tijd, die geheel vochtenstoffelijke oorzaak de kwaadaardigheid van die der bloedstorting verkrijge. Om die reden gaat de neusbloeding dezelve dikwijls vooraf. De zinking, door het bloed neergelaten in de vaten van het neuskanaal, of in die welke omstreeks het slijmvlies zijn gelegen, brengt door deszelfs massa eene zwelling en opstopping in die deelen teweeg; zij scheurt de vliezen of verwijdt dezelven en stort zich uit, geverwd met het bloed hetwelk zij met zich voert. Dit ongemak is tijdelijk afwisselende, en keert meer of minder dikwijls terug. Maar indien de vochten*scherpte* (*sérosité*) brandend genoeg is om die zelfde vliezen te scheuren, zoodanig dat er zuiver bloed mede uitvloeit, is de bloedstorting (*hemorrhagia*) aanwezig; deze kan ook periodiek zijn, en zich op minder of meer verwijderde tijdperken voordoen. Dikwerf wordt de neusbloeding door pijnen of zwaarte in het hoofd vooraf gaan. Die ongemakken houden voor het oogenblik door middel dier bloeduitvloeijing op, omdat zij de verstopte vaten ontledigt; doch verdwijnen om zoo te spreken nimmer, zonder dat de lijder weinig tijds daarna eene andere ziekte ondervindt, die minder of meer bedenkelijk is, naar gelang van het meerder of minder bederf der vochten, de kwaadaardigheid der *zinking* en de tee-

derheid of gevoeligheid van het aangetaste deel. Die vochten*scherpte*, wanneer zij, onder welke benaming het zijn moge, eene nieuwe kwaal te weeg brengt, is alleenlijk van plaats veranderd. Wij hebben daarvan reeds gewag gemaakt, toen wij over de waterzucht, de tering enz. gehandeld hebben.

Zoo wel om de veelvuldigheid der neusbloeding te verdrijven, als om de toevallen te ontwijken, die op dezelve kunnen volgen (en deze toevallen kunnen zeer ernstig zijn), moet het purgatief aangewend en genoegzaam herhaald worden, tot dat hetzelve den lijder tot volmaakte gezondheid hersteld hebbe. Daar deze kwaal altijd veroorzaakt wordt door een chronisch vochtenbederf, moet de purgatie volgens art. 4 der Orde van Behandeling worden aangewend.

Luisziekte.

Dit ongemak is niets anders dan eene overgroote hoeveelheid van dat ongedierte, hetwelk onder den naam van Luizen maar al te veel bekend is. Of zij zich op het hoofd of op de uitgestrektheid des ligchaams bevinden, altijd worden zij voortgebragt door een bederf hetwelk inwendig is, wanneer het niet van buiten wordt aangebragt. Zoo men weet, kunnen luizen uit onzindelijkheid ontstaan; maar wanneer alle mogelijke middelen ter onderhouding der uitwendige zindelijkheid zijn in acht genomen, en iemand luizen heeft, moet men erkennen dat de oorzaak die dezelven voortbragt inwendig is, en bijgevolg in de ontaarde vochten bestaat: alsdan is het de luisziekte. Deze

kwaal waaraan vele kinderen en volwassenen, ook grijsaards onderhevig zijn, wordt even als andere ziekten verdreven, door de ontlasting der kwade stoffen, overeenkomstig art. 4 der Orde van Behandeling.

Werd deze waarheid algemeen erkend, tegen hoe vele kwalen en ongemakken zoude men dan niet voor de toekomst de kinderen vrijwaren; omdat door hen te ontlasten van de stoffen die bij hen de luizen verwekken, men hen van ernstiger of gevaarlijker ziekten zoude verlossen. De praatjes der goede oude vrouwtjes vinden te veel geloof. Vele moeders houden zich overtuigd, dat de luizen op de hoofden hunner kinderen een teeken van gezondheid zijn, en zulks wel op grond dat wanneer de luizen verdwijnen, de kinderen ziek worden of meer ongesteld zijn dan toen zij het ongedierte hadden. Eene jammerlijke dwaling. Indien een kind of persoon ongesteld is na dat de luisziekte hetzelve heeft verlaten, zoo ontstaat zulks daaruit, dat de vochten die zich naar de huid rigteden, en er het ongedierte onderhielden, zich wanneer zij de huid verlaten, naar een ander ligchaams-gedeelte terugtrekken, en aldaar eene andere dan de vorige gekenteekende ziekte verwekken.

Schurft, Kwaadzeer op het hoofd. Melaatsheid.

Te oordeelen naar de gewone wijze, op welke deze kwaal wordt behandeld, is het geenszins bevreemdend, dat dezelve in den rij der ongeneesbare ziekten wordt geplaatst. Ofschoon de gewone behandeling vele foltering te weeg brengt, is dezelve altijd vruchteloos ter

genezing. Wat toch is minder doelmatig met opzigt tot de oorzaak der ziekten uittedenken, dan die trekpleister in den vorm eener hoofdkap, waarmede het voortbrengsel der schurftige aanzetting wordt afgerukt. Deze wreede operatie kan het bloed niet beletten de schurftstoffen naar de harige huid optevoeren. Dit blijkt genoeg reeds daaruit, dat men het zoogenaamde trekken verscheidene malen herhaalt, zonder dat men in het eind eene schrede nader tot genezing komt; overigens dient gelet te worden, dat wanneer de schurft hare zetelplaats elders neemt, de lijder desniettemin ongesteld blijft, omdat zijn ligchaamsgestel niet is gezuiverd geworden,

Alle de verzachtende pleisters of pappen kunnen zonder gevaar en dikwerf met voordeel worden aangewend; maar de vernietiging der onderhavige kwaal kan niet volbragt worden dan door de volslagene ontlasting harer daadwerkelijke oorzaak. Daarom moet de purgatie volgens art. 4 der Orde van Behandeling worden aangewend; het braakpurgatief is er dikwerf bij noodig, minstens in de evenredigheid van ééne dosis tegen drie of vier doses van het purgatief.

Kinderpokken.

De kinderpokken vormen eenen ziektetoestand, die meer aan de kinderen dan aan volwassenen gemeen is, zoo als trouwens derzelver naam reeds aanduidt. Intusschen zijn ook volwassenen van alle geslacht en van elken leeftijd daaraan, zelfs onder derzelver uitbrekenden vorm onderworpen. De *oorzaak* dezer ziekte berust in een

gedeelte slijmstoffen, die in den bloedomloop is doorgezegen, waar hetzelve, met een gedeelte slijmig of taai speeksel, door de hitte der vochten*scherpte* (*sérosité*) tot etter is omsmolten. Die stoffèn zijn het, welke koude rilling, koorts, slaapziekte, matheid, innerlijke pijnen veroorzaken, omdat zij den bloedomloop belemmeren en verstooren. Dit zijn de verschijnselen van het eerste tijdperk dezer ziekte. Het bloed hetwelk in dit geval, even als in alle overige omstandigheden van het leven, naar deszelfs zuivering streeft, bestrijdt die stoffen; het voert dezelven uit tot in de dunste aderen en vliezen, om ze uit te drijven en de uitbreking te bewerkstelligen. Alsdan overdekt zich trapsgewijze de huid met meerder of minder etterachtige puisten, hetgeen de koorts bedaart en weldra geheel doet ophouden. Zoodanig is het tweede tijdperk der ziekte. Na ongeveer twaalf dagen, droogen de puisten op, en vallen in pulver af. Dit is het derde tijdperk der ziekte.

De kinderpokken zijn moordend, òf ten gevolge van derzelver kwaadaardige smetstof, òf uit hoofde van den bedorven aard van des lijders vochten. Wanneer de pokstoffen zich tegen de werkingen der Natuur blijven verzetten, kunnen zij zeer spoedig den dood des lijders veroorzaken, door in de ingewanden koud vuur aantebrengen, of de beweging des bloeds te stuiten, door de drukking welke de in dit geval ongemeen brandende *scherpte* (*sérosité*) der vochten op de bloedvaten bewerkstelligt.

Om te beletten, dat deze ziekte des lijders dood veroorzake, en om alle andere toevallen te voorkomen,

bestaat er eene behoedende en gemakkelijk te nemen voorzorg. Zoodra verschijnselen, als die welke het eerste tijdperk dezer ziekte kenmerken, worden waargenomen, moeten onverwijld door middel van het braakpurgatief en het purgatief, herhaalde ontlastingen worden teweeg gebragt, even als wilde men de oorzaak eener gewone koorts, of van iedere andere ongesteldheid uitroeijen; de purgatie moet geschieden overeenkomstig art. 2 der Orde van Behandeling, en zelfs volgens art. 3, tot dat het woeden der ziekte is geweken. Onderstellende, dat de lijder niet door de kinderpokken ware bedreigd geworden, zal hij evenwel hersteld zijn van de ongesteldheid, door welke hij was overvallen, en wat zijne gezondheid betreft, evenzeer het oogmerk zijn bereikt.

In vroeger tijd heeft men de in-enting gekend. Dit stelsel heeft moeten te niet gaan, vermits het gezond verstand er zich ten allen tijde tegen verzet heeft. Een ander stelsel heeft hetzelve vervangen en geniet thans eene groote gunst. De koepokinenting heeft de algemeene stem voor zich verworven. Het wordt als daadwerkelijk zeker beschouwd, dat de koepok de kinderpok radikaal zal uitroeijen. Zonder deswegens eenigen twijfel te opperen, willen wij de uitkomst aan den tijd overlaten.

Roodvonk.

Het roodvonk is een dergelijke ziektetoestand als de kinderpokken; maar over het algemeen minder gevaarlijk, en hetzelve wordt alleenlijk door het uitbreken

van scherpe waterachtige vochten bevattende puisten gekenmerkt. Naar gelang harer mindere of meerdere kwaadaardigheid, en naar den algemeenen ziektetoestand des lijders, eischt deze kwaal de zelfde behandeling als de kinderpokken, zoowel in het geval waarin voor des patient 's levensbehoud te vreezen is, als om de overblijfselen te vermijden, welke bij gebreke van dezelven te hebben uitgedreven, het roodvonk dikwerf achter laat.

Kinkhoest.

De kinderen zijn meer dan vele volwassenen, onderhevig om zich verkoudheden te berokkenen, wanneer zij wegens onervarenheid, of bij gebrek van zorgvuldigheid dergenen die hen verplegen, zich aan plotselinge overgangen van hitte en koude blootstellen in spelen of ligchaams-oefeningen, die dikwerf geene andere beperking hebben dan de uiterste vermoeijenis: ziedaar de voorname toevallige oorzaak dezer kwaal. Maar de belemmering of de versperring der eerste wegen, ten gevolge der overvolheid der vochten, verdient eene nadere oplettendheid, om dergelijke lijders te verlossen van de *oorzaak* die in hen de hoest, de schorheid, het opgeven van zoogenaamde fluimen en meer andere ziekte-verschijnselen te weeg brengen. De bijtende scherpte hunner weldra bedorvene vochten brengt de *zinking* te weeg. Deze neemt gewoonlijk spoedig eenen gang aan, die door tusschenpozingen en tijdelijke terugkeeringen wordt afgewisseld, en alsdan ontstaan meerder of minder geweldige, soms zelfs

stuipachtige toevallen, naar gelang de stoffe meerder of minder kwaadaardigheid heeft aangenomen, en de vliezen der borst en organen der ademhaling daardoor zijn aangedaan. Dit is de aard der kinkhoest.

Deze ziekte snijdt soms het leven der lijders af, na hen eenen geruimen tijd te hebben doen lijden. Gewoonlijk bepaalt men zich bij enkel verzachtende middelen, die nimmer de *oorzaak* der ziekte uitdrijven, en daarom ook blijven die lijders altijd met een beginsel van vochtenbederf bezwangerd, hetwelk vroeger of later, hen tot allerlei kwalen en tot den dood geleidt.

Wordt de kinkhoest onmiddellijk bij haar ontstaan aangegrepen, zoo zal zij volgens het Eerste Artikel der Orde van Behandeling, of althans volgens art. 2, worden uitgedreven; indien de kwaal veroudend is, zal men zich overeenkomstig art. 4 gedragen; indien de ziekteverschijnselen van zoodanigen aard werden, dat zij ongerustheid konden verwekken, zoude men volgens art. 3 moeten handelen. Welk der artikelen gevolgd worde, zoo mag daarbij het gebruik van het braakpurgatief niet worden verzuimd; hetzelve moet in dit geval althans beurtelings met het purgatief worden aangewend, en meermalen zelfs in verhouding van twee doses tegen ééne dosis van het laatstgemelde.

Kroep- of Keelziekte.

Deze den kinderen eigene kwaal heeft geene andere *oorzaak*, dan die van alle overige ongesteldheden des menschelijken ligchaams. Wij aarzelen niet te beweren, dat het vlies der kroep voortgebragt wordt door

de vochten*scherpte* (*sérosité*), die hare werking doet op eene zekere hoeveelheid slijm, die blijkbaar in de eerste wegen staan blijft en aldaar in bederf overgaat, lang alvorens de eigenlijk gezegde kroep zich openbaart. Uit den dienvolgens door de *zinking* (*fluxion*) gevormden etter, ontstaat het zoo even vermelde kroepvlies; de vochten*scherpte* (*sérosité*) is daarvan de eenige werkende oorzaak, doormiddels de bijzondere hitte die aan dezelve eigen is, een gedeelte der slijm te koken tot dat dezelve in eene vliezige of vellige stoffe is overgegaan.

De voorbeschikkende oorzaak tot de kroep ontstaat daaruit, dat men zich geen waar begrip van de *oorzaak* der ziekten vormt, en altijd genezen wil zonder purgeren, dat volstrekt onmogelijk is. De kinderen zijn zeer aan overvolheid of bezetting op de borst onderhevig, en vermits zij niet gewoon zijn te spuwen, missen zij het hulpmiddel der slijm- of fluimenopgeving en uitwerping. Verkeerdelijk laat men daartoe de zorg aan de Natuur over, omdat die toestand de kroep-ziekte kan zijn voorafgegaan of dezelve kan hebben gevolgd. Ten gevolge der voortgangen en als uitwerksel van het beginsel dezer ziekte, openbaren zich de teekenen der veranderigen in de gezondheid; en alsdan is het dat de maatregelen van voorzorg noodzakelijk worden. Men moet niet schroomen tot op de volkomene herstelling des lijders de purgatie aantewenden; dikwerf zoude de toepassing van het Eerste Artikel der Orde van Behandeling toereikend zijn. Omdat men eene tegenovergestelde manier volgt, ontstaan de koortsen en de pijnen en wordt de kwaal merkbaar, de ademhaling be-

lemmerd, en de stem op eene geheel zonderlinge wijze veranderd. Welligt heeft men reeds dan reden om zich te berouwen van niet terstond bij de eerste verschijnselen der ziekte in de voorbaat te zijn geweest; alsdan moet men, zonder een oogenblik te verzuimen, overeenkomstig het 4de artikel purgeren met het braakpurgatief, minstens twee doses achter elkander, en daarop als derde dosis het purgatief; deze handelwijze herhalende tot dat het gevaar geweken is. Daarna gedraagt men zich volgens art. 2 of volgens art. 4. Indien de etterachtige stoffe niet lang genoeg bestaan heeft om de ingewanden te beschadigen, en indien het slijmvlies nog geene te hechte of onuitdelgbare zelfstandigheid heeft verkregen, alsdan zal le lijder nog kunnen behouden worden.

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK.

HUIDZIEKTEN.

De ziekten of kwalen der huid ontstaan over het algemeen uit alle die gevallen, in welke het bloed door de poriën een gedeelte der vloeibare vochten-massa uitwerpt die met hetzelve omloopt; daar die uitwerping onmiddellijk volgt op de ongevoelige uitwaseming, zoo als zij langs de zelfde wegen zich bewerkstelligt. Maar aangezien de huid eene soort van zeer digte zeef is, kan dezelve door hare poriën niet dan een zeer verdund gedeelte der vloeibare stoffen uitzweeten; uit dien hoofde is het, dat de uitwaseming die door de gewone zweetmiddelen wordt teweeg gebragt ontoereikend is ter uitdrijving van de vloeibare vochtenstoffe, die met het bloed omloopt, en de toevallen veroorzaakt ter welker bestrijding de zweetmiddelen worden aangewend. Die gewaande geneesmiddelen, onafhankelijk van derzelver ontoereikendheid ter genezing, veroorzaken vreesselijke toevallen wanneer zij naar de huid stoffen hebben opgevoerd, die langs dezen weg niet worden uitgedreven, en

kunnen bij vervolg van tijd daaruit allerlei bezettingen of gezwellen ontstaan. De huid ondervindt alsdan hare ongesteldheden, even als alle overige deelen des ligchaams aan kwalen onderhevig zijn; maar vermits alles, zoo wel de bron der ziekten als het levensbeginsel uit het inwendige opkomt: zoo moet men, om die bron te vernietigen, op het inwendige werken, even als om het levensbeginsel te onderhouden, hetzelve inwendig moet worden gevoed.

Gewoon Zweet.

Het gewoon zweet is het gevolg van verhitting door ligchaamsoefening of andere oorzaken. In geval van ziekte door inwendige of uitwendige middelen uitgelokt, zoo als door overmaat van dekens in een wèl verwarmd bed, brengt het zweeten veeleer schijnbare dan wezenlijke voordeelen aan. Die soort van verligting welke hetzelve doet gevoelen, is, op haar best genomen, eene verligting voor het oogenblik. Onmisbaar brengt zoodanige uitwaseming verzwakking te weeg; zij tast den oorsprong der ziekte niet aan; zij doet integendeel daarvan een gedeelte in het bloed overgaan, en zulks is de oorzaak der verzwakking welke men ondervindt. Intusschen, omdat het gevaarlijk kan zijn het zweeten door daartoe geëigende middelen te bespoedigen, behoort men echter ook hetzelve niet te beletten of de uitwaseming opzettelijk te verhinderen. Zich tegen de uitersten te vrijwaren is eene daad die van gezond verstand en wijsheid getuigt; doch men moet de Natuur ook vrijelijk door de uitwerpingswegen der huid hare werking laten volbrengen.

Voortdurend zweet.

Indien de holligheden eene hoeveelheid waterachtige stoffen bevatten; indien die stoffen niet ophouden zich naar de huid optevoeren, ontstaat daaruit een overvloedig en voortdurend zweet. Dikwijls heeft die uitwaseming eenen reuk die het bederf der stoffe en der haar voortbrengende bron te kennen geeft. Wat ook deszelfs aard zij, dezelve is altijd van genoegzaam kwaadaardig karakter om redenen te hebben haar te vreezen. Indien deze stoffe ophoudt zich naar de huid te rigten, indien dezelve zich in eenige holligheid verzamelt, komt daaruit waterzucht of eene andere ziekte voort. Doordien dit zweet altijd het gevolg is van een verouderd vochtenbederf, moet ter vernietiging van hetzelve de purgatie overeenkomstig art 4 worden aangewend, tot zoo lang de lijder in zijne volkomene gezondheid is hersteld.

Schurft.

Van alle huidziekten is de schurft de meest besmettelijke, als kunnende blootelijk door aanraking van een schurftigen persoon of van zijne kleederen en zijn linnengoed zich mededeelen. Men heeft beweerd, dat in de schurftstoffe zeer kleine diertjes aanwezig waren. Geenszins betwisten wij der microskoop hare verdienste, de voorwerpen zigtbaar te vergrooten, en wij zullen de gronden voor zoodanige meening niet onderzoeken. Maar wat door ons als volstrekt boven allen twijfel verheven wordt beschouwd, is dat de onderhavige

kwaal, middels aanraking, veroorzaakt wordt door het bederf der vloeistoffelijke vochten. Er zijn onderscheidene soorten van schurft, de eene kwaadaardiger dan de andere; tegen dezelven worden onderscheidene zalven of smeersels aangewend, waarvan het gebruik al wederom berust op het valsch begrip dat de ziekten, welker oorzaak volstrekt inwendig is, uitwendig kunnen of moeten worden behandeld. De aderlatingen, de verdunnende, zoogenaamd bloedzuiverende dranken, zijn de grondslagen der gewone inwendige behandeling, hetwelk een en ander tot niets anders dienstig is, dan om later eene bedenkelijke ziekte te verwekken, welker oorzaak alsdan is gelegen in hetgeen aanvankelijk slechts eene ligte en gemakkelijke te verdrijven ongesteldheid was. De aderlating drijft blijkbaar de schurftstof in den bloedomloop terug, waaruit noodwendig naderhand allerlei en zelfs de zwaarste ongesteldheden moeten ontstaan.

Om de schurft met zekerheid te genezen, moet gedurende de eerste week, volgens art. 1 der Orde van Behandeling, de purgatie worden aangewend; in de tweede, zelfs des noods in de derde week zulks herhalende. Is de schurft met eenige andere oude ziekte vermengd, of is zij uit haar zelve verouderd of kwaadaardig, zoo moet overeenkomstig het 4de artikel worden gepurgeerd tot op de geheele herstelling des lijders. Te gelijk met deze behandeling moet dagelijks een inwrijvingsmiddel worden gebezigd, bestaande uit een reukloos smeersel van loodwitpoeder met een weinig roode kwik, door ongezouten reuzel of ander vet gekneed.

Het spreekt van zelf dat de purgatie, in dezer voege tegen de schurft aangewend, tevens ook de andere schurftachtige kwalen, zoo als vurigen huiduitslag, vlekken op de huid enz., geneest; even zeer als zelfs ziekten of ongesteldheden van anderen aard, die in den lijder aan het ontkiemen kunnen zijn. Hierin bestaat dus het groote voordeel eener geneeswijze, die de ALGEMEENE *oorzaak* der ziekten heeft erkend.

De Roos.

De roosachtige uitslag heeft, even als de andere huidkwalen, de overvolheid der vochten tot werkende oorzaak. Het zoude eene dwaling zijn te onderstellen, dat men alvorens de purgatie aantewenden, aan de natuurlijke werking van het ziekelijke ligchaamsgestel des lijders, de taak moest overlaten zich van de vloeistoffelijke zinking te bevrijden, welke deze kwaal kenmerkt.

Integendeel moet men, zoodra de kwaal zich openbaart, het purgatief, minst genomen overeenkomstig art. 2, aanwenden; het braakpurgatief is altijd noodzakelijk wanneer er zich overvolheid of bezetting in de eerste wegen doet opmerken. Men kan zich niet te veel haasten met de *oorzaak* der roos uittedrijven, ten einde bedroevende gevolgen te voorkomen, zoo als het koud vuur en zelfs den dood, die dikwerf het gevolg zijn, vermits men boven onze geneeswijze, aan aderlatingen, bloedzuigers, aan de onderscheidene verzachtingsmiddelen, of andere dergelijke nadeelige handelwijzen den voorkeur heeft gegeven.

ACHTTIENDE HOOFDSTUK.

GEZWELLEN, HUIDOPZWELLINGEN, VERZAMELINGEN VAN KWADE STOFFEN EN ZWEREN.

Alle de vochtenstoffelijke gezwellen, verzamelingen, liesklierontstekingen, bloedzweren of bloedvinnen, pestbuilen, ettergezwellen of andere door dikke of etterende verhardingen, bobbels of bulten aan de huid; alle andere door vochtenscherpte teweeg gebragte vergaderingen, van welken aard of uitwendig aanzigt zij ook wezen mogen, eindigen gelijk bekend is in verzweringen, indien zij uit zich zelven doorbreken, of indien zij eene heelkundige kunstbewerking hebben ten gevolge gehad. De naamlijst dezer kwalen is zeer uitgebreid; maar vermits wij deze soort van ongesteldheden alleenlijk beschouwen met betrekking tot derzelver bron, en tot de genezing die bewerkt zal worden wanneer men die bron vernietigt, zoo zullen wij ons van alle overbodige uit-eenzetting ont-

houden. Slechts willen wij hebben aangemerkt, dat het altijd veel voordeeliger is, de *oorzaak* en bron dezer soort van kwalen door middel van genoegzaam herhaalde aanwending van het purgatief te vernietigen, dan den lijder aan de eigene werkingen der Natuur overtelaten; want ondersteld dat de vergaderde kwade stoffen-massa zich ook zonder de purgatie gunstig oplosse, of met andere woorden, dat de verhardingen of gezwellen van zelven doorbreken en uitzweren, zoo blijft echter in zoodanig geval de lijder altijd blootgesteld aan een nieuw gezwel te zien opkomen of wel door eenig ander ziekte-toeval te worden getroffen. Vermits zijn ligchaam niet is gezuiverd geworden, moet hij voor zijne gezondheid vreezen. Indien men daarentegen de purgatie volgens art. 2 der Orde van Behandeling aanwendt, zoodra gezwellen of verhardingen zich openbaren, kunnen dezelven door middel der purgatie worden verdreven. Onwederlegbaar ontaarden zoo vele dergelijke gezwellen enz. in chronische of verouderde zweren, en ontstaan daaruit voor de daardoor aangedane personen zoo vele onheilen, alleenlijk doordien men geen gebruik maakt van de middelen en handelwijze door ons voorgeschreven. In geval van zoodanige veroudering dier kwalen moet de purgatie overeenkomstig art. 4 der Orde van Behandeling worden bewerkstelligd. Indien de deelen, die met de eerste wegen in verband staan, door de kwaal zijn getroffen, behoort het braakpurgatief, volgens de deswegens gegevene aanwijzingen, te worden gebezigd; waarbij het voorts doelmatig is, althans tweemaal in de 24 uren, de uitwendige zwe-

ren te verbinden met eenen pleister van zachte, etterverwekkende of de zweer rijp makende zalve.

Koude vochten.

Er zijn, met betrekking tot de *scherpte* (*sérosité*) en de vochten die dezelve voortbrengen, uitzonderingen op den algemeenen regel. Somwijlen kan het gebeuren, dat die *zinking* van alle hitte of branding is ontbloot, en zelfs dat zij slechts weinig bijtende kracht heeft. Zoodanig bestaat zij in die ongesteldheid, welke wij gemeenlijk klieren of kliergezwellen noemen. Deze ongesteldheid behoort tot de klasse der vochtenvergaderingen of verzweringen, en eischt de zelfde behandeling. Over het algemeen veroorzaken deze kwalen geene of slechts zeer ligte pijnen. Wij hebben daarvan zoo even de reden aangegeven; die allezins gegrond schijnt. De koude stoffe verwekt geene pijnen zoo als die welke van tegenovergestelden aard is. De onderhavige ongesteldheden worden met hoop op goed gevolg te keer gegaan, door het purgatief overeenkomstig art 4 aantewenden, behoudens de heelkundige middelen voor zoo verre dezen daarbij worden vereischt.

Vijt (verzwering aan de toppen der vingeren.)

Deze kwaal ontstaat meestal aan de vingeren, zonder dat echter daarvan de teenen zijn uitgesloten. Zij is eene zwelling of verharding, die dikwerf ontstaat na zich geprikt, gestoken, gebrand of zich

bezeerd of verwond te hebben, en ook menigmaal zelfs zonder dat men daarvoor eenige van buiten aangekomen oorzaak kan aangeven. De pijn welke door dit ongemak wordt teweeg gebragt, is zeer doordringend. De zwelling vormt zich gemeenlijk onder het beenvlies, en zij kan het been ontsteken of verknagen, waardoor soms een of twee vingerleden verloren gaan. Een bekwaam wondheeler bewerkstelligt gewoonlijk zeer wèl de opening van het gezwel of zelfs de afzetting der vingerleden; maar te vernielen is niet het zelfde als te genezen. Indien men de *oorzaak* dezer kwaal kende, zoude men nimmer tot die even folterende als nutteloze kunstbewerking besluiten. Meermalen is het gebeurd, de kortelings ontstane vijt door middel eener enkele dosis van het braakpurgatief te verdrijven, welke gelukkige uitkomst verkregen werd, doordien de vochten*scherpte* (*sérosité*) nog den tijd niet gehad had het aangedane deel te beschadigen, en het braakpurgatief, krachtens deszelfs vermogen, bij eene eerste dosis reeds de *zinking* of vochten-bezetting verplaatst en haar uitgedreven had. Het is derhalve noodig dit middel beurtelings met het purgatief bij den aanvang der Behandeling aantewenden, welke volvoerd moet worden overeenkomstig art. 2, ten ware de hevigheid der pijn de ontlasting overeenkomstig art. 3 noodzakelijk maakte. Is de vijt verouderd, zoo moet dezelve, even als bij de verzweringen is aangewezen, volgens art. 4 worden behandeld.

In verzwering overgegane wonden.

Indien eene door eenig snijdend, stekend of kneu-

zend werktuig aangebragte wonde zich niet heelt, zoo als zulks bij een gezond ligchaamsgestel moet geschieden, bewijst zulks dat de vochten van den gekwetsten persoon min of meer zijn bedorven. Indien de wonde overvloedig zweert, de lijder door koorts wordt aangedaan, en de voorwaarden der GEZONDHEIDS-TABELLE niet zijn vervuld, moet in dat geval de purgatie worden aangewend overeenkomstig datgene der artikelen van de Orde van Behandeling, hetwelk op den lijder, naar gelang van het meerder of minder hevige zijner pijnen, den ouderdom zijner wond of voorafgegane ziekte, moet worden toegepast. Door dit middel zal men zijn ligchaam zuiveren van de stoffen, die tot de zoo even vermelde toevallen aanleiding geven. Er zijn chronische verzweringen, welker genezing eene behandeling van verscheidene jaren kan vereischen, alvorens derzelver bron volkomen worde uitgedreven, wanneer deze zeer oud is, of de vochten door een zeer kwaadaardig bederf zijn aangetast. Om met zekerheid eene voorzegging te kunnen doen, moet men bijzonder acht geven op de natuurlijke ligchaamsgesteltenis der lijders, op hunnen ouderdom, op den voorafgeganen staat hunner gezondheid of ziekte. De zweren, die water opgeven, zijn gevaarlijker en moeijelijker te heelen dan de etterende; zelfs kan het water een teeken zijn van ongeneesbaarheid.

Het zoude een groot geluk zijn voor gekwetsten, indien alle wondheelers zich de beginselen onzer geneesmethode volkomen eigen maakten; daardoor zouden zij voorzeker het gebrekkige hunner theorie aanvullen. Het is hoog tijd dat men wete, dat het on-

mogelijk is, zonder nadeel, de zweren en wonden, die altijd eene inwendige oorzaak hebben, door enkele verbanden digt te maken. Niet minder dringende is het inwendig doelmatige middelen te bezigen, om het beginsel der zweren, hetwelk hetzelfde is als dat van alle andere ziekten, uittedelgen.

Koud vuur, lid-afzetting.

Alleenlijk ter gelegenheid eener wonde, die bijv. door eenen kanonkogel die een been of eenen arm heeft afgeslagen of door ieder andere splinterende breuk is te weeg gebragt, schijnt de lid-afzetting (amputatie) onvermijdelijk te zijn, omdat in dit geval eene buiten twijfel kwalijk bewerkstelligde lid-afzetting moet verbeterd worden. Zonder de kunstbewerking, zoude de wonde zich welligt niet kunnen heelen en de overblijvende stomp zoude den lijder meer hinderlijk zijn. Op ontaarde wonden als ook op verzweringen, volgt dikwerf het koudvuur, dat is: verrotting of invreting van het vleesch. Deze tast ook het gebeente aan, en verkrijgt alsdan eigenlijk den naam van *sphacelum* of koudvuur. Vrij algemeen gelooft men nog dat deze wegrotting van buiten ontstaat, vermits het als axioma is aangenomen, dat de lid-afzetting noodzakelijk is om het koudvuur geene verdere vorderingen te doen maken. Dit valsch begrip bedriegt vele lieden. Teregt is het door vele ervarene artsen aangemerkt, dat de lid-afzetting minst genomen nutteloos is, omdat: één van beide, men niet in staat zal zijn, de door de operatie te weeg gebragte

wonde te heelen, of dat het ook zal mogelijk zijn, de bestaande wonde te genezen. Zoude een ongelukkig noodlot aan het vernuft der voorstanders van het lid-afzetten zijn verbonden, die tot zelfs hunne behendigheid achtervolgt en hunne bekwaamheid verijdelt? De oplossing dezer vraag daarlatende, willen wij slechts wenschen dat het als eene meer dan waarschijnlijke daadzaak worde beschouwd, dat ook na de lid-afzetting het koudvuur niet falen kan zich andermaal te openbaren. Indien men erkennen wilde, dat het koudvuur *veroorzaakt* wordt door de vochten*scherpte* (*sérosité*), die van uit de zwarte gal in den bloedomloop is overgegaan, en door het bloed op het aangetaste ligchaamsdeel wordt verzameld; indien men erkende, dat deze *zinking* onmiddellijk het ligchaamsdeel doet versterven, door de vleezige deelen en zelfs het gebeente te verteeren, aan welke zij eenen stinkenden reuk geeft, alsdan zoude men nimmer onderstellen dat het koudvuur aan inwendig vochtenbederf vreemd ware. Zoodra de wond de eerste kenteekenen van het koudvuur vertoont, moet de heilzame voorzorg worden in het werk gesteld, om uit des lijders ligchaamgestel de massa van kwade vochten te verdrijven, die het koudvuur heeft voortgebragt. Men moet acht geven op de plaats waar hetzelve zich openbaart, opdat men daarna het gebruik van het braakpurgatief regele; hetwelk men onmisbaar moet te baat nemen, indien het koudvuur aan eenige deelen der eerste wegen is ontstaan. De doses van het purgatief moeten zoodanigerwijze worden bepaald, dat daarvan overvloedige ontlastingen het uitwerksel zijn. Wanneer nog

het koudvuur geenen hoogen graad van kwaadaardigheid heeft verkregen, kan hetzelve soms door de purgatie volgens art. 2 der Orde van Behandeling worden vernietigd; maar gemeenlijk moet de purgatie volgens art. 3 worden bewerkstelligd, als zijnde dit de meest zekere weg; te gelijker tijd moet het aangetaste deel voortdurend gebet worden met kompressen, doortrokken van een genoegzaam ontbindend of oplossend vocht, om het verstorvene van het levende deel te scheiden, en bijgevolg het door koudvuur aangetaste deel los te maken. Nadat dit deel is afgevallen, wordt tot op de algeheele genezing, de behandeling inwendig voortgezet overeenkomstig art. 4, tevens met aanwending der tegen verzweringen verordende verbanden.

NEGENTIENDE HOOFDSTUK.

AANSTEKENDE OF BESMETTELIJKE ZIEKTEN.

In ons eerste Hoofdstuk de algemeene oorzaak der ziekten beschrijvende, hebben wij geene enkele soort kunnen uitzonderen. In dit Hoofstuk zijn derhalve begrepen de zwaarste ziekten en die derwijze moordende zijn, dat zij door de vernieling welke zij aanrigten en door de ontsteltenis die zij te weeg brengen, tot zelfs aan geheele natiën schrik en ontzetting baren, en de ijverigste waarnemers, de diepstdenkende mannen op een ijdel spoor zich doen verliezen. Die algemeene ontsteltenis zoude veel van hare kracht verliezen, indien de Geneeskunde iets anders ware dan zij is, of indien zij ware wat zij wezen kon. De inwendige, werkelijke, onmiddelijke oorzaak der besmettelijke ziekten, onder welke benaming zij ook kunnen voorkomen is de zelfde als die van alle andere ziekten; eene vermeerdering van kracht en kwaadaar-

digheid maakt het eenige verschil uit. De toevallige oorzaken dier ziekten zijn insgelijks de zelfden als in andere omstandigheden; dat is te zeggen: zij zijn zoodanig als in ons 2de en 3de Hoofdstuk is aangewezen; maar alsdan oefenen zij op de vochten de meest werkdadige bederfkracht uit, van welke men zich een denkbeeld vormen kan (*). Dit verschil in den aard der toevallige oorzaken, doet geen hoegenaamd verschil ontstaan in de middelen om die ziekten te verdrijven; deze zijn volstrekt de zelfden, maar derzelver toepassing is bijzonder geregeld door art. 3 der Orde van Behandeling onzer Geneesleer.

Het gezond verstand, toegelicht door de ervaring, zegt ons, dat wanneer de ziekte, op den persoon welken zij aantast, eene ongewone kracht uitoefent, zij met nog grootere kracht moet bestreden worden. Indien aan de ziekte eene moordende kwaadaardigheid wordt waargenomen, zoodanigerwijze dat zij, in een tijdsbestek van één of tweemalen vierentwintig uren, den lijderen het leven heeft kunnen ontrukken, zoo moet men in de behandeling eene verdubbelde werkzaamheid aanwenden. Daardoor zal men de oorzaak van den dood voorkomen, die nimmer hare werking doet dan bij verzuim van uitdrijving der rottende of verpeste stoffen, welke door een te langdurig verblijf in de ingewanden op de dierlijke bewerktuiging al-

(*) Aan hen, die belast zijn met de verordening der gezondheidsreglementen, laten wij de zorg over, de middelen te bedenken om die oorzaken te verminderen, indien het niet mogelijk is dezelven te verbannen.

lerlei verderfelijke werkingen uitoefent. Met één woord: in de strenge toepassing van het 3de artikel der orde van behandeling onzer geneeswijze, zullen de personen die het ongeluk hebben door eenige pestaardige of besmettelijke ziekte aangetast te zijn, hun behoud kunnen vinden. Deze stelling zal welligt bevonden worden nog nader te zijn aangedrongen onder den hier volgenden tijtel der

Gif- of Smet-stoffen in het algemeen;

waaronder wij tevens met de smetstoffen der scheurbuik, schurft, kanker, watervrees, syphilis, enz. enz. alle de uitwerkselen begrijpen van het vochtenbederf, waaraan de Natuur ter voltrekking harer doeleinden, het menschelijk geslacht heeft onderworpen, en aan welke het alle de ziekten en kwalen is verschuldigd, die hetzelve treffen.

In het eerste Hoofdstuk hebben wij onder de benaming vochten*scherpte* (*sérosité*) of *zinking* (*fluxion*) eene vlugtige en schadelijke stoffe doen kennen, die uit de massa der vochten voortkomt, en te regt hebben wij gezegd dat naar gelang de graad van het bederf hooger is, die stoffe meer kwaadaardigheid in zich bevat en meer te vreezen is. Vochten*scherpte gif-* of *smetstoffe* zijn in ons begrip meermalen woorden van ééne en de zelfde beteekenis, en altijd zijn de gif- of smetstoffen, van welken aard zij ook zijn mogen, eene voor de gezondheid en het leven meerder of minder schadelijke vochtenscherpte. Die zinking, als de eenige werkende oorzaak van al wat pijn of lijden is, en

als het wapen zijnde, waarvan het vochtenbederf zich bedient om het menschelijk leven te vernietigen, velt de lijders bij duizenden neêr, zoo als dit in besmettelijke ziekten wordt waargenomen, en stort hen in het graf dikwerf op het zelfde oogenblik, dat men zulks minst waarschijnlijk acht; zoo als in beroerte, bij plotslingen dood enz.

De ondervinding heeft geleerd, dat alle de zoo hoog geroemde theoriën, welker lof, zoodra zij voor het eerst worden opgeworpen, wordt uitgebazuind door lieden die dezelven te ligtvaardig hebben omhelsd, gewisselijk valsch en dienvolgens schadelijk zijn. Of zij beletten niet dat de zieken sterven, welke men hadde kunnen behouden door het aanwenden van middelen die meer met de Natuur in overeenstemming, en meer strookende met de *oorzaak* der ziekten waren; of wel laten zij de lijders die niet bezweken zijn, ten prooi aan allerlei ongemakken en gebreken; zoo als bij sommigen: vallende ziekte, krankzinnigheid; bij anderen en verreweg de meesten: verzweringen, gezwellen, zenuw-toevallen, en verscheidene andere, indien al niet voortdurende of vaste althans tijdelijk afwisselende kwalen.

Om de genezing te bewerkstelligen, moet men in plaats van alle die ijdele theorie-opwerpselen van den dag, stellig zekere of onfeilbare middelen aanwenden; dat is te zeggen: zoodanige middelen als door de Natuur zelve worden aangewezen. Zoo als zij het eischt, behoort men de ontlasting der vochten te bewerkstelligen, die naar verhouding van hunnen graad van rotting of

bederf, gif- of smetstoffen en vergiftigde vochten*scherpte* (*sérosité*) voortbrengen. Aan dit middel moet men de voorkeur geven boven alle andere handelwijze, vermits het bederf, hetwelk alle berekeningen der scheikunde verijdelt, niet in deszelfs werking of voortgang kan worden gestuit, dan wanneer het gezonde en minst bederfelijke gedeelte door middel der purgatie daarvan is bevrijd.

De purgatieven waarvan wij hebben gesproken, verdunnen alle soorten van vochten*scherpte* (*sérosité*) of gifstoffen, en ontheffen onmisbaar daarvan de lijders, wanneer dezen er hunnen toevlugt toe nemen, vóór nog de vochten der zinking zich derwijze vasthoudend hebben gemaakt, dat derzelver uitdrijving onmogelijk is. Er kunnen kwade vochten derwijze ingeworteld en verouderd zijn, en er zijn gevallen waarin de vochten*scherpte* (*sérosité*), zich op de zelfde wijze in het bloed heeft vastgezet, en als het ware, zich met hetzelve tot één zelfde bestanddeel heeft hervormd, dat zij gezamenlijk met eene moeijelijk te overwinnen hardnekkigheid zich tegen de werking der purgatieven verzetten. Alsdan gaat de behandeling slepende voort, zonder dat men echter daarom de hoop op herstel behoeve optegeven.

Eene standvastig voortgezette en door ontelbare genezingen bekroonde praktijk verbant allen twijfel met opzigt tot de uitdrijving der gif- of smetstoffen in het algemeen; en dus ook met opzigt tot de genezing der daardoor aangetaste lijders. Maar wij zullen van onze waarborging alles uitsluiten wat ons niet door de ervaring is bevestigd. Wij zijn niet in

de gelegenheid geweest onze geneeswijze toetepassen op zoodanige ongelukkigen, als door de watervrees of dollen hondsbeet waren aangetast, en zulks noch vóór noch na dat de krankzinnigheid zich had geopenbaard. Echter hebben wij een zoo sterk vertrouwen in onze beginselen, dat wij niet aarselen te zeggen, dat eene gedurende ettelijke weken voortgezette purgatie, door het gif terstond bij deszelfs inmenging uittedrijven, de toevallen zoude voorkomen welke van die kwaal te duchten zijn. (*) Het schijnt ons toe, dat indien het mogelijk ware, en er voor degenen die deze behandeling bezorgden zich geen gevaar voordeed, men wel de purgatie ruimschoots en onophoudelijk volgens art. 3 zoude kunnen toedienen. Wij willen te dezer zake onze denkbeelden overlaten aan een ieder die dezelven kan overwegen en zich door de ondervinding laat toelichten.

In ons vast vertrouwen zeggen en herhalen wij, dat men nimmer eene genezing zal bewerkstelligen dan door het bedorven gedeelte afteschieden van het nog onbedorvene, en het eerste door middel der purgatie uittedrijven, anders zal het ééne gedeelte het lot van het andere gedeelte ondergaan, en het leven zal er vroegtijdig door worden verwoest;

(*) Bij deze aanwending der purgatie, zouden wij boven het uitbranden of het fistel zetten, de voorkeur geven aan het aanleggen op de wonde van eenen trekpleister van Pek. Van dezen pleister zouden wij ook gebruik maken bij den beet van eenig venijnig dier, tevens voornamelijk de purgatie aanwendende.

zoo als ook het geval zal zijn, telkens wanneer de behandeling onzer geneeskundige zuiveringsleer te spade zal zijn in het werk gesteld. Aan de lijders die ter zake van smetstoffelijke venijnige of kwaadaardig etterende, of alle andere verouderde en als ongeneesbaar beschouwde ziekten, onze behandeling zullen volgen, kunnen wij niet genoeg aanbevelen op hunne hoede te zijn, zelfs dan, wanneer zij vermeenen reeds genezen te zijn, uit vreeze dat zich later een overblijfsel van den *zuurdeessem* ontwikkele. Deze ongelegenheid zullen zij gewisselijk voorkomen en dezelve vermijden, door van tijd tot tijd nog eenige malen te purgeren, zelfs wanneer zij daartoe de noodzakelijkheid niet mogten inzien, vermits in de onderstelling, dat zij het noodeloos deden, zulks hun echter geene schade zoude kunnen veroorzaken.

Wij zullen dit Hoofdstuk eindigen, door onzen lezers aantebevelen, alle hunne oplettendheid te vestigen op de volgende BEKORTE ZAMENVATTING of *het in werking stellen der geneeskundige zuiveringsleer*, in welke al wat voorafgaat kortelijk wordt bijeengetrokken, en alle denkbeelden tot één vereenigingspunt van werking worden teruggebragt, volgens hetwelk men niet vreezen kan, zich in de behandeling immer te bedriegen.

TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

BEKORTE ZAMENVATTING OF HET IN WERKING STELLEN DER GENEESKUNDIGE ZUIVERINGSLEER.

Zamenvattende wat in het geheel dezes werks is vermeld, zoo met opzigt tot de OORZAAK der ziekten in het algemeen welke wij hebben doen kennen, als ten aanzien van derzelver aard, benaming en behandeling, hebben wij ons voor alle klassen van lijders het grootst bereikbaar nut ten doel gesteld, en ons voorname oogmerk, zonder welks vervulling dat nut niet kan worden verkregen, is, elken zieke aantesporen om die *oorzaak* van alle ziekten uittedrijven, als het eenige middel om ze allen te vernietigen door dezen stelregel:

Geene werking zonder oorzaak.

Uitgaande van een gezigtspunt van hetwelk men

te gelijk overziet onze splitsing van het menschelijk ligchaam in twee deelen en den graad van het lijden, die de ziekte kenmerkt welke zich ter behandeling aanbiedt: zoo zal men met zekerheid den gang, de orde en de trapsgewijze verdeeling der ontlastingen kunnen regelen, die moeten bewerkstelligd worden om de zieken te bevrijden van de stoffe, die hen onderscheidenlijk en meerder of minder hevig doet lijden. Om te beseffen, dat onze wijze van behandeling in deszelfs beginsel even zeker, als in deszelfs volvoering gemakkelijk is, zal wel niet meer worden vereischt, dan datgene te erkennen wat onwederlegbaar is; de *oorzaak* namelijk der ziekten, zoodanig als de Natuur die in alle geschapene wezens heeft gelegd, en zoo als zij zich in het menschelijk ligchaam ontwikkelt; als ook, met ons overeenstemmen dat, hoedanig ook de aard en de soort der ziekten zijn mogen, altijd de zieke in eenen lijdenden toestand verkeert en zijn leven meer of minder bedreigd is. Alle de inwendige ziekten of kwalen, zoo wel die welke bij name in dit ons werk zijn vermeld als die van welke in hetzelve geene bijzondere aanduiding is gedaan geworden, eene en de zelfde stoffelijke oorzaak of de zelfde bron hebbende, die in ons Eerste Hoofdstuk is aangewezen, laten zich metterdaad terug brengen tot de eenige ziekte van het menschelijk ligchaam, dat is te zeggen, tot ééne enkele ziekte, omdat alle de ongesteldheden niets anders zijn dan een met den staat van gezondheid strijdige toestand. Daarom moet altijd de bron of de *oorzaak* van dien toestand uitgedreven worden,

ten einde daarvan alle de uitwerkselen, alle de uitvloeiselen te vernietigen, om in alle mogelijke gevallen meer zeker, of anders naar gelang der hulpmiddelen welke de Natuur nog in de gesteltenis der lijders kan aanbieden, de genezing te bewerkstelligen.

Verdeeling van het menschelijk ligchaam en der ontlastingmiddelen.

Om de behandeling en de genezing van elken zieke gemakkelijker te maken, moet men zich enkel bepalen tot de eenige kwalen aan welke hij lijdt; op niets anders acht geven dan op de oorzaak der ongesteldheden, niets anders zien dan de bedorven vochten uit welke zij zijn gevormd, en dezelven indien men zich dus mag uitdrukken, *onverbiddelijk* vervolgen, vooreerst tot op het verkrijgen eener eenigzins aanmerkelijke verligting, en voorts na eenige tusschenpozingen tot op geheele genezing. Hoe groot ook de moeijelijkheden, welke ook de hinderpalen zijn, die zich kunnen voordoen, steeds moet men naar een en het zelfde doelwit voortschrijden: men moet toereikende ontlastingen bewerkstelligen. Ten einde aan menschen van het meest gewone verstand de genezing van elken lijder, die nog hulpmiddelen ter herstelling bezit, begrijpelijk te maken, verdeelen wij het menschelijk ligchaam in twee deelen: en wij verdeelden ook de ontlastingen in braak-purgatief en in purgatief. Deze splitsing is noodzakelijk om met goed gevolg de *oorzaak* van het lijden en der ziekten aantegrijpen, hetzij die oorzaak in de

hoogere gedeelten of bovenwegen huisvest; hetzij dezelve in de lagere gedeelten of benedenwegen is geplaatst. Wij zullen beiden beschrijven:

De EERSTE WEGEN, of hoogere gedeelten van het menschelijk ligchaam beginnen met het onderste der maag, omdat van dit punt het gezegde ingewand vatbaar is, door braking zich te ontlasten. Hooger opklimmende, bevatten de eerste wegen de geheele borst, den hals, den keel of strot, het hoofd, het aangezigt, den mond, de tanden, den neus, de oogen, de ooren, de klieren van den hals, de okselen onder de armen; en breiden zich uit in de armen en handen tot aan de toppen der vingeren.

De BENEDEN-WEGEN, of lagere gedeelten bestaan dienvolgens uit alle de deelen, die niet begrepen zijn in de omschrijving der eerste wegen; dat is te zeggen: te rekenen van den bodem der maag, en naar beneden afgaande tot aan de toppen der teenen.

Het BRAAKPURGATIEF heeft deszelfs benaming ontvangen van deszelfs eigenschap om zoo wel naar boven als naar beneden te ontlasten. Hetzelve is van eene erkende werking tegen de ongesteldheden der boven-gedeelten. Bij het vermogen om de maag te ontledigen, ten einde des noods den doortogt van het purgatief te begunstigen, hetwelk door de overvolheid van dit ingewand kan worden uitgeworpen, bezit het braakpurgatief dit voorregt om de borst en alle de in hare holligheden vervatte ingewanden te verruimen of vrij te maken. Het trekt de vochten*scherpte* (*sérosité*) tot zich, op welk gedeelte der eerste we-

gen dezelve zich ook gevestigd hebbe. Het verdeelt deze verzamelde *zinking* (*fluxion*), schokt en verplaatst dezelve. Indien het door zijne eigene krachtwerking dezelve niet geheel uitdrijft, maakt het echter de ontlasting of uitdrijving gemakkelijker voor het purgatief, welks gebruik op hetzelve volgen moet, zoo als wij zulks zullen aanduiden in de vier artikelen der Orde van Behandeling welke hierna worden aangegeven.

Het PURGATIEF drijft alleenlijk naar beneden uit. Hetzelve moet zoodanig zijn zamengesteld als door ons is aangewezen, ten einde uit alle de gedeelten van het menschelijk ligchaam de geheele massa der bedorven vochten te kunnen uitdrijven.

De KLISTEER, ook *lavement* genoemd, moet in eene geneeswijze die op de uitdrijving der kwade vochten berust, zijne plaats vinden, vermits dezelve door zijne uitwerkselen zich daaraan verbindt. Onder de weinig schadelijke middelen in de hand van de minst geoefende lieden in de geneeskunde, behoort voorzeker het lavement, ofschoon men echter niet zeggen mag, dat van hetzelve nimmer zoude kunnen worden misbruik gemaakt. Indien men onbepaaldelijk dagelijks en zonder genoegzame beweegreden hetzelve wilde aanwenden, zoude men aan de Natuur met opzigt tot de dagelijksche uitwerpselen geene verrigtingen overlaten, en nimmer zoude men weten, wanneer zij in staat ware dezelven vrijelijk te volvoeren. Anders doet welligt de klisteer nimmer kwaad. Ongetwijfeld is dezelve onvermogend ter genezing, maar dezelve brengt verligting aan. Als zoodanig kan echter daarmede een kostbare

tijd verloren gaan, en het ware middel ter genezing te spade ingeroepen worden, wanneer het niet meer mogelijk is des lijders leven te redden of hem te genezen. Indien bijv. in de hardlijvigheid het lavement verligting aanbrengt, kan hetzelve echter de *oorzaak* dier ongesteldheid niet vernietigen. Hetzelve is derhalve niets meer dan een palliatief, hetwelk door de purgatie, als het eenige middel ter genezing, moet gevolgd en ondersteund worden. Intusschen kan hetzelve in vele gevallen met nut worden aangewend, bijv. lieden die gemeenlijk hardlijvig zijn, wier zenuwgestel is aangedaan, die door langdurig lijden of hoogen ouderdom zijn verzwakt, en alle van ziekte herstellenden, die insgelijks aan overvolheid van oude bedorvene vochten lijden, doen wél, indien zij eenige dagen vóór dat de behandeling eener chronische ziekte op hen wordt ondernomen, of althans daags vóór zij dezelve beginnen, eenige lavementen en zelfs verscheidene achtervolgends nemen, ten einde eene ontlediging te bewerkstelligen; dit is eene soort van voorbereiding tot de purgatie, die dikwerf noodwendig is. De evengezegde lijders kunnen gedurende de schorsing der purgatie, zoo als die door de Orde van Behandeling is aangewezen, zich nu en dan van het lavement bedienen.

Onder de lieden die geen genoegzaam onderrigt hebben bekomen, of die zich geen denkbeeld vormen van eene op de *oorzaak* der ziekten toegepaste purgatie, worden er velen gevonden aan wie het niets vreemds schijnt te zijn, dat men na geëindigde purgatie, zelfs gedurende ettelijke dagen geene natuur-

lijke ontlasting meer heeft. Dit dwaalbegrip, hetwelk hen bestuurt, doet ons gelooven, dat zij vermeenen dat het lavement hun eenig hulpmiddel moet zijn. Onnodig is het, hun te bewijzen dat de dwaling zoo groot is, dat zij bij vervolg van tijd een aanmerkelijk nadeel kan toebrengen, vermits zij tot hardlijvigheid geleidende, hen van eene, na de werkzaamheid van het spijzigen, meest onmisbare verrigting berooft. Die lieden moeten derhalve vernemen, dat de hardlijvigheid op zich zelve alleen, eene beweegreden is, om, na deze behandeling eenen aanmerkelijken tijd te hebben doorgestaan, de purgatie te herhalen, zelfs wanneer zij, in alle andere opzigten, schijnen in goede gezondheid te zijn, omdat de hardlijvigheid, indien zij bleef aanhouden, de oorzaak eener instorting zijn zoude, en omdat eene te langdurige schorsing der purgatie hun de vruchten van de vroegere behandeling zoude doen verliezen.

Een verzachtend lavement (*) op den dag zelven der purgatie, is dikwerf, na dat deze hare werking heeft volbragt, nuttig om de nog ter ontlasting over-

---

(*) De zamenstelling van het lavement wisselt af naar mate hetzelve wordt aangewezen. Daar die zamenstelling te over bekend is, zullen wij deswegens in geene bijzonderheden treden, slechts willen wij aanmerken, dat het afkooksel van lijnzaad en van den wortel der witte maluwe (*guimauve*), of andere verzachtende zelfstandigheden, veel goeds aanbrengen, vooral wanneer het afkooksel de noodige sterkte heeft.

overblijvende scherpte of bijtende stoffe te verzachten, en om de ingewanden te ondersteunen en te verligten. Insgelijks zoude wanneer eene dosis van het purgatief of van het braakpurgatief, hare werking langs de beneden wegen niet, na verloop van vijf of zes uren, zoude hebben volbragt, een dergelijk lavement te stade komen, om de gezegde dosis te helpen. Alzoo in zware en gevaarlijke ziekten de noodzakelijkheid van purgeren dringend kan zijn, zoo kunnen alsdan ook purgatieve lavementen worden vereischt. (*)

Toepassing der zuiveringsmiddelen, naar gelang der voorgaande verdeeling.

Ten gevolge der verdeeling van het menschelijk ligchaam en der ontlastingmiddelen, zoo als die in het voorgaande artikel is gemaakt, kan men zich ten aanzien der twee algemeene zetelplaatsen der ziekte volgenderwijze gedragen, want de ziekte berust of in de boven- of in de beneden-wegen.

Indien de ziekte hare zetelplaats in de bovengedeelten van het ligchaam heeft, dat is te zeggen: indien de pijn of kwaal gevoeld wordt in het *binnenst*

(*) Deze worden in velerlei soort zamengesteld. Zoo kan men bijv., in eene hoeveelheid water die toereikend is om eene klisteerspuit te vullen, drie of vier lepels van het braakpurgatief mengen, of er eene once senebladeren, of, plus-minus, eene once cassia in laten smelten. &c. &c.

van eenig der tot de omschrijving der eerste wegen behoorende gedeelten, of indien er blijkbare overkropping of overvolheid der maag aanwezig is, moet de behandeling worden aangevangen met eene dosis van het braakpurgatief, overeenkomstig datgene der vier artikelen der hier volgende Orde van Behandeling, hetwelk men erkend heeft op den zieke toepasselijk te zijn; en vervolgens moet men het purgatief toedienen. Het een en het ander dezer ontlastingmiddelen wordt (*), zoo lang de eerste wegen door ziekte zijn aangedaan, althans in de eerste dagen, beurtelings vereischt.

Indien de ziekten of kwalen der eerste wegen volgens art 3 behandeld, omdat zij teekenen van gevaar of van hevige kwaadaardigheid geven, niet voor de eerste dosis van het braakpurgatief geweken zijn, moet men indien die dosis geene ontlasting langs de benedenwegen heeft bewerkt, twee doses van dit ontlastingmiddel tegen ééne dosis van het purgatief toedienen.

Indien de ongesteldheden der eerste wegen, minder gevaarlijk of minder hevig dan in voormeld geval, alleenlijk de behandeling volgens art 2 vereischen, en de eerste wegen niet door eene enkele dosis van

(*) Beurtelings wil zeggen den eenen dag het een en den anderen dag het ander ontlastingmiddel, wanneer de purgatie volgens art. 1, 2 en 4 geschiedt, en wanneer de behandeling volgens art 3 wordt bewerkstelligd het een na het ander, met in achtneming der tusschenpozingen welke in dat artikel zijn voorgeschreven.

van het braakpurgatief genoegzaam zijn ontlast, zoo als zulks dikwerf wordt waargenomen, zijn, *indien de eerste dosis langs de benedenwegen heeft gewerkt*, twee doses van het braakpurgatief tegen ééne dosis van het purgatief noodzakelijk om de bovenwegen te bevrijden. Indien het echter dringend vereischt werd eene groote ontlediging langs de benedenwegen te bewerkstelligen, zoo als in het geval van ontsteking, zware koortsen, hevige felle pijnen in de armen en beenen of andere gedeelten van het ligchaam, zoo zoude het gebruik van het purgatief na de aanwending van eene dosis van het braakpurgatief verkieslijk zijn, want het purgatief ontledigt de vaten en ontlast den bloedomloop. (*)

Indien in tegendeel de zieke geenszins in de eerste wegen is aangedaan, en indien de maag geene teekenen van overkropping of overvolheid geeft, die in staat zoude zijn de dosis van het braakpurgatief terug te stoten, moet de behandeling alleenlijk met het purgatief begonnen, en tot op de volslagene genezing voortgezet worden.

(*) Men moet niet uit het oog verliezen, dat langs de benedenwegen, de overvloedigste en heilzaamste uitwerpingen geschieden, en dat de bovenwegen alleenlijk de verzamelplaatsen zijn der stoffen, die uitgaan van de gansche massa welke in het ligchaam zijn besloten, en die zich in de eerste wegen nederzetten. Het braakpurgatief doet wel is waar, eene bijzondere werking op dit gedeelte van het ligchaam, maar het betwist daarom aan het purgatief deszelfs eigenschappen en vermogen niet.

Het kan gebeuren, dat de ziekte, welke men gemeend heeft zonder braakpurgatief te genezen, somwijlen in den loop der behandeling het gebruik van dit ontlastingmiddel eischt. De meest gewone gevallen, in welke deze opmerking van toepassing is, zijn die in welke de stoffen, op het bovengedeelte der maag vastgekleefd, geschokt zijn door die, welke zijn ontlast geworden, en die aan dezelven tot steun dienden; die stoffen, zich dan losmakende, verzetten zich tegen den doortogt van het purgatief en veroorzaken de uitbraking, in stede van met het purgatief naar beneden in de ingewanden aftedalen. Ook is deze waarneming van toepassing op de gevallen, in welke de *zinking* (*fluxion*), gedurende de behandeling van plaats verandert, toevalligerwijze zich in de eerste wegen of in eenig daarvan afhangend gedeelte plaatst, en er eene minder of meer gevoelige pijn veroorzaakt. Die gevallen eischen, dat men zich gedrage zoo als ter zake der ongesteldheden van de bovenwegen is aangeduid geworden, dat is te zeggen, dat men in plaats van het purgatief, eene dosis van het braakpurgatief te baat neme, en dat volgens de orde welke men zal aangenomen hebben, de behandeling met het eerstgemeld ontlastingmiddel worde voortgezet, tot dat de behoefte van het braakpurgatief andermaal wordt aangewezen.

Ook kunnen vele personen van ziekten of kwalen in de benedenwegen genezen worden, zonder het braakpurgatief aantewenden. Dikwerf is het purgatief toereikend, vooral wanneer de ziekte dadelijk bij haren aanvang is aangegrepen.

Er zijn ook omstandigheden in welke de noodwendigheid van het braakpurgatief is aangewezen, en het nogthans voorzigtig is, er het gebruik van uittestellen. Wanneer het personen geldt, die hoog bejaard of zeer zwak, en in wie de vochten in eenen staat van zeer verouderd verderf zijn, welke men vreest niet te zullen kunnen genezen of aanmerkelijk verligten, en bij welke men vermoedt dat de, ten gevolge der groote hoeveelheid en kwade geaardheid der vochten door het braakpurgatief te weeg gebragte schokking, eenen te sterken indruk op de geheele bewerktuiging zoude kunnen maken, zoo geeft men de voorkeur aan de ontlasting door de benedenwegen, daartoe de purgatie in kleine doses toedienende, ten einde langzamerhand de massa dier stoffen te verminderen. Wanneer de gesteltenis veranderd of verbeterd is, kan het braakpurgatief worden aangewend, indien hetzelve is aangewezen.

Overigens kan ook zonder het braakpurgatief, vooral wanneer de noodzakelijkheid daartoe niet gebiedend is aangewezen, de genezing van elken zieke worden beproefd, om de eenvoudige reden, dat men, de on-ontbeerlijkheid er van bewezen zijnde, nog altijd hetzelve kan aanwenden. Er bestaat eene onmogelijkheid om er zich van te onthouden, wanneer de te veel overkropte maag het purgatief weder opwerpt, en hetzelve langs de benedenwegen geenerlei of zeer luttel uitwerksel teweeg brengt; evenzeer is het zelden mogelijk het braakpurgatief te verzaken in de behandeling van alle zoodanige kwalen, als tot welke een chronisch vochtenbederf ten grondslag ligt, vermits

men in dit geval de bron der vochten ernstig moet aantasten, daar dezelve voornamelijk in de maag berust. Maar er zijn lieden, die niet slechts door de werkelijke braking, maar zelfs enkel door het zien der braakmiddelen ongesteld worden. Deze personen kunnen niet anders dan het gebruik van hetzelve volstrekt verzaken, en zich blootelijk tot het purgatief bepalen: want eigenlijk, komt het er slechts op aan, de *oorzaak* der ziekten uittedrijven, en zoo slechts de genezing worde bewerkstelligd, is de aard of soort van het ontlastingmiddel van minder belang.

Men moet begrepen hebben, dat indien er gevallen zijn in welke men het purgatief kan bezigen, zonder alvorens het braakpurgatief te hebben aangewend, er geene gevallen zijn, in welke men dit laatste moet toedienen zonder hetzelve door het purgatief te doen volgen (*), vermits indien men hetzelve heeft aangewend, zulks geschied is om den loop en de werkingen van het purgatief gemakkelijker te maken. Alleenlijk ook slechts na het bezigen eener dosis van het purgatief kan de schorsing of staking der Behandeling plaats grijpen, van welke in de volgende 4 artikelen wordt gewag gemaakt, ten ware evenwel, indien het braakpurgatief eene menigte ontlastingen langs de

---

(*) Dat is wel zeer strijdig met de *taktiek* onzer hedendaagsche practiserende doctoren, die menigwerf hunnen lijders eene dosis van het braakmiddel toedienen, en dan hen met het bederf in hun ligchaam voor deszelfs verwoestend gewigt doen bezwijken, daar zij hen redden zouden door hen verder te doen purgeren.

benedenwegen te weeg gebragt en hetzelve aldus het purgatief vervangen mogt hebben.

GEZONDHEIDS-TABELLE.

Alvorens overtegaan tot de beschrijving der Orde van Behandeling die door elken zieke of tegen elke ziekte moet worden gevolgd, is het nuttig alvorens een tafereel der gezondheid voortestellen, of eene *Gezondheids-Tabelle* op te maken, die aan de lijders hun punt van uitgang aantoont, tevens met het doeleinde hetwelk zij moeten bereiken. Ongetwijfeld zijn de geneesmiddelen noodig tot zoo lang men de genezing heeft verkregen; maar zij hebben geen doel meer, zoodra de gezondheid overeenkomstig deze gezondheidstabelle is hersteld. De gezondheid kenmerkt zich in eenen mensch door het afwezen van alle pijn, toeval, kwaal of lijden, in eenig gedeelte des ligchaams hoegenaamd; — door de vrije en regelmatige uitoefening der natuurlijke verrigtingen, en van alle die verrigtingen zonder er eene eenige van uittezonderen; welke bestaan in de volgende eigenschappen: eenen goeden eetlust op de gewone uren der maaltijden, eene gemakkelijke spijsverteering; vrije ontlastingen zonder vloeijing of loop en zonder hardlijvigheid, minst genomen éénmaal in de vierentwintig uren, zonder dat zij branding of snijdingen aan den anus veroorzaken; de vrije lozing der pis zonder scherpte of bijting, en zonder dat dezelve een rood en baksteen-achtig bezinksel vertoone, hetwelk het teeken is van tegenwoordige of aanstaande pijn; eenen kalmen

slaap zonder onrustige of angstige storenissen, en die naar gelang der onderscheidene jaren leeftijds, noch te lang noch te kort, en zonder vermoeijende droomen is; noch gal-achtigen noch anderen kwaden smaak in den mond, noch bitterheid, oprisping of ander uit de holten opkomend onaangenaam gevoel; zuivere, onbeslagen tong; de adem zonder onaangenamen reuk; op de huid geenerlei bijting, scherpte, jeuking, vurige vlekken of puisten, geene aanbeijen; geene brandende hitte op of in eenig deel des ligchaams; geenen buitengewonen dorst, ten zij in het geval van verhittenden arbeid, ligchaams-oefening, of van andere bekende oorzaken; gelijkheid of effenheid van gelaatsverw, zonder eene afwisseling van kleuren in het aangezigt, die nimmer door de gezondheid wordt geduld; bij vrouwen nimmer die soort van uitvloeijingen onder den naam van witten vloed bekend; geene onderbreking in de maandelijksche zuiveringen, noch ongesteldheden op den tijd van derzelver regelmatige verschijning.

Ieder mensch, die zich wil vrijwaren tegen de ziekten en gebreken aan welke het gansche menschelijke geslacht is onderworpen, of zijne gezondheid zoo ongestoord als mogelijk wil bewaren, en bij geheel natuurlijke gevolgtrekking, zijn leven wil verdedigen tegen de ziekte, die bij gebreke van voorzorg, daaraan een te vroegtijdig einde zoude kunnen maken, moet zich beijveren tot het purgeren, in alle de gevallen in welke de gesteltenis zijner gezondheid ophoudt in overeenkomst te zijn met de tegenwoordige Tabelle; of althans niet meer in zoodanige gesteltenis

is, als daaraan het meest nabij komt, indien hij door ouderdom of door eenige andere redenen niet alle de vereischten bereiken of in zich vereenigen kan. Men behoort dikwerf deze Tabelle in oogenschouw te nemen, en bijzonder zich zelven met aandacht gade te slaan, wanneer er besmettelijke, endemische of epidemische ziekten heerschen; of indien men zich in eenen toestand bevindt, die den invloed moet doen vreezen dier oorzaken van het vochtenstoffelijk bederf, waarvan wij in ons 11de Hoofdstuk hebben gesproken. Eene verstandige voorzorg in dezen, is echter wèl bijzonder onderscheiden van eene hersenschimmige of ingebeelde ongerustheid.

ORDE VAN BEHANDELING

VERDEELD IN VIER ARTIKELEN.

EERSTE ARTIKEL.

Nieuwlings ontstane en ligte ziekten.

Van gezondheid tot ziekte is slechts ééne schrede, en deze is gewoonlijk zeer kort. De ziekte kan niet beginnen, vóór dat de gezondheid meer of min verzwakt zij; evenzeer kan de ziekte geene kracht aannemen, dan voor zoo verre de gezondheid is gestoord. In dit artikel worden alle zoodanige personen gerangschikt, die hunne gezondheid genietende, derwijze als zij in de voorgaande Tabelle is gekenmerkt, haar plotseling verliezen, of in dezelve eene aanmerkelijke verzwakking ondervinden (*). Zoodra hunne gezond-

(*) Lieden van eene ziekelijke gesteltenis of die met een zwak of gebrekkig gestel zijn geboren, moeten zich niet opgeven als kortelings te zijn ziek geworden. Niet zeldzaam is het, zieken aantetreffen, die datgene voor eene onlangsche ziekte

heid niet meer overeenkomstig is met de aangegevene Tabelle, zijn de vochten althans oppervlakkig bedorven. Doet de pijn zich niet gevoelen, zoodra die stoffen zijn ontaard, zoo geschiedt dit, vermits in alle zaken, de oorzaak zich moet gevormd hebben, om haar uitwerksel te kunnen volbrengen. Edoch het is niet minder eene zekerheid, dat elke gevoeld wordende pijn, het bewijs is van minder of meerder bedorven vochten. Eene enkele dosis van het ontlastingmiddel heeft somwijlen gelukkige uitwerkselen teweeg gebragt. Zelden echter, kan eene enkele dosis toereikende zijn; meestal moet gedurende twee a drie achtervolgende dagen eene dosis om de 24 uren worden herhaald, daarbij lettende op de onderscheidene zetelplaats der kwaal, met opzigt tot het braakpurgatief dat noodzakelijk kan zijn. Door dit Eerste Artikel optevolgen, in overeenstemming met de in de GEZONDHEIDS-TABELLE vervatte aanwijzingen, snijdt men dadelijk aan de ziekte haren weg af, door de oorzaak bij hare ontwikkeling uittedelgen. Daardoor vermijdt men bedenkelijke toevallen. Zoodanigerwijze bieden kunst en voorzorg zich onderling de hand, en vóórkomen zij dikwerf bedroevende gevolgen (*)

---

houden, wat metterdaad niets anders is dan eene instorting of een voortgang eener eerste ziekte, van welke zij niet volkomen zijn genezen. Die zieken bevinden zich in tegendeel in het geval van artikel 4.

(†) Wanneer de bij art. 1 aangegeven voorschriften niet toereikende zijn, moet men zich naar die van het 2de artikel gedragen.

TWEEDE ARTIKEL.

Nieuwlings ontstane, bedenkelijke of zware ziekten.

De ziekte is van grooter kracht dan in het bij voorgaand artikel aangegeven geval, wanneer de vochten plotseling meer dan op derzelver oppervlakte worden bedorven. Indien deze stoffen eenen trap van rotting hebben aangenomen, hetzij vermits de bederf-oorzaken eene grootere kracht hebben uitgeoefend, dan die tegen welke het voorgaande artikel is bepaald, hetzij vermits men verzuimd heeft de vochten uittedrijven zoo dra men zich in het geval van gezegd artikel bevond, alsdan zijn de pijnen of kwalen heviger, en kunnen zij veel gevaarlijker worden. De ziekte met één woord, is bedenkelijk, zoo wel uit hoofde der kwaadaardigheid van het bederf, als met opzigt tot de gevoeligheid der deelen die aangetast zijn, hetzij door ontsteking, hevige pijn, verstopping, zinking, koorts, verlies van eetlust of anderszins. Alsdan is het noodig een grooter aantal doses te bezigen dan in het voorgaande geval. Intusschen is het eene doorgaande waarheid dat de nieuwlings ontstane ziekten, die in het tegenwoordige artikel zijn gerangschikt, meestal in acht a tien dagen behandelens worden vernietigd: welk voordeel de tegen onze geneeswijze vooringenomen geneesheeren haar gewisselijk niet met goed gevolg betwisten zullen. Maar het is een volstrekt vereischte, dat de zieken dagelijks, of alle vierentwintig uren, eene ontlasting bewerkende

dosis tot zich nemen, hetzij van het braakpurgatief of van het purgatief, naar gelang de ziekte hare zetelplaats in de boven- of benedenwegen gevestigd hebbe; tot dat de ongesteldheden althans verligt zijn, de koorts geweken of verdwenen is, de zieken slechts weinig dorst lijden, en eetlust en slaap, die voorname grondzuilen der gezondheid terug gekregen hebben. De goede uitkomst zal nog meer verzekerd zijn, indien in het geval eener brandende koorts, van zware hoofd- of andere pijn, men den eersten dag der behandeling volgens art. 3 werkt. Den graad van verligting bereikt hebbende, van welken zoo even is gesproken, kunnen de zieken naar gelang van hunnen toestand de purgatie gedurende één of twee dagen staken. Vervolgens herhalen zij dezelve gedurende vele dagen, tot dat zij eenen nog hoogeren trap van beterschap ondervinden. Door middel der verkregene verligting, en hunnen eetlust weder bekomende, welken zij voorzigtig moeten bevredigen, hernemen de zieken hunne verloren krachten en gaan zij in herstel voort. Ten slotte hervatten zij de gestaakte purgatie, en zetten dezelve voort tot dat zij volkomen zijn hersteld.

DERDE ARTIKEL.

De zwaarste ziekten.

Er zijn vele gevallen van ziekten, die zware toevallen veroorzaken of zelfs zeer schielijk den dood aanbrengen zouden, indien niet de zieken de doses zoo digt achter elkander volgende innamen

als zulks in dit artikel zal aangeduid worden en tegen welke de bij art. 2 voorgeschrevene behandelingswijze ontoereikende zoude zijn. De rotting der vochten, zoo als zulks in den loop van dit werk is aangewezen, houdt geenen gelijken tred. In vele personen heeft men haar zeer snel zien toenemen, en hun in weinige dagen en zelfs in weinige oogenblikken den dood zien aanbrengen. Op grond dezer waarheid moet de orde van behandeling of de uitdrijving der verrotting naar de hevigheid der kwaal of naar de grootte van het gevaar berekend zijn, en sneller werken dan het verderf kracht en kwaadaardigheid bezit om deszelfs vreesselijke verwoestingen aanterigten. Telkens derhalve, wanneer een zieke door hevige pijnlijke, ontstekings-, of beroerte-kwalen wordt getroffen, zoo als zulks op eene bedenkelijke wijze geschieden kan in de gevallen van endemische, epidemische aanstekende of pestaardige, of in den hoogsten graad moordende ziekten; als ook wanneer de lijder door ondragelijke pijnen wordt gefolterd, en insgelijks in die gevallen, waarin een of ander der teedere deelen snel kan verwoest of vernietigd worden door de kwaadaardigheid der vochten die hetzelve aantasten; als ook in het geval eener chronische ziekte, wanneer eene weder instorting of eene crisis des lijders leven in gevaar brengen, of wanneer zijne kwalen schier onmogelijk zijn doortestaan; in alle die gevallen moeten de doses om de vijftien uren worden herhaald, of van twaalf tot twaalf uren, indien het hevige van den aanval de grootste vrees inboezemt; en met korter tusschenpozingen nog, in-

dien sommigen dier doses, te ligt ingenomen of ontlast zijnde, geene voldoende werking hebben gedaan. Telkens, wanneer de zieke in het geval is van derwijze de doses te herhalen of digter op elkander intenemen, moet men zorg dragen hem dezelven in genoegzame mate en in genoeg sterken graad van purgatieve kracht toetedienen, opdat zij overvloedige en talrijke ontlastingen mogen te weeg brengen; want om zoo te spreken, moet men in gevaarlijke gevallen of bij ondragelijke pijn, eene onafgebrokene reeks van ontlastingen bewerken, als onvermijdelijk zijnde om die pijnen te lenigen en de gevaren te verwijderen. Zelfs dan, wanneer eene dosis langzaam hare uitwerkselen tot meer dan vijftien uren vertraagt, indien het gevaar aangroeit of niet vermindert, is het voorzigtig eene herhaling der dosis te bewerkstelligen, uit vreeze dat zij te weinige krachtwerking hebbe, om de betering aantebrengen, welke de lijder noodig heeft. Er zijn gevallen van nog meer hevigen aanval, in welke het uitwerksel van een ontlastingmiddel niet schielijk genoeg zich openbarende, alle de hulpmiddelen der kunst moeten ingeroepen worden, door een purgatief lavement te geven op het zelfde oogenblik waarin het ontlastingmiddel wordt toegediend; behoudens dat lavement te herhalen naar gelang hetzelve kan noodzakelijk zijn. Het gevaar verwijderd zijnde, zoo keert de zieke in het geval van art. 2 terug, of in dat van art. 4, indien zulks, vóór de aanwending van het 3de artikel, het zijne was(*)

(*) Zie op het art. *Leefregel* hoe deze loop der purgatie met de voeding der lijders kan overeenstemmen.

VIERDE ARTIKEL.

Verouderde of chronische ziekten.

Door eene praktijk van meer dan zestig jaren, die van mijnen voorganger bij de mijne voegende, is het bewezen, dat indien deze geneeswijze, van welke hij mij de grondleeringen heeft ingeprent, algemeen overeenkomstig de drie voorgaande artikelen aangenomen en gevolgd werd, de ziekten oneindig zeldzamer zouden worden.

Onder de benaming van chronische ziekten of kwalen, zijn alle zoodanige pijnen, bezettingen, gezwellen, zweren, alle ongesteldheden of lijdende toestanden begrepen, die in eenen persoon geheel of gedeeltelijk de plaats der gezondheid hebben ingenomen, en welker duur het tijdsbestek van veertig dagen overschrijdt. Zij zouden zeldzaam zijn, indien de voorwaarden, op welke wij deze stelling gronden, met naauwgezetheid werden vervuld. Een iegelijk kan zich daarvan door eigen nedenken overtuigen, want indien eenig mensch, ofschoon ziek zijnde, eenen langen tijd blijft leven, zoo geschiedt blijkbaar zulks omdat de vochten, die zijne ongesteldheid veroorzaken of werkelijk onderhouden, met geene moordende kwaadaardigheid waren of zijn bezwangerd, zoo als men dit ontwaart in de lijders, die door de rotstoffen der epidemien zijn aangetast, of in andere gevallen die niet minder bedenkelijk zijn, vermits zij in zeer weinige dagen den dood aanbrengen. In de laatstgemelde gevallen kan het met opzigt tot sommige personen gebeuren, dat het

bederf, sneller werkende dan, in weerwil van allen aangewenden ijver, de hulp krachtdadig of spoedig zijn kan, de ingewanden beschadigt of den bloedomloop stuit en den dood te weeg brengt bij gebreke van er tijdig genoeg de *oorzaak* van uitgedreven te hebben. Maar zeer verschillend is het in ziekten, die eigenlijk gezegd, chronisch zijn geworden. Het bederf der vochten, of de *oorzaak* dier ziekten, was bij derzelver aanvang, niet derwijze kwaadaardig, dat dit bederf niet, door de behandeling welke in de drie voorgaande artikelen is aangewezen, zoude hebben kunnen worden uitgedreven. Dit wordt gestaafd, doordien de lijders onder hetzelve niet bezweken zijn, en dat vaak gedurende vele jaren, zelfs bij meerder of minder hevige ongesteldheid, hun leven heeft voortgeduurd.

Ten einde de chronische ziekten, over het algemeen en zelfs gewoonlijk als ongeneeslijk of doodelijk beschouwd, uittedelgen, moeten de lijders, na het braakpurgatief te hebben gebezigd, hetwelk uit hoofde van de hoogere zetelplaats hunner kwalen dikwerf noodzakelijk is, de behandeling volgen, welke hierna zal worden aangeduid. Bij den aanvang der behandeling der ziekten moet het art. 2 minder of meerder langdurig worden gevolgd, omdat de zieken gedurende een groot aantal dagen de doses zonder onderbreking of staking moeten innemen. Het is proefondervindelijk bewezen, niet slechts dat de veelvuldigheid der purgatie niet schaden kan; maar zelfs dat de zieken hunne genezing niet zouden kunnen berei-

ken, zonder naar gelang der behoefte de ontlastingen te herhalen. (*)

De lijders die wegens de hevigheid hunner kwalen, en om te eerder van dezelven verligt te worden, in de noodzakelijkheid zijn, de doses met alle de snelheid te herhalen, van welke de praktijk hun voorbeelden oplevert; en dezulken die zonder dus hevig te lijden, de zelfde kracht en spoed kunnen in het werk stellen, verkorten de behandeling aanmerkelijk, en even als de eerstgemelden verhaasten zij hunne genezing. Hoe meer op grootere tijdsafstanden van elkander de doses zouden worden ingenomen, des te meer zoude de genezing worden vertraagd, en des te moeijelijker en kostbaarder zoude de behandeling worden, zoo als ook de genezing weleens niet het uitwerksel zoude kunnen zijn. Deze ongelegenheid zal geenszins plaats grijpen indien de doses zoo digt mogelijk op elkander volgen. De spoediger gang der behandeling maakt ook de genezing meer zeker; zonder de bespoediging zoude gedurende eene te tragelijk voortgezette behandeling, het bederf de ingewanden beschadigen en den dood veroorzaken kunnen. (†)

(*) Op het art. *Leefregel* zie men hoe de voeding der lijders met den gang der Behandeling kan overeenstemmen.

(†) Aan den lijder, die de Behandeling volgens art 4 volgt, kunnen toevallen gebeuren van dergelijken aard als die welke bij art. 3 zijn voorzien. In dat geval moet hij nimmer aarzelen de doses digter op elkander intenemen, zoo als bij gezegd artikel is aangegeven, behoudens, wan-

Indien de gang der purgatie, zoo als de zieke denzelven dadelijk bij den aanvang heeft gevolgd, geene voorspoedige verandering in den aard der vochten heeft te weeg gebragt, moet men erkennen dat de behandeling tot dus verre te traag is geweest, en dat het dringend noodzakelijk is dezelve werkdadiger aantewenden alvorens de zieke dezelve schorse of stake (*). De purgatiën moeten derhalve dikwerf worden herhaald, en zoodanigerwijze elkander snel opvolgen, dat zij het overblijvende bederf hetwelk de oorzaak van nieuw vochtenbederf wordt kunnen overmeesteren. De bron van hetzelve moet worden opgedroogd om de wedergeboorte of de vernieuwing der vloeistoffelijke vochtenmassa te begunstigen, zonder welke er geene genezing mogelijk is. Wat de in deze klasse van art. 4 gerangschikte lijders voor eene gehoopte genezing het minst doen moeten, is de ontlastende doses in verhouding van vier of

---

neer die toevallen verdwenen zijn, terug te keeren tot de behandeling overeenkomsiig art. 4, en zulks tot op volkomene genezing; dat is te zeggen tot hij zich in eene gesteltenis bevinde, overeenstemmende met de GEZONDHEIDS-TABELLE, of althans zoo nabij daaraan als meest mogelijk is, want er zijn onder de chronische lijders zoodanigen die geen regt op eene volkomene gezondheid hebben; maar die echter door de Natuur genoeg bevoorregt zijn om eene tamelijk langdurige levensbaan te doorloopen.

(*) Met opzigt tot vele ziekten zoude ligtelijk het getal van zestig ontlastende doses in het tijdsbestek van vier maanden, door geenerlei gunstig uitwerksel hebben kunnen gevolgd worden, terwijl slechts veertig dier doses in de helft van dien zelfden tijd, de behandeling zouden hebben kunnen voltooijen. Dit voorbeeld zal dikwerf kunnen worden toegepast.

vijf per week innemen, zoodanigerwijze handelende, dat minst genomen twee doses twee achtereenvolgende dagen worden aangewend, indien zij niet allen achter elkander worden ingenomen; edoch het is verre weg meer verkiesselijk dat de doses zonder tusschenpozing worden toegediend. De zieken, indien het mogelijk is, moeten aldus verscheidene weken achtereen voortgaan tot dat zij zich verligt gevoelen, en zij de eetlust en den slaap terug bekomen hebben, indien zij dezen hadden verloren. Alsdan schorsen zij de Behandeling gedurende acht dagen, minder of meer naar gelang hunner gesteltenis. Maar indien de gevoelde verligting vóór den afloop van dit tijdsbestek afneemt, moeten zij van het oogenblik af aan waarop zij zulks ondervinden, eene nieuwe reeks van purgatiën herhalen, de doses op gelijke wijze in het begin innemende tot dat eene andermalige verligting verkregen zij. Alsdan schorsen zij wederom de behandeling, zoo als boven is aangeduid, naar mate hun toestand betert, en zij meer aan de vereischten der Gezondheids-tabelle beantwoorden, hetwelk het doelwit van elken in behandeling verkeerenden zieke moet zijn.

Er is tusschen eene nieuwe en eene chronische ziekte dit onderscheid, dat tegen de eerstgemelde de ontlastingen zonder tusschenpozing of om zoo te spreken zonder afbreking tot op de volkomene genezing moeten worden aangewend; en dat tegen de oude ziekte, deze handelwijze, die in den aanvang der behandeling noodig is om de massa der kwade vochten te verminderen en het lijden te verzachten, beurtelings, zoo als boven gezegd is, moet afgebroken en hervat

en soms gedurende eene geheele week, maand, of nog langer tijdsbestek moet geschorst worden, daar men de purgatiën moet overeenbrengen met de werking der Natuur, met hare minder of meerder gunstige gesteltenissen, opdat de vernieuwing der vochten op de natemeldene wijze geschieden kunne. Gedurende de staking der purgatie vergoedt de zieke, door middel van zijn dagelijksch voedsel, het verlies der ontlaste bedorven vochten, door tot derzelver vervanging nieuwe vochten te vormen; doch zoo lang niet de grondstof van het bederf is uitgedreven, worden de nieuwe door de oude vochten bedorven.

Om deze reden is het, dat de reeks der ontlastingen moet worden geschorst en herhaald, zoo als boven is aangeduid; en dezelven zoo vele malen moet worden hervat en gestaakt, als zulks noodig is om in eenen mensch de vernieuwing der vochten te bewerken, van welke de genezing afhangt. Het resultaat kan tragelijk verkregen worden, indien de massa dezer vochten doordrongen is van het euvel der ontaarding, vooral indien de ziekte chronisch is, of door mededeeling van een vergif of van eene smetstoffe voortkomt, als ook uit hoofde van de overgroote massa der vochten in het menschelijk ligchaam, zoo als die in het IXde Hoofdstuk is aangetoond. Evenwel kan dit resultaat niet uitblijven, wanneer de zieke de behandeling langdurig genoeg voortzet op de wijze als in dit artikel is aangewezen. Om genezen te zijn, behoort in het ligchaam van den zieke niets meer overig te zijn van de bedorvene vochten, die gedurende zijne ziekte of bij den aanvang der behandeling

daarin bestonden. Er wordt eene algeheele vernieuwing vereischt, hetwelk zeggen wil, dat de bedorvene en uitgedrevene vochten vervangen zijn door gezonde vochten. Die vernieuwing of vervanging is voltooid, zoodra er in het vochtgestel des lijders geene kiem van bederf overig is.

Er zijn chronische ziekten, derwijze vast ingeworteld, moeijelijk uittedelgen en onderhevig aan zich weder voorttebrengen, dat er vele jaren noodig zijn om er de volslagene genezing van te bewerkstelligen, waarom dan ook daartoe eene groote menigte van purgatieve doses wordt vereischt. Het is geene volstrekte noodzakelijkheid in dergelijke ziekten, dat de behandeling in vervolg van tijd onafgebroken worde voortgezet zoo als bij den aanvang; edoch, indien dezelve voor het oogenblik, of voor minder of meer lange tusschenpozingen is geschorst, moet dezelve op onderscheidene tijdpunten worden hervat, die altijd door den terugkeer of door het toenemen der pijnen of ongesteldheden worden aangewezen. De jeugd biedt gemeenlijk hierin groote hulpbronnen aan; trouwens indien de zieke nog in den staat van wasdom, of althans, indien hij niet te zeer in jaren gevorderd is, en zoo de ontlastingen behoorlijk aangewend en met den toestand des lijders en de werkzaamheid der vochtenvernieuwing in overeenstemming gebragt worden, heeft men gegronde hoop zijne genezing te zullen bewerkstelligen. Althans onder het algemeen getal der zieken, die niet vatbaar zijn voor eene geheele en radikale genezing, vermits de natuur in hen het vermogen niet heeft zich volkomen te kunnen

zuiveren, treft men eene groote menigte derzulken aan, die door het afwisselend gebruik der purgatiën, hun leven zouden kunnen rekken, hun lijden verminderen en er de voortgangen van stuiten (*).

HINDERPALEN TEGEN DE GENEZING DER ZIEKEN.

De radicale genezing is het doelwit der Geneeskundige Zuiveringsleer; zij zal het gelukkig uitwerksel

(*) Laat ons hier eene vergelijking maken, die hoe vreemd zij sommige deftige personaadjen moge voorkomen, ons toeschijnt, niet slechts geene juistheid te missen; maar zelfs volkomen geschikt te zijn voor zekere klasse van lezers, die beter dan vele anderen, de stem der gezonde rede aanhooren. Zij is overigens nog nuttig om de zamenstemming te begrijpen tusschen de herhaalde purgatiën en de vervangende voedingsap, waaruit het herstel van gezonde vochten en bij gevolg dat der gezondheid voortvloeit. Het ligchaam van elken zieke, hetzij nieuwelings of sedert langen tijd ongesteld: ten gevolge der bedorvene of ontaarde vochten welke hetzelve in zich bevat, kan vergeleken worden bij een vat of eene ton in welke een overschot van vloeistof is gelaten, die, wijl zij heeft kunnen bederven, het fust beschadigd of althans aan hetzelve eenen zeer onaangenamen reuk gegeven heeft. Om aan hetzelve dien reuk te benemen en hetzelve geschikt te maken, om zonder gevaar van bederf, eene vloeistof van goede hoedanigheid te bevatten, bezigt de kuiper de middelen welke zijn vernuft hem aangeeft. Laat ons zijn voorbeeld volgen. Hij doet water in zijne ton, en werpt het weg, na het te hebben omgeschud; het water verlaat de ton en neemt het

harer toepassing zijn, telkens wanneer de ziekte geene *oorzaak* van den dood zal zijn geworden, zoodanigerwijze als wij in het Eerste Hoofdstuk de oorzaak van het ophouden van des menschen leven hebben uiteen-gezet. Deze geneeswijze kan niet falen eenen zieke het leven te redden, anders dan in het geval dat

---

grovere deel der in dezelve vervatte onzuiverheid met zich mede. Zoo ook is het met den zieke in den aanvang der behandeling; hij ontlast de grovere stoffen en de oppervlakte der in zijne ingewanden bedervende vochten. De kuiper gaat voort met in zijne ton water te storten; op nieuw schommelt hij dezelve om, en laat dan het water door het spondgat uitloopen, welhaast schijnt hetzelve er even helder uit te gaan, als het er is in gekomen; maar daarom is de ton nog niet gereinigd. Met den zieke is dit het zelfde geval: hij heeft de purgatie voortgezet, hij ontlast zoo erg niet meer bedorvene stoffen, hij gevoelt zich misschien verligt; maar hij is niet genezen, omdat zijn ligchaam even min als de ton gereinigd is. De kuiper laat het water gedurende een paar dagen in de ton staan, om de stoffen te weeken die aan de duigen van het fust zijn gehecht; zoo ook staakt de zieke gedurende eenige dagen, weken, of langer de purgatie; de nieuwe uit het voedingsap zijner spijzen voortkomende vochten, weeken de oude vochten; de vermenging verzacht dezelven en maakt hunne ontlasting gemakkelijker. Gedurende deze schorsing verdunt het bloed onder begunstiging van en in verhouding tot het ledig, hetwelk door de vorige ontlastingen is te weeg gebragt, de *zinking* (*fluxion*) die zich in de vaten bevindt, en brengt dezelve door de bestaande openingen (*émonctoires*) in het darmkanaal terug. De zieke hervat alsdan de purgatie, hij ontlast de nieuwe met de oude vochten, die aan de eerstgemelden reeds hun bederf hebben medegedeeld. Hij doet als de kuiper, die het water uitstort, dat hij in

eenig ingewand of ander organiek deel zijns ligchaams beschadigd is. Die hinderpaal kan alleenlijk plaats grijpen, ten gevolge van een te langdurig verblijf der bedorvene vochten, hetwelk bewijzen zoude, dat de genezing des lijders niet tijdig genoeg ware ondernomen. Het kan plaats grijpen alleenlijk doordien de

---

het vat gelaten heeft, en hetwelk is bedorven geworden door de losgeweekte stoffen zijner ton.

Hij herhaalt dezelfde bewerking en laat er het water gedurende een langer tijdsbestek in staan. De zieke moet even zoo handelen, hij moet de purgatie nog langer schorsen naar gelang hij meerdere verligting ondervindt, en meer zijne eetlust terug bekomen heeft. Door meer voedsel te nemen, vormt hij zich eene grootere massa van vochten, die de oude vochten vervangen, en de vernieuwing bewerkstelligen van welke vroeger is gesproken. De kuiper eindelijk, moet om zijn oogmerk te bereiken, zijne handelwijze herhalen tot dat hij bevindt dat het fust zuiver is, en dat men aan hetzelve in volkomene veiligheid de beste liquor kan toevertrouwen. De zieke doe insgelijks, tot hij verzekerd zij, dat zijn ligchaam geene kiem van bederf meer in zich bevat, hetwelk de vernieuwde vochten zou kunnen aansteken en eene wederinstorting te weeg brengen. Hoe langer het fust is bedorven geweest, des te meer moet de kuiper zijne handelwijs voortzetten; met de ziekte is het eveneens gelegen. De zieke heeft evenmin als de kuiper voor overmaat van uitspoeling te vreezen. Een groot aantal doses op onderscheidene tijden ingenomen, zonder dat er blijkbaar daartoe eenige noodzakelijkheid aanwezig zij, kan den lijders niet schaden, zoo als wij zulks vroeger reeds Hoofdstuk XIX hebben betoogd; eene enkele doses te weinig aangewend, kan daarentegen hen veel benadeelen, omdat er nog in de vochten een gedeelte van den bedervenden zuurdeessem zoude kunnen overblijven, waartegen men bijzonder op zijne

zieke afgesleten is door den Ouderdom, die natuurlijke en onoverwinnelijke Vernieler van 's menschen leven. Ieder die zoo als wij zelven, van deze waarheden zal doordrongen zijn, zal in welk geval van zware ziekte of hoe hopeloos hij ook zijn moge, nimmer aarzelen gevolg te geven aan de purgatie: ten einde uit zijn ligchaamsgestel de stoffen te verdrijven, welke hij erkend heeft, in staat te zijn hem van het leven te berooven. Indien hij bezwijkt, zal zulks geschieden, omdat de Natuur geene hulpbron meer aanbiedt, en wel met de zelfde middelen die hem zouden behouden hebben, indien zij voor hem nog iets hadde

---

hoede behoort te zijn, vooral met opzigt tot de gif- of smet. stoffelijke en alle chronische ziekten. De behandeling onzer geneeskundige zuiveringsleer is onfeilbaar, even als de handelwijze des kuipers. Om de eene en andere dezer verrigtingen zonder goede uitkomst te doen blijven, of om den zieke niet te doen genezen, zouden door te lang verblijf der bedorvene stoffen, zijne ingewanden even als de duigen van het vat aangetast, bedorven of verrot moeten zijn. Ongetwijfeld dat er gevallen zijn, voortkomende van de veroudering der ziekte of van de kwaadaardigheid der vochten die dezelven voortbrengen, in welke het inhoudende altijd, of ten minste zeer langen tijd aangestoken blijft door het euvel van hetgeen hetzelve heeft ingehouden, zoo ook zijn er gevallen, waarin de darmen en ingewanden, voorbeschikt om het bederf aantenemen zoo wel als om hetzelve vervolgens medetedeelen, op hunne beurt op de nieuwe vochten inwerken; maar de mensch, die voldoende purgeert telkens wanneer hij eene verzwakking zijner gewone gezondheid ontwaart, of wanneer hij zich minder wèl dan gewoonlijk bevindt, verlengt onmisbaar zijn leven.

kunnen doen. Ook kan er nog tegen de genezing des lijders een beletsel bestaan, wanneer het gedeelte der vochten, hetwelk een of ander ligchaamsdeel ongesteld maakt, geene beweegbaarheid of vloeibaarheid meer bezit, en bij gevolg niet kan uitgedreven worden. Dit zal eveneens het geval zijn in eenen lijder wiens vochtenstoffe met het door dezelve aangetaste deel in een zoo innig verband staat, dat dezelven als ware het, slechts één ligchaam uitmaken. Zoo zal men, bijv. het gezigt niet herstellen, indien de gezigtspier verlamd of vernield; noch het gehoor, indien de gehoorspier in dien zelfden staat is; men zal geene zenuw-ongesteldheid verdrijven, zoo zij te zeer verouderd of te diep ingeworteld is; noch eene ankijloses, indien er eene volkomene zamenvereeniging van twee beenderen bestaat; en zoo ook zal het zijn met de overige gevallen, in welke de oorzaak niet meer kan gescheiden worden van het uitwerksel, hetwelk zij heeft voortgebragt, dat is te zeggen, van het ligchaamsdeel hetwelk zij heeft aangetast of vernield; omdat men in dit geval, zoude kunnen zeggen dat de uitwerking geene oorzaak meer had. Op grond dezer bedenkingen kan men vaststellen, dat de Geneeskundige Zuiveringsleer, alsdan te spade ingeroepen, geen doel meer zoude hebben.

VOORAFGAANDE BEDENKINGEN, TOEPASSELIJK OP DE VIER ARTIKELEN IN HET ALGEMEEN.

Alvorens de genezing van eenen zieke te onderne-

men, wiens ziekte of kwaal verouderd, ingeworteld en luide als ongeneesbaar, als doodelijk wordt uitgekreten, zoo moet de tot dat einde geroepen arts wél onderrigt zijn van de bezwarende omstandigheden, die den goeden uitslag der behandeling zouden kunnen doen betwijfelen. Die omstandigheden zijn: de ouderdom van het beginsel der in een chronisch gebrek ontaarde ziekte; de ziekelijke, hagchelijke gesteltenis of het afzijn van alle gezondheid des lijders in zijne eerste jeugd; de menigvuldigheid der aanvallen welke zijne gezondheid kan hebben ondergaan; de blijkbare zwakte van zijn temperament of natuurlijk gestel; het misbruik of het te weeg gebragte nadeel der aderlatingen, bloedzuigers, baden enz.; het langdurig in acht nemen van den geneeskundig beperkten leefregel; het gebruik van met kwik bereide artsenijen, vooral in sterke doses of langdurig voortgezet; met één woord, indien hij geheel of gedeeltelijk de behandelingen heeft ondergaan, welke wij uit hoofde van derzelver nadeelige werking, ten hoogste afkeuren. Alsdan, en indien de lijder verscheidene teekenen van ongeneesbaarheid in zich mogt vereenigen, zoude een arts zeer gelukkig zijn te kunnen onderscheiden, of het niet geraden ware den lijder overtelaten aan de verzachtende of pijnstillende geneeskunde, liever dan zonder gevolg de door onze geneeswijze voorgeschrevene behandeling op hem toetepassen. In zoodanig geval is het voor des geneesheers roem beter, de Natuur te laten werken, dan eene behandeling te ondernemen, welke zijne tegenpartijders alleenlijk daarom, zouden laken, om dat dezelve niet geslaagd ware.

Wanneer men daarentegen, bij eenen zieke de na-

tuurlijke verrigtingen in tamelijk geregelde werking vindt, indien hij niet te verre in jaren is gevorderd, zoo zijn natuurgestel vroeger goed is geweest; indien met één woord: er zich in hem nog kenteekenen opdoen, dat de Natuur in hem gunstig werken kan, zoo zal men eenen straal van hoop of grond tot mogelijke genezing of aanmerkelijke verligting ontwaren. Alsdan moet men zich door den lijder de verzekering verschaffen, dat hij standvastig en volhardend zijn zal in het tot zich nemen der ontlastingwekkende doses, in zoodanige mate en getal als zal worden noodig geoordeeld, alsmede van zijn moedig besluit om er de uitwerkselen van doortestaan. Het kan gebeuren, dat hij er zoodanige ondervindt, welke hij zich niet juist kan verklaren. Maar wat ook daarvan op zijnen geest de indruk zijn moge, zoo moet hij in den gang der ontlastingen nimmer versagen of ophouden.

Het is onmogelijk de genezing te bereiken van eenen zieke, die de hoop op zijn herstel verloren heeft, geene groote begeerte betoont om hersteld te worden, of laauw en besluiteloos geenen vasten moed of genoeg verlicht oordeel bezit om de waarheid te omhelzen, die voor hem is begonnen doortestralen; of indien hij gelijkt naar die vertroetelde kinderen der Fortuin, die zich verbeelden, dat men met goud of zilver zich genezing kan verschaffen, zoo als men een landgoed, een zeldzaam gewas of ieder ander kostbaar voorwerp koopt; zulk een lijder is in gevaar. Indien integendeel de zieke naar grondbegrippen redekavelt; indien

hij zijne eigene meening onderwerpt aan de beginselen onzer Geneeskundige Zuiveringsleer; zoo hij tot besturing van zijn gedrag den grondregel aanneemt, welken een groot getal zieken heeft opgevolgd, en die in dit werk is ontvouwd. Indien hij, met één woord, moedig en vast, tot zich zelven zegt: ik zal bezwijken, als de Natuur in mij geene hulpkracht meer biedt, of ik zal mijn behoud bewerken, indien zij de behandeling kan onderschragen. Alsdan, wel overtuigd dat hij door zijn besluit te overtreden, zich het middel ter zijner genezing zal afsnijden, zal hij in de hoop op overwinning, manmoedig de *oorzaak* der ziekte bestrijden.

Er zijn zieken, die door de zuiveringsbehandeling geene verligting of leniging ondervinden, dan na dat de purgatie heeft opgehouden, of gedurende de tusschenpozingen harer schorsing, zoo als die voor de onderscheidene vier artikelen is voorgeschreven. Zij bekomen die verligting door het gelukkig uitwerksel der door de purgatie te weeg gebragte ontlediging. Zij hebben de gegronde hoop dat zulks ook bij vervolg het geval zal zijn, en dat zij genezen of immers merkelijk verligt zullen worden. Ook ontmoet men lijders, welker kwalen gedurende de aanwending der purgatiën toenemen. Dit is het uitwerksel der aan de ontlastingwerkende oorzaak gegevene impulsie, welke althans in het oogenblik der purgatie eenen onoverkomelijken hinderpaal aanbiedt. Met een weinig scherpzinnigheid onderscheidt men gemakkelijk het geval, waarin het doelmatig is, de purgatie voor eenigen tijd te schorsen en de vloeijende

vochten zich te doen herplaatsen; waarna men volgens bevinding oordeelen zal; òf men in de Geneeskundige Zuiveringsleer zal moeten volharden, òf wel zich liever beperken tot de dusgenoemde verzachtende of stillende geneeswijze, of tot de gewoonlijk aangewend wordende middelen.

Hoe vele lijders, in het geval van nieuw ontstane ziekten, zullen welligt aan de Geneeskundige Zuiveringsleer de voorkeur weigeren, welke zij zoo regtmatig verdient, als eeniglijk in staat zijnde hen tegen langdurige ongesteldheid te vrijwaren. Wegens de dwaling waarin zij verkeeren door te vast aan oude vooroordeelen te hechten, zullen zij haar onbestaanbaar of onuitvoerlijk achten. Onbekwaam om zelven te oordeelen, zullen zij de slagtoffers van valsche inblazingen zijn. Indien zij te rade gingen met de daadzaken, die zoo vaak onze geneeswijze hebben bekroond, zoude de misleiding haren blinddoek nederleggen, en de wangunst zoude zelve de scherpgepunte pijlen verbrijzelen, welke zij niet nalaat uit te schieten tegen onze geneeswijze, die echter de vrucht is eener wèl verkregene, en door eene volgreeks van wel geslaagde behandelingen bestendigde Ervaring.

Hoe vele anderen, na de behandeling onzer geneeswijze te hebben ondernomen, zullen plotseling daarvan afzien, zonder te letten op de strijdigheid met zich zelven, welke zij daardoor begaan. Eenen onleschbaren dorst, eene brandende hitte door geheel het ligchaam, eene hevige koorts, felle pijnen ondervindende, welke verschijnselen allen mogelijk zijn,

zullen velen, door den invloed derzelven of door eene evenzeer nadeelige als kinderachtige vrees, zich benadeelen door de behandeling te staken, die over het algemeen, in deze gevallen nog sterker moet voortgezet worden. Evenwel zullen zij alsdan hunne pis ongemeen rood, branderig, vurig ontstoken en door de stoffen, welke zij met zich kan voeren, of met welke zij bezwangerd is, troebel bevinden; en niettegenstaande de kwade gesteltenis hunner vochten ook nog zal bewezen zijn door hevige snijdingen, welke zij zullen ondervinden, snijdingen die derzelver bijtende of invretende werkingen in de ingewanden en door de gansche dierlijke bewerktuiging aantoonen, zoo zullen zij toch nog de *oorzaak* der hen bedreigende gevaren en de noodzakelijkheid harer uitdrijving loochenen. Zoodoende zullen er, althans wij vreezen het, menschen zijn, die het fundamenteel beginsel onzer geneeswijze vergetende of hetzelve miskennende, vergaan zouden, in weerwil dat wij niet nalieten hun onze raadgevingen toetedienen om zich uit het gevaar te redden. Wij hebben geleerd de menschelijke zwakheid en nog iets ergers te wantrouwen. Hoe vele, minst genomen gedachtelooze lieden hebben wij niet in de uitoefening onzer praktijk ontmoet. Er zijn er, die na hunne onverhoopte genezing, en zelfs alleenlijk na eene merkelijke verligting, zich gaarne eene ader geopend en met hun bloed elk getuigschrift onderteekend zouden hebben, hetwelk wij van hen zouden verlangen, zoo zeer waren zij verwonderd of grootelijks voldaan over eene verandering, welke zij verre- af waren te verwachten.— Des niet

te min hebben zij in het vervolg bewezen, dat de onbestendigheid en de ondankbaarheid het erfdeel zijn van eene overgroote menigte menschen! zij kunnen zich boven onze verwijtingen verheven achten; maar zoodanig zal het geval niet zijn, wanneer zij nieuwe aanvallen zullen ondervinden van eene ziekte, welker kiem niet volkomen is uitgedelgd.

Gebruik der purgatieve doses.

De morgenstond is over het algemeen het gemakkelijkste en ook onder vele opzigten het gunstigste oogenblik tot het innemen der ontlastende doses. Doch er zijn eene menigte zieken of gebrekkelijken, die om verschillende redenen, zich er niet aan kunnen onderwerpen. Dikwijls belet hen deze staat van bedwang zich te vrijwaren tegen zware of bedenkelijke ziekten van welke zij later het slagtoffer kunnen worden. Onze geneeswijze biedt hun te dezen aanzien zeer belangrijke en dagelijks meer op prijs gestelde hulpbronnen en voordeelen aan. Wij zullen eenige redenen ontwikkelen, om te bewijzen dat de gemakkelijkheid welke zij aangeeft, in den aard zelven der dingen ligt, en dat deze soort van inschikkelijkheid de vrucht niet is van eene stelselmatige verbeelding. Het is een grondbeginsel met opzigt tot de spijsverteering en het innemen van ontlastende doses, dat wanneer eerstgemelde is volbragt, de laatstgemelden kunnen worden toegediend, omdat men zich als dan in den zelfden toestand als des morgens vóór het ontbijt bevindt of wat men noemt „nog nuchter", men kan ieder oogenblik van den dag nuchter zijn; het zoude derhalve eene dwaling zijn te

gelooven, dat men zulks alleenlijk des morgens bij de ontwaking zoude wezen. Het is eene erkende daadzaak, dat tot het innemen eener ontlastende dosis het tijdsbestek van zes uren na het matiglijk houden van eenen maaltijd toereikend is. Indien met opzigt tot sommige personen, het daarmede anders gelegen ware, zoude zulks zijn, doordien de maaltijden niet gehouden werden in overeenstemming met de spijsverteerende krachten hunner maag. Het braakpurgatief eischt, om aangewend te worden, minstens twee uren meer dan het purgatief. Dit verschil heeft zijnen grond daarin, dat dit ontlasting-middel, hetwelk binnen twee uren tijds de braking moet te weeg brengen, niet wacht tot dat de spijsverteering volsterkt is voltooid, terwijl deze des noods zich voleindigen kan gedurende ettelijke uren, welke het purgatief besteedt om naar de benedenwegen aftedalen.

Onder inachtneming der voorwaarden van de spijsverteering, kunnen derhalve ter aller uur de ontlastende doses, zoo bij dag als bij nacht worden ingenomen. Een lijder die door zijne ongesteldheid zelfs niet verpligt is zijne kamer te houden, en die op bepaalde uren pligten heeft te vervullen, kan de uitoefening derzelven overeenbrengen met zijne purgatiën, door de doses ter voegzamer ure intenemen om derzelver werking volbragt te hebben, op het oogenblik waarin zijne bezigheden hem roepen. De doses kunnen insgelijks des avonds worden ingenomen; alsdan legt men zich te bedde, een oogenblik na dezelven gedronken te hebben, zorg

dragende hoofd en borst hooger te leggen dan gewoonlijk.(*) Het braakpurgatief ingenomen hebbende, houdt men zich wakker, tot dat hetzelve niet meer langs de bovenwegen werkt, en vermits hetzelve vatbaar is om ontlastingen naar beneden te weeg te brengen, zoo kan men, even als met het purgatief, zich onbezorgd te slapen leggen. Die ontlastingmiddelen doen den slapenden lijder ontwaken, ten einde hunne uitwerkselen voorttebrengen. In dat geval kunnen de ontlastingen minder talrijk zijn dan wanneer zij gewerkt hebben in den wakenden staat; doch zij zijn gewoonlijk overvloediger. Die meer overvloedige hoeveelheid ontstaat, doordien de eerste behoeften ter ontlasting, niet sterk genoeg zijnde om te doen ontwaken, ten gevolge van den slapenden toestand eene vertraging ondergaan; maar de stoffen zich opstapelende, ontlasten zich in grootere hoeveelheden.

Indien ten gevolge der nachtelijke purgatien, de slaap of nachtrust, te veel onderbroken wordt, kan de lijder, ten einde om den anderen nacht eene goede rust te genieten, de doses alleenlijk om de acht-enveertig uren innemen. Maar er zijn weinige ziekten die dezen langzamen gang der purgatie toelaten. Daarom, indien de kwalen spoediger ontlastingen vereischen om den lijder te eerder verzachting of leniging aantebrengen, kan men na iedere dosis niet meer dan zes-en dertig uren tusschenpozing laten, en zelfs minder tot dat zijn toestand merkelijk

(*) Deze houding moeten de bedlegerige personen in acht nemen, uit vreeze de doses dadelijk uittebraken,

gebeterd zij. Naar het bovengezegde, moet iemand die, bijv., van des morgens tot den middag bezigheden heeft, des morgens zijnen maaltijd ter zoodaniger ure houden, dat de spijsverteering des middags kan voltooid zijn, als wanneer hij de doses moet innemen; en zoo insgelijks met de overige uren die tot het innemen der doses, naar gelang der voleindigde spijsverteering kunnen zijn bepaald.

Zoo iemand plotseling ziek wordt, kan en moet men even zoodra de ontlasting bewerkstelligen, zoo veel doenlijk in acht nemende wat met opzigt tot de spijsverteering is voorgeschreven; doch indien oogenblikkelijk na gehouden maaltijd, iemand eenig toeval overkomt, hetwelk dadelijk voor zijn leven doet vreezen, is er geen tijd om de spijsverteering aftewachten; de ontlasting moet bewerkt worden door middel van het braakpurgatief, als geschikt om de maag te bevrijden van de spijze, die voorhands eene vreëmde en schadelijke stoffe is geworden en om eenen weg voor de purgatie te openen, die onverwijld werkzaam kan zijn ter verdrijving van het opgekomen toeval: ten einde des lijders gezondheid te herstellen, volgens de Orde van Behandeling, zoo als zulks in de vier, dezelve zamenstellende artikelen is aangewezen.

Aanmerkingen betreffende de Ontlastingmiddelen.

De ontlastingmiddelen in het algemeen, zoo wel de braakmiddelen als de eigenlijke purgatieven, uit welke klasse ook getrokken, en hoezeer ook den zelfden aard deelachtig zijnde, kunnen met opzigt

tot de verscheidenheid van ouderdom en innerlijke gevoeligheid der zieken, niet den zelfden graad van eigendommelijke krachtwerking hebben. De verschillende kracht der doses zoude dus niet toereikende zijn; dienvolgens stellen wij voor de purgatieven alleen, verscheidene trappen van krachtwerking vast; en om dezelven te onderkennen, doen wij op de etiquettes de hieronder afgebeelde lijntjes plaatsen, tevens met het opschrift ter aanduiding van elken bijzonderen graad. Wat het braakpurgatief betreft, hetzelve kan onder eenen enkelen graad van krachtwerking worden gesteld, omdat hetzelve, door vermenging met de thee van welke hierna zal worden gesproken, zoo zwak kan worden gemaakt als zal worden noodig geoordeeld.

▬ De eerste graad der purgatieven, het zachtste zijnde, voegt den kinderen van zes of zeven jaren en daar beneden tot op één jaar(*). Hetzelve is ook geschikt voor personen van eene zoo gezegd zenuwachtige gevoeligheid; voor dezulken die hoog bejaard of door den langen duur hunner ziekte verzwakt zijn, welke men twijfelt te kunnen genezen of welke men wil beproeven te verligten; en over het algemeen is hetzelve geschikt voor al zulke personen, die als

(*) Voor dezen of nog priller leeftijd, verzwakt men de dosis met siroop van Senebladeren, van Chicorij of van Persikenbloeisem; van beide evenveel, of iets minder van de *Siroop*, om zoo mogelijk de dosis tot eenen kleinen paplepel te beperken.

teêrgevoelig zijn erkend, of welke men vermoedt zoodanig te zijn.

▬ ▬ De tweede graad, krachtdadiger werkende dan de eerste, is geschikt voor genoegzaam alle zieken van beiderlei geslacht, en zelfs voor de kinderen van zeven jaar. Met het purgatief van dezen graad moet de behandeling van alle volwassenen begonnen worden, behoudens bij voortzetting den derden graad te bezigen, zoo als nader gezegd zal worden. De 2de graad moet den 1ste vervangen in alle de gevallen, waarin deze opgevoerd tot vier lepels-vol per dosis, het getal ontlastingen niet te weeg brengt, hetwelk hierna zal worden aangegeven, zonder dat iets belette de dosis nog, naar gelang der behoefte, te vergrooten.

▬ ▬ ▬ De derde graad kan alleenlijk worden voorgeschreven aan zieken, op welke de bewerkingen met moeite worden volbragt, of aan dezulken die met den 2den graad geene ontlastingen in genoegzamen getale verkrijgen, niettegenstaande deszelfs dosis tot vier en meer eetlepels is opgevoerd; behoudens hun den 3den graad op meer dan vier lepels-vol voorteschrijven, indien dezelve op die dosis ontoereikend is bevonden om het vereischte getal ontlastingen te weeg te brengen.

▬ ▬ ▬ ▬ Wanneer de 3de graad blijkbaar op vier eetlepels per dosis is te zwak bevonden, en na zulks verscheidene malen te hebben gewaarmerkt, wordt de 4de graad, de sterkste van allen, op insgelijks vier eetlepels per dosis, of meerder nog, indien het noodig is, vereischt.

Iemand die de vier graden van het purgatief ter

zijner beschikking heeft, kan de tusschengraden maken. Bijv. liever dan de dosis van den 1sten, 2den, of 3den graad tot meer dan vier eetlepels optevoeren, vermeerdert men de kracht en bij gevolg de uitwerking van die dosis van vier eetlepels met opzigt tot den 1sten graad, door de dosis zamentestellen uit slechts 2 eetlepels van dezen graad en 2 eetlepels van den 2den graad; of evenveel van den 3den graad als van den 1sten graad om den 2den graad te maken, of evenveel van dezen als van den 4den graad om den 3den te maken. Ook kan men in deze vermenging meer van het een dan van het ander bijvoegen, naar gelang men de werking van het purgatief verlangt te vermeerderen of te verminderen; zoodanigerwijze dat wanneer men in stede van vier eetlepels van den 1sten graad, men er slechts drie met één van den 2den graad neemt, de 1ste graad zich in werking vermeerderd bevindt; indien daarentegen in de dosis van den 2den graad, die gewoonlijk uit vier eetlepels bestaat, men er slechts drie neemt, en daarbij één van den 1sten graad voegt, is de 2de graad van kracht verminderd, en dit zal ook plaats grijpen met de overige graden.

Maar het is een volstrekt vereischte, en de aan de purgatie onderhevige deelen maken het noodzakelijk, dat de doses zoo veel doenlijk binnen de hoeveelheid van vier eetlepels worden gehouden (*), zoodaniger-

(*) Uitgenomen bij de kinderen, voor welke de dosis zoo veel doenlijk op twee eetlepels moet worden bepaald, om hen dezelve gemakkelijker te doen innemen; doch meestal is zulks niet mogelijk.

wijze dat de hoogere graad, op die hoeveelheid ingenomen, alleenlijk worde toegediend in het geval dat de naast-voorgaande graad tot de dosis van vijf lepels zoude moeten worden opgevoerd. De gezegde deelen laten niet toe, dat een sterker graad eenen minder sterken graad vervange; anders dan in het geval der zoo even aangeduide noodzakelijkheid, zelfs niet al werd de doses van den meer sterken graad in kleiner afmeting genomen, dan die van den minder sterken graad, omdat vooral in den voortgang of omstreeks den afloop der behandeling, de doses, om zich in het gestel des ligchaams uittebreiden, den omvang moeten hebben, die te dien einde aan dezelven voegt.

ZAMENSTELLING DER GENEESMIDDELEN.

BRAAKPURGATIEF.

Rec. Neem besten witten wijn, vier pond;
Senebladeren van Paltha, vier oncen; laat dit mengsel gedurende drie dagen koud trekken, van tijd tot tijd hetzelve omschuddende; alsdan afgietende, perst men de Senebladeren uit, om zoo na mogelijk, de oorspronkelijke hoeveelheid wijn terug te bekomen. Op elk pond dus toebereiden wijn, voegt men bij

Wijnsteen, zure Ammonia en Potasch, een vierendeel loots of een dragma;

alsdan laat men het mengsel doorzijgen of filtreren; en bewaart hetzelve tot het gebruik.

FORMULA MEDICAMENTORUM.

LAXANS PURGANS.

R. Vini albi optimi, libr. quatuor;

Folior. Sennæ, unc. jv;

digeratur frigide per tres dies, cura ut subinde agitetur, exprime et serva, quantum fieri potest, quantitatem vini adhibiti.

Cuilibet librae vini ita parati,

Tartrat ammoniae et potassae, dr. j;

cola deinde liquorem et conserva usui.

PURGATIEF.

1 Orde.

Rec. Neem Purgeerwinde, een en een half ons;
Wortel van groot Indiaansch gevleugelde Winde, zes dragma;
Nachtschoon Jalappe, zes oncen;
alles tot poeder gestampt:
Brandewijn van 20 graden, 12 pond;
meng het poeder door den brandewijn, en laat dit toebereidsel op eene warmte van 20 graden, gedurende 12 uren trekken. Pers hetzelve alsdan door eene zeef, en voeg er volgenderwijze toebereide siroop bij:

Senebladeren van Paltha, 6 oncen; kokend water, 24 oncen; gedurende vijf uren te trekken gezet; voorts met uitpersing der Senebladeren afgegoten. Voeg alsdan er bij bruine suiker, 3 pond. Bereid volgens de regelen der kunst eene siroop, welke gij wèl moet doen koken, ten einde, haar bij de tinctuur voegende, deze laatstgemelde niet troebel wordt.

PURGANS.

pr. Ordin.

R. Gum: Scammoniae Alep, unc. iß;
Rad Turbith: dr. vj;
—— Jalappae unc. vj;
contunde omnia in pulverem:
adde Sp: Vini gr° 20. libr. 12;
pone omnia in balneo aquae calido et digere per duodecim horas calore viginti graduum.
Exprime per cribrum et adde Syrupum sequentem:
Folior. Sennae Palth., uc. vj;
infunde per horas quinque quantit. aquae bullient. unc. 24; exprime et deinde adde
Sachari libr. 3.
Fac omnia lege artis et coque ad syrupum.

2 Orde.

Rec. Neem Purgeerwinde, twee oncen;
Wortel van groot In-

2 Ord:

R. Gum: Scammoniae Alep, ℥ ij.
Rad: Turbith: ℥ j.

diaansch gevleugelde Winde, eene once;
Nachtschoon Jalappe, acht oncen;
te zamen tot een poeder gestampt.

Brandewijn van 20 graden proef, 12 pond.

Voorts de zelfde bereiding als voor de 1ste orde, met bijvoeging insgelijks der volgende siroop.

Senebladeren van Paltha, 8 oncen; kokend water, 2 pond. Laat het mengsel trekken als bovengezegd, en voeg er bij: bruine suiker, $2\frac{1}{2}$ pond. Bereid de siroop als voorschreven.

Rad: Jalappae ℥ viij;
redige in pulverem.

Infunde in Sp. Vini, gr°. 20°. libr. 12. pone in balneo aquae calido et digere per horas duodecim calore viginti graduum.

Exprime per cribrum ut ante dictum.

Adde Folior.
Sennae Palth. ℥ viij.
Infunde in S:q: aquae bullient. unc. 24 per horas quinque.

Deinde adde Sacchari libr. $2\frac{1}{2}$.

Fac omnia lege artis ut ante dictum.

3 Orde.

Rec. Neem Purgeerwinde, drie oncen;
Wortel van groot Indiaansch gevleugelde Winde, een en een half once;
Jalappe Nachtschoon, twaalf oncen;
alles tot een poeder gestampt;

Brandewijn van 21 graden proef, 12 pond;
voorts de zelfde handelwijze, om het mengsel te laten trekken, enz. onder bijvoeging der volgende siroop:

Senebladeren van Paltha, 12 oncen; kokend water 3 pond. Trekken als voren, en bijtevoegen 2 pond bruine suiker. De siroop te bereiden als bovengezegd.

3 Ordin.

R. Gum: Scammoniae Alep, ℥ iij;
Rad: Turbith, unc i ß;
—— Jalappae, ℥ xij;
redige in pulverem;

infunde in Sp. Vini, gr. 20 libr. 12. pone per horas duodecim calore gr. 21. in balneo aquae calid.

Fac ut ante dictum.

Adde
Folior. Sennae Palth. unc. xij;
Infunde in aq: unc. tres libr.
deinde adde
Sacchari libr. 2.

Fac omnia lege artis ut antea.

4 Orde.

Rec. Neem Purgeerwinde, vier oncen;
Wortel van groot Indiaansch gevleugelde Winde, twee oncen;
Nachtschoon Jalappe, 1 pond;
alles tot een poeder. Brandewijn van 22 graden proef 12 pond.

Trekken enz. als voren; bijtevoegen de volgende siroop:

Senebladeren, 1 pond. Kokend water, 3½ pond. Trekken, uitpersen enz. als boven gezegd: voeg er bij bruine suiker, 1½ pond. Bereid voorts de siroop met de aanbevolen zorgvuldigheid.

4 Ordin.

R. Gum: Scammoniae Alep, ℥iv;
Rad: Turbith: ℥ ij;
—— Jalappae, libr. j;
redige in pulverem.

Infunde in Sp. Vini gr. 22. libr. 12. pone per horas duodecim calore gr. 20 in balneo aq: calid.

Adde ut antea Syrup.

Folior. Sennae Palth. libr. j.
Infunde in aq: libr. tres et dimidiam;
deinde adde
Sacchari libr. 1½.
Fac Syrupum lege artis. secund prim. ordin.

Doses der ontlastingmiddelen (*).

De ontlastingmiddelen in het algemeen, als geschikt zijnde om eene zigtbare uitkomst te bewerken, vor-

(*) Het zij de doses uit één of uit meerder eetlepels-vol zijn zamengesteld, moeten zij in een wel schoon uitgeveegd glas of kopje worden gegoten. De flesch, vooral die welke het purgatief bevat, moet sterk genoeg worden omgeschud om alle de bestanddeelen zich wel te doen dooreen-mengen. Deze geneesdranken zijn onbederfelijk, onder welke luchtstreek dezelven ook worden overgebragt. Alleenlijk moet het braak-purgatief aan de werking der vorst worden onttrokken, en ook aan die der groote hitte, vermits hetzelve aan gisting onderhevig is. Als het troebel wordt, behoeft men hetzelve slechts door eene linnen lap te filtreren.

deren de omzigtigheid, die noodzakelijk is met opzigt tot de deelen op welke zij derzelver werking volbrengen. Diegenen, welke de braking bewerken, vereischen zulks minder dan die welke alleenlijk langs de benedenwegen werken. De behandeling eens lijders aanvangende, behoort men naar zijne onderstelde gevoeligheid, en overeenkomstig hetgeen verder zal gezegd worden, de doses aftemeten. Men kan hier aanmerken, dat het even onmogelijk is, met opzigt tot de geneesmiddelen in het algemeen, de gevoeligheid van eenen mensch te onderkennen zonder dezelve beproefd te hebben, als onder vele personen te raden, wie hunner de meeste sterke dranken kan drinken zonder beschonken te zijn. In beide gevallen bestaat de zelfde onzekerheid. De gevoeligheid der zieken, die nog van deze purgatieven geen gebruik gemaakt hebben, moet derhalve, als ware het, al tastende worden onderzocht, tot dat men de juiste afmeting der doses gevonden heeft, die hun voegzaam is. Wie met de handelwijze onzer Zuiveringsleer gemeenzaam bekend is, heeft veel vooruit boven dengenen die dezelve nog niet kent. Eerstgemelde heeft weinig vrees voor zware of felle ziekten, omdat hij, de hem voegende dosis kennende, geen gevaar loopt zijn doel te missen door minder te ontlasten dan zijn lijdende staat zulks vereischt.

Doses van het Braakpurgatief. (*)

Met opzigt tot volwassene personen van beiderlei

(*) Alvorens moet men beslissen of men hetzelve enkel, of met de natemelden thee gemengd, zal innemen.

kunne, die tamelijk sterk van gestel en vrij van aangeboren ligchaamsgebreken zijn, kan de dosis uit één eetlepel-vol bestaan. Aan de zwakke, teêrgevoelige zoo genaamd zenuwachtige personen, aan die, welke eenig aangeboren gebrek in hunnen ligchaamsbouw hebben of sints langen tijd ziek zijn geweest, als ook aan dezulken die ligtgevoelig voor braking of voor dezelve bevreesd zijn, wordt zoo als aan de kinderen en aankomende jonge lieden, de kleinere dosis toegediend.

Aan de opwassende jonge lieden van beiderlei geslacht, die noch zwak noch gebrekkelijk zijn, een' kleinen lepel vol; aan de zwakkeren nog in kleiner dosis.

Aan de kinderen van zes of zeven jaren, een' halven lepel-vol; iets minder nog aan de jongere kinderen.

Aan kinderen van één tot twee jaren, een vierdedeel van eenen eetlepel, iets meer of minder naar omstandigheden.

Voor kinderen beneden één jaar, vermindert men laatstgemelde dosis trapsgewijze, tot hare vermindering op eenige weinige druppelen, voor een eerstgeboren kind.

De braking bewerkende kracht wordt verminderd, en de dosis meer bepaaldelijk gerigt om hare werking langs de benedenwegen meer dan door de braking uit te oefenen, wanneer men slap getrokken thee, hetzij warm of koud, met of zonder suiker naar verkiezing, ter hoeveelheid van twee eet-lepels voor de volwassenen en van één eetlepel voor de kinderen van alle jaren leeftijds, bij die dosis voegt. Dikwerf erkent men

in het vervolg de noodzakelijkheid om het braakpurgatief zuiver of zonder mengsel toetedienen, vooral ten aanzien der volwassene personen en bij kwalen in welke het onvermijdelijk is, de schokkende beweging van het braken te bewerkstelligen, ten einde de zetelplaats der ongesteldheid aantetasten. Die soort van vermenging is dikwerf eene overmaat van zorgvuldigheid, die nutteloos kan worden; maar de omzigtigheid eischt dezelve voor de zwakke of teedere personen, voor dezulken die het braken vreezen en voor de kinderen. Voor hen die in den prilsten leeftijd zijn, is een kleine lepel met suikersiroop, of bij gebreke daarvan, eene gelijke hoeveelheid thee met suiker, bijzonder tot vermenging met de dosis aanteraden.

Indien in den tijd van zeven kwartier uurs de hiervoren voor elk individu bepaalde dosis noch naar boven noch naar beneden werkt, is zulks een teeken, dat zij te zwak is; alsdan moet de zieke andermaal eene dosis innemen, aan de eerste gelijk, en op de zelfde wijze vermengd.

Men vindt personen, veel moeijelijker door de braakpurgatieven te treffen, dan men had kunnen vermoeden; er zijn er, die om van dezelven eenig uitwerksel te ondervinden, genoodzaakt zijn tot vier of vijf malen de dosis te herhalen, overeenkomstig de sterkte of ligtheid van die, met welke men begonnen is, en daarbij den tusschentijd van minst genomen anderhalf uur in acht nemende.

Deze opmerking wijst den weg aan, voor allen die onder voortzetting der Behandeling, door mid-

del der dosis of doses welke zij hebben ingenomen, geene ontlasting verkrijgen. Zij moeten de doses vermeerderen. Iemand die de eerste maal, dat hij het braakpurgatief heeft ingenomen, in de noodzakelijkheid geweest is, na verloop van zeven kwartiers uurs eene herhaling der dosis aan te wenden, moet vervolgens in-eens de hoeveelheid der twee bevorens één-voor-één door hem ingenomen doses bezigen. Iemand die verpligt is geweest deze tweede of meerdere herhaling aantewenden, moet op eenmaal eene hoeveelheid innemen, iets geringer dan die der bevorens door hem ingenomen doses te zamengevat. Iemand die zich aldus heeft aangewend, verscheidene doses te zamengenomen in eens in te nemen, zonder daardoor nog eenige ontlasting te bekomen, moet alleenlijk met een' enkelen lepel-vol de behandeling voortzetten.

De beredeneerde werking eener doses heeft tot regel het getal der ontlastingen, welke zij moet voortbrengen. Dat getal, voor volwassene personen, moet zijn, zeven of acht; zoo wel door braking als langs de benedenwegen; alles telt. Maar de dosis, die dit getal tot twaalf zoude opvoeren, moet niet verminderd worden, vermits het voordeelig is langs de benedenwegen nog veel meer te ontlasten dan hier gezegd is, zoo als zulks op het artikel van het purgatief nader zal blijken. De meest begunstigden zijn diegenen, die ten gevolge eener enkele dosis, drie of vier malen regt goed braken, zonder er door gehinderd te worden, en zeven of acht malen door stoelgang ontlasting hebben. Dit zelfde moet plaats grijpen met opzigt tot de aankomende jeugd en de

kinderen, in verhouding tot derzelver onderscheiden leeftijd of bijzonder ligchamelijk gestel; de ontlastingen, ofschoon minder talrijk of in min-ruime hoeveelheid geschiedende, moeten echter altijd van genoegzamen omvang zijn om eene tamelijk aanmerkelijke ontlediging voort te brengen.

Een zelfde persoon moet niet verwachten het braakpurgatief, telkens wanneer hij hetzelve bezigt, op de zelfde wijze op zich te zien werken. Er zullen dagen zijn, op welke hij langs de boven en langs de benedenwegen zal ontlasten; op andere dagen zal hij alleenlijk naarboven, op nog anderen alleenlijk naar beneden ontlasten. Die uitwerkselen hangen af van de gesteltenis der stoffen of van de voorbeschiktheid des ligchaams tot deze of gene der wijze van ontlasting. Het braakmiddel werkt ook niet op gelijke wijze op alle personen. Er zijn lieden die gemakkelijk en in overvloed en anderen die niet dan met de grootste moeite braken, en in zeer geringe hoeveelheid overgeven. Op grond dezer, op zich zelve gewigtige waarneming, behoort het eigenlijk gezegde braakmiddel uit alle geneeskundige praktijk geweerd te worden, want het zoude niet anders dan nadeelig kunnen zijn, iemand tot braking te dwingen, wiens maag deze wijze van ontlasting niet verdragen konde; zoo ook moet op grond der boven aangehaalde opmerking, het braking-wekkende deel tegengewogen en medegevoerd worden door het purgatieve deel, zoo als reeds vroeger door ons is aangewezen. Ten gevolge der zamenstelling, zullen de personen, die niet braken kunnen, langs de benedenwegen ontlastingen verkrijgen, even talrijk of

even overvloedig als zij hunne doses in getal of omvang hebben afgemeten; en dit ontlastingmiddel zal eveneens de eerste wegen aandoen, ofschoon welligt met minder spoed, dan wanneer hetzelve alleenlijk de braking hadde bewerkt.

Lieden die op het innemen der eerste dosis, derwijze schielijk hebben gebraakt, dat dezelve den tijd niet gehad heeft tot in de benedenwegen door te dringen, en op hen eene te zwakke werking heeft gedaan; moeten echter de volgende dosis niet te sterk nemen, omdat zij door het te zeer herhaalde braken zich aan te groote vermoeijenis zouden blootstellen. Maar iemand die alleenlijk naar beneden heeft ontlast, kan de dosis vermeerderen indien zij ontoereikend is geweest.

Doses van het Purgatief.

De volwassenen der beide geslachten beginnen te purgeren door het innemen van twee eetlepels-vol, 2den graad.

De aankomende jeugd vangt het gebruik van het purgatief aan, met één minder vollen eetlepel, 2den graad.

De kinderen van twee jaar en daar beneden, het derde-gedeelte van één eetlepel-vol, 1sten graad.

Kinderen van vier tot zes jaren het twee-derde van één eetlepel-vol, 1sten graad.

Onder de volwassene lieden en nagenoeg volwassene jeugd, is er geen zieke, die niet van elke ingenomen dosis, minst genomen, een twaalftal ontlas-

tingen moet ondervinden, dat is te zeggen: twaalfmalen stoelgang hebben, gedurende de werking dier zelfde dosis. Velen zijn er, die daarvan achttien of twintig ontlastingen verkrijgen, en er slechts te eerder door verligt zijn. Het zelfde moet naar evenredigheid plaats grijpen met opzigt tot hoog bejaarde, of door overmaat van kwade vochten ongezonde, of anders gebrekkelijke, sukkelende lieden, door welke de ontlastingen dikwerf niet boven acht of tien kunnen worden opgevoerd. Afdalende tot de prilste jeugd, kunnen die ontlastingen voor de kinderen van dien leeftijd het getal van vier of vijf, en voor die van twee tot vier jaren leeftijds, dat van zes tot acht bedragen. Intusschen zal men er op acht geven, dat indien ziekelijke of zwakke lieden, van welke jaren leeftijds ook, even veel ontlasten en er zich door verligt gevoelen, als die van het sterkst ligchaamsgestel, men zich deswegens niet te verontrusten of de dosis te verminderen heeft; doch is zulks het geval niet, zoo moet men de dosis verminderen. Dient wijders gelet te worden, dat aangezien het oogmerk dezer Zuiveringsleer bestaat in de ontlasting der kwade vochten te bewerken, men eerder moet acht slaan op den overvloed der telkenmale ontlaste stoffen, dan op het getal der stoelgangen of ontlastingen zelven. Deze aanmerking geldt voor iederen ouderdom, iedere kunne, ieder geval. Twee pinten bedorven vochten, door het uitwerksel eener dosis uit het ligchaam eens lijders ontlast, zijn eene meer heilzame uitkomst, dan twaalf of vijftien onbeduidend kleine ontlastingen.

Aanmerkingen betreffende de beide ontlasting-middelen.

De werking der purgatieven en zelfs van het braakpurgatief is dikwerf traag voortgaande, en zulks meer in het vervolg dan in den aanvang der behandeling, meer met opzigt tot sommige personen dan tot anderen. Bij sommigen brengen de ontlastingmiddelen na verloop van een uur, en zelfs in minder tijds na de aanwending, derzelver uitwerksel te weeg, bij anderen hebben zij in drie, vier of zelfs vijf uren tijds na derzelver toediening nog geene werking gedaan. Men vindt lieden, die ofschoon zij zonder braking herhaalde malen eene dosis van het braakpurgatief hebben ingenomen, ook tragelijk langs de benedenwegen ontlasting bekomen. Dezen zijn na verloop van zes of acht uren van de werking hunner dosis ontheven, terwijl genen die werking langzaam gedurende vijftien of meer uren tijds ondergaan Dit verschil in de werking der ontlastingmiddelen ontstaat uit het onderscheid van gevoeligheid der ligchamen, of uit dat van den aard der vochten welke zij bevatten. Vele lieden ondergaan eene verandering. Sommigen verkrijgen eene grooter gevoeligheid door de Behandeling, welke zij verschuldigd zijn aan de ontlediging der stoffe, welke hun dezelve ontnam; anderen verliezen de gevoeligheid welke zij hadden, omdat eene schadelijke vloeistof, die nog in hen berust, de organieke vliezen, die met de verrigtingen der zuivering belast zijn, verhardt; maar allen bevinden zich daarom niet minder onder eene en de zelfde Behandeling, die geene andere wijzigingen of schorsingen duldt

dan die welke wij in de vier artikelen der Orde van Behandeling hebben aangeduid.

Alle de zich onder behandeling bevindende personen, aan wie hunne ziekte daartoe het vermogen laat, kunnen zich aan allerlei bezigheden overgeven gedurende den tijd der werking van het purgatief; doch zulks is onderworpen aan de uitdrukkelijke voorwaarde, dat hunne werkzaamheid in geenen deele noch in het zedelijke noch in het ligchaamlijke zal vermoeijend zijn, en dat zij zich alleenlijk zullen onledig houden ter hunner verlustiging of om eene nuttige verstrooijing te bewerken. Die zelfde lieden zijn niet gehouden te bedde te blijven, indien niets hen daartoe dwingt, noch zelfs zijn zij, bij fraai weder, of wanneer zij geene guurheid van het jaargetijde of onbestendigheid der weersgesteldheid te vreezen hebben, verpligt hunne kamer te houden. Ongetwijfeld behooren zij allen voorzigtig te zijn, maar eene verstandige vrijheid voegt aan allen, en in vele gevallen bevordert deze nog de werking der ontlastingmiddelen.

Niemand moet zich vergenoegen met minder ontlastingen dan hiervoren is opgegeven, omdat men, door niet toereikend te ontlasten, de doses vermeerderen, zijn lijden verlengen, zijne genezing vertragen, en in vele gevallen de zwaarste toevallen niet verhinderen zoude; bovendien zoude hij zijne kwaal verergeren door zijne kwade vochten in beweging te brengen zonder dezelven uit te drijven. Even zoo moet men de doses niet voortzetten, die bevonden worden te groote krachtwerking te hebben. De

volwassene personen, die niet van de door hen ingenomen dosis het uitdrukkelijk aanbevolen getal ontlastingen hebben bekomen, en diegenen, welke van hunne dosis reeds boven dat getal vele ontlastingen ondergaan hebbende, daardoor zwaar zijn ongesteld geworden, moeten derhalve naar gelang der erkende behoefte, de volgende dosis vermeerderen of verminderen; te weten: het purgatief met één of ten minste met een' halven eetlepel, en het braakpurgatief met slechts eenen halven eetlepel; en aldus de verdere doses zoodanigvermeerderen of verminderen om nagenoeg het aanbevolen getal ontlastingen te verkrijgen (*). Met opzigt tot de kinderen, vermeerdert of vermindert men de verder volgende doses naar gelang der behoefte, hetzij met het één-derde gedeelte of met de helft van de hoeveelheid der eerst ingenomen dosis, en zoo als naar gelang der werkingen, welke de vroegere doses hebben te weeg gebragt, het gezond verstand zulks kan aangeven.

In den loop der behandeling eener ziekte, en bijzonder van chronische kwalen, kunnen de purgatieve doses, zoo wel in den aanvang als in het vervolg ophouden te werken. Dit verschil kan daaruit voortkomen, dat het ligchaam een gedeelte van deszelfs gevoeligheid of vatbaarheid voor de purgatie verloren heeft; als ook, dat de volheid van het darmkanaal niet altijd de zelfde kan zijn. Evenwel

(*) Behoudens de achtereenvolgende aanwending der hoogere graden, zoo als die boven zijn aangewezen.

moet men niet nalaten de doses te vermeerderen noch den graad van het purgatief te bezigen, die bevonden wordt noodig te zijn. Op dit punt moet men zich altijd regelen op de zelfde of nagenoeg de zelfde hoeveelheid van ontlastingen langs de benedenwegen. Zonder deze voorzorg zoude men den bloedomloop niet bevrijden van de vochten, die denzelven belemmeren, uit hoofde dat de purgatieven, bij gebreke eener voldoende werking, of eener genoegzaam groote dosis, de bestaande versperring niet doorbreken, noch bijgevolg zich in de vaten, en minder nog in het weefsel der vleeschdeelen, doorzijgen kunnen. In dat geval zoude men derhalve geene genezing bewerken, vermits men de *oorzaak* der ziekten niet zoude uitdelgen.

Men moet erkennen, dat er zich in het darmkanaal eene nieuwe volheid herstelt, gedurende de staking der ontlastingen, die in de Orde der Behandeling is voorgeschreven, en des te meer moet men daarop letten, wanneer de stakingen van langen duur zijn geweest. Daarom moet men, bij het aanvaarden eener nieuwe reeks van purgatiën, zorg dragen om de eerste dosis in iets minder hoeveelheid aftepassen dan de laatste dosis der voorgaande reeks is geweest. Dikwerf alsdan is het noodig eenen minderen graad van purgatieve werking te bezigen, dan dien welken men te voren heeft aangewend. Die maatregel wordt volstrekt vereischt, wanneer men de innerlijke gevoeligheid zich ziet herstellen, die door de kwaadaardigheid der vochten was verstoord, behoudens aan de volgende doses de krachtwerking te geven,

die voor het bepaalde getal ontlastingen vereischt wordt, en welk getal men steeds moet trachten te bewerken.

Geene doses, van welke hoeveelheid ook, hetzij braak-purgatief of purgatief, is te sterk, wanneer zij geene ontlastingen boven het hiervoren aangegeven getal te weeg brengt. Wij willen hier herhalen, wat vroeger door ons is aangemerkt, dat indien de zieke gedurende de werkingen eener doses, of na dat dezelven zijn volbragt, eenige onpasselijkheid of benaauwing, eene verheffing zijner pijnen, of wel eenige hem tot dus verre vreemde aandoening of zelfs eenig zwaar toeval ondervindt, hij behoort te erkennen, dat de kwade aard zijner vochten, zoo wel als het in beweging stellen derzelven, daarvan altijd de eenige oorzaak zijn, en dat de geneesmiddelen die ontelbare genezingen hebben te weeg gebragt, geen enkel maal, aan wie het ook zij, kunnen schadelijk zijn. Het gezegde geval legt menigwerf de verpligting op, om overeenkomstig art. 3, aan de behandeling eene meer krachtdadiger werking te geven, tot dat de lijder zich verligt gevoele. Ook dient men nog te letten, dat welligt nimmer eene omstandigheid als de eerstgemelde zich voorgedaan heeft bij eenen lijder, die in de behandeling heeft volhard. De onwetendheid, in welke eene menigte lieden te dezen aanzien verkeeren, veroorzaakt een onberekenbaar kwaad. Dat dezen zich dan laten onderrigten, liever dan de waarheid met voeten te treden, en als slagtoffers van spitsvindige stellingen of onberedeneerde vooroordeelen

om te komen. Onderstellende, dat eene dosis te sterk hadde gewerkt, omdat zij in te hoogen graad van kracht of in te groote hoeveelheid ware ingenomen, zoo zoude daarom niet te minder de *oorzaak* der ziekte uittedrijven zijn; de volgende dosis moet, indien zulks vereischt wordt, op de aangeduide wijze worden verminderd en de behandeling worden voortgezet, wil men zich niet aan de zwaarste toevallen blootstellen. Maar indien eene dosis te zwak wordt bevonden, om de overvolheid der vochten, die in het oogenblik van het ondervonden toeval bestaat, genoegzaam uittedrijven, zoo kan daardoor de lijder meer worden gehinderd, dan indien de dosis sterker en zelfs eenigzins te krachtig geweest ware. In dat geval moet voor het vervolg eene andere meer krachtdadige of meer in hoeveelheid ruime dosis worden aangewend.

KLEUR DER VOCHTEN.

Gedurende de purgatie.

Alle werking heeft hare oorzaak, wij willen dit hier nog herhalen, met oogmerk om de oplettendheid op eene nuttige waarheid te bepalen, die altijd in de Geneeskunde of in de ziektegevallen te weinig wordt bevroed. Zoo als de vochten, zich bedervende, eene brandende of inbijtende hitte verkrijgen te gelijk met den stinkenden reuk, welken men in alle de toestanden of tijdperken van den lijdenden staat, bij dezelven opmerkt, uit hoofde van derzelver in ons eerste *Hoofd-*

stuk verklaarden aard, zoo ook nemen die stoffen, zich bedervende, de aan elken graad hunner ontaarding bijzonder eigene kleur aan. De gal is de kleurende stoffe. In den gezonden staat is hare kleur ligt-geel. De vochten worden hier over het algemeen in beschouwing genomen. Bij derzelver ontlasting wordt men de volgende kleuren gewaar: op den eersten graad van bederf vertoonen zij eenen tint van donker-geel, naar het groene trekkende; op den tweeden graad zijn zij groenachtig of donker-groen; op den derden graad worden zij bruinachtig groen ontlast; op den vierden graad zijn zij bruin of zwartachtig; op den vijfden graad zijn zij geheel zwart. Even als met de gezegde kleuren, kan ook de gal door bederf *blaauw* worden, velen onzer patienten hebben haar met die kleur uit hun ligchaam zien ontlasten, en wij hebben dezelve als zoodanig ook bij ons zelven waargenomen. Zij gelijkt alsdan zeer veel naar het met indigo of blaauwsel vermengde water, door de waschvrouwen tot het zoogenaamde „ doorhalen" van het linnen gebezigd wordende. De zieken, die haar hebben gebraakt, waren hevig aangetast, en wij weten hoe zwaar ons lijden was op dat tijdperk der ziekte, welke wij hadden doortestaan; hetgeen bewijst dat de gezegde stoffe van eenen zeer kwaden aard is. Tot op dien tijd hadden wij aan het bestaan dier kleur getwijfeld, die geacht kan worden tot den vierden graad van vochtenbederf te behooren.

Zoo als de beide eerste graden of kleuren geene teekenen van levensgevaar aangeven, is zulks geenszins het geval met de overigen. De laatsten zijn zeer te

vreezen; het zijn de kleuren der verrotting of van het besmettelijk of zelfs pestaardig verderf. Schier altijd komen die stoffen gemengd uit het zieke ligchaam, hetwelk dezelven ontlast. Wanneer de zieken de kleuren der laatste graden overgeven, is het even min geoorloofd den gang der purgatiën te schorsen, als wanneer zij eene zoodanig stinkende stoffe ontlasten, dat daardoor de omstaande personen geweldig worden gehinderd, en nog minder mag zulks geschieden, wanneer buitendien de verschijnselen der ziekte bedenkelijk zijn; want de ontlastingen moeten onder strenge opvolging van art. 3 der Orde van Behandeling, worden in werking gehouden. In allen gevalle is het altijd voorzigtig, om welk art der Orde van Behandeling ook worde gevolgd, zoo lang de ontlaste stoffen niet nagenoeg gelijk komen aan derzelver natuurlijken staat, de ontlastingen niet te vertragen, uit vreeze van instortingen of verheffingen der ziekte. Zoodanig is de gids, die men behoort te volgen; en deze gids kan niet bedriegen, omdat men uit de ontlaste stoffen oordeelt over den aard dergenen, die nog te ontlasten overblijven, het is eigenlijk het staal of monster, waarnaar men het geheele stuk kan beoordeelen. (*)

(*) In het eerste Hoofdstuk hebben wij beloofd, breedvoeriger te spreken over de bedorvene en schadelijke uitwasemingen, die van de zieke ligchamen uitgaan. Hoe vele getuigen van de behandeling naar onze zuiverings-leer, zouden niet verklaren, genoodzaakt te zijn geweest, uit hoofde van den stinkenden reuk der door de behandeling uitgedreven

Over de bij het braak-purgatief te bezigen dranken.

Het is niet noodzakelijk te drinken oogenblikkelijk wanneer men braakt; men behoort de dosis een weinig te laten voortwerken. Doch indien zij eene moeijelijke krachts-inspanning te weeg brengt, en de zieke daardoor wordt afgemat, moet hij om het kwartier-uur of met nog korter tusschenpozing,

---

stoffen, in allen haast deuren en vensters opentezetten, zoo zeer gevoelden zij zich door de uitwaseming dier stoffen genoegzaam verstikt; ook zouden zij kunnen getuigenis geven van de moeite, welke men heeft moeten aanwenden, om de kamers dier zieken te zuiveren. De zelfde getuigen, deze aanteekening lezende, zullen kunnen bevestigen, dat wij niet overdrijven. Een onzer patienten heeft derwijze rottende stoffen overgegeven, dat bij zijnen buurman, een' gaarkeukenhouder, door de lucht derzelven de spijzen zijn bedorven geworden; zelfs werd bij dezen zieke ook het water zijner fontein bedorven. Vóór men zulks had opgemerkt hing men met dat water den pot te vuur, en verkreeg men een ganschelijk zwart vleeschnat, waarop niet een enkel oogje vet, zoo als gewoonlijk op de bouillon drijft, was optemerken. Wat was daarvan de oorzaak? Hoe heeft de zieke het kunnen overleven? Metterdaad gaf zijn ligchamelijk gestel grootelijks redenen, om aan zijne genezing te wanhopen, en zoude hij, zonder eenen vast besloten moed, geen gebruik onzer geneeskundige behandeling hebben gemaakt. Wat niet minder verwondering baart, dan het bederven van het water in zijne fontein, is dat deze lijder, wiens ligchaam derwijze rottende stoffen bevattede, nog genezen zij geworden! Dit diene ten berigt aan de scherpzinnige schrijvers van verhandelingen, aan de hooggeleerden, aan allen die niet weten of niet willen weten, dat de oorzaak, de *eenige* oorzaak der ziekten,

een slap thee-aftreksel of enkel klaar water drinken, beide laauw, en des verkiezende, met suiker. De thee is het meest verkieslijk, als de ontlasting langs de benedenwegen bevorderende, die wanneer zij plaats grijpt, de ontlastingen langs de bovenwegen verligten, zoo als zulks op het artikel

---

in niets anders bestaat, dan in de meerder of minder bedorvene vochten, die moeten uitgedreven worden, indien men zich genezen, of zijn alsdan fel bedreigd leven verdedigen wil.

Zal men het gelooven, dat iemand die met den tijtel van geneesheer is bekleed, in zeker huis, waar hij in deze zijne doktorale betrekking geroepen was, zich niet ontzien heeft te zeggen, dat door list of door middel van door mij gebezigde kleurende deelen, mijne patienten de stoffen van welke hem gesproken werd, met die kleuren hadden overgegeven, welke zoo vele personen verwonderden! zal men verder gelooven dat hij, met opzigt tot de stinkende lucht dier stoffen, er bijgevoegd heeft, dat mijne purgatieven, het door de lijders genuttigd wordende voedsel bedervende, de oorzaak waren van dien stank? Wel nu! alle die zotheden zijn bij eenen zieke, ten overstaan van een goed aantal personen uitgekraamd geworden, en met geopenden mond, hebben velen den doktor op zijn woord geloofd. Onder hen allen bevond zich echter iemand die geduld genoeg had, om niet eerder het woord optevatten alvorens de doktor had uitgesproken. » Ik heb, zeide hij, de behandeling der geneeskundige zuiveringsleer doorgestaan, na dat ik, gedurende een geruim tijdverloop, de wetenschap en kunst had uitgeput van lieden, die zoo als gij, in eene hooge mate de begaafdheid van veel te praten in bezit hadden. Reeds dadelijk bij den aanvang der behandeling, heb ik stoffen van allerlei kleur, en van meerder of minder kwaden reuk ontlast. Mijne ziektetoestand belette mij eenig hoegenaamd

„ *Doses van het Braakpurgatief*" is aangemerkt geworden. Het theedrinken alleenlijk dienende om de werking van het braakpurgatief te matigen, en aan hetzelve behulpzaam te zijn om naar beneden te werken, zoo als reeds gezegd is, moet hetzelve geenszins worden gebezigd, wanneer de dosis langzaam of zacht werkt, vermits zij alsdan niet in werking behoort verzwakt te worden. Doch indien men gedurende de brakingen eene droogte in den mond of dorst ondervindt, moet telkens het bovengemelde theewater nu en dan worden gedronken, zoo als men hetzelve ook bezigen kan om zich den mond te spoelen, of den kwaden smaak in den mond te verdrijven. Wanneer de dosis opgehouden heeft naar boven te werken, en indien gedurende de stoelgangen, de dorst voortduurt, kan men het theewater, laauw blijven bezigen, om zich den mond vochtig te houden.

---

voedsel te nuttigen, zoo dat de purgatieven, waarvan gij spreekt, hetzelve niet konden bederven. Na het meest bedorven gedeelte mijner vochten te hebben ontlast, heb ik er met de geele kleur en met den natuurlijken reuk der gal overgegeven. Daarop heb ik de ontlastingen geschorst, om mijnen teruggekeerden eetlust te bevredigen. Ter voltooijing mijner herstelling heb ik met dezelfde ontlastingmiddelen gepurgeerd; en nooit heb ik weder dergelijke stoffen als de vorigen ontlast. Derhalve veroorzaakten die stoffen mijne ziekte, vermits ik, sedert ik er mijn ligchaam van gezuiverd heb, eene goede gezondheid geniet. Ik zeg u dit, Mijnheer, opdat gij mij niet rangschikt onder de lieden, welke gij kunt om den tuin leiden, en om u te doen beseffen, dat ik u te beoordeelen weet." Indien de voormelde arts ter goeder trouw sprak, miste hij althans eene zeer nuttige ervaring. Ik laat zulks aan het oordeel der lezers over.

Indien, hetzij door misvatting of anderszins, eene dosis van het braakpurgatief baarblijkelijk te sterk ware ingenomen, en dezelve gevolgd wierd, door kramp-pijnen of overgroote brakingen, zoo zoude men er de werking van stuiten, door middel van eene of meer koppen zeer vette bouillon, of bij gebreke daarvan, door eenige lepels-vol gesmolten versche boter, van tijd tot tijd doorgeslikt, tot dat de overmatige braking hebbe opgehouden (*).

Soms ontmoet men zieken, wier vochten van zoodanigen aard zijn, dat zij in hen eene voorbeschiktheid tot braking te weeg brengen, zoo als zulks, Hoofdstuk XII op het artikel „ *Braking*" is aangemerkt. In dat geval rekent dus de dosis van het braakpurgatief voor niets in de brakingen, die, hetwelk echter vrij zeldzaam is, na deszelfs volbragte werking nog kunnen plaats grijpen. Men moet door de voortzetting der ontlastende Behandeling de uitdrijving dier stoffen bevorderen.

DRANKEN BIJ HET PURGATIEF.

Niet slechts vereischt het purgatief gedurende deszelfs werking geenerlei drank, maar het verbiedt derzelver gebruik, zoo lang hetzelve nog geene genoegzame menigte van ontlastingen heeft te weeg gebragt;

(*) Het is hier de plaats om aantemerken, opdat een iegelijk het wete, dat geen braakmiddel, geen toebereidsel met spiesglas (*antimonium*), uit deszelfs aard een vergif is of zijn kan, vermits hetzelve geenerlei brandende kracht kan hebben. Het kan alleenlijk door overmaat van dosis schadelijk zijn; hierin is deszelfs werking aan die van vele andere zelfstandigheden gelijk, met name de geestrijke vochten in het algemeen.

daar men anders zich aan brakingen zoude blootstellen, ten gevolge der overvolheid welke daardoor de maag zoude kunnen ondergaan. Eene halve pint drank ongeveer, is toereikende, en behoort alleenlijk bij tusschenpozingen, en om den mond te bevochtigen, gebezigd te worden, wanneer de zieke dorst of droogte op de tong ondervindt. Die drank kan bestaan uit een slap thee-aftreksel, water-en-melk, gesuikerd water, water met een weinig wijn en brood gemengd, of andere in gebruik zijnde dranken: alles gedurende de werking der dosis laauw gebezigd. Gewoonlijk nadat de doses van het purgatief derzelver werkingen geëindigd of bijna geëindigd hebben, ondervinden de zieken alsdan dorst; in dat geval drinken zij ongehinderd naar gelang der behoefte, en gedragen zich overigens zoo als hier onder op het artikel „*Leefregel*" is aangeduid. (*)

LEEFREGEL.

De leefregel, welken de zieken, die zich volgens onze geneeswijze in Behandeling bevinden, hebben in acht te nemen, is zeer eenvoudig; maar deszelfs eenvoudigheid is volkomen onderworpen aan en in zamenstemming met de Natuur, wat ook de driftige verdedigers van den voeding-beperkenden leefregel daartegen mogen inbrengen.

(*) Iedere dosis die na hare werking eenen grooten dorst achterlaat, duidt daardoor de noodzakelijkheid aan, om des anderendaags eene andere dosis in te nemen, omdat die dorst wordt teweeg gebragt, door de brandende hitte der vochten, welke de ziekte veroorzaakt.

Indien de purgerende zieke voedsel nuttigde, alvorens zijne maag hetzelve konde verdragen, of dezelve geneigd ware hetzelve te ontvangen, zoude zij het weder kunnen overgeven. Maar onder de volgende voorwaarden is het toegestaan: 1) Wanneer eene, hetzij braakpurgatieve of purgatieve dosis ongeveer twee-derde gedeelte der ontlastingen heeft bewerkt, welke men overeenkomstig het door ons daartoe aangegeven getal, langs de benedenwegen er van te verwachten heeft; 2) ongeveer vijf of zes uren na dat deze dosis is ingenomen, indien dezelve spoedig heeft gewerkt; 3) indien zij geene oprispingen in den mond meer opgeeft; 4) zekerer nog, indien de neiging der maag tot het ontvangen van voedsel zich doet gevoelen; deze vier vereischten in zich vereenigende, kan de zieke een krachtig vleeschnat nuttigen; vindt hij zich in staat om in stede daarvan een groentemoes tot zich te nemen, zoo kan men dit naar zijnen smaak toebereiden. Tusschen het nuttigen der bouillon en de groente laat hij eene gepaste tusschenruimte. Omstreeks een uur tijds na het een en ander te hebben tot zich genomen, en wanneer de zieke welgesteld is, zelfs terstond daarna, kan hij gebruik maken van de spijzen, naar welke hij verlangen heeft; gevoelt hij eetlust, zoo mag hij denzelven bevredigen; hij mag met voorzigtigheid en wijsheid van alles gebruiken, maar altijd van datgene, wat hij gewoon is te eten; hij moet eerder zijne maaltijden verveelvuldigen dan te veel op eenmaal nuttigen. Een gezond voedsel is volstrekt noodzakelijk. Voedzame spijzen zijn te verkiezen, boven die welke weinig voedende kracht in zich hebben, zoo als groenten, vruchten, salade enz.

De zieke is echter niet verpligt zich daarvan te onthouden, wanneer hem zijn smaak daartoe aandrijft, of wanneer hij geene andere voedingmiddelen heeft. Raauwe en gekookte vruchten streelen den smaak van eenen zieke; wanneer deze goed rijp zijn, kunnen zij hem niet schaden. De zure, bittere, te zoute of te sterk gekruide spijzen, die welke erkend zijn, als verhittend, prikkelend of moeijelijk te verteren, moeten verbannen worden. Eigenlijk vordert onze geneeswijze voor het meerderdeel der zieken niets anders dan de *dagelijksche pot;* doch men kan ook zeggen dat zij dien volstrekt of gebiedend vereischt, want behoudens weinige uitzondering, bevinden alle lijders zich wèl bij eene goede krachtige vleesch-soep.

Het matig gebruik van goeden wijn kan niet schaden, ten ware eene zuurstoffe in de maag, door den wijn aangezet, den in behandeling verkeerenden lijder, konde hinderen; evenwel is met opzigt tot schier elken lijder een weinig goede wijn zeer aantebevelen. Intusschen dient gelet te worden op het uitwerksel, hetwelk de wijn op de ligchamelijke gesteltenis in het algemeen teweeg brengt. Men weet het, en het is klaarblijkelijk, dat de wijn en de geestrijke dranken het zenuwgestel spannen en de spierkracht hooger stemmen. Het is derhalve voorzigtig daarvan met mate gebruik te maken, zoo lang de vochten des ligchaams van eenen kwaden aard zijn, behoudens eenigzins minder omzigtig te zijn, wanneer het kwaad is uitgedreven. Ieder verstandig mensch zal erkennen, dat vermits de bedorven vochten de oorzaak der ziekten en kwalen zijn, dezen verergeren moeten, wanneer zij door eene of andere werkende oorzaak n

worden aangezet. Over het algemeen zijn de prikkelende dranken, zoo als de koffij, de geestrijke vochten, min geschikt voor lieden van eene zwakke gezondheid. Even weinig zijn zij nuttig voor dezulken, die in eenen vermagerenden toestand verkeeren, of eene behoorlijke ligchaamsgezetheid ontbeeren, en minder nog voor zoodanige personen, als welke door derzelver gebruik slapeloosheid ondervinden of op eenige andere wijze worden gehinderd.

Wanneer er eene innerlijke oorzaak bestaat, die eenen brandenden dorst kan teweeg brengen, doet deze zich gemeenlijk op het oogenblik van den maaltijd, zoo als ook omstreeks het einde der werkingen van het ontlasting-middel gevoelen, en die dorst is alsdan even zoo sterk als de oorzaak die denzelven voortbrengt bijtend of brandend kan zijn. Na gegeten te hebben, is de zieke niet meer gehouden, aan zijnen drank dien ligten graad van warmte te geven, die vóór en gedurende de werkingen der doses, ten sterkste is aanbevolen; niettemin zullen velen bij het gebruik van laauwe dranken zich het best bevinden. De lijder drinke water met een weinig wijn, en bij gebrek van wijn, zijnen gewonen drank; of anders brood-water, of water gemengd met den gewonen drank of met wijn; en eindelijk drinkt men alle dranken, met welke men gewoonlijk den dorst bevrêdigt.

Na voedsel genomen te hebben, kan de zieke, indien hij daartoe in staat is, zijne bezigheden uitoefenen; hij kan uitgaan mits zich tegen de beide uitersten der weêrsgesteldheid vrijwarende. In alles moet hij bezadigd en omzigtig te werk gaan. Na den gehouden maaltijd kan hij, als het gevolg der bevorens

door hem ingenomen dosis, nog ettelijke ontlastingen hebben.

Bij gebreke van smaak voor de vaste spijzen, of bij ontstentenis van eetlust, zoo als die in zware ziekten plaats grijpt, vooral in den aanvang der Behandeling, wanneer de vroeger omschrevene dosis, zoo als hierboven is aangegeven, een zoodanig getal ontlastingen heeft te weeg gebragt, dat de toestand der maag te kennen geeft, dat de dosis in de benedenwegen is doorgedrongen, moet de lijder om zich te versterken eene goede krachtige vette vleeschsoep nuttigen, zonder vreeze dat dezelve hem in het minste of ooit kunne schaden, vermits, behalve dat dezelve zijne krachten ondersteunt, zij de bitterheid der nog ter uitdrijving overblijvende vochten verzacht. Overigens, en voor zoo veel hem zulks zal mogelijk zijn, moet hij groentemoes met of zonder vleesch, chocolade of wat hij anders begeert, tot zich nemen, zonder nogthans de eerstgemelde natelaten, die verkieslijker is.

In alle de gevallen waarin de vaste spijzen of slechts de soep, te vroegtijdig genuttigd, mogten worden uitgebraakt, zoude men dezelven na eene wijl tijds andermaal moeten tot zich nemen, in de hoop dat dit niet meer zal geschieden, zoo als zulks trouwens ook zelden bij eene tweede poging gebeurt. Indien de lijder, door eene zware ziekte aangetast, eenen sterken langdurigen dorst ondervindt, zijn de vleesch- of groente-bouillons, het brood-water enz., waarvan wij gesproken hebben, verkieslijker dan alle die flaauwe verzwakkende dranken, die maar al te veelvuldig in de gewone behandeling der zieken worden toegepast.

LEEFREGEL VOOR ART. 4.

De zieken bij welke de doses spoedig, bijv. in den tijd van zes of acht uren, derzelver werking volbrengen, en die derhalve gedurende den loop van den dag twee goede maaltijden kunnen houden, zijn gemeenlijk in staat de dosis gedurende een goed aantal dagen achter-een te herhalen, alvorens den gang der purgatie te onderbreken. Diegenen daarentegen, bij welke de zelfde doses, zelfs versterkt en vergroot, langzaam werken, zijn verre af van zoodanig begunstigd te zijn. Zoo heeft men soms gezien, dat de doses het dubbel van den anders noodigen tijd, of meer nog vereischten, en dat de lijder geene gelegenheid had om genoegzaam voedsel te nemen, ten einde het mogelijk te maken, dezelven na verloop van vierentwintig uren te herhalen. De eerstgemelden, den gang der Behandeling kunnende bespoedigen, zijn eerder genezen dan de anderen. Deze laatstgemelden zijn genoodzaakt eenen trageren gang aantenemen, en van de eene dosis tot de andere, een tijdsbestek van dertig uren en zelfs eene langere tijdruimte te laten verloopen, omdat hun ligchaamsgestel geene mindere spijziging noodig heeft, dan wanneer zij voor de ontlasting-middelen meer gevoelig waren. Vóór alles moet op de voorname verrigting, als eersten grondslag van het bestaan, worden acht gegeven. Die ontstentenis van eetlust, welke het gevolg is van het in beweging brengen der vochtenmassa en der walging, welke de bedorvene stoffen te weeg brengen, moet men echter geenszins verwarren met dat gebrek aan eetlust, die het uitwerksel van den langen duur der ziekte kan zijn. *In het eerste geval* zal de eetlust worden *hersteld* door

de *oorzaak*, die denzelven heeft verwijderd, spoedig uittedrijven; in het tweede geval zal denzelven niet terugkeeren, dan met den tijd die tot het herstel des lijders wordt vereischt.

LEEFREGEL VOOR ART. 3.

Wanneer een zieke verpligt is de ontlastende dosis te herhalen, zoo als op art. 3 der Orde van Behandeling is aangewezen, moet men van alle de oogenblikken partij trekken, om hem zoo veel mogelijk te doen voedsel nuttigen zonder den gang der ontlastingen te benadeelen. Hoe ligter de spijziging is, des te minder tijd wordt er gewoonlijk voor de verteering vereischt, en des te eerder kan men de ontlastende dosis herhalen. Wanneer een zieke slechts eene ligte bouillon heeft genuttigd, kunnen twee uren voor spijsvertering toereikend zijn, en kan hij na verloop derzelve de dosis herhalen; heeft hij slechts een ligt vleesch-groente-moes tot zich genomen, zoo kan hij drie uren later de dosis weder innemen. Is zijne spijze sterker of vaster geweest, zoo gedrage hij zich naar hetgeen op het art. „ *Over het innemen der doses*" deswegens is aangewezen.

ZORG VOOR DE ZIEKEN IN HET ALGEMEEN.

In alle gevallen moeten de lijders in eenen staat van groote zindelijkheid worden gehouden. Hun natuurlijke slaap mag niet gestoord, maar moet door alle doelmatige inrigtingen bevorderd worden. Zij halen daardoor den slaap in, welken de ziekte of de

werkzame voortgang der Behandeling hun welligt benomen heeft. Men moet hen tegen alle gemoedsontsteltenissen vrijwaren, hen bemoedigen, hen vertroosten, hen zoo veel mogelijk vermaak, verstrooijing en genoegens verschaffen, zonder hen door iets hoegenaamd te vermoeijen. De lucht hunner kamer of woning moet dikwerf worden ververscht, met in achtneming der noodige voorzorgen om hen daardoor geenen hinder aan te brengen. Het linnengoed moet veelvuldig worden verwisseld, en ook te dezen aanzien behooren alle doelmatige voorzorgen te worden in het werk gesteld. De uitwerpselen, en over het algemeen alles wat de lucht kan bederven, moeten schielijk uit hunne kamer worden verwijderd. Deze maatregel wordt evenzeer voor de omstanders als voor den zieke zelven aanbevolen. Men zal zich herinneren, dat dezelve in volmaakte overeenstemming is, met hetgeen in het 2de Hoofdstuk wegens de oorzaken van het vochtenbederf is gezegd, en op grond der zelfde redenen als daar ter plaatse zijn ontvouwd, behooren de zieken altijd in hun bed alleen te leggen.

SLOT-AANMERKING.

Hier eindigt de Bekorte Zamenvatting of de in werking gebragte Behandeling der *geneeskundige zuiveringsleer*, aan welke ik bijzondere zorgen heb besteed, derwijze dat ik met eene aan zekerheid gelijke overtuiging zeggen kan, dat vergeleken met het Beginsel, op hetwelk die zuiveringsleer is gegrond, en met de ontwikkeling der Behandeling die uit dezelve voortvloeit, deze zamenvatting, zoo als zij daar ligt, alle toelichtingen aangeeft, welke kunnen

verlangd worden; en dat men dezelve, in het noodige geval slechts behoeft te herlezen, om alle onzekerheden te doen verdwijnen, die bij een eerst lezen konden overblijven.

Hetzelfde zal ik stoutelijk zeggen met opzigt tot het geheele zamenstel van dit Werk. De verdeeling van deszelfs plan, de eenvoudige, en ik mag zeggen de duidelijke en juiste voordragt mijner redeneringen, zijn geschikt voor de vatbaarheid van alle lezers. Alle dagen ontving ik eene menigte brieven, in welke men mij vraagstukken als onoplosbaar voorstelde, die echter in dit Werk volkomen zijn opgelost; hetwelk mij meer dan eens heeft doen zeggen, dat er lieden zijn, die er niet op letten, dat de tijd welke zij met het schrijven van eenen meer of min onbeduidenden brief verspillen, veel beter zoude besteed worden met het lezen van een Werk, hetwelk door de in hetzelve vervatte bijzonderheden, het minst geoefende verstand kan inlichten. Van het oogenblik af aan, dat ik mijne zesde uitgave heb in het licht gegeven, aan welke ik ophelderingen heb toegevoegd, die den gang der zuiveringsleer toelichten, heb ik mij van eenen grooten last verligt gevoeld, welken het mij onmogelijk viel langer te dragen. Ik heb de zevende, achtste, negende, tiende en elfde uitgaven achtervolgends vermeerderd en ook nog dezen twaalfden druk, in welken de lijdende klasse alles zal vinden, wat in mijn vermogen is voor haar te doen, en haar aantebieden.

Het Publiek en de lieden der kunst zijn gewoon aan eene taal, geheel verschillende van die, welke hun in dit Werk wordt toegevoerd, zoo dat zij bij

eerstgemelden de hen ingeprente vooroordeelen kan kwetsen, en op de anderen eene ongewone werking zal kunnen doen. Maar zijn niet de talrijke en daadwerkelijk gestaafde uitkomsten, in de Geneeskunde even als in alle overige zaken, te verkiezen boven afgetrokkene bespiegelingen en leerstellingen, die alleenlijk op het veld der gissingen zijn geteeld? Is het ooit te spade om het licht in de duisternis te brengen, de waarheid de plaats der dwaling, de kennis die der onwetenheid, de werkdadige beoefening die der onervarenheid te doen innemen? Nuttige bescheiden en waarachtige overleveringen, kunnen even min als de waarheid zelve worden verbannen. Indien er lieden zijn, die hun bestaan vinden door haar gekerkerd te houden, zoo winnen allen er bij, dat hare boeijen worden geslaakt. Ik heb gedoeld op het algemeene nut, en indien ik, om dat doel te bereiken, op nieuw moet gekweld en vervolgd worden, zal ik mij troosten in het voorbeeld van zoo vele Mannen die geleden hebben, omdat zij nuttige waarheden hadden geopenbaard.

De wetenschap der daadzaken, is ongetwijfeld vooral in zaken van geneeskunde, de meest volkomene, de meest voordeelige van allen. Zij verwerpt de valsche begrippen, terwijl zij de valsche stelsels vernietigt. Haar aan het volle daglicht te brengen, is mijns erdachtens de roemvolste van alle ondernemingen, daar zij den hoogsten graad van grootheid doet bereiken, tot welken een regtschapen Man zich verheffen kan.

EINDE.

VENUS-ZIEKTE (*).

Van alle de ziekten, die het menschelijk geslacht teisteren, zijn over het algemeen de besmettelijke of pestaardige kwalen diegenen, welke het van het meeste gewigt is, uittedelgen. De overige ziekten tasten alleen den persoon des lijders aan; maar die welke hunnen oorsprong uit de venerische gifstoffe trekken, moeten daarenboven grootelijks voor het gansche menschelijk geslacht doen vreezen.

De venerische ziekte wordt even als andere ziekten, door het bederf der vochten veroorzaakt Wanneer de ontaarding dier stoffen zich in de geslachtsdeelen en in de organen der voortteling verspreidt, op de wijze als die eener vrouw daarvan zijn doortrokken, welke door eene uitvloeijing van kwaadaardige stoffen is aangetast, zoo kan dezelve in de gezegde deelen het venerische gif doen ontstaan, vooral ten gevolge eener te veelvuldige huwelijks-omhelzing, zoo als deze kan plaats grijpen bij een paar, voor hetwelk de bevrediging eener tegenwoordige drift, minder eene voldoening dan eene nieuwe begeerte ter paring voortbrengt. Te dezer gelegenheid willen wij hebben aangemerkt, dat de vreemdaardige hitte, die zich voordoet in de zieke personen of in dezulken wier vochten niet zuiver zijn, zoodanigerwijze op de werktuigen der voortteling kan werken, dat dezen tot de teeldrift verreweg meer worden aangezet dan de natuurlijke krachten daartoe strekken; en aanleiding geeft tot onwillekeurige zaad-uitstorting, gedurende eenen onrustigen nachtelijken slaap, zoo als zulks bij sommige, ongetwijfeld zieke personen wordt waargenomen. De eerste mensch die deze kwaal heeft medegedeeld, van waar had hij dezelve ontleend, indien het niet aan de bron ware, welke hier door ons wordt aangeduid?

Deze ziekte deelt zich op onderscheidene wijzen mede, tot zelfs blootelijk door inademing. De voltrekking der vleeschelijke paring is de meest gewone en meest zekere weg ter verkrijging dezer kwaal, te gelijk met de verschijnselen,

(*) Wij hebben de Beschrijving dezer ziekte aan het einde van dit Werk geplaatst en op een afzonderlijk Blad doen drukken, om, wanneer men de lezing er van aan zekere personen mogt willen onttrekken, men met gemak, en zonder den vorm des Werks te schaden, dit artikel er kan uitnemen.

die zich aan de werktuigen der voortteling openbaren; maar wij willen tevens zeggen, omdat wij daarvan het bewijs gezien hebben, dat eene bloote onvoltrokken poging tot vleeschelijke gemeenschap, eene onverhoedsche aanraking zonder daadwerkelijke wederzijdsche vereeniging, soms hetzelfde uitwerksel als de voltrokken paring te weeg brengen.

Wat men gif of smetstof noemt, is eene vochten*scherpte* (*sérosité*) derwijze vlugtig, dat zij op de ligtste aanraking doordringt; zij is derwijze bijtende dat zij de felste pijnen veroorzaakt, als ook de verscheidene kwalen te weeg brengt, die uit de venerische besmetting ontstaan, zoo als men dezelven bij de onderscheidene lijders waarneemt. Bij sommigen openbaren zich zaadvloeijing, prikkeling, ontsteking; bij anderen ontstaan zweren, uitwassen, verstoppingen, gezwellen enz.

De kwaadaardigheid der kenmerkende teekenen, vormt zich uit de kwaadaardigheid der medegedeelde smetstoffe; maar zij hangt veel af van den staat der ontaarding of der neiging tot bederf, waarin de vochten van den persoon zich bevinden op het oogenblik dat hij de kwaal overneemt. Degenen die te voren slechts eene zwakke gezondheid genoten, of die aan eenig gebrek laboreren, zijn het meest aan nadeelige gevolgen blootgesteld, en het moeijelijkst te genezen; zij vereischen volstrekt eene behandeling, die niet slechts in staat is hen van de venusziekte te genezen; maar die hen tevens bevrijdt van de *oorzaak* hunner andere kwalen; zoodanig is de behandeling onzer geneeswijze, die de eenheid der ziekte-oorzaak omvat.

Indien de venusziekte die uit den bijslaap voortvloeit, niet het bederf der vloeibare vochten tot oorzaak hadde, een bederf hetwelk vervolgens door de dus medegedeelde smetstoffe deszelfs werking volvoert, zoo zoude aan diezelfde smetstoffe de pijnen en alle plaatsgrijpende verschijnselen toeteschrijven zijn. Ware dit zóó, dan zoude zij, als vreemdaardig ligchaam, bij hare indrijving, ja zelfs terstond bij hare instorting in de geslachtsdeelen, die pijnen en verschijnselen doen ontstaan; en in dat geval zoude zij, onbetwistbaar, op hetzelfde oogenblik de pijnen doen gevoelen in alle de haar ontvangende wegen, en allerwege waar zij in en door dringt. Nu weet men, dat integendeel er vele dagen, zelfs vele weken verloopen tus-

schen de voltrekking der vleeschelijke gemeenschap en het zich openbaren der eerste verschijnselen of der eerste pijn; een onwederlegbaar bewijs, dat de medegedeelde smetstoffe den noodigen tijd moet hebben om de vochten te bederven, en dat er insgelijks een zeker tijdverloop wordt vereischt, teneinde de vochten*scherpte* (*sérosité*), in den persoon die de ziekte heeft overgenomen en daarvan de kenmerkende teekenen vertoont, die smetstoffe wordt, welke zich uit het bederf vormt tot gelijkslachtigheid met den medegedeelden zuurdeessem.

Alvorens over de zuiverings-genees-middelen te handelen, willen wij eenen blik van beschouwing werpen op die, welke volgens de gewone geneeswijze worden aangewend. De wijze van behandeling dezer ziekte wordt eensdeels als verzachtende en anderdeels als genezende uitgeoefend; wij zullen dezelve onder beide opzigten hier uit-een zetten om er de uitkomsten van gade te slaan. Men heeft erkend, dat de ziekte alleenlijk oppervlakkig gestild of verzacht wordt, door haar te behandelen met aderlatingen, afdrijvende dranken, baden, en met eenig zamentrekkend of stoppend middel om de vloeijing te stuiten. Die behandeling, hoogst genomen, geschikt om de scherpte der gifstoffe te verminderen, is als onvoldoende ter zijde gesteld geworden. Daarop is men overgegaan tot de zweetverwekkende middelen, in de hoop dat men het gif door de uitwaseming zoude verjagen. Men heeft moeten waarnemen, dat deze middelen met nog meerder zekerheid hetzelve door het weefsel der vleesch-deelen verspreiden, zoo als zij hetzelve naar buiten op de huid en tot in het gebeente kunnen drijven, alwaar hetzelve overbeenen, puisten, uitslag, verstoppingen, gezwellen, verhardingen enz. doet ontstaan. Eindelijk is men gekomen tot hetgeen men tegenwoordig de *groote kuur* noemt, en men meent het ware middel ter radikale genezing te hebben gevonden. Dit middel bestaat in den lijder met levende kwik of kwikzilver, door vermenging met smeer of smout tot eene zalf bereid, te wrijven. Men begint de wrijving aan een der uiterste deelen, en gaat vandaar over de onderscheidene ligchaamsdeelen met dezelve voort, tot dat de lijder in overvloed kwijlt, en als op eene wezenlijke pijnbank ligt. Een blindelings vertrouwen doet hem gelooven eene daadwerkelijke genezing te hebben verkregen; maar bij vervolg van tijd verkrijgt hij maar al te vaak de zekerheid van het tegendeel.

Aan de bestrijders der wrijvingen schijnt men het inwendig gebruik der onderscheidenlijk verzachte of verzoete kwik verschuldigd te zijn. Welligt veroorzaken deze zoogenaamde geneesmiddelen eenigzins minder nadeelige gevolgen dan de kwikzalven, doch niettemin doen zij ook het kwijlen ontstaan, maken zij de tanden los en doen dezelven soms uitvallen; zij verwekken insgelijks hoofdpijn, maagpijnen en onderscheidene toevallen, die geenen twijfel overlaten, dat de kwik, op welk eene wijze ook vermengd of bereid, even min de vriendin van het menschelijk geslacht, noch meer genezend, noch minder een vergif is, dan wanneer dezelve bloot of enkel en door middel van wrijvingen wordt gebezigd.

Volgens de aanmerkingen der voorstanders van het inwrijven der kwik, *breidelen*, volgens hunne uitdrukking, die inwendig genomen middelen het vergif niet zoo als de kwikzalven welke zij blijven aanbevelen. Hunne wederpartijders, stouter voortschrijdende, zijn van het verzoete sublimaat tot het inbijtende sublimaat overgegaan, en hebben niet geschroomd om in het menschelijk ligchaam een bijt- of brandmiddel te brengen, gelijk aan datgene, hetwelk de Heelkunde bezigt om het wilde vleesch van wonden of zweren te verteren en te doen afvallen. Aanvankelijk heeft men hetzelve met melk toegediend, of uitdrukkelijk aanbevolen na het sublimaat te hebben ingenomen, dit zuivel te drinken; vervolgens heeft men hetzelve in dranken bereid, zoo als die van den baron Van Zwieten, aan wien men, naar luid der overlevering, het inwendig gebruik van het geweldigste aller scheikundige vergiften verschuldigd is. Ettelijke greinen sublimaat der kwik, in eene pint vervormd water, maken eenen geneesdrank welken men *liqueur végétale* zal noemen, omdat het kind eenen naam moet hebben; in eene siroop zal het de *Sirop anti-vénérien* zamenstellen; met het gezuiverd sap van eene of andere plant zal men een *rob anti-syphilitique* bekomen, enz.

Het is eene dwaling, te gelooven dat de kwik of hare preparaten, de vereischte eigenschappen bezitten om de venuszieken te genezen. De door het gif aangetaste vochten kunnen noch minder bedorven, noch minder branderig zijn, na dat zij met kwikbereidingen, of zelfs, indien men wil, met elk ander opslorpend middel hetwelk de schadelijke eigenschappen der kwik niet zoude hebben, zijn vermengd geworden. Onfeilbaar worden de verwoestingen, welke der-

wijze bedorven stoffen kunnen aanrigten, nog vermeerderd door die, ongetwijfeld vruchtelooze, maar door derzelver bijtenden, invretenden of althans uiterst scherpen aard hoogst gevaarlijke bereidselen, zoo als ontelbare voorbeelden zulks doen erkennen. De raauwe kwik is eene ongemeen koude delfstof, bijgevolg de grootste vijandin der natuurlijke warmte en reeds daarom alleen hoogst gevaarlijk. Door de poriën naar binnen gewreven, dringt dezelve door tot in den bloed-omloop, en kan wel door hare koude de brandende hitte van het gif bekoelen, maar geenszins hetzelve uitdrijven; daarin bestaat haar onvermogen. Even vatbaar zijnde om zich in de vaten te vereenigen, als wanneer dezelve zich verdeeld heeft er in door te dringen, zal wel immers de kwik, door zich tot meerder of minder zware kogeltjes zamentevoegen, plotseling den bloedomloop stremmen en eenen haastigen dood aanbrengen kunnen? Hare koude, als vijandin der natuurlijke warmte, is ook eene bijoorzaak tot dit verschijnsel, hetwelk veelvuldiger wordt waargenomen dan men zich verbeeldt. Indien overigens de *kwik zich in de vaten sublimeert*, (tot grooter kracht verhoogt) zal daaruit wel eene bijtende scherpte kunnen ontstaan, die dezelven zamentrekken en zoo den loop der vloeibare vochten stuiten kan? Dat men deze als mogelijk erkende toevallen niet schijnt te vreezen, komt gewisselijk, dat zij eerst jaren lang na de Behandeling zich kunnen voordoen, en men dezelven alsdan aan eene gansch andere dan de wezenlijke oorzaak toeschrijft.

De onderscheidene preparaten der kwik, dit zullen wij derzelver voorstanders niet betwisten, hebben alle de kracht welke zij verlangen dat zij hebben zullen; zoo wel als de kwik-inwrijvingen stuiten zij het vloeijen of druipen der gonorrhea, het etteren der chankers en zweren; zij doen ook de puisten, gezwellen, verhardingen verdwijnen; met één woord: zij *genezen* vrij algemeen de venus-ziekten; maar zij doen zulks zoo als de kwik zelve, door namelijk datgene te verstompen, wat men de venerische zuurstof of de bijtende kracht der *pestaardige vochtenscherpte* noemt. De gezegde bereidselen laten toe aan de zelfde *zinking* (*fluxion*), die de onderscheidene verschijnselen der ziekte veroorzaakt, om in den bloedomloop terug te keeren. Ziedaar het uitwerksel hetwelk die Behandelingen teweeg brengen, en het-

welk doet gelooven dat de zieken genezen zijn. Zij zijn echter niets anders dan vergiftigd, en de meesten hunner zijn zulks tot in het gebeente. Velen zijn er, die daarvan welhaast de bewijzen ondervinden, door de pijnen, welke zij korten tijd na hunne gewaande genezing gevoelen. Dikwerf zijn die pijnen zoo hevig dat de lijders op het vreesselijkst daardoor worden gefolterd. Anderen worden lam, en de meesten blijven aan kwalen van allerlei aard kwijnen, als daar zijn: ontsteltenis der maag, steeds moeijelijker spijsvertering, verouderde tijdelijk afwisselende of voortdurende, en meer of min besmettelijke zaad-vloeijingen. Voorts ontstaan daaruit gewoonlijk de opstopping der pis (*Ischurie*), de zoogenaamde koude pis (*Strangurie*), de moeijelijke pis-lozing (*Dysurie*), welke kwalen, later de zwaarste ontsteltenissen in de wegen der waterlozing veroorzaken. Eindelijk blijven de zieken zeer zelden bevrijd van alle die overblijfselen en gebreken, die, werden zij naar waarde beoordeeld, hen van het huwelijk zouden verwijderd houden.

Onze dagelijksche praktijk heeft ons zeer vele slagtoffers dier geneeswijze doen ontmoeten, en versterkt ons in onze meening, dat de oorzaak van alle de waargenomen wordende kwalen, evenzeer voortvloeit uit de bijtende werking der tot geneesmiddelen vervormde vergiften, als uit het vergif zelven. Geenen twijfel bestaat er na de behandeling en gewaande genezing, of de lijder heeft tevens met het geneesmiddel de kwaal in het ligchaam ontvangen; stellig zeker is het, dat zijn bloed door het vochtenbederf en door het kwik-geneesmiddel overladen is, die gezamenlijk hetzelve in zijne beweging belemmeren en dreigen hetzelve te doen stilstaan. Dikwerf merkt men op, dat het bloed, als *wilde* het den lijder nog eenigen tijd in het leven behouden, die vreemdaardige ligchamen bijeenzamelt en ze in de borst nederlegt om er zich van te ontlasten; doch alsdan is het zeldzaam, dat niet de lijder spoedig bezwijkt, want de kwik met de smetstof vereenigd, doen weldra de binnendeelen der borst tot verzwering of koudvuur overgaan, en veroorzaken des lijders dood.

De venusziekte duldt evenmin als eenige andere de vergiften; éénc wijze van behandeling is er slechts om haar *met* zekerheid te verdrijven. Dit is de purgatie, omdat hare *oorzaak*, zoo als die van alle andere kwalen, *zich* terugbrengt

tot het punt van Eenheid der Natuur. De water-afdrijvende purgatieven sluiten geenszins de innerlijke deelen der voorttelings-organen uit; zij doorloopen de voorstanders (*glandula prostrata*), en de zaadblaasjes (*vesicula seminali*), zoo als trouwens alle de overige geslachtsdeelen; zij zuiveren en reinigen alles, door de uitgestorte stoffen te ontbinden, te verdunnen en dezelven door de gewone ontlasters (*émonctoires*) in het darmkanaal terug te brengen, ten einde, langs de natuurlijke wegen der uitwerpselen-ontlasting, er de uitdrijving van te bewerkstelligen. Dit middel geneest derwijze met zekerheid, dat het de zieken in hunnen vroegeren staat herstelt, zoo dat in de toekomst, niet eenig overblijfsel der ziekte immer of ooit eenigen invloed zal uitteoefenen, noch op hunne bijzondere ligchaamsgesteltenis, noch op diegenen die in het vervolg met hen zouden kunnen paren, noch bijgevolg op de kinderen.

De ervaring heeft ook nog geleerd, dat vele lijders, onze Behandeling volgende, de kwik-deelen hebben ontlast, die bij hunne vroegere behandeling waren gebezigd en die in hunne vloeibare vochten waren vervat; allen die zich in hetzelfde geval mogten bevinden, kunnen zich deswegens van alle ongerustheid of vrees ontheffen.

Welke ook de verschijnselen der, nieuwlings verkregene of verouderde Venus-ziekte zijn mogen, zoo moet de uitdrijving van het gif bewerkstelligd worden, overeenkomstig art. 4 der Orde van Behandeling van de *Geneeskundige Zuiveringsleer*, behoudens aanwending van art 3, indien toevallen zulks vereischen. Het braakpurgatief is daarbij noodig, in geval van overvolheid der maag, die de purgatieven zoude kunnen beletten in de tweede wegen overtegaan. Hetzelve is onmisbaar, en men moet het bezigen wanneer eenig verschijnsel der ziekte zich openbaart, in een der deelen afhankelijk van de omschrijving der eerste wegen. Hoe meer de ontlastende doses elkander kortelijk opvolgen, des te eerder is de genezing voltrokken. Vermits de leefregel der zieken zeer eenvoudig, en de zelfde is, van welke in onze Zuiveringsleer wordt gesproken, zoo behoeft de lijder alleenlijk, in zijne dagelijksche bezigheden, zorg te dragen zich niet te overwerken, en in zijne spijziging zich van alles buitengewoons zoo als ook van alle geestrijk vocht te onthouden; hij is echter niet verpligt den wijn te verzaken, mits dien met water mengende en matiglijk gebruikende.